Mihail Sadoveanu

BALTAGUL • PAȘTILE BLAJINILOR • OCHII DE URS

Mihail Sadoveanu

BALTAGUL •
PAȘTILE BLAJINILOR •
OCHI DE URS

Copertă ilustrată de G. TOMAZIU

Prezentarea grafică a copertei de *Cr. Müller*

Mihail Sadoveanu

BALTAGUL •
PAŞTILE BLAJINILOR •
OCHI DE URS

București, 1 9 6 9

Editura pentru Literatură

BALTAGUL

1930

Stăpîne, stăpîne,
Mai chiamă ş-un cîne...

Domnul Dumnezeu, după ce a alcătuit lumea, a pus rînduială și semn fiecărui neam.

Pe țigan l-a învățat să cînte cu cetera și neamțului i-a dat șurubul.

Dintre jidovi, a chemat pe Moise și i-a poruncit : Tu să scrii o lege ; și, cînd a veni vremea, să pui pe farisei să răstignească pe fiul meu cel prea iubit Isus ; și după aceea să îndurați mult năcaz și prigonire ; iar pentru aceasta eu am să las să curgă spre voi banii ca apele.

A chemat pe ungur cu degetul și i-a ales, din cîte avea pe lîngă sine, jucării : Iaca, dumnitale îți dau botfori și pinteni și rășină să-ți faci sfîrcuri la mustăți ; să fii fudul și să-ți placă petrecerile cu soții.

S-a înfățișat și turcul : Tu să fii prost ; dar să ai putere asupra altora, cu sabia.

Sîrbului i-a pus în mînă sapa.

Pe rus l-a învrednicit să fie cel mai bețiv dintre toți și să se dovedească bun cerșetor și cîntăreț la iarmaroace.

A poftit pe boieri și domni la ciubuc și cafea : Măriilor voastre vi-i dat să trăiți în desmierdare, răutate și ticăloșie ; pentru care să faceți bine să puneți a mi se zidi biserici și mănăstiri.

La urmă au venit și muntenii ș-au îngenunchiat la scaunul Împărăției. Domnul Dumnezeu s-a uitat la ei cu milă :

— Dar voi, năcăjiților, de ce ați întîrziat ?

— Am întîrziat, Prea slăvite, căci sîntem cu oile și cu asinii. Umblăm domol ; suim poteci oable și coborîm prăpăstii. Așa ostenim zi și noapte ; tăcem, și dau zvon

numai tălăncile. Iar așezările nevestelor și pruncilor ne sînt la locuri strîmte între stînci de piatră. Asupra noastră fulgeră, trăsnește și bat puhoaiele. Am dori stăpîniri largi, cîmpuri cu holde și ape line.

— Apoi ați venit cei din urmă, zice Domnul cu părere de rău. Dragi îmi sînteți, dar n-am ce vă face. Rămîneți cu ce aveți. Nu vă mai pot da într-adaos decît o inimă ușoară ca să vă bucurați cu al vostru. Să vă pară toate bune ; să vie la voi cel cu cetera ; și cel cu băutura ; și s-aveți muieri frumoase și iubețe.

Povestea asta o spunea uneori Nechifor Lipan la cumătrii și nunți, la care în vremea iernii era nelipsit. Zicea el c-ar fi învățat-o de la un baci bătrîn, care fusese jidov în tinerețe și binevoise Dumnezeu a-l face să cunoască credința cea adevărată. Acel baci știa și altele și cunoștea și slovă, lucru de mare mirare între ciobani. De la el Lipan deprinsese și unele vorbe adînci pe care le spunea cu înțeles la vreme potrivită.

— Nimene nu poate sări peste umbra lui.

— Ce vrai să spui cu asta ? îl întreba nevastă-sa Vitoria, privindu-l pieziș.

— Spun și eu o vorbă celor care au urechi de auzit.

Nevasta înțelegea ceva, dar era bănuitoare ca orice femeie și deprinsă să răsară la orice înțepătură.

— A fi cum spui, bădică ; dar cel ce spune multe știe puține.

— Asta pentru cine-i ? se răsucea Lipan.

— Asta-i pentru înțelepți și cărturari.

— Așa ? Și, mă rog, cine-i înțelept și cărturar ?

— Cine să fie ? Întreabă-mă și nu ți-oi putea spune.

— Măi femeie, tu iar cauți pe dracu !

— Ce să-l caut, că-i de față !

Și de poveste și de asemenea vorbe iuți, Vitoria, nevasta lui Nechifor Lipan, își aducea aminte stînd singură pe prispă, în lumina de toamnă și torcînd. Ochii ei căprii, în care parcă se răsfrîngea lumina castanie a părului, erau duși departe. Fusul se învîrtea harnic, dar singur. Satul risipit pe rîpi sub pădurea de brad, căsuțele șindrilite între garduri de răzlogi, pîrăul Tarcăului care fulgera de-vale între stînci erau căzute într-o negură de noapte. Acei ochi aprigi și încă tineri căutau zări necunoscute. Nechifor

Lipan plecase de-acasă după niște oi, la Dorna, ș-acu Sfîntu-Andrei era aproape și el încă nu se întorsese. În singurătatea ei, femeia cerca să pătrundă pînă la el. Nu putea să-i vadă chipul ; dar îi auzise glasul. Întocmai așa spunea el povestea ; femeia îi adăogase numai puține cuvinte despre cîmpuri, holde și ape line. Aceste vorbe erau ale ei, izvorîte dintr-o veche dorință, și, repetîndu-le în gînd, ochii i se aburiră ca de lacrimi. Viața munteniloi e grea ; mai ales viața femeilor. Uneori stau văduve înainte de vreme, ca dînsa.

Munteanului i-i dat să-și cîștige pînea cea de toate zilele cu toporul ori cu cața. Cei cu toporul dau jos brazii din pădure și-i duc la apa Bistriței ; după aceea îi fac plute pe care le mînă pînă la Galați, la marginea lumii. Cei mai vrednici întemeiază stîni în munte. Acolo stau cu Dumnezeu și cu singurătățile, pînă ce se împuținează ziua. Asupra iernii coboară la locuri largi și-și pun turmele la iernat în bălți. Acolo-i mai ușoară viața, ș-acolo ar fi dorit ea să trăiască, numai nu se poate din pricină că vara-i prea cald ș-afară de asta, munteanul are rădăcini la locul lui, ca și bradul.

Nechifor Lipan s-a arătat totdeauna foarte pricepat în meșteșugul oieritului. Stînile i-au fost bine rînduite și ciobanii ascultători. Bacii nu știau numai istorisiri, ci cunoșteau taina laptelui acru ș-a brînzei de burduf. Îi veneau scrisori și cereri de departe, din niște tîrguri cu nume ciudate. Ca să i le deslege, Lipan se ducea la părintele Dănilă, după aceea trecea pe la crîșmă să beie un pahar cu alți munteni ca și dînsul, vrednici tovarăși în treburi de acestea. Cum se simțea pe Tarcău în sus că lui Nechifor i-a căzut veste cu parale, răsăreau la crîșma lui domnu Iordan și lăutarii, parcă i-ar fi adus haitul. Omul se întorcea tîrziu acasă, însă cu chef. Femeia găsea de cuviință să se arate supărată. — Iar se oțărăsc în tine cei șapte draci ! îi zicea rîzînd Nechifor și-și mîngîia mustața groasă adusă a oală. La mustața aceea neagră și la ochii aceia cu sprîncene aplecate și la toată înfățișarea lui îndesată și spătoasă, Vitoria se uita ascuțit și cu îndîrjire, căci era dragostea ei de douăzeci și mai bine de ani. Așa-i fusese drag în tinereță Lipan, așa-i era drag ș-acum, cînd aveau copii mari cît dînșii. Fiind ea așa de aprigă și

îndîrjită, Lipan socotea numaidecît că a venit vremea să-i scoată unii din demonii care o stăpîneau. Pentru asta întrebuința două măistrii puțin deosebite una de alta. Cea întâi se chema bătaie, iar a doua o bătaie ca aceea ori o mamă de bătaie. Muierea îndura fără să crîcnească puterea omului ei și rămînea neînduplecată, cu dracii pe care-i avea ; iar Nechifor Lipan își pleca fruntea și arăta mare părere de rău și jale. Pe urmă lumea li se părea iar bună și ușoară, după rînduiala lui Dumnezeu din povestea baciului care fusese jidov.

Avere aveau cît le trebuia : poclăzi în casă, piei de miel în pod ; oi în munte. Aveau și parale strînse într-un cofăiel cu cenușă. Fiindu-le lehamite de lapte, brînză și carne de oi sfîrtecate de lup, aduceau de la cîmpie legume. Tot de la cîmpii largi cu soare mult aduceau făină de păpușoi. Uneori se ducea Vitoria singură și o încărca în desagi pe cinci căluți. Pe cel din frunte călărea ea bărbătește ; ceilalți veneau în urmă cu capetele plecate și cu frîiele legate de cozile celor dinainte.

Din șapte prunci cu cît îi binecuvîntase Dumnezeu, le rămăseseră doi. Cinci muriseră de pojar ori de difterie ; numele și imaginile li se uitaseră și li se amestecaseră cu florile, cu fluturii și mieii anilor. La cei rămași, amîndoi se uitau că plăcere. Lipan desmierda mai mult pe fată, care era mai mare și avea numele Minodora, așa cum auzise el de la o maică de la Agapia și-i plăcuse ; iar pe flăcăuaș îl chema Gheorghiță și maică-sa îl ocrotea și-l apăra de cîte ori în ochii lui Lipan erau nouri de vreme rea.

Gheorghiță era numele care plăcuse Vitoriei, căci era numele cel adevărat și tainic al lui Nechifor Lipan. Acest nume i-l rostiseră preotul și nînașii la sfîntul botez, cînd îl luminaseră cu aghiazmă și cu mir întru credința cea adevărată. Însă într-al patrulea an al vieții se bolnăvise de hidropică și atîta slăbise încît au fost poftiți preoți de i-au făcut sfintele masle. Atuncea, după masle, a venit și țiganca cea bătrînă a lui Lazăr Cobzaru, și maică-sa i l-a vîndut pe fereastră luînd preț pentru el un bănuț de aramă. Primindu-l de la mama lui, Cobzărița i-a suflat pe frunte descîntînd, și i-a schimbat numele, ca să nu-l mai cunoască bolile și moartea. De-atuncea i-a rămas numele Nechifor ; dar cînd n-o auzea nimeni și erau singuri, Vito-

ria îi zicea, cu anumit glas, tot Gheorghiță. Acel glas de dulceață îl avea și feciorașul.

Gheorghiță coborîse cu ciobanii, cu oile, cu asinii și dulăii la vale la iernat, într-o baltă a Jijiei, într-un loc care se chema Cristești, nu departe de tîrgul Iași. Acolo avea să steie, după porunca lui Nechifor, pînă ce-a veni el singur să plătească stuhul perdelelor, fînul și simbriile. Trecuse vreme și Nechifor nu dăduse semn nici acolo, ca să se întoarcă măcar feciorul.

Îi venise c-o săptămînă în urmă scrisoare pe care o deslegase tot părintele Dănilă. Flăcăul dădea răspuns că așteaptă pe tatăl său cu paralele, ca să împace pe ciobani și pe stăpînul bălții. «Iar oile sînt bine sănătoase, adăogea el, și noi, din mila lui Dumnezeu, asemenea ; și vremea-i încă bună și ni-i dor de casă. Sărut mîna, mamă ; sărut mîna, tată.»

Asta era scrisoarea lui Gheorghiță și Vitoria o știa pe de rost. Vra să zică, Nechifor Lipan nu se arătase nici acolo. Care pricină putea să-l întîrzie ? Mai știi ! Lumea asta-i mare și plină de răutăți.

A treia zi după scrisoarea lui Gheorghiță, poștașul sunase iar din trîmbiță în prund și Vitoria coborîse la pîrău, ca să mai primească un răvaș. Acesta era un răspuns de la baciul Alexa, scris de băiat. Slova era a băiatului dar vorbele erau ale baciului Alexa.

«Precît am înțeles, stăpînă, din epistolia pe care ai trimes-o lui Gheorghiță, ești tot singură acasă ; iar Nechifor Lipan stăpînul nostru ș-al oilor nici pe aici nu s-a arătat. Așa că noi avînd musai nevoie de parale pentru simbrii și hrana dobitoacelor și a noastră, să faci bine să ne trimeți. Dai în tîrg la Piatra paralele la poștă și acei de acolo scriu la poștă la Iași să ne plătească nouă atîția și atîția bani și după aceea se întîlnesc ei și se socotesc ce-au dat ș-au luat, treaba lor. Asta-i bună rînduială și-mi place, nu-i nevoie să faci drum călare pîn-aici, nici lotrul nu te pradă. Iar dacă socoți altfel, scrie poruncă feciorului să vindem unele din oile cele bătrîne. Tot trebuie să vie Nechifor Lipan stăpînul, s-aducă oile pentru care știm c-a plecat la Dorna.»

Ce putea să fie cu omul ei ? Numai de la dînsul nu primise scrisoare.

În ajun se bucurase o clipă. Poștașul trîmbițase iar. Cu cartea poștală în mînă, Vitoria grăbise la părintele Dănilă. Poate e ceva dinspre părțile Dornei.

Nu era dinspre părțile Dornei. Era de-aproape, de la Piatra. Părintele Dănilă rîdea, săltîndu-și burta. Ascultînd, obrajii Vitoriei s-au îmbujorat de rușine. Și pe asta acuma o știe pe de rost și-i vede îngerașii aripați și încununați cu trandafiri.

Cartea poștală cu poze era adresată domnișoarei Minodora Lipan.

Frunzuliță de mohor,
Te iubesc și te ador,
Ghiță C. Topor.

Vra să zică, feciorul dascălului Andrei, care face slujba militărriei la Piatra, tot nu se astîmpără și tulbură mințile fetei. Vinovat e și el ; vinovată e și maică-sa dăscălița, căreia are să-i spuie ea cele de cuviință ; vinovată mai ales trebuie să fie hăitușca asta de fată care trage cu coada ochiului în toate părțile. Cum s-a întors acasă, i-a bătut din picior, a judecat-o ș-a osîndit-o cu vorbe amărîte și ascuțite :

— Asta-i grija ta acuma, fată, să-mi faci asemenea rușine, să rămînem de rîsul satului ? Acuma ai ajuns domnișoară ?

— Asta nu-i nici o rușine, mămucă ; acuma așa se spune.

— Apoi știu eu ; acuma vă strîmbați una la alta și nu vă mai place catrința și cămeșa ; și vă ung la inimă lăutarii cînd cîntă cîte-un valț nemțesc. Îți arăt eu coc, valț și bluză, ardă-te para focului să te ardă ! Nici eu, nici bunică-ta, nici bunică-mea n-am știut de acestea — și-n legea noastră trebuie să trăiești și tu. Altfel îți leg o piatră de gît și te dau în Tarcău. Nu-s eu destul de năcăjită c-am rămas singură asupra iernii și nu mai știu nimica de tată-tău ; acuma am ajuns s-aud pe popă cetind lucruri rușinoase. Dar evanghelia asta i-a voastră, nu-i a lui.

— Aceea-i scrisoarea mea ? întrebă cu viclenie fata.

— Care scrisoare ?

— Aceea pe care ai pus-o la oglindă.

— Îți arăt eu ție scrisoare. Du-te și vezi de trage pînă în sară în fușalăi lîna pe care ți-am pregătit-o. Și să te mai prind că dai gunoiul afară în fața soarelui, cum ai făcut azi, că-ți pun la gît două pietre de cîte cinci ocă. N-ai mai învățat rînduiala ? Nu mai știi ce-i curat, ce-i sfînt și ce-i bun de cînd îți umblă gărgăuni prin cap și te chiamă domnișoară !

Astfel s-a frămîntat, fără să i se aline gîndurile și fără să primească vreo veste de unde aștepta. În noaptea asta, către zori, a avut cel dintăi semn, în vis, care a împuns-o în inimă ș-a tulburat-o și mai mult. Se făcea că vede pe Nechifor Lipan călare, cu spatele întors către ea, trecînd spre asfințit o revărsare de ape.

II

Soarele bătea de către amiază de pe țancul Măgurii. Ridicînd ochii și clipind, Vitoriei i se păru că brazii sînt mai negri decît de obicei. Dar asta era o părere, căci sub soare lunecau pîlcuri de nouri alburii. Vremea era călduță și abia adia vîntul aducînd în ogradă, ca pe niște fluturi tîrzii, cele din urmă frunze de salcie și mesteacăn. Se auziră pe drumușor tălănci cunoscute. Venea Mitrea argatul cu cîrdișorul de oi și cu cele două vaci. Vitoria îl auzi răcnind și suduind încurcat, așa cum îi era obiceiul, pe cînd vîra animalele în țarcurile lor pe poarta din fundul gospodăriei spre munte. Lăsînd la o parte furca, femeia chemă cu glas cîntat :

— Minodoră, fată hăi !

— Aud, mămucă, răspunse fata din șandramaua din dosul casei de sub păretele de la miazănoapte.

— Lasă, fată, fușalăii și caută și de altele. Văd că vine argatul înainte de vreme. Trebuie să se fi întîmplat ceva.

Fata se arătă sprintenă, cu cămașă albă și catrință neagră vrîstată roș. Purta părul împletit în cunună, fără nici o broboadă, după rînduiala fecioarelor. Era desculță, ciubotelele cu potcoave galbene și cu vîrful de glanț cum-

părate de la Gheorgheni le ţinea numai pentru hori şi nunţi şi pentru drumurile la tîrg.

— Ţie nu ţi-i foame ? întrebă Vitoria oftînd şi privind într-o parte aţintit.

— Nu mi-i foame, răspunse rîzînd fata. La cine te uiţi, mămucă ? Îl vezi pe tata ?

— Îl văd, răspunse nevasta suspinînd. Cine ştie pe unde va fi fiind, singur şi flămînd. Dă fuga la fîntînă şi adă apă. Aţiţă focul şi pune ceaunul de mămăligă. Caută în cuibare vreo două ouă. Scoate nişte brînză în scăfiţă. Pentru argat caută de cea mai iute.

— Îndată, mămucă, răspunse fata lepăind prin bătătură şi smuncind cofa goală de pe fundul ei.

Mitrea se strecură în ogradă piezişş, pe portiţa vitelor. Era un om fără vîrstă, scund şi cu ochii şterşi. Zîmbea încremenit cu obrazu-i spîn. Ducea din cînd în cînd o mînă cu ghiare în păru-i roşcat, buhos şi bătucit.

— Ce s-a întîmplat, Mitre ?

— Cum ?

— Ce s-a întîmplat ?

— Nu s-a întîmplat nimica.

— Atuncea de ce ai venit aşa devreme acasă ?

— Ha ?

— De ce ai venit aşa devreme acasă ?

— Apoi am văzut că pogoară alţi oameni din poieni oile şi vacile ; le-am pogorît şi eu. Zice că are să vremuiască.

— Cine spune asta ?

— Spun oamenii. Am văzut şi eu dumbrăvencile zburînd în cîrduri spre soare. Se duc de unde-s ele. Dar mai ales m-am uitat la un nour către Ceahlău. Nouru acela-i cu bucluc. De-acu vine iarna. Şi eu te poftesc pe dumneata, stăpînă, să-mi dai tohoarcă şi căciulă şi piele pentru o pereche nouă de opinci. De acu-i gata. Întăi are să viscolească ; pe urmă au să prindă a urla lupii în fundul rîpilor.

Mitrea vorbea bolborosit şi din fundul gîtlejului. Pomenind de iarnă şi de lupi, se holba fioros. Vitoria simţi un fior prin spate. Minodora aşează cofa cu apă la locul ei şi începu a rîde.

— Am auzit că te-nsori, bade Mitre.

— Ha ?

— Am auzit că te-nsori.

— Da' nu mă mai însor nici pe dracu. Unde-i norocul acela ! M-aş mulţămi şi c-o vadană, ori cu una care a făcut copil de fată mare. Dar pînă n-oi avea oi destule, nu găsesc. Azi îi lumea rea şi femeile-s fudule. Da' nu-mi daţi ?

— Ce să-ţi dăm ?

— Apoi să-mi daţi tohoarcă, opinci şi căciulă, că de-acu se chiamă că vine iarna.

Stăpîna strînse din umeri. Omul se aşează mormăind pe colţul prispei. Fata aţîţase grabnic focul la vatra de afară, umpluse ceaunul cu apă şi-l aşezase pe pirostrii. Zvîrlise în el un pumn de făină ; presărase sare. Deodată vîntul trecu şuşuind prin crengile subţiri ale mestecenilor din preajmă. Pădurea de brad de pe Măgura clipi din cetini şi dădu şi ea zvon. Înălţînd fruntea, Vitoria simţi adiere rece dinspre munte. Şuviţele castanii din jurul frunţii i se zbătură. Clipi din ochi, silindu-se oarecum să se trezească deplin. Pe toată costişa, în gospodăriile răzleţe, se auzeau chemări şi îngînări de glasuri. Cînii începeau să zăpăiască. Coloanele de fum se aplecau împrăştiindu-se pe faţa pămîntului.

— Într-adevăr, se tulbură vremea, grăi gospodina grăbit. Trebuie să ne mutăm în casă. Treci, fată, înlăuntru şi fă focul în horn.

Cu mişcări iuţi, fata apucă tăciunii şi trecu în tindă. Aburi subţiri învăluiră soarele. Apoi nouri suiră cu hărnicie dinspre muntele cel mare.

— Mămucă, strigă fata, iese fum. Trebuie să fi făcut o dihanie cuibar în hogeag.

— Asta se poate ; să se suie Mitrea pe casă.

— Bine, să mă sui, da' întăi şi întăi să-mi daţi tohoarcă, opinci şi căciulă, că vine iarna.

— Aşa este ; scoate, fată, din casa cea mică ce-i trebuie holteiului istuia şi leapădă-i toate în braţe, ca să se suie cu ele la hogeag.

— Da' nu mă mai sui eu cu ele. Ce să fac la hogeag ?

— Să strici un cuibar de stănci.

— Bine, am să-l stric, da' să-mi daţi ce mi se cuvine.

Bombănind, Mitrea aduse scara, pe cînd fata scotea din odaia nelocuită de peste tindă, din mirosuri grele de piei şi brînzeturi, lucrurile care-i erau lui trebuitoare şi i le lepăda pe prispă :

— Na tohoarcă ! na opinci !

Argatul se suia domol pe scară și de sus își întindea într-o parte gîtul, ca să vadă dacă nu-i înșelat. C-o prăjină lungă cotrobăi în hogeag și fumul izbucni, abătut de vînt într-o lature. În cîteva clipe, uneltele de bucătărie de sub șandramaua șubredă de-afară își luară locul în tindă, pe prichici și-n jurul hornului. Cofa intră la locul vechi după ușă. Mitrea coborî gîfîind, căută ulcica, o cufundă în apă și bău cu sete, pufnind, apoi deșertă îndărăt ce rămăsese. Trecu după aceea să cerceteze și să admire îmbrăcămintea de vreme rea. O clipă mișcarea casei se potoli și vîntul își spori zvonul pe deasupra satului. Găinile se suiră pe prispă la adăpost, alungate de cele dintăi stropituri reci. Vitoria privi cu uimire la cucoșul cel mare porumbac, cum vine fără nici o frică și se așează în prag. Inima-i bătu cu nădejde, așteptînd semnul cel bun. Dar cucoșul se întoarse cu secera cozii spre focul din horn și cu pliscul spre poartă. Cîntă o dată prelung și se miră el singur.

— Nu vine... șopti cu îngrijorare gospodina.

— Cine ? tătuca ? întrebă fata înfricoșată.

— Nu vine, zise iarăși, aprig, Vitoria. Cucoșul dă semn de plecare.

— Cine are să plece ?

Femeia nu răspunse. Privi în juru-i cu obrazul deodată împietrit și văzu totul rece și umed sub zloată. Soarele pierise, lumina se împuținase și vîntul șfichiuia, din cînd în cînd, fulgi care cădeau domol în tindă, se topeau și dispăreau într-o clipă. Fata pregătea repede prînzul. Răsturnă mămăliga pe măsuța joasă și rotundă, tăie jumătate și o întinse pe un fundișor lui Mitrea c-o scăfiță de brînză și c-o ceapă.

— Desfă palma, să-ți pun ș-o leacă de sare... îndemnă ea.

Apoi cercă ouăle fierte și le scoase din ulcica lor c-o lingură de lemn într-o strachină cu apă rece. Se opri din robotit și se uită cu îndoială spre Vitoria.

— Dumneata nu mînînci, mămucă ?

Femeia clătină din cap.

— Argatul s-a dus la șura lui să mînînce, urmă fata, în șoaptă. Așa are obicei, ca să nu-l vadă nimeni.

C-un ștergar acoperi masa și se feri la o parte, cu fața umbrită de întristare, cu umărul rezemat de horn.

Vitoria își trase broboada peste gură și rămase dreaptă pe scăunașul ei, cu brațele încrucișate pe sîni, privind fără să vadă frămîntarea de-afară a stihiilor. Din cînd în cînd învăluirile de vînt de deasupra satului păreau că se alină ș-atunci se auzea sunînd cu zvon mare, sus, sub nouri, pădurea de brazi.

Într-un tîrziu privi cele din apropierea ei.

— Tu ce faci, fată ?

— Nu mi-i foame nici mie, mămucă, răspunse Minodora.

— Ba tu să mă leși cu ale mele și să mînînci. Tu nu știi cîte am eu, nici cîte gîndesc. Ești încă un plod, care ai să cunoști de-acu înainte supărările vieții. Mînîncă și mai ales nu te gîndi la lunganul acela al dăscăliței. Are un nas, drept după porecla care li s-a dat tuturor din neamul dascălului. Ochii mititei și nasurile topor. Cînd îl văd că se mai desmiardă cu cîntece și cu vorbe delicate de pe-acolo de prin străinătăți, mă bucur care nu se mai află. Să faci bine, domnișoară, să-ți vezi de rînduielile tale de fată mare, să-ți bați și să-și scuturi perinile și lăicerele de zestre, căci, în cîșlegile ce vin, am de gînd să te mărit. Oi găsi eu un român așezat, cu casă nouă în sat și cu oi în munte, să i te dau și să scap de tine.

— Mămucă, nu te supăra pe mine și nu mă urî... murmură cu lacrimi fata.

— Oricît ai lăcrăma, să știi că ginere ca feciorul dăscăliței nu-mi trebuie.

— Mămucă, să nu mă dai după urît și după bătrîn, ca să mă bucur și eu de viață, cum te-ai bucurat dumneata.

Vitoria își trase iar broboada pe gură și rămase neguroasă.

Tîrziu, cînd conteni zloata, vorbi iar, cu mai puțină asprime :

— Ți-am spus să mînînci.

Fata se supuse și dezvăli masa. Nevasta se ridică în picioare, își păturи pe ea catrința și-și strînse sub sîni bîrneața. Apoi intră în odaia din dreapta și-și schimbă broboada. Trase în picioare colțuni groși de lînă sură și ciu-

botele. Își freca palmele cu busuioc și-și netezi pleoapele. Își luă pe umeri un sumăieș.

— Eu mă duc la părintele, zise ea. Trebuie să trimet scrisoare lui Gheorghiță. Vezi de găini să nu se culce flămînde, și scoală pe argat. De bună-samă s-a învălit în tohoarcă și doarme cu căciula peste ochi.

— Da, mămucă, răspunse fata, cu fruntea plecată.

Vitoria mai căută un băț de corn după ușă și trecu spre poartă. Vîntul se alinase și vremea sta a ploaie, fără lumină, cu nourii coborîți.

Fata se mișcă pe gînduri din locul ei, ca să treacă în țarcul vitelor, să trezească pe argat. Pe obraz îi apăru un gînd ș-un zîmbet. Mai întîrzie puțin, ca să curăţe blidele și să măture fărmăturile sub vatră. Din gura podului, din umbra neagră, o privi deodată un pui cenușiu de mîță, cu ochi rotunzi, și-și ceru dreptul de lapte c-un mieunat subțirel. Minodora puse lîngă fărmături scăfița știrbă și turnă în ea cîteva picături de lapte. Motănașul țupăi delicat pe horn, pe prichici și jos. Începu a linchi cu limbuța-i trandafirie.

Umblînd cu lumina-i de gînduri în ochi, fata își făcea planul. Maică-sa are să lipsească o vreme destul de lungă, căci, ca totdeauna, are și alte treburi. În acest răstimp, poate trimite pe Mitrea după Jănică, băiatul învățătorului. Îi place cît de repede scrie și cum se uită la ea cu niște ochișori de drac, negri ca două masline. E bun cărturar ; învață în liceu la Iași, într-a patra clasă, și învățătorul vra să-l facă doftor. Își aduce el singur cerneala și hîrtia și s-așează la masă înaintea oglinzii. Întăi se uită să-și vadă mutra și pieptănătura, pe urmă se întoarce ațintit la ea, ș-așteaptă, cu condeiul gata.

Ea s-a gîndit de mai nainte ce-are să spuie în scrisoarea către Ghiță Topor și cum are să spuie. A aflat ea niște vorbe frumoase care au să-i placă. Și le murmură, singură, privind spre motănaș.

«Pun condeiul pe hîrtie și încep cu dor a scrie ; pe hîrtie gălbioară, cu dor de la inimioară. Și te-ntreb de sănătate, că-i mai bună decît toate.» Mai sînt și altele. La urmă trebuie să puie așa : «Cu iele mă închin la fața dumnitale eu Minodora Lipan.»

Îi plăcea de Jănică al lui domnu Mironescu, căci scrie frumos şi nu întîrzie. Îi scîrţie peniţa pe hîrtie. Şi pe urmă-i ceteşte zîmbind. Alţi scriitori din sat au obicei de pun vorbe de ale lor ; dar aceea-i scrisoarea lor şi ea vrea să trimeată o scrisoare a ei.

— Mai vrai lapte ? întrebă ea pe motănaş.

— Mai vrau, răspunse el subţirel.

Ea-i turnă încă un firişor, apoi c-o îngînare de cîntec, se grăbi afară, ca să trezească din tohoarcă pe Mitrea argatul.

III

Vitoria Lipan se îndreptă spre biserică pe ulicioare lungi şi cotite, apoi pe cărări printre grădini. Luneca din cînd în cînd prin mîzgă ; dar altfel calea era curată, căci pietrişul şi năsipul sorbiseră zloata. Biserica era aşezată pe-un dîmb, cu ţintirimul împrejur. În apropiere, în dreapta, se ridica gospodăria părintelui Dănilă, cu case, şuri şi heiuri. De partea cealaltă a bisericii mai era o căsuţă, ca o ciupercă singură pe toloacă. Acolo trăia baba Maranda. Vitoria avea treabă şi cu dînsa. Întăi se duce la părintele, să-i alcătuiască răvaşul. După ce înserează, trece la baba Maranda, pe întuneric, ca să n-o vadă nimeni.

Ca să-şi pregătească toate din vreme şi cu rînduială, ocoleşte pe la crîşmă. Intră pe dindos, ca să nu mai aibă schimburi de vorbe cu unii şi cu alţii. Toţi o întreabă de omul ei. Ea trebuie să strîngă din umeri, simţindu-se umilită şi ruşinată. Cu toate acestea rîde şi le răspunde ager.

Acuma însă n-are gust de vorbă. Poftește la dînsa, în odăiţa de dindos, pe domnu Iordan, crîşmar cuviincios cu obrajii rumeni şi cu pîntecele mare abia stăpînit de chimir. El vine numaidecît, răzbind anevoie pe uşa scundă şi îngustă. Îi dă o gărăfioară verde, să i-o umple c-o litră de rachiu de cel bun. Cere hîrtie şi plic pentr-o scrisoare. Vîră gărăfioara verde în sîn şi poartă cu mare grijă între două degete ale mînii stîngi, lîngă piept, plicul şi foaia

învălite într-o bucăţică de hîrtie neagră. Aşa suie la casa popii şi cînii o întîmpină repezindu-se spre poartă buluc, cu larmă de lătrături.

Ea dă glas şi bate cu băţul în poartă. Iese un argat buhos din bucătărioara din laturea caselor celor mari. Se stropşeşte la cîni, îi suduie şi zvîrle în ei cu scurtături de lemn, pe care le caută la întîmplare aplecîndu-se în juru-i. Vitoria trece pe cărare la casele cele mari şi intră la cucoana preuteasă. Totdeauna, în zilele de lucru, o găseşte la stative, alegînd scorţuri. E palidă, subţire şi uscată şi întruna se tînguie c-o voce slabă că nu-i prieşte aerul de la munte. Ea-i de loc din părţile deschise de la Prut, ş-acolo lumea-i altfel, între holde şi-n soare. Aici umblă şi vara cu caţaveică şi nu se mai poate încălzi. De douăzeci şi şase de ani şi-a părăsit neamurile şi nu s-a mai întors la ele. Şi părintele Irimia Iliuţ şi presvitera Maria acuma-s bătrîni şi nu mai pot călători către ea în munte. A dat soţului ei, părintelui Daniil, şase copii, toţi băieţi şi toţi voinici, cu obrajii pietroşi. Învaţă pe la şcoli, le merge bine la cîmpie şi mai ales le merge bine la munte. Toată sănătatea şi tot sîngele cucoanei preutese Aglaia au trecut în ei şi sporesc cu dobîndă.

Vitoria îi dă buna sara ; îi sărută mîna. Cucoana preuteasă îi răspunde cu vocea-i bolnavă :

— Dumneata, Vitorie, ai treabă cu părintele.

— Da, am venit să mă mai sfătuiesc cu sfinţia sa şi să-mi mai scrie un răvaş.

— Bine, Vitorie ; părintele-i în odaia cea mare. Acu s-a întors din munte. A avut mult bucluc şi vorbă cu oamenii ; dar cum i-i obiceiul lui, i-a răpus pe toţi şi i-a împăcat. A mîncat, ş-acuma s-a fi hodinind.

Se deschise o uşă şi s-auzi un glas gros :

— Care-i acolo ?

— Noi sîntem, părinte Dănilă.

— Aha ! dumneata eşti, Vitorie. Poftește încoace.

Părintele Daniil Milieş deschise larg uşa, ca pentru sfinţia sa. Îşi desfăcu şi braţele şi-şi flutură barba pe deasupra pîntecului. Era un om mare şi plin, cu ochii mititei foarte pătrunzători. Părul cărunt îi era strîns pieptănat şi împletit în coadă la ceafă. Dinţii îi străluceau sub tufele de păr ale mustăţilor.

fac noaptea, cînd îs singură trează ș-aud numai greierul din vatră. Acu, astă-noapte, am avut și semn în vis.

— Lasă visurile. Îs mai mult înșelări.

— Cîteodată poate-s înșelări ; dar aicea îmi răspund mie. Cît chem și cît doresc, trebuie să-mi răspundă. L-am visat rău, trecînd calare o apă neagră.

— Atuncea are să vie.

— Nu. Era cu fața încolo.

— Acestea-s de-ale femeilor. De cînd vă bat eu capul și vă spun să nu credeți în eresuri.

— Ba-i vis cu adevărat, părinte, nu-i eres.

— În sfîrșit, fie cum spui. Se poate să aibă omul o pricină de întîrziere. Poate să fi căzut bolnav ; și-a sclintit o mînă ori un picior.

— M-am gîndit la asta, părinte. Aș fi primit scrisoare. Acuma n-aș fi aici ; aș fi la el.

— Va fi făcut vreo poznă. Stă la popreală.

Femeia clătină din cap, neîncrezătoare.

— Să fac o slujbă și să cetesc la biserică, încheie părintele. Dumnezeu are să facă lumină și are să-ți aducă pace.

— Așa, părinte ; asta-i mai bine. Acu la Dumnezeu am și eu nădejde, la Maica Domnului și la sfîntul Gheorghe. Te-i ruga pentru mine și ei m-or izbăvi. Acuma n-am la mine parale ; dar om da cît se cuvine, căci avem de unde.

— Știu, Vitorie, de asta n-am eu grijă. Și nici nu-mi trebuiesc bani. Mai degrabă ți-oi fi mulțămitor pentru-un bărbăcuț cu coada groasă, de care a adus Nechifor din Basarabia. Cînd s-or întoarce turmele la primăvară, mi-ai face bucurie dacă mi-ai dărui unul.

— Se poate, numai să-mi văd omul sosit acasă. Pentru acesta sfat am venit. În altă parte n-am unde mă duce. Sfinția ta ne ești aici, în pustia asta de munte, și primar și subprefect. Eu mă mai gîndeam că să scrii cumva acolo la Dorna, la căpitănia tîrgului, să întrebi de el ce și cum.

— Hm ! s-ar putea ; dar cine-l cunoaște ?

— Nu-l cunoaște nimeni ; că el e un străin acolo ; ș-afară de asta oile trebuia să le neguțeze de la niște ciobani de pe Rarău.

Vitoria intră și închise ușa după dînsa. Preuteasa rămase singură cu stativele și-și aplecă mai tare fruntea pe alesături, în umbra amurgului.

— Ai nevoie de vreo scrisoare ? întrebă părintele. Șezi, iaca aprind lampa și ți-o scriu numaidecît.

— Și de asta am venit, părinte Dănilă, răspunse femeia, și mă aduce și altă nevoie, pentru un sfat.

— Bine ; s-ascultăm ; ce este ?

Vitoria strecură pe masa rotundă din mijlocul odăii plicul și foaia albă. Stătu puțin în cumpănă, plimbîndu-și ochii asupra mobilelor orășenești din juru-i, dar fără să le vadă.

— Părinte, vorbi ea cu stăpînire, nu știu ce s-a făcut omul meu. Am început să am grijă.

Părintele Daniil își arătă dinții puternici și răspunse cu voie bună :

— Ce grijă ? Caută-ți de treabă. Omul se află la afacerile lui. Mîni-poimîni se-ntoarce acasă cu chimirul plin. Îți aduce de la Piatra o casîncă nouă de matasă.

— Bine ar fi să fie cum spui sfinția ta. Eu socot că are o pricină, de aceea întîrzie.

— Știi ceva ? ai oblicit ceva ?

— Nu. Tocmai de asta-s cu mare grijă. În douăzeci de ani am ajuns eu să-i știu drumurile și întoarcerile. Poate zăbovi, o zi ori două, cu lăutari și cu petrecere, ca un barbat ce se află ; însă după aceea vine la salașul lui. Știe că-l doresc și nici eu nu i-am fost urîtă.

Părintele Daniil rîse :

— Cunoaștem asta și nu ne pare rău.

— Așa că eu, de și-s femeie proastă, am numărat pe degete zilele. S-a mai dus ș-acu șapte ani la Dorna după oi. Le-a cumpărat cu bine și s-a întors cu pace. A avut vreme să le coboare la iernatic în locurile pe care le are năimite, le-a dat pe sama bacilor, a stat cu ei la numărătoare, a făcut socoteli, a plătit simbrii, a stătut și-n tîrg la Iași o zi, a stătut altă zi la Piatra — și după douăzeci de zile a fost înapoi. Dar acu a trecut de două ori pe atîta.

— Cum se poate ? Asta n-am știut.

— Apoi, părinte, sfinția ta nu-i ești soț și n-ai nevoie să știi. Durerea-i la mine și socotelile acestea numai eu le

— Apoi atuncea de ce să mai scriu ? Pe Rarău a rămas stăpînă Mama-Pădurii.

Părintele se veseli. Nevasta lui Lipan suspină, cu mîna la gură, întorcînd fruntea într-o parte.

— Văd că ai adus hîrtie. De scrisoarea asta e vorba ?

— Nu. Vreau să dau o ştire băietului.

— Atuncea-i bine ; să ţi-o scriu numaidecît.

— Da, părinte, încuviinţă femeia

Îşi încruntă sprîncenele şi privi ţintă înainte-i văzindu-l pe Gheorghiţă, între ciobanii de la cîmp şi între oi, şi spunîndu-i lui vorbe apăsate.

Părintele Daniil aştepta, cu condeiul în mînă, aplecat din scaun asupra mesei şi cu pieptul păros desfăcut, ca pentru o muncă nu tocmai uşoară.

Vatalele cucoanei preutese bătură de cîteva ori în odaia cealaltă.

«Gheorghieş dragul mamei, grăi Vitoria aţintindu-şi feciorul de departe ; să ştii că tatăl tău nu s-a întors la noi acasă şi eu socot că poate să fi ajuns acolo la Cristeşti, cu voia lui Dumnezeu. Iar dacă n-a venit, tu înţelege-te cu moş Alexa baciul şi vindeţi cît trebuie din oile canarale, ca să faceţi bani. Iar dacă nu v-ajunge, scrie, ca să vă trimet de aici, căci mai avem acasă şaptezeci de piei de oaie şi o sută de miel şi şaizeci de burdufuri de brînză şi nouăzeci de păpuşi de brînză afumată. Vînd şi vă trimet. Iar după aceea să vii de sfintele sărbători acasă, căci am nevoie de tine, fiind acuma tu singur barbat la gospodărie.»

Părintele Daniil Milieş ascultă cu luare-aminte încuviinţînd din cap şi zîmbind cu îngăduinţă. Muind condeiul legat cu aţă într-un şip colbăit de cerneală violetă, îşi pregăti mîna cu cîteva întorsături dibace şi aşternu un prea frumos răvaş pe care Vitoria îl ascultă cu religiozitate.

«Prea scumpul meu fiu ! ceti părintele Daniil Milieş cu glasu-i gros, află că, din mila lui Dumnezeu, sînt sănătoasă şi doresc să aflu şi despre tine la fel. Am să vind producte din magazie şi-ţi voi trimete banii de care ai necesitate.»

Vitoria înțelegea că toate sînt puse în răvaș întocmai cum a voit ea, numaicît mai lămurit și mai cu pricepere. Sărută părintelui mîna și-i făgădui încă o dată bărbăcuțul.

IV

Trecu prin întuneric, pe lîngă țintirim. Căsuța singură a babei Maranda trimetea fire de lumină spre vale printr-un geam cît palma. Cum se apropie de ușă, se trezi înlăuntru un fel de chelălăit ciudat al unei dihănii de pe alt tărîm. Parc-o zugruma cineva și ea se zbătea în spasmuri de moarte. Glasul blînd al babei, bombănind după ușă, nu izbutea s-o liniștească.

«Asta-i cățelușă de vrăjitoare, vorbea în sine clătinînd din cap Vitoria. Trebuie să aibă dințișori de criță pe care-i ascute baba Maranda c-o cute neagră.»

Se deschise ușa.

— Dumneata ești, Vitorie ? Te-așteptam.

— Da ? se miră nevasta. Poate m-ai văzut trecînd la părintele.

— Nu. Am eu veste din altă parte. Intră.

Cățelușa vrăjitoarei tot mîrîia subțire în cotruța de sub horn. Era o javră slăbuță, cu urechi ciulite de liliac și cu ochii boldiți. Blănița-i subțire, de coloarea șoarecelui ș-a cenușei, din cînd în cînd tresărea zbîrcindu-se. Atunci icnea, parcă voia să sperie lumea.

— Taci și fii cuminte, fetița babei, zise bătrîna ridicînd asupra ei arătătorul de la mîna dreaptă.

Fetița babei tăcu, încovrigîndu-se în cotruță.

Vitoria întrebă, zîmbind :

— Poate-l ții în cățelușa asta ?

— Ce să țin ?

— Nu știu cum să-i spun ; dumneata-i cunoști mai bine numele.

— Dragă Vitorie, se holbă baba în bagdadie, pălindu-și una de alta palmele ; ți-am mai spus și altă dată să nu

vorbești de dînsul și mai ales numele să nu i-l rostești, că-i primejdie.

— Bine, bine, răspunse nevasta privind în juru-i. L-ai întrebat ?

— Ce să-ntreb ?

Femeia lui Lipan se așează pe colțul laiței în chilia scundă. Mirosea a fum ; flori uscate, grămădite prin colțuri și-n grindă, amestecau cu fumul mireasmă înțepătoare. În capătul laiței, sub perne și poclăzi, sta o ladă mare brașovenească înflorită cu roș. Îi atîrna o lacată grea în bălămăli tari. «Poate să fie în lada aceea», se gîndea cu îndoială Vitoria. Se vestise în tot satul că baba Maranda are ascuns la ea pe cel cu nume urît. Dacă-l spui și n-apuci a-ți face cruce cu limba, îți ia graiul. Ce demon va fi fiind, cine putea ști ? Vitoria înclina să creadă că tot în cățelușă sălășluiește. Tot ce se spune poate fi și minciună ; însă adevărat este că baba are unele tainice științi și meșteșuguri.

Oftă, așteptînd. Bătrîna știa bine ce vînt a adus-o pe nevasta lui Lipan ; îi lăsă însă pricina la o parte și începu să se tînguie de ale sale.

— Vai de capul meu cum trăiesc eu aici ! Nimeni nu mă știe, nimeni nu mă vede, nimeni nu-mi leapădă un braț de lemne ori un pumn de făină. Numai cînd au o scîrbă, ori o boală, atunci își aduc aminte.

— Babă Marandă, vorbi Vitoria privind-o țintă, tare te rog să mărturisești dacă ai ieșit vreodată din casa mea cu mîna goală.

— Ba, draga mea, dacă aș spune asta, aș păcătui. Dumnezeu aude.

Vitoria ridică ochii spre răsărit. De-acolo le privea și zîmbea ascultînd sfîntul Sisoie, care are stăpînire asupra unora dintre demonii mărunți. Era o zugrăveală veche pe lemn de tei. Barba sfîntului mai ales, căruntă și învăluită de un vînt neclintit, era ceva minunat.

— Atuncea de ce vorbești asupra mea ?

— Nu vorbesc asupra dumnitale. Vorbesc de lumea asta rea, lîngă care trăim.

— Ba, mie, babă Marandă, se cuvine să-mi vorbești de altele. Iaca, ți-am adus o litră de rachiu de cel bun de

la Iordan. Deșartă-l în plosca dumnitale și să-mi dai gărăfioara, ca să-ți mai aduc și altă dată. Iar dacă te ostenești mîni pe la mine, nu uita să-ți iei desaga. Și s-aduci ș-o strachină, ca să-ți pun într-însa brînză.

Baba rămase cu ochi ațintiți asupra gazorniței care-și pîlpîia sîmburele de lumină de pe prichiciul hornului.

— Lumea-i rea, draga mătușii, se tîngui ea cu jale, făcîndu-și gura pungă și clătinînd din cap. Am înțeles despre soțul dumnitale, Nechifor Lipan, că a ajuns cu bine în locul acela la Dorna, unde trebuia să cumpere oi de la niște ciobani. Dar după aceea s-a găsit una cu ochii verzi și cu sprîncenele îmbinate, care s-a pus prag și nu-l lasă să treacă.

Vitoria își ținu răsuflarea ; simți că se înăbușă.

— Oile le-a cumpărat ?

— Asta încă nu pot ști, draga mătușii. Chiar dacă le-a cumpărat, i-au mai rămas bani de cheltuială. El acolo-i ca un fecior de crai. Ia galbănu-n gură și-l stupește tocma între lăutari.

— Să fie adevărat asta, mătușă Marandă ? Mie parcă tot nu mi-ar veni a crede.

— Adevărat, drăguța babei. Pot să-ntind și cărțile, să vezi și dumneata singură cu ochii cum s-arată. Asemenea mi s-a întîmplat și mie cu omul meu în tinereță.

— Și s-a întors ?

— S-a întors. I-am făcut eu atuncea mîndră petrecere.

Baba trase din brîu cărți soioase și rupte la colțuri. Sui pe laiță măsuța cu trei picioare, întinse pe ea ștergar și înșiră iconițele amestecate cu toate celelalte semne ale bucuriilor și întristărilor.

Dădu Vitoriei dama de cupă, ca s-o menească încet deasupra buzelor.

— Vezi, drăguță, cum ți s-aleg dumnitale lacrimile și scîrba ? Și omul dumnitale, craiul de spatii, răsare într-altă parte, într-o adunare de oameni. Acolo-i nelipsită cea cu ochii verzi, precum am spus.

Nevasta stătu pe gînduri, cumpănind în sine adevărurile.

— Cărțile așa arată, se învoi ea ; dar vreau să știu dacă asta s-a văzut întăi de către el.

— De către cine ?

Vitoria își coborî ochii asupra căţeluşei. O văzu uitîndu-se ţintă în sus către dînsa cu luminile-i boldite. Ş-o auzi mîrîind stîns, ca din pămînt.

Baba şopti :

— Adevărat este, nu te îndoi de asta.

— L-am visat astă-noapte trecînd calare o apă neagră... mărturisi nevasta.

— Nu spun eu ? Om calare arată sfadă.

— Se făcea că se duce către asfinţit.

— Cum spun şi cărţile ; se duce spre aşternut străin.

Vitoria oftă. Îşi strînse şi-şi strîmbă buzele.

— Se poate ; numai greu îmi vine a crede una ca asta.

— Ştiu eu că-ţi vine greu. Dar cînd s-a întoarce ai să-l întrebi. N-are să mărturisească, pentru că nu-i prost, dar să-l întrebi.

— Am înţeles. Bucuroasă aş fi să-l văd acasă.

— Ai să-l vezi. Aici, la urmă, s-arată bucurie şi dar.

Baba îşi purta prin casă trupu-i greu, căutînd plosca de lemn, ca să toarne în ea rachiul cel bun de la Iordan. Îi tremurau cărnurile pe şolduri şi creţurile obrajilor. Se întoarse gîfîind, ca să ieie măsuţa cu trei picioare. Ochii ei mici nu părăseau o clipă pe nevasta lui Lipan.

Se aşeză iar pe laiţă. Vorbi cu glas schimbat :

— Dacă va fi nevoie, se poate trimete spre acel loc o pasere, care strigă noaptea şi are ochi de om. E mai greu şi-i cu mare primejdie, dar se poate.

— Să moară duşmanca ?

Baba încuviinţă, apăsîndu-şi bărbia în piept. Vitoriei i se bătu inima ; cu toate acestea hotărî cu tărie în sine moartea femeii cu ochii verzi.

Se crezu datoare către sfînt şi către Dumnezeu, să deie o lămurire :

— Întăi am să fac rugăciunile cele de cuviinţă la Maica Domnului, zise ea. După aceea am să ţin post negru douăsprezece vineri în şir. Pîn-atunci, poate mi se întoarce omul.

— A da Dumnezeu... suspină subţire, c-un glas iar schimbat şi cu totul străin, baba Maranda.

Cînd se găsi iarăşi afară, Vitoria privi în cer nouriî subţiri prin care răzbătea slabă lumina de lună. Glasul căţeluşei, în urmă, avea un fel de scîrţîit de fierăstrău.

Îl ascultă pînă ce-i rămase numai în urechi, ca o zvîcnire. Atunci de pe morminţele ţintirimului, trecu fîlfîind moale paserea aceea despre care îi vorbise baba.

Nu-i era frică ; se ştia curată şi cu dreptate ; totuşi grăbi paşii. Vîntul contenise deplin şi s-auzea în vale vîjîitul Tarcăului.

La casa ei gazorniţa era stînsă. Intră pe portiţă şi găsi în vatra de-afară cărbunii sub spuză. Atunci se împiedică de ceva moale. Era cît pe ce să cadă. Dădu cu băţul.

Glasul lui Mitrea, din tohoarcă, izbucni somnoros :

— Care-i acolo, măi ?

Vitoria rîse singură, fără a răspunde. Argatul se zvîrli în sus cu alt răcnet zugrumat :

— Care-i acolo ?

Împunse cu capu-nainte, spre poartă. Se opri fără să vadă pe nimeni.

— Ce este, Mitre ? întrebă gospodina.

— Care-i acolo, măi ? ştrigă argatul iarăşi ; apoi se întoarse către femeie :

— Văd că nu-i ; s-a dus.

— Cine ?

— Cel care-a fost. L-am văzut cum te văd. Am strigat la el, pînă ce-ai ieşit dumneata ; ş-acuma nu-i ; parc-ar fi intrat în pămînt. Asta mi s-a mai întîmplat o dată în munte. Să ştii că nu-i lucru curat.

— Bine, bine ; vîră-te iar în tohoarcă, Mitre, şi întoarce-te pe partea cealaltă, ca să nu ţi se întîmple nimic.

— Care-ai fost, măi ? strigă iar, mai moale şi cu îndoială, argatul. Apoi se scărpină la subsuoară, ridicînd cotul.

Vitoria rîdea. În casă se aprinsese lumina.

— Dumneata eşti, mămucă ? întrebă Minodora din umbra prispei. Adormisem şi m-am spăriat auzind răcnet.

— Cum să nu răcneşti cînd vezi pe Cel cu coarne ? mormăi Mitrea. Trebuie adus popa Dănilă să cetească şi să stropească cu aghiazmă. Mă duc să dorm de ceea parte de gard.

Tîrîind tohoarca după el ca pe-un mort, trecu în partea cealaltă a întunericului.

Stăpîna intră în casă, aprinse candela și se închină la icoane. Apoi cele două geamuri clipiră și rămaseră lucind slab.

V

Către sărbătorile de iarnă, Gheorghiță veni de la apa Jijiei, unde lăsase oile în perdele, în sama baciului celui bătrîn Alexa. Nechifor Lipan nu se arătase încă acolo, ca-n toți anii, după legea pe care el singur o întocmise; feciorul urmase porunca mamei din răvașul alcătuit de părintele Dănilă.

Vitoria îl primi cu mare bucurie și-l sărută pe amîndoi obrajii; după aceea trecu în altă odaie și se încuie pe dinlăuntru, ca să poată plînge singură. Îndată însă își aduse aminte că feciorul îi vine de pe drum lung, că-i trudit și mai ales flămînd. Veni iar către el, cu pită proaspătă și cu un hîrzob de păstrăvi afumați. Trimese pe Mitrea la domnu Iordan crîșmaru, s-aducă o leacă de rachiu de cel bun și-i ceru lui Gheorghiță să-i spuie toate.

— Să intri pe dindos! îi strigă ea din urmă argatului.

Se întoarse pe marginea laviței și se pregăti s-asculte.

Gheorghiță era flăcău sprîncenat ș-avea ochii ei. Nu prea era vorbareț, dar știa să spuie destul de bine despre cele ce lăsase și cele ce văzuse. Avea un chimir nou și-i plăcea, vorbind, să-și desfacă bondița înflorită și să-și cufunde palmele în chimir. Întorcea un zîmbet frumos ca de fată și abia începea să-i înfiereze mustăcioara. Vitoria îl admira din cealaltă parte a măsuței; Minodora se cuibărise pe un scăunel, jos, gata să sară de cîte ori trebuia ceva. Afară se vedea pădurea ușor ninsă, subt un cer albastru și însorit de moină.

— Acolo-s toate bune?

— Toate. Am găsit stuh nalt și voinic. Am durat perdele ca pe trei ierni. Am săpat bordeie. Dinspre partea banilor am împăcat pe toată lumea. Acolo încă nu-i iarnă și oile mai găsesc verdeață în bahnă. Dintre stăpînii locului unii făceau gură, da' Alexa baciul a știut ce să le răs-

pundă, căci el e om purtat și se găsește a cincizecișicincea oară la Jijia și la Prut. Pe urmă am numărat oile și Alexa baciul le-a însemnat la răbuș. Eu le-am scris în condieă la mine. Iar moș Alexa rîdea. Zice că de cînd e el n-a văzut oi scrise în condică.

Fata îndrăzni de pe scăunașul ei :

— Ce fel de oameni sînt pe-acolo ?

— Oameni ca toți oamenii, rîse flăcăul.

— Hori sînt ?

— Sînt. Ș-apoi m-am suit în tren ș-am mers, ș-am mers, pînă la Piatra.

Femeile știau ceva nedeslușit despre tren. Nu îndrăznină să ceară mai multe lămuriri.

Tăcură un răstimp. Stătea între ei o întrebare crîncenă.

Vitoria lăsă să-i treacă valul care o înăbușea și zise încet, privind spre lumina de-afară :

— Încă n-am primit nici o știre de la tatu-tău.

Gheorghiță așează domol lingura lîngă strachină și împinse deoparte pînea coaptă anume pentru el. Se uită și el pe fereastră. Drumușorul cotit era pustiu.

— Ce să fie, n-am înțeles, urmă nevasta. M-am sfătuit cu părintele, am plătit slujbe. Mai aștept puțin, să văd hotărîrea de sus. Mă gîndesc fel și chip și am un vis, care-mi mînîncă sănătatea și mă îmbătrînește. Mai stau pînă ce gătesc de postit cele douăsprezece vineri. Fiind singuri aicea în sat și fără neamuri, trebuie să te trimet pe tine, ca un barbat ce ești, să-l cauți și să-l afli.

— M-oi duce, răspunse Gheorghiță cu îndoială. Se poate să i se fi întîmplat ceva.

— Ce să i se întîmple ? răspunse aprig nevasta. Să-i fi făcut farmece vreo muiere, cum spune baba Maranda, eu n-aș crede. Acuma am înțeles că demonul acela, dacă-l are, e un prost. Ori îi prost, ori n-are nici o putere, de-o lasă pe dînsa amărîtă, calică și lipsită de toate. Dacă ar avea putere să-l știe unde-i, ar avea putere să-l și întoarcă. N-ar mai fi nevoie, cum mă sfătuiește ea, să cerce vrăji și semne asupra mogîldețelor de ceară, să le împungă ochii și inima — ca să răspundă împunsătura în ochii și inima aceleia. Visul meu e semn mai greu. Tu spui bine : i s-a întîmplat ceva la care mă îngrozesc a

gîndi. Mai bine să fie ce zice baba, decît ce arată visul meu.

— Ce spune baba Maranda şi de care vrăji e vorba? întrebă feciorașul şi rămase foarte uimit, cu gura uşor căscată.

— Cum nu ştii, băiete, aşa să nu te ştie nacazurile şi bolile. Grăiesc şi eu ca şi cum aş fi singură. Îmi închipuiesc că ştiu şi alţii. Căci şi ziua şi noaptea eu nu mă gîndesc la alta. Trebuie să te duci şi să-l cauţi pe tatu-tău, alta nu-i nevoie să ştii.

— M-oi duce, dacă spui ; dar e bine să-mi arăţi ce şi cum ; ca să ştiu ce să fac.

Vitoria îl privi clipind. Îl văzu sfios şi nesigur ; pe cînd ea era plină de gînduri, de patimă şi durere. Oftă cu năduf şi începu să strîngă masa, cu mişcări smuncite. Fata voi să-i ajute ; ea o dădu la o parte cu cotul. Băiatul se închină la icoane mulţămind lui Dumnezeu pentru masă, apoi ieşi în sat ca să întîlnească prietini şi să întrebe veşti despre fetele cu care se afla bine. Stăpîna casei îl urmări cu ochii pînă departe pe hudiţă, după aceea, lîngă vatră, cu coatele pe genunchi şi cu tîmplele în palme, se cufundă în starea ei obişnuită.

În închipuirea ei, bănuiala care intrase într-însa era un vierme neadormit.

Se desfăcuse încet-încet de lume şi intrase oarecum în sine. Din faţa nădejdii pe care şi-o pusese în singurul bărbat al casei, înţelegea că trebuie să deie înapoi. Asta era o mare mîhnire. Poate se aştepta la dînsa. Totuşi va găsi un mijloc ca mintea ei să ajute şi braţul lui să lucreze. Fiinţa ei începea să se concentreze asupra acestei umbre, de unde trebuia să iasă lumină. Era ceea ce se numeşte o problemă — cuvînt şi noţiune cu desăvîrşire necunoscute unei muntence.

Timpul stătu. Îl însemna totuşi cu vinerile negre, în care se purta de colo-colo, fără hrană, fără apă, fără cuvînt, cu broboada cernită peste gură. Sărbătorile şi petrecerile solstiţiului de iarnă i-au fost pentru întăia oară străine şi depărtate. Urările de Anul Nou, capra şi căluţul şi toată zvoana şi veselia cotlonului aceluia din munte le respinsese de către sine.

Izolate de lumea din văi, rînduri după rînduri de generații, în sute după sute de ani, se veseliseră de creșterea zilei și începutul anilor ; toate urmau ca pe vremea lui Boerebista, craiul nostru cel de demult ; stăpîniri se schimbaseră, limbile se prefăcuseră, dar rînduielile omului și ale stihiilor stăruiseră ; așa încît se cuvenea ca și copiii să-și aibă partea lor. Ea însă se socotea moartă, ca și omul ei care nu era lîngă dînsa. Abia acum înțelegea că dragostea ei se păstrase ca-n tinereță. S-ar fi cuvenit să-i fie rușine, căci avea copii mari ; însă nu mărturisea asta nimănui, decît numai sieși, nopților și greierului din vatră.

În ziua de Bobotează, cînd părintele Daniil Milieș a binecuvîntat fîntînile și izvoarele și toate apele, pădurea de pe Măgura era îmbrăcată în promoroacă. Cerul se boltea verde, rîpile erau pline de troiene, drumurile la Bistrița erau închise. Era însă într-a șaptea vinere de post și Vitoria hotărîse, în singurătățile ei, un drum la Piatra și la mănăstirea Bistrița.

— Oamenii spun că promoroacă în ziua de Bobotează arată an îmbielșugat... îi zise Gheorghiță, pe cînd se întorceau de la biserică.

— Așa se spune, îi răspunse maică-sa ; dar să știi că pentru noi nu mai poate fi nici bucurie, nici bielșug.

Ochii flăcăuașului se întristară. În iarna aceea toate petrecerile îi erau înveninate.

— Să pregătești, cu Mitrea, sania, îi zise Vitoria. S-o umpli cu fîn ; să pui ș-un sac de orz pentru cai. Mîni dimineață ne ducem la Piatra.

— D-apoi om putea răzbi, mămucă ?

— Om cerca ; cine nu cearcă, nu izbîndește.

— Și asta-i adevărat, răspunse el mîhnit în sine ; căci nu se mai putea bucura de hora de a doua zi.

— La joc s-a duce soră-ta, zise munteanca, privindu-l cu coada ochiului. A spune ea mîndrelor vorbe bune și noi ne-om duce la datoria noastră.

«Mama asta trebuie să fie fărmăcătoare ; cunoaște gîndul omului...» cugetă cu mare uimire Gheorghiță.

Cum ajunse acasă, se duse încruntat la căsuța vitelor și alese la o parte doi căluți pagi, care se împărecheau

bine la umblet și erau cei mai buni la ham. Le dădu orz într-un căuș și le descurcă de scai coamele și cozile. Apoi izbi într-o parte cu piciorul sania cu oplene ș-o împinse la gura podului cu fîn. Pregăti toate singur, fără Mitrea, ca să-și ieie de-o grijă, și se gîndea la multe lucruri bune peste care a avut el stăpînire în munte cît a fost copil. Pîrăul cu bulboanele au fost ale lui. Potecile la zmeură și mai sus la afine, cînd ocolea așa, de bună-voie, umblînd după turmele ciobanilor. Poveștile la stînă, sara, cînd învăluie focul limbi sub sprînceana pădurii. Știa să cheme în amurgit ieruncile și căpriorii. Toate acestea i le aducea aminte mirosul de fîn, în care pluteau vara și copilăria. Cum se risipește mireasma în ger, așa s-au dus toate. Acuma a intrat la slujbă grea și la năcaz. Se vede că tatusău Nechifor va fi căzut pe undeva ș-a pierit, ori l-au omorît hoții. Pentru o tinereță ca a lui cade grea sarcina gospodăriei. Și maică-sa asta s-a schimbat. Se uită numai cu supărare și i-au crescut țepi de aricioaică.

Cînd intră el în casă, Vitoria înălță fruntea de lîngă vatră.

— Nu te uita urît, Gheorghiță, că pentru tine de-aci înainte începe a răsări soarele.

«Ce-a fi vrînd ea să spuie ?» se întrebă el, fără a da răspuns.

— Eu te cetesc pe tine, macar că nu știu carte, urmă femeia. Înțelege că jucăriile au stat. De-acu trebuie să te arăți barbat. Eu n-am alt sprijin și am nevoie de brațul tău.

În glasul maică-sa tremurau lacrimi. Gheorghiță simți o ușoară înduioșare ; totuși nu i se putea alcătui în minte nici o vorbă de mîngîiere.

A doua zi, sîmbătă, plecară la răsăritul soarelui, învățați în cojoace. Vremea era liniștită și blîndă, dar drumul greu, căci pîrtiile nu erau bine rupte. Caii luptau cu mare vrednicie ; într-o vreme Gheorghiță lepădă cojocul și trase de sub fîn lopata de lemn. Începînd bătălia cu troianul, deodată simți în el putere și îndîrjire și nu se opri pînă ce nu-l birui, ca pe-o ființă. Privi spre maică-sa ; o văzu zîmbind și înțelese că i-a dat răspunsul pe care nu-l putea gîngăvi în ajun. «Femeile-s mai viclene, cugeta el apu-

cînd iar hăţurile ; ele-s mai iscusite la vorbă ; iar bărbaţii îs mai proşti ; însă mai tari de vîrtute.»

Asta tot maică-sa o spusese cîndva.

Abia către amiază ajunseră la apa Bistriţei. Trecură pe pod de ghiaţă şi găsiră oale lucie spre tîrg. Abătură spre stînga, la mănăstire, şi poposiră tocmai la slujba de sară, între lumini şi cîntări. Toţi monahii erau în strane, cu camilafcele aplecate, şi slujea părintele arhimandrit Visarion stareţul.

Flăcăul rămăsese în urmă, ca să puie la adăpost caii. Munteanca îşi lepădă cojocul lîngă uşa de intrare şi înaintă sprintenă, numai în sumăieş, păşind moale pe covor cu opincile. În faţa iconostasului se opri şi salută pe sfinţi cu mare înfrîngere, aplecîndu-se adînc, cu mîna dreaptă pînă la pămînt. Făcîndu-şi cruci repetate, îşi murmura gîndul care o ardea. Trecu la sfeşnice şi aşeză făclioarele de ceară pe care le adusese de acasă învălite în naframă. Cu naframa aceea bătută în fluturi de aur trecu la icoana cea mai mare şi mai de căpetenie a mănăstirii, către care avea a-şi spune ea năcazul îndeosebi. Sfînta Ana o privi dintrodată prin fum de luminări şi munteanca îngenunche şi-i sărută mîna. Stînd umilită şi cu fruntea plecată, îi dărui naframa, c-un ban de argint legat într-un colţ, şi-i spuse în şoaptă taina ei. Îi spuse şi visul ; şi ceru răspuns. I se dădu sfintei cu toată fiinţa, ca o jertfă rănită, şi lăsă să cadă pe naframă lacrimi. După aceea se ridică fără să vadă pe nimeni şi trecu în uşa din stînga a altarului, aşteptînd umilită, cu mînile încrucişate sub sîni şi cu fruntea înclinată.

Auzi un glas blînd. Simţi că-i chemată. Deschise privirea spre altar şi văzu pe prea sfinţitul Visarion. Îndată îngenunche şi-i sărută poala straiului. El îşi puse mîna pe creştetul ei. Era un ieromonah bătrîn şi uscat, cu barbă albă.

— Părinte, am venit pentru întrebare şi sfat... şopti ea.

— Te-ai închinat sfintei Ana ?

— M-am închinat.

— Aşteaptă... îi hotărî părintele arhimandrit.

Ea rămase în neclintirea ei, aşteptînd.

După sfîrşitul sfintei slujbe, monahul îi porunci să vină după dînsul. Sui treptele la stăreţie şi mai aşteptă o vreme

într-o odaie naltă, cu canapele, mese şi alese podoabe. «Un părinte stareţ e ca ş-un boier mare...» încuviinţă ea, fără a îndrăzni să se aşeze.

Veni prea sfinţitul Visarion. O întrebă de unde-i. Îşi aducea aminte că a mai văzut-o la sfînta mănăstire cu soţul ei.

— Da, sfinţite părinte ; atuncea am venit cu barbatu-meu pentru o bolişte care dăduse în oile noastre la cîmp. Şi sfînta Ana ne-a izbăvit. Acuma, sfinţite părinte, am venit pentru soţul meu, care s-a prăpădit. S-a dus după o cumpărătură de oi. A plecat pe la Sîmedru, şi nu s-a mai întors.

Povesti părintelui Visarion toate, cu vorbe cam multe. Bătrînul o asculta, dînd încet din cap. Era trudit ; îi era somn ; însă o asculta cu bunăvoinţă.

— Ai dat de veste la stăpînire ?

— Care stăpînire ? La noi nu este nici primar, nici jandar. M-am plîns numai părintelui Dănilă. Ş-acuma am venit şi m-am jăluit sfintei Ana.

— Bine-ai făcut, nevastă. S-aşteptăm. Sfînta Ana are să puie cuvînt la scaunul Împărăţiei celei mari. Iar în ace-laşi timp dumneata du-te la stăpînirea pămîntească în Piatra. Du-te la poliţai şi la prefect şi spune-le întîmplarea, ca să facă cercetări.

— Înţeleg, răspunse Vitoria ; m-oi duce şi la dînşii, dar nădejdea mea cea mare e în altă parte.

VI

Noaptea aceea, a privegheat într-o odăiţă de sub stăreţie, după ce a stat multă vreme de vorbă cu femei venite din locuri depărtate. Într-un tîrziu, ele s-au dus la culcuşurile lor. A intrat Gheorghiţă şi s-a lăsat într-un cot pe-o lăicioară. A adormit îndată, parcă ar fi trecut spre alt tărîm într-o împărăţie fericită. Ea rămase singură, sub candelă şi subt icoane, gîndindu-se aţintit ce are de făcut a doua zi. I se părea lucrul cel mai greu, să găsească anume uliţă dintre atîtea de multe, şi, pe acea anume uliţă, anume casă cu mai multe rînduri. În toate odăile şed la

mese oameni cu condeiele după ureche și scriu. Iar într-anume odaie șede cel care-i mai mare, primar, ori prefect, ori polițai. Se uită încruntat și-i gras și bărbos. Tot își scoate ciubucul din gură și răcnește la cei mai mici. Cînd îl aud, cei de prin odăi pleacă fruntea și scriu mai harnic, trăgînd cu coada ochiului unul la altul și făcîndu-și semne.

Acolo vra să zică e stăpînirea împărătească. Ș-așa în toate tîrgurile sînt slujbași, primari, prefecți și polițai, pînă la București ; și la București stă pe tron regele și dă porunci tuturora. Bun lucru neapărat, să fie asemenea rînduială ; toate să se facă după poruncă și să se scrie ce s-a făcut. Așa se cunoaște prin tîrguri cine cumpără vite și cine vinde, și care încotro se duce. La Dorna deasemeni. Nu-i ca în sus pe Tarcău, unde oamenii trăiesc cum au apucat și cum îi taie capul. Dacă făptuiește unul o poznă, ori o moarte de om, se duce prin stîncile munților și se hrănește cu zmeură ca ursii, pînă ce-l alungă la vale iarna. Atuncea-l prind oamenii, îl leagă și-l dau pe mîna stăpînirii devale.

Adevărat că pînă la năcazul acesta care s-a abătut asupra casei ei nici nu i-a păsat și n-a avut nevoie de nici un fel de slujbaș al măriei sale. Și-a văzut de gospodărie și de oi ; a vîndut brînză, a dat în mîna perceptorului vama și birul — ș-atît. Și chiar asta era mai mult treaba omului. Nechifor Lipan le cunoștea pe toate și știa orișicînd la ce uși să bată și la ce slujbași să se înfățișeze, căci el umbla din tinereță în țara cealaltă de devale ; ea însă, ca o femeie, rămăsese în sălbătăcie. O ajungea mintea ce are de făcut, însă față de o lume necunoscută pășea cu oarecare sfială.

După răsăritul soarelui, a doua zi, a fost în Piatra. Tîrgul îl mai văzuse, la iarmaroace ; însă îl știa dinspre alte părți, a îmbulzelilor de lume, a petrecerilor, a crîșmelor unde-i bătelișstea muntenilor. Poposi cu flăcăul la un han știut. Au poftit carne friptă pe grătar și pîne albă ș-au băut o garafă de vin. Cum a deschis gura să întrebe, Vitoria a aflat îndată unde poate găsi pe domnul prefect. Asupra unei trebi care s-a petrecut în afară de tîrg, în hotarele ținutului, numai prefectul are putere. A lăsat

sania cu flăcăul la han și s-a dus singură. A nimerit. Dacă ai gură să întrebi, nimerești orișiunde.

A găsit o casă mare și frumoasă cu mai multe rînduri. S-a simțit îndată cu inima liniștită cînd a văzut umblînd pe acolo oameni îmbrăcați ca și prin părțile ei. I-a întrebat, i-au spus că acolo sînt și judecătoriile unde se judecă pricinile. Și acestea le știa de la Nechifor Lipan, dar se apropia întăia oară de ele.

S-a suit sus la rîndul al doilea, pe trepte largi. A întrebat-o un aprod bătrîn pe cine caută. Caută pe domnul prefect. — Tare bine ; s-aștepte pînă ce i-a veni rîndul.

Așteaptă. Își face socoteală în minte cum să spuie, cu vorbe mai potrivite, întîmplarea.

I se înegurează privirile cînd intră într-o odaie frumoasă și scumpă. Prefectul nu-i nici bărbos, nici nu fumează din ciubuc, nu-i nici încruntat. E un bărbat tînăr, cu obrazul ras, cu părul scurt, pieptănat în două părți. Cu straie cernite. Dar zîmbește, căci n-are grijile ei.

Fără a se mișca din locul lui, se uită la munteancă. Își potrivise în grabă casînca de matasă, își lepădase cojocul. Nu mai era tînără, dar avea o frumuseță neobișnuită în privire. Ochii îi luceau ca-ntr-o ușoară ceață în dosul genelor lungi și răsfrînte în cîrligașe. Simțindu-se admirată, femeia își regăsi îndată înfățișarea pe care o avea cînd se uita în oglindă, c-o lumină abia simțită de rîs.

— Despre ce-i vorba, nevastă ? Ce vînt te-aduce ? întrebă omul stăpînirii. Se juca, privind-o, c-un cuțit de os.

— Nu m-aduce vînt bun, domnule prefect. Mi-a plecat soțul de-acasă acu șaptezeci și trei de zile și încă nu s-a întors. S-a dus la Dorna după niște oi. Nu mi-a scris, n-am aflat știre de la nimeni. Stau așa ; îl aștept și nu vine.

— De șaptezeci și trei de zile ? E cu putință ? S-a dus să cumpere oi ? Avea bani ?

— Avea ; ca să plătească ciobanilor de la Rarău.

— Și n-a dat nici un semn ?

— Nici unul.

— Atuncea l-au prădat hoții și l-au răpus.

— Alta nu poate fi... șopti munteanca, lovită în inimă ; așa îmi arată și visul pe care-l am întruna.

— S-ar putea să fie și altceva.

— Într-adevăr ; poate să se fi oprit la o casă străină. Acuma aș dori să fie asta.

Prefectul clătină din cap, privind-o puțintel pieziș. Avea un spasm de plîns, pe care-l înghiți îndată. C-un deget lepădă pe rînd lacrimile din ochi.

— Trebuie să dau ordin ca să se cerceteze, vorbi el cu bunăvoință. Să-mi faci o plîngere și să mi-o aduci.

Femeia dădu din cap de sus în jos

— Ai înțeles ?

— Am înțeles.

— Să pui pe un slujbaș de-aici, ori pe un avocat, să ți-o scrie ; să-i lipești timbru, și să mi-o aduci ca să scriu pe dînsa rezoluția.

Munteanca iar dădu din cap.

— Ai înțeles ?

— Am înțeles.

— Nu fi prea supărată ; încă nu știm nimica.

— Ba eu știu, răspunse deodată întunecată munteanca.

Îi sta ș-așa bine. Omul stăpînirii trase un chibrit și-și aprinse țigara. Vitoria se înclină din umeri ; se întoarse ; pipăi clampa și ieși. Era amețită. Nimene pîn-acuma nu-i deschisese lumină înspre locul acela de întuneric, care se chiamă Dorna. De și știu, icoanele tac. Iată, dintre oameni, slujbașul regelui a fulgerat un cuvînt, care-i adevărul. Acest cuvînt stătea și-ntr-însa, numai nu îndrăznea să-l scurme. Pe Nechifor l-au răpus răii.

Își ridică în brațe cojocul de lîngă ușă și se uită în juru-i. Nu vedea bine din pricina lacrimilor ; își șterse genele de blana aspră. Aprodul cel bătrîn și detreabă o observa în tăcere, scărpinîndu-și cu arătătorul mînii stîngi bărbuța albă. Cu dreapta stăpînea clampa de la ușa domnului prefect.

— Ce mai vrei, nevastă ? Poate ai nevoie de ceva.

— Am nevoie, să-mi scrie careva o jalbă.

— Se poate, de ce nu ? Ce fel de jalbă ? Pentru care pricină ?

— O jalbă, despre omul meu care s-a dus pînă-ntr-un loc și de atuncea a trecut vreme și nu s-a mai întors.

— Nu-i ușor lucru ; dar se poate face. Eu ți-aș putea găsi un om meșter, dar trebuie să mă duc să-l caut. Slujba

mea aici e una și pentru asta mă plătește statul, iar ca să caut ce-ți trebuie dumnitale, e altă slujbă.

Vitoria îl privi zîmbind :

— Socoți, moșule, că eu nu cunosc ce am de făcut ? Știu eu că trebuie să-ți dau de-un pahar de vin pentru o slujbă mare ca asta. Să nu te superi, da' mai mult de cinci lei de hîrtie nu ți-oi da.

— Bine, dar celui care scrie jalba se cade să-i dai mai mult.

— Aceluia i-oi da zece.

— Dar pentru timbru ?

— Oi da și pentru timbru zece. Trebuie lipit pe jalbă.

— Bine, mă duc s-aduc pe meșter. Cum ți-a scri-o el, poate să cetească și Vodă și să lăcrămeze. Are acesta jalbar o întorsătură de condei cum nu se mai află ; atîta numai că-i mare bețiv, trebuie să-l caut la crîșmă. Da' dumneata mă aștepți aicea, nu te clintești și pregătești gologanii.

Bătrînelul îi dădu întăi ocol, ca și cum ar fi vrăjit-o, ca s-o fixeze. Apoi lăsă clampa și coborî treptele, depănînd repede din picioare. Vitoria își reluă înfățișarea încruntată și dușmănoasă.

Veni jalbarul, cu cizme lustruite, cu vărguță albă și cu nasul roș. N-avea palton ; umbla fudul fără haina aceasta de prisos. Se arătă disprețuitor cînd auzi că-i vorba numai de zece lei pentru o lucrare care cere mare pricepere și iscusință.

Vitoria fugea cu ochii ei iuți de la moșnegel, care luase iar în stăpînire clampa, la nasul omului fudul, și-și subție buzele cu îndărătnicie. Lăsă aprodului prețul pe care i-l hotărîse, ca să nu mai fie vorbă și sfadă în loc străin, își trase pe mînici cojocul și scoborî treptele pînă în uliță.

Dintrodată luase altă hotărîre. S-a duce la un avocat, om cu mai mare știință de carte. Ori a pune în sat la Măgura pe părintele Dănilă să scrie. Nu poate să fie pe lume scriitor mai dibaci decît părintele. Pe urmă părintele știe toate cum au fost și le-a spune cu adevărat. Însă dacă nu-i multă îndoială că Nechifor Lipan ar fi fost răpus de hoți, atuncea la ce folosește jalba ? Cine mai poate găsi pe-un om zvîrlit cu capu-n jos într-o fîntînă ? Asta era apa cea neagră din asfințit. Dacă nu s-a mai aflat știre, dacă n-a

mai venit veste nici despre mort, atuncea lotrii l-au prăvălit în fîntînă. Într-aşa împrejurare, adevărat că nimenea nu poate descoperi leşul mortului, dacă nu-i o lumină de sus care să arate. De-aceea tot la sfînta Ana de la mănăstirea Bistriţa cată să-i rămîie nădejdea. Voinţa sfintei a fost ca astăzi să-i vie o înţelegere. După această înţelegere sfînta îi va hotărî într-un chip oarecare pe unde trebuie să meargă şi cum trebuie să caute.

— Unde te duci, nevastă ? întrebă omul cel sprinten îmbrăcat, atingîndu-o cu vărguţa. Ea se opri şi se întoarse asupra lui.

— Mă duc unde mi-i voia. Întinde mîna să-ţi pun într-însa hîrtiuţa asta ca şi a moşneagului, şi întoarce-te repede de unde vii, ca să nu te înjunghie vreo răceală.

— He ! d-apoi pentru atîta mi-am lăsat eu actele şi scrisorile ? Crezi c-aşa merge treaba ?

— Du-te degrabă că-i frig... îl sfătui munteanca rîzînd.

Omul se opri, mormăind o sudalmă împotriva unei asemenea muieri cu toane. «Asta-i o disperată», o categorisi el şi vîrî în buzunar hîrtia de cinci lei.

Grăbind spre han, Vitoria simţea cum o umplu gînduri şi hotărîri nebiruite. Toate îi veneau fără îndoială de la locul unde îngenunchiase şi unde ceruse cu durere izbăvire. Parcă intrau într-însa odată cu înţepăturile fulgilor care o biciuiau, repeziţi de vînt dintr-acolo.

Drumul acela la sfînta Ana şi la Piatra i-a fost de cel mai mare folos. Avînd într-însa ştiinţa morţii lui Nechifor Lipan şi crîncenă durere, se văzu totuşi eliberată din întuneric. Cum ajunse acasă îşi lăsă numai o zi de odihnă, apoi începu a pune la cale îndeplinirea unor hotărîri mari. Toate erau în dosul ochilor acelora aprigi şi ieşeau una după alta.

S-a dus la părintele Daniil Milieş ca să puie la cale jalba cătră stăpînire.

— Părinte Dănilă, i-a spus ea cu umilinţă, eu nu mă pricep cum ar trebui întocmită asemenea jalbă, dar sfinţia ta ştii toate şi tare te rog să pui într-însa, ca piper într-o mîncare, toate nacazurile care mă ustură. Să spui aşa, cum tot am aşteptat degeaba, doar-doar or înţelege slujbaşii să umble şi să caute...

— Bine ; am să scriu, Vitorie. Ştiu eu ce să spun.

— Atît am vrut ; pe urmă facă ei ce-or ști ; că eu n-aștept de la dînșii sprijin.

— Ai dreptate ; cel mai mare sprijin trebuie să-l așteptăm de la Dumnezeu.

— Da. După ce trimet jalba, îmi isprăvesc toate cîte am de isprăvit și m-oi duce singură la Dorna. Am și primit eu hotărîre în inima mea. N-am să mai am hodină cum n-are pîrăul Tarcăului, pîn' ce l-oi găsi pe Nechifor Lipan.

— Atuncea de ce să mai scriu jalba ?

— Așa, ca să fie ; să știe și alții cît mi-i de neagră inima. Mai am cinci vineri, și pîn-atunci vînd ce am și strîng banii care-mi trebuie ; mă spovedesc și mă împărtășesc. Dac-a intrat el pe celalalt tărîm, oi intra și eu după dînsul.

— Poate pîn-atuncea vine vreo știre.

— Părinte, asta n-o mai cred. Adevărul s-a dat pe față și l-am primit de la obraz sfînt. Cuvioasa Ana numai cît s-a uitat la mine și m-a străpuns pînă-n inimă. De la dînsa mi-au venit și hotărîrile de-acuma.

— Bine, Vitorie ; dacă crezi, du-te. Asta-i datoria ta.

— Iau cu mine și pe băiet ; să am alături o putere bărbătească. Mîni dau faurului o bucată de fier să bată din el baltag și sfinția ta vei face un bine, să-l blagoslovești.

— Oi face și asta. Dar ai cugetat că ai să umbli drum lung și acolo ai să întîrzii ? Ce faci cu fata ?

— M-am gîndit și la asta. Am o soră a mamei mele călugăriță la mănăstirea Varaticului. Dintre toate surorile mamei, ea trăiește acolo, și o chiamă Melania. Pun într-o zi pe fată în sanie cu zestrea ei și mă duc s-o lepăd la sfînta mănăstire, la picioarele mătușei mele maica Melania.

— Îți rămîne gospodăria așa, de izbeliște.

— Să rămîie, părinte, c-o întocmesc eu la loc. Las în sama lui Mitrea două-trei capete de vite, și-i spun așa : Tu, măi Mitre, să ai grijă de ele și alta să nu faci decît să dormi pînă ce m-oi întoarce eu.

— Asta are să-i placă mai mult decît orice.

— Parcă Dumnezeu l-a îngăduit în lume pentru altceva ? Ființa asta, părinte, a fost ca o pedeapsă a mamei care l-a născut. Cine știe cu ce-a păcătuit împotriva lui Dumnezeu ori a soțului ei ! Și-a viclenit și și-a apăsat băr-

batul la greu, ori i-a pîngărit aşternutul, ori a făcut asupra lui farmece. Dumnezeu i-a dat pe Mitrea. De-aşa dar s-a bucurat, a închis ochii şi a pierit. Iar eu duc spre soţul meu flăcău mîndru şi voinic. Asta-i dragostea noastră din tinereţă pe care i-am păstrat-o ca pe un ban bun.

Astfel fiindu-i hotărîrile, a făcut fără nici o schimbare întocmai aşa.

În ziua de fevruarie 27, praznicul cuviosului părintelui nostru Procopie, a încărcat în sanie zestrea Minodorei. Fata şi cu dînsa s-au aşezat deasupra şi Gheorghiţă a pişcat căluţii cei pagi cu şfichiul biciuştei. Copila plîngea în pumni ; iar obrazul maică-sa parcă era un portret neclintit.

Abia după ce a fost ieşit din sat pe vale, s-a mişcat. Şi-a făcut semnul crucii răsucindu-se către soare.

— Fată, a vorbit ea fără supărare ; tu să nu fii proastă şi să nu te boceşti pe tine. Astăzi e o sfîntă luni şi începem împlinirea hotărîrii.

VII

Joi, în 9 martie, părintele Daniil a făcut frumoasă slujbă la biserică pentru cei patruzeci de sfinţi mucenici din Sevasta. După geruri lungi, aceasta era întăia zi de moină. Streşinile picurau şi soarele împrăştia de deasupra Măgurii, pe omături, o strălucire orbitoare. Corbi fîlfîiră spre albăstrime din brazii rîpilor şi pe urmă se întoarseră cu zboruri învăluite şi croncăniri, ca să spargă cu clonţurile şi să bată cu aripile ouăle îngheţate în faur.

Vitoria dusese cu Gheorghiţă frumoase daruri la biserică : colaci, colivă, undelemn şi vin. Asupra lor aprinsese cu mîna ei făclii. Pe urmă se închinase la toate icoanele şi se oprise în preajma altarului. Părintele Daniil i-a dat sfînta împărtăşanie. A închis ochii simţind o răcoreală de rouă în cerul gurii şi-n toată fiinţa, şi a îngenunchiat. Nimeni, dintre poporănii de faţă nu cunoştea înţelesul acelei împărtăşanii. Se curăţise de orice gînduri, dorinţi şi doruri în afară de scopu-i neclintit. Murmurele şi cîn-

tările slujbei îi ajungeau ca valuri line la urechi. Plătise părintelui trei hîrtii de cîte douăzeci, ca să se roage și pentru călătoria ei. În adevăr, preotul, între celelalte chemări și rugăciuni, a înălțat glas pe care tot numai ea singură l-a înțeles, pătrunzîndu-se de el pînă în fundul ființii.

«Și încă ne rugăm pentru cei călători...» înălța frumoasă cîntare părintele Daniil Milieș.

Vitoria suspină, bătu metanie sărutînd lespedea de piatră și se înălță în picioare. Pentru dînsa slujba era isprăvită. Făcu semn lui Gheorghiță cu ochiul. Puteau să plece. Mai aveau în ziua aceea o mulțime de trebi și daraveruri.

— Bate vînt cald, zise ea intrînd acasă. Se cunoaște că purcede zodia primăverii.

— Poate s-avem vreme bună pe cale, răspunse feciorul.

— Ehe, Gheorghiță, calea noastră-i lungă ș-au să ne mai bată viscole, căci trebuie să vie asupra lumii omătul mieilor ș-al cocostîrcilor. Pîn' ce ne-ntoarcem noi, se pot întîmpla multe.

Flăcăul clăti din cap, fără să răspundă. Mama lui hotăra plecările și întoarcerile. Se vede că hotăra și vremea. El n-avea decît să se supuie.

— Ascultă, Mitre, grăi gospodina către argat, eu am a pleca puțină vreme de-acasă.

— Înțeleg eu asta, răspunse Mitrea rîzînd. Te duci s-aduci pe stăpîn de pe unde-i steclesc ochii și petrece.

— De unde știi tu asta ?

— Am aflat și eu. Vorbesc unii și alții prin sat. Zic c-ar fi bine să iei ș-un căpăstru, ca să-l aduci mai ușor. Dacă purcezi astăzi, apoi pînă duminică ești înapoi. Să n-ai nici o grijă, că păzesc eu casa.

— Apoi se-nțelege, încuviință stăpîna. Eu am în tine toată nădejdea. Unde pui tu mîna, pune și Dumnezeu mila. Cît om lipsi noi, tu să stai acolo între vite și să dormi. Te scoli și le duci la adăpat, le pui sub bot mîncare și iar te culci. Să nu uiți să mînînci și tu, ca să nu-ți slăbească puterile. Vaca cea cu mînzat mai are o leacă de lapte. Mulgi și bei. Iar mînzatului leagă-i ragila cea cu cuie pe bot, ca să împungă pe mă-sa cînd a năzui să

sugă, și ea să-l bată și să-l alunge. Vra sa zică cu laptele mînzatului și cu făina din sac și cu ce ți-am mai pus eu acolo, o duci tu aceste trei zile.

— Apoi oi face și eu economie.

— Se-nțelege ; nici nu m-aștept la risipă de la un gospodar așa ca tine. Iar dacă eu întîrzii cumva și luni și tu ai vreo nevoie, să știi că am spus o vorbă părintelui Dănilă. Să te duci pe la dînsul.

— Ce să fac la părintele Dănilă ?

— Ți-a spune el ; iar tu s-asculți.

Pășind în casă, își lepădă lîngă vatră cojocelul. Apucă cleștele, risipi spuza și clădi pe cărbuni aschii de brad. Dădu fuga după apă ; așează ceaunul pe pirostrii. Puse într-un hîrb de ceaun la sfîrîit slănină și bucăți afumate de porc. Lăsă asta și începu a scoate și a clădi pe colțul patului poclăzi și scorțuri. Gheorghiță o privea cu aceeași mirare pe care o avea de cîtăva vreme pentru maică-sa.

— Ce te uiți așa la mine ? zise Vitoria zîmbind. Acestea și cu altele ai să le pui desară pe săniuță și ai să le duci pe întuneric pînă la părintele Dănilă. Rămîn în sama cucoanei preutese Aglaia. Acu vină și mînîncă. Răstoarnă mămăliguța pe fund ; ad-o la măsuță și te așază. De mîni, nu mai avem tihna asta. Cît om umbla ș-om căuta, mîncarea noastră are să fie din pumn și în picioare.

Flăcăul încuviință și asta, în tăcere. Ca să-și plătească lipsuri viitoare, înghițea felie după felie și întingea în topitură bucăți mari de mămăligă pe care le căptușea apoi cu brînză. Abia într-un tîrziu băgă de samă că maică-sa stă în fața lui cu brațele încrucișate și-l privește, fără să se atingă de mîncare. «Dacă-i într-adevăr vrăjitoare, cugeta el, apoi eu mînînc și ea prinde putere.»

Femeia strînse blidele repede, le opări și le rîndui pe poliță. După ce așeză cea din urmă strachină, întoarse capul. Afară, în bătătură, oameni se scuturau de omăt. Își potrivi în pripă broboada și deschise. Gheorghiță rămase neclintit la locul lui, ca să vadă ce mai este.

— Bucuroși de oaspeți ? întrebă părintele bocănind cu cizme mari în tindă.

— Bucuroși. Mă rog dumneavoastră să poftiți. Sărutăm dreapta, părinte.

După preotul Milieș, intră domnu Iordan, crîșmarul. După domnu Iordan, își feri capul, ca să nu se pălească de pragul de sus, un negustor nalt și subțire îmbrăcat în straie nemțești. Avea barbă și mustăți tăiate rotunjit și țăpos, parcă-și pusese pe jumătate de obraz o mască de arici roș. Stropituri mărunte de aceeași coloare îi pătau partea neblănită a obrazului. Își trase și el din cap căciula și pofti gazdei bună-ziua.

Femeia aruncase o privire repede de sus în jos și de jos în sus asupra lui. Apoi întrebă, ferindu-și capul :

— Dumnealui e negustorul ?

— Dumnealui, răspunse domnu Iordan.

— Eu îs cunoscut și prietin al soțului dumnitale, intră deodată în vorbă omul cel nalt, uitîndu-se în juru-i și căutînd loc să se așeze. În casa unui prietin eu am să mă așez chiar dacă nu mă poftește nimeni. Dar după părintele Daniil. Întăi să se așeze părintele și pe urmă am să șed și eu. Eu, nevastă, țin dughiană, crîșmă și han la Călugăreni. Acolo este totdeauna loc de popas pentru domnu Nechifor Lipan. Găsește o mîncare bună, un pahar de băutură ș-un pat de hodină.

— Dumneata eşti domnu David ?

— Eu sînt domnu David. Am luat bani de la domnu Nechifor Lipan ; dar i-am și dat, pe marfă. Eu i-am fost totdeauna cel dintăi mușteriu al lui. Și, aș putea zice, cel mai bun. Rareori trecea mai departe.

— Bine, domnu David. Cînd te întorci dumneata acasă, la Călugăreni ?

— Mă întorc mîni, cu marfa pe care am s-o cumpăr.

— Atuncea de-aici pînă la Călugăreni om merge tovărășie.

— Om merge, de ce să nu mergem ? Tovărășia e mai bună decît singurătatea. Dumneata ai vreo treabă la Călugăreni ?

— Am, ceva mai departe.

Negustorul voi să mai întrebe ceva. Apoi se opri, privi în juru-i și tăcu.

— Marfa-i în odaia cea mare de dincolo, începu iarăși cuvînt gospodina. Flăcăul meu a însemnat pe hîrtia asta cîte burdufuri de brînză și păpuși afumate și piei de miel

mi-au mai rămas. A scris şi preţ, după ce m-am sfătuit cu părintele şi cu domnu Iordan. Am lepădat ceva, ca să nu fie vorbă. N-am eu coraj acuma să mă neguţez. Dumneata cercetezi şi numeri marfa şi-mi pui banii pe masă.

Negustorul privi petecul de hîrtie ; tăcu. Închise dintr-un ochi. Întoarse pe celălalt spre domnu Iordan — însă el cerceta foarte atent pe gospodina locului.

— Dumneata ai nevoie de toate paralele ? Să ţi le pun aicea pe masă ?

— Întocmai aşa. Altfel întîrzii o zi, ca să mă duc cu marfa la Piatra.

— Poţi să întîrzii şi două zile.

— Se poate.

— Eu zic că se poate să fie şi trei. Pe care negustor l-ai văzut dumneata lepădînd banii aşa, după poruncă ? Eu vreau să vorbim, să mă conving că marfa îmi convine, că preţul nu se mai poate scădea ; să număr banii şi să constat dacă am cît trebuie. Un negustor se cade să simtă că-i negustor. Dumneata vrei ca la regele. Preţ fix.

— Cum ai spus ?

— Preţ fix.

— Aşa vreau eu, domnu David. Fă o bunătate şi treci dincolo cu băietul şi cu domnu Iordan şi cercetează marfa. Cîntăreşte, socoteşte. Dacă dumneata eşti domnu David despre care-mi vorbeşte barbatu-meu, apoi ştiu că ai cîştigat destul de la dînsul. Mai cîştigă acu şi de la mine. Asta e meseria dumnitale, ca un negustor ce te afli.

— Cîteodată am pierdut.

— Atuncea nu eşti bun negustor.

— Am cîştigat altă dată. Bine, să fie cum spui dumneata. Am să văd ş-am să socotesc. Ai să mai leşi ceva şi facem tîrgul.

Domnu David a cercetat îndelung marfa. A trecut apoi cu domnu Iordan afară şi s-a sfătuit cu el. Îşi mîngîia cu mîna stîngă ariciul de pe obraz şi cu dreapta suna nişte chei în buzunarul adînc al măntălii de aba roşcată.

— Să-ţi spun ceva, domnu Iordan, şopti el venind aproape, lîngă umărul crîşmarului, şi închizînd ochiul drept ; dacă n-aş fi ovrei şi însurat, şi munteanca asta n-ar avea soţ, într-o săptămînă aş face o nuntă. M-ar cu-

nuna părintele Daniil. Am luat marfa și ți-am dat dumnitale comisionul de care mi-ai scris.

După ce negustorul a numărat hîrtiile de bancă și le-a pus clit pe masă, Vitoria le-a ridicat cu atenție și le-a mai numărat și ea o dată. Treizeci și opt de mii de lei. Le-a învălit în jumătate din gazeta din care le scosese domnu David, le-a vîrît în tașca ei de piele, a strîns cătărămile și a poftit pe părintele Daniil să-i ție tașca pînă a doua zi dimineață.

Gheorghiță urmărea cu mare luare-aminte toate vorbele și purtările maică-sa. Îi plăcea ; dar se mira. Ar fi vrut s-o întrebe de ce dă popii banii. «Se teme să n-o prade careva la noapte.» Descoperind acest adevăr, se veseli și începu a rîde singur.

Oaspeții plecaseră.

— Apoi n-am eu baltagul pe care mi l-a blagoslovit părintele ? întrebă el.

— Acela-i pentru altceva, răspunse Vitoria.

Către asfințitul soarelui, negustorul a venit cu sania-i largă, cu doi căluți roibi, și a încărcat marfa. Cele din urmă raze luciră în țurțurii de ghiață ai streșinei, apoi în albastrul înalt al cerului. Era liniște și fumurile satului suiau drepte în văzduh.

Gospodina făcu paturile devreme. Gheorghiță îi lăsă cuvînt că se duce în sat pînă la cîntarea întăia a cucoșilor. Avea el de făcut inspecție la o clacă de scărmănat. Vitoria stînse opaițul și rămase în întuneric, dar nu adormi îndelungă vreme.

Cînd se trezi, auzi sunînd vîntul dinspre amiază în cercevelele ferestrei. Acel sunet cu ciudate modulații era întovărășit de un răcnet întărîtat și răgușit. Cunoscu numaidecît glasul lui Mitrea.

Sări din pat și-și căută încălțările. Apoi își vîrî nasul în geam. Se retrase și desprinse cu luare-aminte din cui pușca cu două țevi, care sta atîrnată de curea pe părete, așa cum o lăsase Nechifor Lipan. Îi pipăi oțelele și trase cucoașele.

Trecu, numai în sumăieș, la ușa de-afară. Atuncea auzi mai deslușit strigătul lui Mitrea. Dăduse la vite o dihanie. Toți cînii din împrejurimi se deșteptaseră și

zăpăiau. Trase zăvorul. Cînd deschise, auzi şi glasul lui Gheorghiță, amestecat cu al argatului. Întinse puşca spre streşină şi slobozi un foc. În clipă, din cornul de dindos al casei se desprinseră două umbre omeneşti, şi se depărtară în fugă, mistuindu-se în întuneric spre pădure.

Oamenii de la cele mai apropiate gospodării soseau într-ajutor cu zvon. Unii rupeau şi desprindeau răzlogi din garduri. Mitrea povestea ca pe-o minune întîmplarea. Cum lupul sărise peste tohoarca lui şi năzuise la scroafele din fundul şurii. Şi cum dintrodată s-au sculat cu mînie scroafele asupra lupului, clefăind şi pălindu-l cu sfîrlele, pînă ce-a avut el vreme să puie mîna pe par. Avea el un par greu de corn, pe care îl ținea lîngă dînsul pentru nevoi de acestea. Cînd i-a tras una, lupul a făcut hî ! ca un om. Cînd i-a mai lepădat una, gata a fost. Cum l-au văzut pe-o coastă, cei doi dulăi albi au şi fost cu colții în beregata lui.

— Dar de ce răcneai aşa, dacă l-ai doborît ? întrebă Vitoria.

— Mi-a fost frică tare... mărturisi rîzînd Mitrea şi păli cu botul opincii în leşul lupului.

Femeia se uita pe gînduri la dihania zdrobită şi-n juru-i urmărea în închipuire umbrele care-i stătuseră ca o primejdie aproape, întoarse ochii spre stele, simți sub sumăieş vînt cald ; şi în toate înțelegea semne, încă nedesluşite.

Cum trecu în casă, aprinse gazornița şi puse pe flăcău să încarce iarăşi puşca. Acuma se vedea că trebuie să ieie cu dînsa arma aceasta a lui Lipan. Cine ştie ce puşcă va fi fiind ! Poate-a lovit cîndva om ; de aceea-i scurtată cu pila, hoțeşte. Lipan o cumpărase demult, de la un pribeag, şi o ținea pentru vremuri de primejdie. Deci trebuia să i-o ducă cu mîna ei.

Nu mai simți nevoie să se hodinească. Se încălță cu opinci şi-şi aşează în desagi straie de schimb şi ciubotele. Tarniții cu poclăzile, pentru căluții cei pagi, erau gata, cu trăistile cu merinde aninate de ciochine. Sumanele şi cojoacele erau înşirate alături. Îndată ce trec cei din urmă nouri de omăt şi vin zilele calde, pot lepăda cojoacele la un han pe cale şi pot rămînea mai sprinteni.

— Dar cît avem să stăm ? întrebă, cu nesfîrşita-i mirare, Gheorghiță.

— Nu stăm ; umblăm, pînă găsim ce căutăm. Altă rînduială n-avem. Nu uita s-ascuți baltagul ; ca să ai mai multă nădejde într-însul.

În zori-de-ziuă, vineri în 10 martie, munteanca și feciorul ei au închingat caii cei pagi ș-au încălecat. Au trecut pe la părintele Dănilă și Gheorghiță a adus maică-sa tașca de la cucoana preuteasă Aglaia. Au coborît la crîșmă ș-au trezit pe negustor. Au cerut domnului Iordan rachiu într-o ploscă de lemn. Și cînd răsărea soarele, se aflau afară din sat, în lungul pîrăului, către apa Bistriței.

Pe omături moi fîșiia austrul și cerul era ca floarea de zlac. Gheorghiță purta aninat în laț, în dosul coapsei drepte, baltagul. Vitoria potrivise și legase pușca cea scurtă dinapoia tarniței. Umblau alături înaintea săniei jidovului. Cînd izbucni soarele în răsărit către Bistrița, întăi munteanca și pe urmă flăcăul își făcură de trei ori semnul sfintei cruci, închinînd fruntea spre lumină.

VIII

Într-o vreme, jidovul zise din urmă :

— Dumneata, nevastă, după cît văd eu, ești pornită pe lungă cale.

Gheorghiță rămase înainte, Vitoria își struni calul și-l potrivi în laturea dreaptă a saniei. Întrebă, fără a privi pe negustor :

— De unde știi dumneata asta ? Ți-a spus ceva domnu Iordan ?

— Parcă era nevoie să-mi spuie ? Vreau să zic că nu-i atît lungă calea, cît cotită. Să admitem că dumneata vrei să te duci la Dorna, ca să-ți găsești barbatul. Asta nu-i mare lucru. Te sui într-o sanie, feciorul dumnitale ori un om mînă caii și te cară la Dorna. Acum, cît mai ține omătul, drumurile-s ușoare. Ori, mai degrabă, te repezi pînă la Piatra, te sui în tren și gata.

— Negustorul are dreptate, clătină din cap Gheorghiță, privind înainte.

— De ce am dreptate ? rise domnu David. N-am dreptate deloc. Să zicem că te duci cu sania. Peste trei zile dă un dezgheț și nu mai ai ce face cu dînsa. Dar poate ai a umbla pe margini de rîpă, prin locuri unde au fost stîni. Cu sania nu poți face nimic, — mai ales cînd or porni puhoaie. Cu calu, poți trece. Vra să zică, dumneata ai pornit cu gînd să întîrzii, să cauți, să umbli cotind. Flăcăul văd că s-a bucurat de tren. În tren ești olog, mut și chior. Eu pînă la Dorna vreau să poposesc la hanuri, ori pe la oameni de prin sate, să văd, s-aud. Nechifor Lipan poate nici n-a ajuns la Dorna.

Femeia asculta, gînditoare.

— Vra să zică, domnu Iordan ți-a spus ce caut eu.

— Mi-a spus în scrisoare că este bună marfă de vînzare, că ai nevoie de parale, ca să-ți găsești barbatul. Asară, la crîșmă, am auzit și pe oameni grăind. Dar ei șuguiesc, ca oamenii. Ziceau că Nechifor e dezertor de la nevastă și cînd îl vei prinde ai să-l vîri la închisoare. Vorbe. Cînd v-ați strîns, neamurile lui ș-a dumnitale, ca să judecați cazul — cine a fost de părere s-așteptați atîta ?

— Oi, domnu David, oftă munteanca ; noi n-avem neamuri aici la Măgura. Ne-am dus de la locurile noastre cînd eram tineri și ne-am făcut aici așezare. Frații lui Nechifor au umblat tot cu oile. Pe cît am oblicit, au ajuns într-o iarnă cu turmele pînă la Crîm. S-au așezat acolo, la niște imașuri bogate, lîngă Marea. Zice că să vie înapoi după vreo cincisprezece ani, numai cu asinii, și pe samarele asinilor numai burdufuri de parale. Eu frați n-am avut ; surorile mele au rămas departe încolo, după alți munți, și nu m-am mai răspuns cu ele. Bătrînii noștri s-au prăpădit și ei. Așa că aicea trăim numai noi și cu copiii noștri. Sfatul meu a fost mintea puțină cîtă o am de la Dumnezeu. Am întîrziat așteptînd. Ce era să fac ?

— Așa este, încuviință negustorul. Acuma dumneata ai ajuns să crezi că a pierit acolo.

— De ce ?

— Pentru c-ai pornit după el. Altfel, cum ai așteptat pîn-acuma, puteai să aștepți și de-acu înainte.

— Și asta-i adevărat. Dar eu n-am cugetat că s-ar putea să-l fi lovit hoții pîn-a nu ajunge acolo. Avea la el parale cum am și eu acuma. Era îndrăzneț și umbla și

noaptea. Eu am hotărît să nu umblu decît între răsăritul și asfințitul soarelui și să mă alătur pe cît oi putea pe lîngă oameni. Sînt pe lume destui răi, dar se află și oameni detreabă. Astă-noapte a trimes Dumnezeu o dihanie, ca să-mi arăte pe doi dintre cei răi. Cum v-am povestit la crîșmă, au năzuit doi hoți la parale. Am înțeles că domnu Iordan e dintre cei detreabă, că n-a zvonit cătră nimeni că paralele sînt la părintele Dănilă.

— Hm ! făcu Gheorghiță rîzînd în sine.

— Ascultă, nevastă, reluă negustorul zîmbind și închizînd din ochiul drept. Cu ochiul deschis căta într-o parte și arătătorul mînii drepte îl ținea înălțat spre ochiul închis. Ascultă. Dumneata nu te încurca cu asemenea gînduri. Barbatul dumnitale nu-i mort nici pe cale, nici la Dorna.

Nevasta își înăbuși un țipăt ușor de bucurie.

— Știi dumneata asta ?

— Nu.

Ea își plecă fruntea.

— Nu pot ști, căci n-am fost cu dînsul. Dar ca un om care stau și judec, zic așa, că toate cele de pe lumea asta au nume, glas și semn. Aicea, în stînga pe deal, se văd șapte case de bîrne, șindrilite și acoperite de omăt. Și prin șapte hogeaguri iese fum. Ele nu strigă, — dar de spus, spun ceva. Mai întăi, spun un număr : șapte. Al doilea, spun că-i iarnă și gospodarii stau la vetrele lor și pregătesc mămăliga și topitura. Dacă dintr-un hogeag n-ar ieși fum, înțelesul ar fi altul. Vra să zică toate pe lumea asta arată ceva. Ai auzit dumneata vreodată moarte de om să nu se afle, și leș să nu iasă la lumină ? Se duc hultanii și corbii ș-arată unde zace un trup lovit de bandiți. Apa îl dă la mal dacă-i înecat. Dacă-i într-o fîntînă vine vreme de secetă și fac picioarele semn celui care se uită într-însa. Dacă-i îngropat, se duce lupul și scurmă. Vra să zică toate vorbesc ; așa le-a rînduit Dumnezeu. Toate trec din gură în gură, ajung pînă unde trebuie și se află. Frații lui Nechifor Lipan, cum ai spus, au ajuns la Crîm. E ca și cum ar fi murit. A venit totuși veste despre ei. De la soțul dumnitale n-a venit, pentru că el stă undeva și ține taină. Dac-ar fi pierit, nu se putea ascunde. Eu ți-oi mai spune

și alta. Dumneata trebuie să crezi că trăiește, ca să ai putere să-l cauți.

Femeia clătină din cap și-și strînse buzele, cu ușor dispreț.

— Dintre toate cîte-mi spui, domnu negustor, eu înțeleg că vrei așa să mă mîngîi, ca un om cu inimă bună. Să știi dumneata că eu am pornit după semne și porunci. Mai ales dacă-i pierit cată să-l găsesc ; căci, viu, se poate întoarce și singur.

— Bine, zise negustorul și tăcu, îndemnîndu-și caii cu iușca.

Cînd ajunseră la Bistrița, soarele bătea de la amiază și streșinile din sat de la Tarcău țîrîiau, sticlind șiraguri de mărgele vii. Bistrița însă avea pod verde de ghiață. Treceau pe el sănii cu butuci, umblau oameni cumpănindu-și topoarele. Numai în gura pîrăului se afla o topliță, unde bolborosea apa scînteind, ca un cuibar al soarelui.

Pe malul celălalt poposiră, ca să-și hodinească animalele. Vitoria și feciorul mîncară lîngă desagi. Domnu David își aduse aminte că avea treabă la un negustor. Dar acolo unde avea a se duce se vede că găsise alți doi-trei negustori cu bărbile cărora își amestecase și el ariciul lui roș, împletind între bărbi degetele. Așa cugeta munteanca zîmbind, așteptînd și păzindu-i marfa. Într-un tîrziu, domnu David se arătă foarte grăbit, făcînd pași mari cu cizmele-i grele prin omătul moale. Scoase trăistile de orz de după gîtul cailor și puse mîna pe bici.

— De-acu mergem, zise el. Am vorbit cu niște jidani de-aice, cum e obiceiul nostru, despre toate cîte sînt pe lumea asta. Am aflat prețul cerealelor la Galați și la Hamburg și la Pariz. La Dorna n-a fost nici unul în iarna asta. Ce fel de oameni sînteți voi, ca să nu vă duceți nici unul la Dorna ? Iaca, așa sîntem noi, niște oameni care nu ne-am dus la Dorna. Bine, atuncea să vă deie Dumnezeu copii sănătoși și s-ajung să vă văd de-acu într-o sută de ani. Da' un pahar de vin bun mi-au dat, de ce să spun că nu mi-au dat ? Cel mai bun vin se face aici la gura Tarcăului, din strafide de la Constantinopol.

— Ai stat cam mult, domnule negustor ; noi ne grăbim, răsări cu îndrăzneală Gheorghiță.

— Aveți vreme, pînă ce s-or topi toate omăturile și s-or scurge toate ghețurile acestea. Înainte de a vorbi despre toate, am împrumutat halaturi și mi-am făcut rugăciunea cuvenită. De-acu să mergem. Pînă la asfințitul soarelui, ajungem la gura Bicazului. Acolo poposim, la un creștin om detreabă. Îmi am eu oamenii mei. La jidovi mă duc să beau vin de strafide și să-i întreb dacă nici ei n-au avut treabă la Dorna în iarna asta. Dacă n-au avut treabă nici ei, apoi atuncea am să-i sudui.

Au mers așa în lungul Bistriței la deal, încet, pe drum de moină. Munteanca vedea în tovarășul lor «om trimes», căci le era de folos. Avea limbă ageră și scociora prin toate părțile.

Popasul de sară l-au făcut la Bicaz, la han la Donea. Au îngrijit caii, le-au dat orz, au adus într-o odaie tărhatul ș-au stat de vorbă cu femeia de gazdă și cu crîșmarul pînă într-un tîrziu. Nechifor Lipan era pentru ei obraz cunoscut.

— Era om vrednic și fudul, zise Donea hangiul; nu se uita la parale, numai să aibă el toate după gustul lui. Nu l-am văzut de mult. Va fi avînd treabă undeva la cîmp. Ori poate cunună și botează în sat la el. Dar cum dă primăvara, iar s-arată.

— De cînd nu l-ați văzut? ispiti munteanca.

— Apoi cam de multișor, cam de astă-toamnă. Se ducea în sus; avea bun cal.

Domnu David făcu semn ușurel cu ochiul drept. Munteanca nu mai întrebă nimic.

— Dar de ce vă interesați? întrebă Donea.

— E dator niște parale nevestei acesteia... zise domnu David.

— De ce nu-l căutați acasă la el, pe Tarcău în sus?

— Nu-i acasă; l-am căutat și eu. Acu de la dînsul de-acasă venim și pînă la Călugăreni mergem tovărășie.

— Apoi atuncea unde poate fi găsit? Dacă nu-i în munte, e la oile lui în baltă, la Prut, ori la Jijia.

— Zice că s-ar fi oprit la Dorna astă-toamnă după ce-a trecut pe aici.

— Se poate; avea de negoțat acolo oi de la niște ciobani. Dacă le-a găsit nutreț pe loc, se poate să fi stat.

— Știi ceva, ai auzit ceva ?

— N-am auzit nimica.

Vitoria oftă și-și frecă domol ochii cu palmele, potrivindu-și broboada.

A doua zi, sîmbătă, au încălecat iar ș-au așteptat pe negustor. Iarăși întîrzia. Nu-și scoase sania în drum decît după ce începură a curge streșinile fulgerate de soare.

— De întîrzierea asta chiar vă rog, prietinilor, să nu vă supărați, se apără el rîzînd. E din pricina tocmelilor noastre, a jidovilor, cu Dumnezeu. Azi e sîmbătă și n-avem voie să umblăm pe drum. Numai dacă ne aflăm pe apă — putem merge mai departe, pînă unde se isprăvește acea apă. Dacă ești pe apă, n-ai încotro. Așa că Dumnezeu ne-a îngăduit să ne aflăm călători pe apă. Văzînd că trebuie să fiu numaidecît desară acasă la Călugăreni, am așteptat să pornească a curge streșinile și a se topi omătul. Cum a ajuns apa sub sanie, am putut porni. De-acuma tot pe apă merg pînă acasă.

Vitoria se cruci.

— De unde asemenea rînduială ? Ai stat de vorbă cu Dumnezeul dumneavoastră ?

— Eu nu ; dar a stat de vorbă cu el un neam al meu de demult, pe care-l chema Moise. Astfel călătoresc eu pe apă pînă acasă ș-acolo îmi iese balabusta înainte cu brațele deschise. Apa rămîne afară, și-n casă găsesc vin și mîncare caldă. Aveți să găzduiți la mine, dacă nu vi-i cu supărare, așa cum găzduia și Nechifor Lipan.

— Pe cît înțeleg, ți-a fost de multe ori oaspete.

— Mi-a fost. Are să deie Dumnezeu să-mi mai fie. După socotința mea, ai să te întorci cu dînsul.

Au umblat astfel vorbind ; au lăsat în urmă și popasul de amiază ; și pe urmă au prins a avea în coada ochiului stîng, necontenit, umbra albăstrie a Ceahlăului nins. Acuma acolo, în rîpi sorite, scot botul din peșteri urșii, fornăiesc la soare și strănută. În curînd au să bată din aripi asupra molizilor bătrîni cucoșii sălbatici ș-au să se lese pe crengi, ca să ciugulească cucuruzi. Pîraiele au prins a suna altfel, cu zvon de clopoței, și sar pe trepte de stîncă și ghiață — și apar din ele arătări de-o clipă jucînd, cu rochiți și horbote de spumă.

Munteanca simţea şi ea în nări, ca sălbătăciunile pădurilor, mireasmă de apă nouă. Era trudită după două zile de umblet călare şi c-o simţire de plăcere la gîndul unui culcuş moale.

La Călugăreni, nu departe de Piatra Teiului, îşi avea aşezare, în dosul unei dugheniţi ş-a unei crîşme, domnu David. I-a ieşit înainte soţia, numai în carne albă şi-n bărbie revărsată, şi s-a bucurat c-un glas ca de cîntec. Apoi s-a uitat cu ochi holbaţi la munteancă, văzînd-o că scoate de după şa o puşcă scurtă hoţească.

Vitoria şi Gheorghiţă au intrat într-o odăiţă peste samă de caldă. Flăcăul s-a hrănit bine. Munteanca a stătut în picioare. A căutat o ulcică şi a băut apă cu sete, ca să stîngă o arşiţă.

Pe ferestruică se vedea în amurg Piatra Teiului, singuratică, cu glugă de omăt în creştet.

— Soţul meu, se îndreptă ea către gazdă, mi-a spus odată povestea stîncii aceştia.

— Ştiu, încuviinţă domnu David, este o istorisire cum că diavolul ar fi rupt cîndva, noaptea, piatra asta din vîrful Ceahlăului ş-a adus-o pînă aicea în braţe, ca s-o lepede în curmezişul Bistriţei, să poprească apele şi să înece cuprinsul. Dar cum o ducea în zbor, l-a apucat cîntarea cea din urmă a cucoşilor. A lepădat-o şi a fugit în pustie, la întuneric, ca să nu-l fulgere soarele. Dar acestea-s numai vorbe de-a oamenilor.

— Dacă se spune, trebuie să fie adevărat, se împotrivi Gheorghiţă.

— S-ar putea să fie adevărat, dar nu-i. Ori diavolul acela avea minte puţină. De ce nu s-a întors în altă noapte, să prăvale piatra cu piciorul în Bistriţă? Aşa, piatra stă aici de pe cînd nu erau oameni, nici diavoli; şi lui Nechifor Lipan, de cîte ori poposea la mine şi se aşeza la fereastra asta — îi venea aşa un îndemn să se suie deasupra să facă un semn cu securea împotriva demonului. Totdeauna mă sfădeam cu el şi nu-l lăsam. Striga că vrea să ieie ş-un cofăiel de vin cu dînsul, şi lăutarii. Cum auzeau de una ca asta, ţiganii fugeau şi se ascundeau după casă.

— Adevărat, era om cu harţag la chef, se învoi Vitoria. Mie mi-era drag cînd îl vedeam aşa, cu mare coraj. Nu-i

putea sta nimeni împotrivă. Odată, venind noi de la Piatra, pe cînd eram grea cu Gheorghiță acesta, ne-au ieșit înainte oameni mînjiți pe obraz cu funingine. Au ridicat ciomegele asupra noastră și au strigat să lepădăm paralele pe care le avem și merindele pe care le purtăm. Se suiseră spre noi dintr-o rîpă, la un corn de drum, pe înserat. Nechifor avea baltag. Numai și-a lepădat din cap căciula, și-a scuturat pletele ș-a înhățat baltagul. Atîta a strigat : Măi slăbănogilor, eu pe voi vă pălesc în numele tatălui și vă prăvălesc cu piciorul în rîpă. Aceia au ferit pe după niște ciritei și s-au dus. De hoți nu se temea ; avea stăpînire asupra lor. Doar dacă l-or fi pălit dintr-o latură, prietini, pe furiș.

Nevasta lui domnu David începu să deie din mîni și să vorbească într-o limbă străină. Negustorul lămuri :

— Nevastă-mea spune că numai așa a putut să-l doboare cineva. Altfel nu. Îi era drag și ei domnu Nechifor.

Vitoria își lunecă ochii, c-un zîmbet subțire, asupra ovreicei.

Femeia de gazdă mai spuse ceva.

— Zice că astă-toamnă, cînd a trecut spre Dorna, era singur și n-avea nici un tovarăș. E adevărat că eu nu l-am văzut. Mă aflam cu marfă la tîrg.

Gazda vorbi iar.

— Zice, lămuri negustorul, că n-a stat decît puțin. A plecat la drum asupra nopții.

Vitoria privea pe fereastră în întuneric și cumpănea în sine acele vorbe.

— Zice că avea bani asupra lui și l-a rugat să nu se ducă ; dar el n-a ascultat-o și s-a dus.

— Se poate, răspunse munteanca strîmbînd și apăsînd din buze.

Gheorghiță se lăsase pe pat lîngă sobă și adormise cu fața în sus. Femeia de gazdă vorbi iar.

— Ce mai spune ?

— Zice că flăcăul samănă cu tatu-său.

— Va fi sămănînd.

După ce rămase singură, făcu semnul crucii, mărunt și de multe ori, asupra ușilor și asupra perinei unde avea să-și plece capul. Apoi se lăsă pe un scăunaș cu trei picioare, își cuprinse genunchii cu palmele și stătu aple-

cată, cu privirea-i de umbră aţintită în necunoscutul din nainte-i. Încerca să-l oprească pe Lipan şi să-i întoarcă spre ea obrazul, ca să i-l cetească. El era însă tot mai în fund. Peste el se revărsau ape de primăvară.

Afară picurau streşini. Vîntul de la sud şuşuia cu creşteri şi coborîri.

— Gheorghiţă, şopti ea asupra vedeniei, să-mi răspunzi dacă eşti cu alta.

Flăcăul se răsuci şi deschise ochii.

— Ai spus ceva, mămucă ?

— N-am spus nimic, răspunse ea, cu ochii aţintiţi asupra geamului.

El o privi un timp şi închise dintrodată iarăşi pleoapele, furat de dulceaţa somnului.

Vitoria îl judeca pe Lipan. Avea ea să-i spuie multe ; şi i le spunea, fără să mişte buzele şi limba. I le spunea din lăuntru, cu bănuieli şi suferinţi vechi. Altădată îl împunsese cu vorbe adevărate pentru plăcerea pe care o avea el să-şi abată calul în preajma muierilor şi să poposească lîngă ele. I-l pîrîseră bacii cei bătrîni, care erau oameni cuminţi şi iertaţi de Dumnezeu. Acuma, dacă a pierit îi rămăsese dator cu acele zîmbete şi cu acele ceasuri.

Se împlinesc nouă ani la Sfîntu Gheorghe de cînd a sărit ca o caie asupra lui, să-i vîre cängile în ochi şi sub bărbie. El o dădea încet la o parte cu braţul şi rîdea. Ea s-a înviersunat mai tare, pomenindu-i de-o rea şi de-o slută de la gura Tarcăului. «Acolo-ţi faci popasurile şi-ţi cheltuieşti averea», îl împungea ea cu vorbe îndesate, şi iar îşi răşchira cängile. Atuncea el întăi a lovit-o. Pe urmă a cuprins-o la piept ş-a strîns-o peste braţe. Ea a tăcut deodată, ca şi cum ar fi murit. I s-a lipit cu fruntea subsuoară. A aşteptat desmierdările ca o ticăloasă. Acu şapte ani a lovit-o pentru alta. Într-un an au fost ochi negri ; într-altul nişte ochi albaştri de nemţoaică. Înţelegea ea într-o privinţă că, pentru un bărbat ca dînsul, acelea-s petreceri — cum bei un pahar de vin, ori cum rupi o creangă. Ea era deasupra tuturora ; avea într-însa o putere ş-o taină, pe care Lipan nu era în stare să le deslege. Venea la dînsa ca la apa cea bună.

Nu poate fi nici ovreică ; nici unguroaică cu ochii verzi. El tot căzut undeva trebuie să fie.

Îl mai chemă o dată cu toată fiinţa, iertîndu-l pentru orice, şi Nechifor Lipan nu-i răspunse.

În dimineaţa de duminică încălecă trudită şi cu ochii cerniţi. Ascultă privind în altă parte felurite sfaturi ale negustorului. Răsări atentă numai la socoteli şi recomandări de parale

— Asta-i bine, încuviinţă ea. Să-ţi plătesc pentru găzduire. Să-mi dai bani mărunţi de cîteva mii, ca să-i am la îndămînă. Nu vreau să se simtă ce am cu mine, ca să nu ispitesc pe nimeni. Dac-ar fi paralele mele, n-aş zice nimica. Mi le ia şi pace bună ! Dar îs paralele lui.

— A cui ?

Ea răspunse tot din lăuntru, fără vorbe : «A lui Lipan ; a mortului», dar răspunse numai pentru sine. Primi paralele mărunte, le legă într-un colţ de naframă şi bătu cu călcăiele în pîntecele căluţului pag.

Au umblat pînă la Farcaşa pe soare.

Cînd au intrat în sat la Farcaşa, deodată s-a prăvălit de pe muntele cel mare un vînt rece, trăgînd după dînsul nouri negri şi vîrtejuri de ninsoare. Cînd au trecut prin dreptul bisericii, nu se vedea nici în cer, nici în pămînt.

Vitoria a oprit calul, a descălecat. S-a închinat spre locaşul sfînt.

— Gheorghiţă, vorbi ea ; asta-i poruncă să facem popas aici.

A descălecat şi feciorul. Au luat caii de căpăstru şi au căutat gazdă.

IX

Nu cunoşteau locul. Umblau aşa pe uliţa cea mare a satului, înălţînd nasurile cînd spre dreapta, cînd spre stînga. Veneau asupra lor aripi cenuşii şi-i băteau peste ochi. Deodată vîrtejul trecu şi luci soarele. Deasupra se făcu albastru. Înainte, ca şi cum li s-ar fi deschis o altă lume, uliţa cotea scurt, şi, pe un tăpşan, o adunare strînsă

de oameni se frăminta. Cei de la spate voiau să treacă peste cei dintăi. Vorbea cineva, cu glas tare, pe prispa casei. Adunarea se desfăcu lăsînd loc de trecere unui om mititel, negricios, cu capul mare. Părea să fie o persoană a stăpînirii. Purta căciulă ţuguiată de astrahan şi blană cu guler de vidră. Înălţînd nasul, privi după vîrtejul de ninsoare, care fugea către apus.

Alţi oameni veneau pe alt drum, spre aceeaşi răspîntie. Doi jandarmi, cu puştile pe umăr, umblau ceva mai înainte, împingînd de umere pe doi pantalonari cam jerpeliţi. Purtau paltoane cu mînicile prea scurte. Nu păreau jigniţi de poziţia umilitoare în care se aflau.

Persoana cu căciula ţuguiată de astrahan şi cu guler de vidră luă o înfăţişare încruntată. Se opri şi lăsă pe jandarmi să-i aducă oarecum la picioare pe cei doi El era pe tăpşan. Jandarmii se opriră ceva mai jos.

Vîntul stătuse deplin. Soarele avea în el ceva copilăresc şi vesel. Nimene dintre cei de faţă nu se mira de vîrtej. Toţi, ca şi Vitoria şi ca şi Gheorghiţă, se mirau de cei doi străini.

— Ce-or fi făptuit ? întrebă femeia cu grijă pe unul dintre munteni.

— Nu ştiu ; are să-i judece şi avem să vedem.

— Dar cine-i boierul acesta mititel şi ţanţoş ?

— Om mare. Domnu subprefect.

— Îl văd c-o adunare după dînsul.

— Este ; a hotărît adunare acasă la primarele, ca să spuie oamenilor porunci de la stăpînire. Are să fie alegere de deputat la Piatra.

Vitoria nu ştia de acestea. O interesau şi mai mult cei doi jerpeliţi. Sprijinindu-se de şa, se ridică în vîrful degetelor, ca să vadă mai bine.

Domnul subprefect întrebă supărat. Vorbea tare şi repezit :

— Ce-i cu indivizii aceştia ?

Unul din jandarmi lămuri. I-au găsit la crîşmă, între oameni, c-o jucărie : o muşama cu colori şi numere. O întind pe-o masă şi îndeamnă pe săteni să puie parale şi să zvîrlă zaruri. Dacă se potrivesc numerele, plătesc ; dacă nu se potrivesc numerele, pun mîna pe paralele oamenilor şi le vîră în buzunar

— Aha ! De-aceştia îmi sînteţi voi ? se holbă la ei domnu subprefect.

— Domnule subprefect, se apără unul din ei cu grăbire, dînd din mîni. Era cel mai nalt. Celălalt îl privea mai de jos, cu umilinţă. Domnule subprefect, vă rog să binevoiţi a mă asculta, ca să vedeţi că în toată chestia aceasta nu este nimic neonest. E un joc de noroc, domnule subprefect. Eu vă cunosc pe dumneavoastră, domnule subprefect. Dumneavoastră sînteţi domnul subprefect Anastase Balmez. Vă ştiu om just. Veţi conveni că putem cîştiga, dar putem şi pierde. Într-adevăr, cîteodată pierdem, cum s-a întîmplat la Hangu. E o afacere ca oricare alta.

— Cum ? Aţi fost şi la Hangu ? se miră subţire domnu subprefect Balmez, împungînd în sus cu căciula. Eu adun oamenii pentru interesele lor, şi voi veniţi pe de laturi şi-i înşelaţi cu minciunile voastre ?

— Vai de mine, domnule subprefect, se poate una ca asta ? Noi nu înşelăm pe nimeni. Avem de-a face cu oameni în toată firea. Le explicăm ce este şi nu le pretindem numaidecît să ponteze. Unora le place şi pontează. Putem noi să-i împiedicăm ?

— Las' că vă ştiu eu. Ia să-mi spuneţi întăi cum e jucăria aceea a voastră.

— E cu zaruri, domnule subprefect, şi cu numere cîştigătoare. Un om, care are plăcere, pontează un leu. Dacă cîştigă, îi plătesc şapte.

— Într-adevăr, afacere bună. Ia să ridice în sus mîna cei care au cîştigat. Văd că nu ridică nimeni mîna. Acuma vă rog să binevoiţi, cum spune negustorul acesta, să ridicaţi mîna cei care aţi păgubit. Aşa de mulţi păgubaşi ? După cît văd, aţi păgubit toţi.

Oamenii rîdeau, agitînd braţele. Pentru paralele lor pierdute, aveau cel puţin petrecere.

Persoana stăpînirii luă o înfăţişare mai severă.

— Să faceţi bine dumneavoastră, cinstiţilor negustori de parale, să-mi arătaţi actele. Cine sînteţi ? De unde sînteţi ?

Unul dintre jandarmi raportă respectuos :

— Trăiţi, domnule subprefect, i-am cercetat în privinţa asta. N-au nici un act.

— Sîntem de la Galaţi. Pe mine mă chiamă Spiru Gheorghiu. Pe tovarăşul meu Iancu Neculau.

— A, sînteţi de la Galaţi. Atunci cunoaşteţi pe munteni, din port, cînd coboară la dumneavoastră cu plutele. Vi s-a făcut dor de ei şi aţi venit să-i căutaţi aici. Să-mi arătaţi autorizaţia pentru jocuri de noroc.

— N-avem.

— Atunci, răcni subprefectul crescînd dintrodată, să mi-i duceţi din post în post pînă la reşedinţă. Dar mai întăi să lepădaţi aicea banii pe care i-aţi sfeterisit de la oameni. Îi puneţi cu proces-verbal în mîna primarului.

— Ce să facă cu ei primarele ? întrebă cineva.

— Să-i împartă la păgubaşi.

— D-apoi se mai ştie care a păgubit şi cît a păgubit ?

Oamenii iar porniră veselie. Petrecea şi Vitoria. Ar fi vrut să încerce şi ea ; să puie unu şi să cîştige şapte. Vedea ea bine că şi lui Gheorghiţă îi părea rău că-i duc aşa între puşti pe cei doi de la Galaţi.

Cu privire la întrebuinţarea banilor, oamenii se împărţeau în tabere. Unii îi cereau pentru o bute de vin, alţii pentru sfînta biserică. Subprefectul ieşi în drum, asupra Vitoriei şi a lui Gheorghiţă. Deşi era un bărbat nu tocmai mare, munteanca se sfii de căutătura lui. Uitase chiar să i se ferească din drum.

— Dar cu dumneavoastră ce-i ?

O întreba pe dînsa.

— Nici eu n-am hîrtii, răspunse ea cu îndoială.

— Ce hîrtii ? Ce hîrtii ? N-avem nevoie de nici o hîrtie. Nu văd eu că eşti o nevastă de oier de pe Tarcău ?

— Adevărat este, răspunse Vitoria zîmbind.

— Şi flăcăul ista ţi-i fecior ?

— Mi-i fecior.

— Nu sta ; încalică şi du-te acasă, că te-aşteaptă barbatul.

— Nu mă duc acasă, domnule, mă duc la Dorna.

— Foarte bine. Te-i fi ducînd după datorii pe marfă. Vine primăvara şi aveţi nevoie de bani. Du-te sănătoasă.

Munteanca socoti că trebuie să mai deie o lămurire.

— Eu sînt nevasta lui Nechifor Lipan.

Subprefectul dădu din umeri. Nu cunoştea. Nici dintre oamenii buluciţi care ascultau nu se afla cineva care să deie semn că ar fi cunoscînd pe Nechifor. Deci era departe şi se simţi străină. Cel puţin avea un folos : părerea bărbătuşului aceluia, că s-ar fi ducînd după bani. Asta-i bine s-o spuie tuturora de-acum înainte ; ca să nu se ademenească cineva dintre oamenii răi, bănuind altfel.

— Îmi place de domnia ta, zise ea zîmbind iar, cum le despici şi le pătrunzi toate.

— Apoi eu de-o viaţă trăiesc între munteni, mărturisi cu plăcere Anastase Balmez. Îi cunosc cum îmi cunosc nevasta.

Vitoria vedea pe unii din dosul subprefectului rîzînd pe sub mustaţă. După ce trecu el, fudul, auzi şoapte, şi rîse şi ea.

— Dacă-i vorba pe-aceea, atuncea nu ne cunoaşte chiar aşa de bine.

De la munte veni iar furtună, cu mai mare repeziciune, ţesînd fulgi mari şi moi. Oamenii se risipiră chiuind. Vitoria nimeri cu caii sub cel întăi adăpost, o şandrama afumată, aşteptînd să treacă ş-acest val. Dar de data asta valul nu trecea. Soarele părea că lunecase pe alt tărîm. Bătea ninsoarea, într-un fel de amurg cenuşiu.

— Credeam c-om putea merge înainte, zise Gheorghiţă. Acu iar trebuie să căutăm gazdă.

— Om căuta ş-om găsi, vorbi cu linişte femeia. Eu tot am nădejde să văd lumina. Nu ştii că Dochia îşi scutură cojoacele şi după aceea le întinde la soare ?

— Care Dochie ? întrebă un glas răstit.

Un om în cojoc lung, cu miţele atîrnînd, intră din viscol la adăpost. Cu mîni negre şi ciolănoase îşi smulse din cap căciula ş-o scutură de apă. Era un bătrîn cărunt, cu sprîncenele aspre. Pufnea pe nas. Femeia îl cunoscu numaidecît că-i băut.

— Care Dochie ? se supără el iarăşi, lăsîndu-se puţin din mijloc ş-apoi tresărind în sus.

— Baba Dochia... rînji Gheorghiţă.

— Care babă Dochia ? Cea de pe munte, ori cea din casă ?

Vitoria se amestecă :

— Să nu te superi, moșule. Noi pe baba dumnitale n-am văzut-o, nici n-o cunoaștem.

— Dochia o chiamă.

— Să fie sănătoasă.

— Să fie. Dar voi ce căutați aici ? Ați intrat așa cu caii ; nu vă pasă. Ce fel de vorbă ? Nici nu mă întrebați pe mine, nici nu strigați la babă să iasă.

— Nu te supăra. Ne-om duce. Sîntem oameni străini.

— Ehe ! Nu merge așa, femeie. Vii de la Tarcău și te duci la Dorna și nici macar nu ți-s caii în bună rînduială. Ba mă supăr. Trebuia să bați la ușă și să strigi la babă să-ți deie drumu. Să deschidă grajdul pentru cai și să le puie fîn sub bot. Să v-aduceți în casă buclucurile și să vă hodiniți. Să vă dau o bucată de pîne uscată ș-un pahar de apă. Atîta am, atîta vă dau, dar să nu-mi faceți mie rușine să stați sub păretele meu. Și caii să-i potcoviți din nou. Eu îs fierar și potcovar ; iar potcoavele nu le pot bate decît mîni dimineață. Astăzi e sfînta duminică. Am fost la biserică ; pe urmă am făcut o leacă de popas la crîșmă. Unde-i baba ? Măi babă Dochie !

Începu a bate în ușă.

— Dacă-s supărat, îs supărat, ce-mi puteți face ?

Ieși baba Dochia în prag, cu catrință și cu cămașă înflorită.

— De ce bați în ușă, moșnege ?

— Ca să deschizi.

— D-apoi îi închisă ușa asta vreodată ? Împinge și intră. Văd c-aduci lume străină.

— Aduc. Poate-ți pare rău ?

— De ce să-mi pară rău ? Îi poftesc cu dragă inimă să poposească la noi.

— Mîni dimineață am să le bat potcoave la cai.

— Le-i bate, da' acuma vîră oamenii înăuntru. Nu-i mai ținea afară. Împinge poarta și du caii în grajd. Pînă ce le-i aduce tărhatul în casă, eu am și pus de mămăligă.

— Așa am să fac ; dar să știi că-s supărat.

Vitoria îi făcu față, cu glas plăcut :

— Moșule, cum te chiamă ?

— Pricop.

— Moș Pricop, oricît de supărat vei fi fiind, eu tot am să-ți spun că baba dumnitale a fost frumoasă femeie în tinerețele ei.

— Adevărat, frumoasă ; dar a făcut multe răutăți. De-aceea-s supărat eu ș-acuma și nu mi-a mai trecut. Să nu care cumva să îndrăzniți să spuneți altfel decît cum vreau eu. Să stați, să mîncați și să beți cu mine și cu baba. Mîni dimineață vă potcovesc caii.

De ce-i va fi venit în minte femeii lui Lipan, cît își așezau buclucurile în casă, în preajma focului din hoarnă, să-l întrebe anume lucru pe fierar ?

Își lepădase cojocul și-i silise să se dezbrace și ei de straiele groase. Îi așezase pe scăunașe în preajma focului și le turna rachiu în păhărele verzi.

— Moș Pricop, dumneata n-ai mai potcovit cumva cai din părțile Tarcăului ?

— Ba am potcovit.

— Nu s-a oprit cumva la covălia dumnitale, astă-toamnă, un om cu un cal negru țintat în frunte ?

— Ba s-a oprit.

— Și-ți aduci aminte cum era îmbrăcat acela om ?

— Îmi aduc aminte. Purta căciulă brumărie. Avea cojoc în clinuri, de miel negru, scurt pînă la genunchi, și era încălțat cu botfori.

— Acela, moș Pricop, a fost soțul meu.

— Hm ! făcu moș Pricop ; dacă-i soțul dumnitale, apoi n-am ce zice, vrednic român. Numai nu-mi plăcea că se ducea la drum asupra nopții. Eu aș fi avut plăcere să cinstesc cu dînsul ca și cu dumneavoastră. Eu cu oamenii din sat de la mine nu cinstesc ; dar cu oamenii străini îmi place, că ei is călători, au nacazuri și-i bine să le stai înainte cu pahar dulce și vorbă bună. Dar omul acela zicea că se duce noaptea ; că se bucură să umble pe lună. De oameni răi spunea că nu-i pasă ; are pentru dînșii pistoale încărcate în desagi. S-a dus și într-o vreme a prins a cînta din solz, ca să nu-i fie urît.

— El a fost într-adevăr, șopti munteanca, și lepădă o picătură din păhăruț înainte de a bea rachiul.

X

Locuitorii aceştia de sub brad sînt nişte făpturi de mirare. Iuţi şi nestatornici ca apele, ca vremea ; răbdători în suferinţi ca şi-n ierni cumplite, fără griji în bucurii ca şi-n arşiţile lor de cuptor, plăcîndu-le dragostea şi beţia şi datinile lor de la începutul lumii, ferindu-se de alte neamuri şi de oamenii de la cîmpie şi venind la bîrlogul lor ca fiara de codru — mai cu samă stau ei în faţa soarelui c-o inimă ca din el ruptă : cel mai adesea se desmiardă şi luceşte — de cîntec, de prietinie. Aşa era şi acel Nechifor Lipan care acuma lipsea. Aşa au întîmpinat-o în drumul ei pe Vitoria şi alţii, nu numai moş Pricop. La Borca a căzut într-o cumătrie. Le-au ieşit în cale oameni, au apucat de căpestre caii şi i-au abătut într-o ogradă. Erau aprinşi la obraz şi aveau plăcere să cinstească pe drumeţi şi să-i ospăteze. Vitoria a trebuit să se supuie, să descalece, să intre la lehuză şi să-i puie rodin sub pernă un coştei de bucăţele de zahar şi pe fruntea creştinului celui nou o hîrtie de douăzeci de lei. S-a închinat cu paharul de băutură către nînaşi, a sărutat mîna preotului, ş-a arătat tuturor celor care vreau s-o asculte că are greu năcaz c-o datorie de bani de la Dorna, pe care de atîta vreme o urmăreşte şi n-o mai poate împlini. Îşi cheltuieşte şi paralele de nafură ca să răzbată pe vremea asta de iarnă. Nici pînă la Broşteni nu ştie cum a ajunge. Noroc că are acolo nişte cunoscuţi de la care a putea împrumuta ceva, ca să răzbească pînă unde are asemenea interes.

Mult se minuna preotul de aşa fiinţi fără inimă şi fără omenie :

— Ne pare rău cînd spunem, dar ce să facem ? Trebuie să spunem şi să mărturisim că sînt între noi muntenii şi oameni dintre aceştia crînceni, care-ţi calcă dreptul tău, care-ţi iau banul şi nu-ţi mai dau înapoi nimica. Apucători ca lupii — aşa-s unii dintre ai noştri, ofta sfinţia sa. Pe-aceia Dumnezeu i-a blăstămat să fie răi, să prade aşa cu uneltiri blajine, ori să iasă cu toporul la drumul mare să pălească pe gospodar în frunte şi să-i răpească avutul. Muntenii, rîdea sfinţia sa, sînt ori aşa ca noi, cu bucurie şi cu cîntece, ş-aceştia toţi avem s-avem

intrare la rai — ori dușmani căpcăuni — ș-aceștia, puțini cîți sînt, au să se ieie de mînă ș-au să se ducă în iad la Caraoțchi. Pe dinafară, cerînd intrare ba colo-ba dincolo, nu se poate ! La noi nu sînt oameni de mijloc.

— Așa am pățit eu, cu oameni care au să se ducă la iad, se văita Vitoria, veselindu-se în sine de vicleșnia ei.

La Cruci a dat de nuntă.

Fugeau săniile cu nuntașii pe ghiața Bistriței. Mireasa și druștele cu capetele înflorite ; nevestele numai în catrinți și bondiți. Bărbații împușcau cu pistoalele asupra brazilor, ca să sperie și s-alunge mai degrabă iarna. Cum au văzut oameni străini pe drumul de sus, vorniceii au pus pinteni și le-au ieșit înainte cu năfrămile de la urechile cailor fîlfiind. Au întins plosca ș-au ridicat pistoalele. Ori beau în cinstea feciorului de împărat și a slăvitei doamne mirese, ori îi omoară acolo pe loc.

Nunta s-a abătut către drum. Vitoria a primit plosca și a făcut frumoasă urare miresei. Arăta veselă față și limbă ascuțită, de și s-ar fi cuvenit să fie scîrbită, căci se ducea la răi datornici, la Dorna.

— Eu îs de loc de la Tarcău, mai spunea ea, și sînt nevasta unuia Nechifor Lipan, care a trecut și el cîteodată pe aici și a închinat poate și el, ca mine, un pahar la nunțile dumneavoastră. În drumul meu eu întăi am dat peste un botez ; și s-ar fi cuvenit să văd întăi nunta și pe urmă botezul ; dar cîteodată se întîmplă să fie altfel. Nu-i nimic nici atuncea, fiind tot de la Dumnezeu. Și mai am o mirare : că, după rînduielile cele nouă ieșite de la stăpînire și bătute cu darabana și spuse de crainic și la noi în sat, călindarul s-a schimbat. Toți ne-am trezit mai bătrîni cu treisprezece zile — numărînd zilele, sărbătorile și posturile după moda papistașilor. Acu ar fi să fim în post, iar dumneavoastră faceți nuntă, ca și cum ar fi tot cîșlegi.

— He-he ! au răcnit nunii suindu-se în picioare în sănii ; dumneata, nevastă de la Tarcău, nu știi pesemne că noi nu ne dăm și vrem să fim mai tineri cu treisprezece nopți, și noi ținem cu călindarul cel vechi de la începutul lumii pe carele Domnul Dumnezeu l-a dat lui Adam. Noi nu vrem altfel și facem pe popa nostru cu de-a

sila să se ție de lege. El, saracu, zice cum zicem noi — iar altora de prin alte părți de lume, dacă le place să ție cu nemții ori cu jidovii, n-avem ce le face. Al lor are să fie, pe ceea lume, focul cel nestîns.

— N-aveți grijă, a răspuns munteanca, că și cei de la Tarcău îs cu legea veche. Mie numai să-mi spuneți, dacă puteți, cine-ați văzut pe un om de la noi calare pe un cal negru țintat în frunte și-n cap cu căciulă brumărie.

Nu s-a aflat nimene dintre nuntași să răspundă că ar fi văzut asemenea om. Numai între femei s-a ales una care parcă își aducea aminte ; dar îndată a uitat ș-aceea. Nunta a pornit înainte și iar s-a lăsat pe ghiața Bistriței, cu chiote sălbatice.

În pasul domol al calului, Vitoria cugeta, cu privirile posomorîte. Își lămurea gîndurile, în puține cuvinte, și către Gheorghiță. Nu putea spune că-i supărată de asemenea întîrzieri. Mai bine să se amestece așa, cu voia altora, printre lume, ca să poată mai bine băga în samă și iscodi. Din acestea învăța și cum să se ferească de adunări, cînd va trebui. Bine este să fie la vedere cu prietini, decît într-un ascunziș, cu niște dușmani necunoscuți. Cînd îs mulți, ei te bagă mai puțin în samă și tu îi poți mai bine cerceta. Cînd îs mulți, te poți socoti singur, cu năcazul tău ; dar cînd îs puțini, împung și te coasă cu ochii.

Gheorghiță nu înțelegea tocmai bine ; dar i se părea că așa trebuie să fie.

Pare că Nechifor a umblat pe acest drum, cu pace.

— Poate nu ne-a opri nici pe noi nimica rău, ș-om ajunge cu bine la locul oilor. Să vedem ce fel de țară-i Dorna și ce fel de munte Rarăul.

Au mers într-adevăr bine, cu popasuri potrivite. Cum s-au apropiat de țara Dornelor, Vitoria a înălțat nasul și a simțit în nări ca o mireasmă. Nu era nimic decît un vînt subțire și călduț de la asfințit, care urma să topească domol omăturile. Ea nu simțea nimic din afară ; o mistuia o arșiță din lăuntru și o înăbușea. Avea credință că aici avea să se aleagă o rînduială nouă a vieții ei.

Dornele-s numai pîraie, numai munțișori cu brazi, numai tăpșanuri și așezări de sate. Cîte neamuri, atîtea Dorne. Neamuri de oameni frumoși și curați. Îi plăceau

Vitoriei. Îi privea în treacăt cum petrec la crîșmă și cum joacă cu mare aprindere și patimă, parcă în puține ceasuri avea să fie sfîrșitul lumii. Aici în Dorna asta, n-a fost iarmaroc și vînzare de oi ; n-a fost nici în Șarul Dornei ; nici în Dorna Cîndrenilor ; după cît se știe de toată lumea care-i față și petrece, a fost mare iarmaroc și s-au vîndut multe oi astă-toamnă, în Vatra Dornei.

Vitoria pleacă fruntea și privește trudită în juru-i. Hai să meargă să-și caute datornicii în Vatra Dornei.

— Hai, Gheorghiță, îmbucă ceva de-a călare, căci nu se cade să întîrziem. Om da orz cailor cînd om ajunge. Eu de ieri nu mai am liniște și somn. Nu-mi mai trebuie mîncare, nu-mi mai trebuie apă. Am ajuns ca la un scaun de judecată a lui Dumnezeu, unde trebuie să îngenunchez.

Cum au purces spre Vatra Dornei, au intrat într-o strălucire de soare de la amiază. Era un drum de dezgheț și prindeau a curge pîraie de subt omăt. Pe alocuri, pe zăpezile bătucite, pașii cailor sunau ca pe pod. Iarna se risipea spre toate văile, clipind, și aburea și spre soare.

Un om nalt și deșirat, cu cojocelul pe-un umăr, cu ciubote de iuft și c-un toiegel cu care se juca din cînd în cînd scriind omătul, li se ținea de cîtăva vreme în preajmă. Mergea și el în pasul cailor. Grăbi într-o vreme și se ținu în dreptul femeii.

O întrebă dincotro vine și mai ales unde are de gînd să poposească.

— Vin de departe, om bun, și nu mă opresc decît la Vatra Dornei.

— Ai vreo treabă ?

— Am, cu niște datornici.

— Da' pe mine nu vrei să mă-ntrebi unde mă duc și ce caut ?

— Dacă poftești, pot să te întreb.

Omul era vesel ; a rînjit pe sub mustață și s-a desfășurat ca de pe-un mosor spre urechea Vitoriei, șoptindu-i ceva ca să n-audă flăcăul. Munteanca a bătut în grumazul calului cu capătul frîului și a trecut repede înainte, cu obrazul întors spre Gheorghiță și lepădîndu-i o poruncă :

— Trage baltagul și păleşte-l.

De glasul ei uscat și otrăvit, atît feciorul cît și străinul s-au spăimîntat. Gheorghiță a pus mîna pe baltag ; omul a sărit șanțul ș-a apucat-o pe o potecă și pe subt o ripă. Rîdea el singur și se minuna de asemenea arătare. Femeia asta trebuie să fie de pe altă lume ; cele de la noi sînt mai prietinoase ; taie cu vorba, nu cu baltagul. Adevărat era că nevasta lui Lipan se socotea ea singură intrată în altă lume. Privea piezîș și cu ură pe om cum se duce. După aceea își grăbi calul în trap.

Într-un timp, fără să-i fi arătat nimene anume, cunoscu, numai după spuse, în răsărit, Pietrele Doamnei și Rarăul. Dintr-acele singurătăți înghețate au venit cătră Nechifor Lipan ciobani cu oile.

Intrară în Vatra Dornei. Vitoria întrebă pe-un negustor care scosese la soare marfă de piele și fier în care parte se află ulița iarmarocului. Negustorul făcu semn, tăind cu mîna spre dreapta. Femeia își purtă calul într-acolo, cu ochii întunecoși ațintiți.

Astfel au aflat un han și au poposit. Și-au închis tărhatul într-o chilie și n-au așteptat nici prînz, nici hodină. S-au dus, după sfatul hangiului, la o cantelarie, unde au găsit un slujbaș cu șapcă. După vorbă, se părea a fi neamț.

— Poftesc, a salutat el cu mîna la șapcă, cu ce pot să fiu la serviciul dumneavoastră ?

— Te-am ruga, domnule, a răspuns munteanca cu ochii tulburi și cu inima bătînd, să cauți dumneata într-o condică a dumnitale și să-mi spui despre niște vînzări de oi care s-au făcut astă-toamnă.

— Se poate ; asta nu costă parale multe.

— Om da cît trebuie. Negustorul care m-a îndreptat la dumneata zice că să-ți dau de-un crighel de bere.

— Dac-a spus el așa, bine. Întăi să caut. În ce lună ?

— În luna noemvrie.

— Da. Este. În luna lui noemvrie, duminica întăia, Gheorghe Adamachi și Vasile Ursachi au vîndut oi trei sute lui Nechifor Lipan.

Vitoria a dat un strigăt :

— Asta este !

Gîfîia pripit, privind cu ochi mari pe neamț.

— Poftesc, mă rog, ce este ? a întrebat el cu grijă.

— Nu-i nimica. Acest Nechifor Lipan este soţul meu.

— Tare bine ; asta nu-i lucru de spaimă. Nu, mă rog, nu-mi datoreşti nimica, adăogi el ferind cu mîna într-o parte bancnota. Eu am băut atunci aldămaş — şi gata. Asta a fost cea mai mare vînzare de la noi. Barbatul dumnitale s-a înfăţişat, a bătut palma, a scos ş-a numărat paralele ş-a cerut adeverinţă. S-au mai înfăţişat cumpărători ; dar nu mai erau oi. Au venit doi gospodari detreabă şi năcăjiţi şi l-au rugat să le lese lor macar o parte din oi. El i-a cinstit şi pe dînşii ş-a răspuns că le-a da şi lor o parte. Au făcut învoială pentru o sută de capete. I-au dat puţintel cîştig — omul dumnitale s-a arătat galant. Mi-a plăcut ; ş-am rămas cu dînsul prietin. Poftesc, mă rog, de ce plîngi dumneata ?

Vitoria căzuse pe o lădiţă, cu fruntea în palme, şi suspina.

— Te rog, zise bătrînul, fii dumneata bună şi stai pe-un scaun.

Ea se împotrivea să se scoale din locul ei de umilinţă.

— Spune, mă rog, ce este ?

Ea-i spuse îndată ce este. Îşi ştergea ochii cu mînicile sumăieşului şi grăia pripit. După acea cumpărătură de oi, Lipan nu s-a mai întors acasă, nici n-a mai dat semn de viaţă.

— Nu se poate.

— Ba se poate. De aceea am venit pînă aici, să-i caut urma.

— Asta este un lucru pe care eu nici într-un chip nu pot să-l pricep. Am fost şi eu de faţă. Au despărţit o sută de oi. Cu oamenii lui Gheorghe Adamachi şi Vasile Ursachi, cu cînii şi cu măgarii, le-au pornit la vale, ca să le ducă la un iernatic. Cînd abia se mai zărea colbul oilor tocmai în fund, au încălicat ş-au pornit şi ei.

— Cine ?

— Prietinul meu Lipan şi cu ceilalţi doi munteni de care am pomenit.

— Care munteni ? cine ? de unde ?

— Iaca asta nu ştiu. A fost o daravelă între ei. Se vede că se cunoşteau. Le-au cîntat lăutarii, au băut, s-au

îmbrățișat ; după aceea s-au dus după oi. Î-am spus : servus și la revedere ! Adevărat că, de atunci, nici eu nu l-am mai întîlnit.

Bătrînul își mîngîie c-un deget mustăcioara tușinată, își trecu dosul palmei pe bărbia rasă cu îngrijire și-și ridică ochii în bagdadie, căutînd un răspuns la nedumerirea lui. În bagdadie, nu era decît lampa, cu țilindrul afumat.

— Asta-i tare curios ! zise el, scuturînd din cap. Acasă n-a venit ?

Vitoria înălță din umeri, jignită de întrebare.

— Poate-i la iernat cu oile.

— De ce nu mi-a trimes răvaș ? De ce nu mi-a venit nici un fel de știre ? strigă cu năduf munteanca.

— Eu de unde pot ști ? Eu nu sînt vinovat cu nimica, zise neamțul ridicîndu-și în laturi palmele. Eu cred așa că, dacă nu i s-a întîmplat ceva neplăcut, se întoarce el singur acasă.

Vitoria holbă ochi răi.

— Eu nu înțeleg ce vrai să spui dumneata.

— Dacă nu i s-a întîmplat ceva neplăcut, repetă mai încet bătrînul.

Gheorghiță pricepea ce vrea să spuie slujbașul. I se părea că maică-sa nu pricepe. Nu îndrăznea să se amestece și să lămurească. Dar deodată, privind piezîș la ochii ei, avu înțelegerea că ea de mult bănuiește toate. Nu numai bănuiește, ci știe tot. De aceea se și află ei aici, la Vatra Dornei.

— Acuma ce-i de făcut ? întrebă cu un fel de umilință slujbașul.

Cu mînile apăsîndu-și tîmplele, Vitoria se cumpănea încet într-o parte și-n alta. Închisese ochii. Apoi îi deschise și privi în juru-i. Cu mirare, bătrînul o văzu zîmbind. Nu înțelegea ce gînd are.

— De-acu mă duc, îl lămuri ea, pe drumul acelor oi. Zici că s-au dus tot la vale ?

— Da, mă rog.

— Tot la vale, înspre un loc de iernat ?

— Da, mă rog. Pe cît i-am înțeles, au apucat drumul pe Neagra.

— Cred că m-a ajuta Dumnezeu și mi-a da miros, să le-adulmec din urmă în urmă.

— Da, mă rog, hm ! făcu bătrînelul rămînînd singur, ca să se minuneze și mai mult de asemenea muiere ciudată.

XI

Cum a făcut nevasta lui Lipan calea întoarsă, vremea s-a zbîrlit. S-a răsucit vîntul și a prins a bate de către miezul-nopții. Dezghețurile au stat. Lumina a slăbit în dosul pîclelor. Cu această suflare rece în spate și pe sub fuga aceasta de nouri subțiri, cei doi călători au umblat în tăcere ca printr-o țară nouă. Abia o văzuseră în ajun și acuma n-o mai cunoșteau.

Caii bocăneau cu potcoavele lui moș Pricop prin gloduri înghețate și grunzuri. Drumurile și potecile erau pustii. Ferestrele crîșmelor degeaba arătau covrigei uscați în gîturi de sticlă cu băuturi colorate. Aveau un aer de părăsire și dezolare. Asta însă pentru puțină vreme, căci biruința deplină a soarelui nu putea să întîrzie.

Toate stăteau ca-ntr-o așteptare. Cînd vor porni iar la vale puhoaiele, trebuiau să ducă o veste nouă. Așa deslega Vitoria înțelesul acestor înfățișări schimbate.

La marginea celei din urmă Dorne, cum intrau, era crîșmă, după rînduială. Au descălecat ș-au lăsat caii unul lîngă altul, fără să-i lege, fără să le deie grăunțe.

S-a ridicat de după gratiile tejghelei o femeie, care se silea să oprească, cu palma, căscături somnoroase. Vitoria a poftit o garafă de vin ș-a cerut și al treilea pahar. Crîșmărița a așezat la rînd și al treilea pahar. Au vorbit puține lucruri despre vreme, despre nutrețul vitelor. De și somnoroasă, fiind femeie și crîșmăriță pe deasupra, gazda n-a lipsit să-și puie întrebările cunoscute.

— Dă dumneavoastră de unde veniți ?

— Venim din Vatra Dornei.

— Și unde vă duceți ?

— Ne ducem încolo, la vale.

Vitoria a stătut puțintel la îndoială. Pe urmă a mărturisit :

— Mă duc după un datornic.

— Așa ?

— Da. Este o pricină cu niște oi, care au trecut la iernat astă-toamnă, către Sfinții Arhangheli.

— Aha ! a făcut femeia cu nepăsare.

— Pe-aici pe la dumneata, n-or fi făcut cumva popas ?

— Or fi făcut.

— Pricina mea e pentru un cîrd de trei sute. Și stăpîni erau trei, călări — unul pe-un cal negru.

— De asta nu-mi aduc aminte. Poate-or fi trecut cînd eram eu dusă de-acasă, la o fată care am măritat-o în fundul Șarului.

— Dar barbatul dumnitale nu-i aci ? Poate va fi ştiind el.

— Nu ; că acuma-i dus el acolo. Pentr-un pahar de vin s-au spus destule vorbe, încheie cu acrime crîșmărița.

Pe cînd încălecau, Vitoria a făcut o observație cu glas destul de tare, ca s-o audă din lăuntru gazda.

— Se vede că aici nu-i loc de popas.

— Dar de ce-i ? a dat răspuns ascuțit crîșmărița, grăbindu-se să scoată afară numai capul.

— Pe-aicea te uiți și treci, a grăit cu buzele subțiate și apăsate nevasta lui Lipan.

Crîșmărița s-a simțit pe loc otrăvită de asemenea ocară. A ieșit cu totul în prag, lepădînd cîteva vorbe rele. Vitoria n-a mai întors obrazul. Părea că n-aude nimic, dar într-însa se zbătea năduful. Pe acest dintăi dușman îl dorea mort și îngropat subt ochii săi.

Au mers fără să schimbe o vorbă, pînă în celălalt capăt de sat, la ieșire. Munteanca a strîns frîul.

— Iar oprim și iar vorbim ? a întrebat cu îndoială Gheorghiță.

— Iar. Ce vrei să fac, dacă asta-i slujba pe care o am ?

Aici era o bătătură largă, cu multe rămășiți ale popasurilor. Crîșmarul, om cărunt, negricios și subțiratic, nu părea posac și avea ochi ager.

— Vă întoarceți așa degrabă ? întrebă el. V-am văzut trecînd ieri.

Vitoria îl privi cu luare-aminte. Se tîngui :

— Ce să facem ? Mă întorc, om bun. Am nişte daraveri încurcate. Văd că dumneata, dacă te-oi întreba ceva, ai să-ţi aduci aminte.

— Să vedem, întreabă-mă. Iaca vinul pe care l-aţi cerut, iaca paharele. Dar socot că să bei întâi dumneata, care întrebi. Şi dacă ţi-oi fi de folos, oi gusta şi eu.

— Nu mă-mpunge, omule, grăi Vitoria cu blîndeţă. Să te ferească Cel de sus de nacazuri ca acela pe care-l am eu.

— Dacă nu mi-i spune ce te doare, nu ţi-oi putea fi de nici un folos.

Femeia a vorbit de turma de trei sute de oi şi de trei oameni călări.

Omul îşi aducea tare bine aminte ; şi obrazul muntencei se însenină puţintel. Cătră Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavril, într-adevăr a făcut popas mai la vale, pe toloacă, asemenea turmă cum o prubuluia nevasta. Cînd ciobanii s-au mişcat înspre crîşmă, au sosit din urmă şi stăpînii, în număr de trei. Da-da ! unul era pe-un cal negru ţintat şi purta căciulă brumărie. Acela a dat poruncă pentru rachiu ş-a cinstit pe ciobani. A cerut o litră deosebită pentru el şi pentru ceilalţi doi tovarăşi. Aflîndu-se de faţă şi părintele Vasile, l-a poftit şi pe sfinţia sa să guste cu dînşii un păhărel. Părintele Vasile nu s-a pus împotrivă, văzîndu-i oameni cumsecade, şi crîşmarul i-a pus scaun la masa drumeţilor. Nu mult după asta, după ce-au mai cinstit o litră, omul cel cu căciula brumărie a avut gust să-i facă părintele o cetanie ş-o aghiazmă şi să-i stropească oile.

— Asta mi-a plăcut. Şi părintele Vasile a trimes să-i aducă basmaua cea roşă cu patrafirul, cartea şi celelalte scule ale sfinţiei sale. A binecuvîntat turma frumos, s-ajungă cu bine la iernatic şi-n primăvară să sporească. Cel cu căciula brumărie a scos din chimir ş-a plătit, rămînînd părintele Vasile tare mulţămit. După aceea, într-un tîrziu, s-au sculat ş-au dat poruncă de plecare.

— Cine a dat porunca ?

— Tot acel cu căciula brumărie. Acela avea două părţi din oi, şi ceilalţi doi numai a treia parte. I-am auzit grăind şi făcînd socotelile iernaticului. Spuneau ceilalţi că au să

trăiască bine oile. Dar am uitat să vă spun că înainte de a încălica, cel cu căciula brumărie şi-a mai adus aminte de o datorie. Mi-a mai cerut o bucată de pîne ş-a hrănit el cu mîna lui un cîne pe care-l avea. Mi-a plăcut şi asta. Au plătit cinstit ce-aveau de plătit şi s-au dus.

— Tovarăşii zici că erau oameni detreabă şi prietini ?

— Detreabă şi prietini. Unul era mai puţintel la trup şi negricios ca mine. Celălalt, mai voinic decît toţi şi rîdea des şi tare. Avea buza de sus despicată ca la iepure. Mai ales acestuia îi plăcea tare băutura. Multe vorbe nu spunea. Rîdea şi bea. Meşter la vorbă era cel cu căciulă.

— Cel cu căciula brumărie ?

— Acela.

— Apoi îl ştiu, oftă Vitoria. Din pricina lui bat drumurile.

— Vra să zică ţi-i soţ ?

— Da ; mi-i soţ.

— Ş-acuma umbli după dînsul ?

— Ce să fac ? Dacă nu umblă el după mine, umblu eu după dînsul.

— Caută-l bine unde va fi făcut un popas mai lung... zîmbi crîşmarul.

Vitoria dădu din cap, c-o părere de zîmbet. Îşi înăbuşea o înţepătură duşmănoasă. Întoarse fruntea şi-şi căută în sîn naframa, ca s-o deslege şi să plătească vinul.

După ce încălecară, Gheorghiţă salută pe crîşmar :

— Rămîi sănătos, domnu Macovei, şi noroc bun !

— Mergeţi sănătoşi. Să găsiţi paguba !

— Acuma şi tu ! bombăni femeia către flăcău. De unde ştii că-l chiamă Macovei ?

— Cum să nu ştiu, dacă aşa-i scris pe firmă, deasupra uşii ? Dumitru Macovei.

— Văd că toţi sînteţi cu cap şi cu învăţătură. Numai eu îs o proastă.

Flăcăul tăcu. Uneori îi era lehamite să se mai uite la obrazul maică-sa.

Munteanca simţea într-însa mare nelinişte, dar şi o putere mare. Binevoind Dumnezeu, după stăruinţa sfintei Ana, a-i da cele dintăi lămuriri şi cea dintăi bună îndrumare, jurui în sine lumînări şi daruri mănăstirii Bistriţa. O împingea tot către vale vîntul de la spate. Ea băga

de samă truda și foamea lui Gheorghiță. Dar se făcea a nu pricepe tocmai bine. Grăbi cît putu spre Păltiniș, pe urmă spre Dîrmoxa, pe urmă spre Broșteni. Numai cînd vedea căluții sfîrșiți, se îndupleca să facă pentru dînșii popas. Acuma începeau să ardă ochii ei și să se stingă ai flăcăului. Caii rontăiau cu mulțămire orzul, vîrîndu-și adînc boturile în trăistile aninate pe după urechi ; se scuturau, pufneau, așteptau apa, ca să prindă în ei puterea pămîntului. Flăcăul începea să doarmă mai puțin și să se tragă la față.

— Așa îți șade mai bine, îl încredință maică-sa, cu zîmbet răutăcios.

— S-or sfîrși ele ș-acestea... zise Gheorghiță.

— Dragul mamei cărturar, îi întoarse cuvînt nevasta ; se vede că mintea ta e-n cărți și-n slove. Mai bine ar fi să fie la tine în cap. Mînîncă zdravăn și te întărește, nu atît pentru tine, cît pentru baltag.

— Adevărat este, mamă, că eu ceva nu înțeleg. De ce-am umbla noi căutînd și n-am lăsa slujba asta celor care-s plătiți anume ! Doar țara are rînduieli, poliție și judecători.

Vitoria îi lepădă răspuns cu dispreț :

— Ce am eu cu dînșii ? Eu am cu nacazul meu. Fă cum spun.

— Fac cum spui, se învoi Gheorghiță, dar avem să găsim ?

— Ce ?

— Avem să găsim pe tata ?

— Avem să-l găsim ; de asta nu te îndoi.

Cu adevărat, urma se găsea din semn în semn, adică din crîșmă în crîșmă. Uneori părea că se stînge ; dar pe urmă apărea mai încolo. Unde erau crîșmari zăluzi, nu se mai putea afla nimic din ce se întîmplase cu paisprezece săptămîni în urmă — ca și cum un gest, o privire, un cuvînt s-ar putea înmormînta pe totdeauna. Aceștia nu-și mai aduceau aminte, cum nu-și aduce aminte piatra pe lîngă care treci și pe care ai atins-o. Dar iată că mai departe căciula brumărie se arăta iar. Stăruia, vie, în amintirea altui om. Dincolo, imaginea brumărie era nedeslușită, dar apărea omul cel cu buza de sus despicată,

vorbind puțin, rîzînd mult și bînd vîrtos. Cel de-al treilea se purta ca o umbră. Trecea și el — dar fără să i se deschidă obrazul și făptura.

Astfel a găsit vorbe vii la hanul cel mare de la Broșteni. Oile trecuseră către gura Negrei spre Bistrița, suind în văzduh nouri de colb. Un baci burduhos se suise într-adaos pe samarul unui măgăruș ca să-și mai cruțe puterile. Dintr-o desagă, de pe alt asin, scoteau capul și se uitau la lume trei căței cruzi, iar cățeaua cea bătrînă umbla dedesubt la picioarele măgărușului. Au stătut copii în priveliște, la marginea căii. Pe urmă s-au arătat cei trei oameni călări. Au oprit drept han, fără să descalece, ș-au poftit cîte-o ulcică de vin. Un flăcăuaș a dus ulcelele. Stăpînul hanului a ieșit în prag. Era un neamț bătrîn și cuviincios.

— Bun vin, ținut cu cinste și bine răcit, a zis călărețul cu căciula brumărie către tovarășii lui. Să știți dumneavoastră că neamțul ista bătrîn e tata drumeților.

Aceste vorbe erau încă vii și le-a spus neamțul cel bătrîn Vitoriei și lui Gheorghiță.

Femeia le-a ascultat cu plăcere, gîndindu-se adînc și privind departe.

A găsit amintirea celor trei tovarăși călăreți și la Borca. Iar de-aici turma a apucat spre stînga, părăsind apa Bistriței. Acuma Vitoria se abătea iarăși într-o țară cu totul necunoscută, cu nume de sate şi munți pe care nu le mai auzise. A făcut popasul obișnuit într-un sat căruia-i zicea Sabasa ș-a aflat ș-acolo urma oilor ș-a călăreților. Pe urmă a suit un drum șerpuit săpat în stîncă, ocolind în singurătăți pe sub vulturi. Era ca o pustie a gheței și a omătului și sus vîntul avea un spulber ș-o putere vie, încît te puteai rezema cu spatele în el. De-acolo se vedeau depărtate întinderi de soare, spre apa Moldovei. Iar muntele, cu cale şerpuită și cu punți de piatră peste prăpăstii, se chema Stînișoara. Îi dădea Vitoriei aceste lămuriri un flăcăuaș, pe care-l luase călăuză, feciorul crîșmarului din Sabasa.

În pisc, sub crucea care se chiamă a Talienilor, au hodinit caii într-un dos de mal, la adăpost de spulber, ascultînd în tăcere bubuitul vîntului în prăpăstii și șuierele brazilor. Înspre soarele acela, care luceşte pe apa Mol-

dovei, s-a dus Nechifor Lipan — cugeta Vitoria. Aicea s-a oprit și el și s-a uitat departe.

Au coborît mai repede, pe calea bătută și pe pîrăiașele înghețate ale moinei, și nu s-au oprit decît dincolo de satul Suha, la marginea dinspre văi.

— Aicea ține crîșmă domnu Iorgu Vasiliu... a dat lămurire flăcăuașul din Sabasa. Dumneavoastră poposiți aici ; eu mă întorc. Mi-a hotărît tata să fiu pînă în sară înapoi.

— Spune lui domnu Toma că-i mulțămesc, a răspuns Vitoria. Poate-a da Dumnezeu să mă mai opresc pe la dumnealui vreodată ș-oi fi mai puțin supărată decît acuma. Poftim și ție, Neculăieș, paralele pe care ți le-am făgăduit. Și spune mămucă-ta vorbe bune și să-i spui așa că noi ne-am dus tot înainte ș-am coborît la Moldova și spre tîrgul Folticenilor. De-acolo se vede că trebuie să ne ducem și mai înainte, pînă la Prut, în ținutul Botoșanilor.

— Mulțămesc și eu, a răspuns Neculăieș.

S-a dus la deal pe iapa lui pîntecoasă, călărind pe deșelate, numai pe-o cergă mițoasă. Avea pe el cojoc strîns pe trup c-un capăt de funie și-n cap o căciulă mare.

Gheorghiță îl privea rîzînd cum se duce.

Vitoria a fost îndată în crîșmă la domnu Iorgu Vasiliu. Aici urmau să facă popas mai îndelung, să se hodinească, să mînînce.

Domnu Iorgu Vasiliu părea om așezat, căci purta ochelari și scria într-un catastif. Avea chelie, ceea ce dovedea muntencei că era și prea învățat. Cu mîni cam scurte și groase își potrivi împrejurul pîntecelui pestelca albastră. Deci era un om care, pe lîngă rînduiala scrisului, avea și plăcerea curățeniei. De o parte și de alta a rafturilor de scînduri, umplute cu gărăfi în rînduri strînse, alte rafturi și saltare se înșirau, bucșite de toate bunătățile pămîntului.

A scos muntencei dintr-o putină o scrumbie bună, ținînd-o atîrnată de coadă cu cleștele delicat al degetelor. A așezat-o cu grijă pe o coală de hîrtie, pe o măsuță curată și bine frecată. A adus o pînișoară călduță încă. Dintr-un butoiaș a umplut cu bere spumată două pahare năltuțe.

«Bun lucru berea, după trudă și cînd ți-i foame...» se gîndea femeia. Gheorghiță nu era obișnuit cu asemenea băutură. O gustă și o împinse deoparte. I se părea că a început să se amărască.

Domnu Iorgu Vasiliu se purta ușor în pantofi de pîslă și răspundea cuviincios la orice întrebare. Erau singuri; nu se mai aflau alți mușterii în prăvălie. Soarele bătea piezîș în ferestre. Era la un ceas după amiază și vîntul i se părea Vitoriei că a contenit. Cînd se încredință că faptul e adevărat, simți neliniște. Totuși se întoarse la datorie.

Ca o meșteră încercată și iscusită, aduse vorba despre afacerea ei.

Statornicind bine anul și luna și cumpănind cu luare-aminte și ce era însemnat în condică, negustorul stătu și cugetă îndelung și găsi și-n amintirea lui întocmai ce i se cerea să știe, că într-adevăr, în cutare zi, din cutare lună, au trecut oi.

«Atuncea ș-aici e bine și mergem mai departe...» se gîndea Gheorghiță.

Însă Vitoria nu putea să se mulțămească numai cu asemenea răspuns. Mai avea nevoie să i se lămurească toate despre stăpînii oilor. Firește, întăi au trecut oile, cu ciobanii, cu gospodăria, cu cînii, cu asinii, iar după aceea s-au arătat și stăpînii.

— Așa este, se învoi, după cugetare adîncă, domnu Vasiliu. După aceea au venit și stăpînii.

— Întăi au făcut, și oile și ciobanii, popas. Ciobanii au așteptat pe stăpîni.

— Nu, scutură din cap domnu Vasiliu. Ciobanii au apucat în treacăt cîte-o pîne. S-au dus înainte.

— Și stăpînii au sosit pe urmă, nu-i așa ? Erau călări.

— Întocmai, au sosit pe urmă, cum spui, călări. Amîndoi au descălicat și le-am dat o gustare — ca și dumneavoastră. Scrumbie, pîne și bere. La mine, aceste articole sînt de prima calitate. Am deprins a le aduce de demult, de cînd lucrau sus, la poduri și șosea, italienii.

— Nu erau doi, zise cu liniște Vitoria. Erau trei

— Ba erau doi.

Vitoria clipi din ochi asupra unui întuneric care-i izbucnise înăuntru. Domnu Iorgu Vasiliu își repetă afirmarea. Ca și cum întunericul care se iscase în ea avea să se deschidă, munteanca stătu așteptînd și cugetînd. Acuma vedea adevărat și bine că vîntul a contenit. Căzuse jos, în vale, și amuțise și el. Semnul era vădit. Mai înainte nu putea trece. Trebuia să se întoarcă îndărăt. Nu avea în ea nici cea mai mică îndoială că, între cei doi, Nechifor nu se afla. Pîn-aici nu ajunsese, aici nu se mai găsea nimic viu din el.

— Doi erau ? întrebă ea cu luare-aminte și liniște. Era unul mare, cu buza de sus crăpată ca le iepure, și altul mititel și negricios.

— Într-adevăr, încuviință domnu Vasiliu. Aceștia erau : oameni pe care mi se pare că-i cunosc. Sînt de-aici, de pe-o vale. Pe cel cu buza, chiar Iepure îl chiamă. Adică nu : tocmai pe celalalt mărunt îl chiamă Iepure. S-au dus după oi.

— Și nu știi dacă s-au întors ?

— După ce și-au așezat oile la iernatic, trebuie să se fi întors. Pe celalalt îl chiamă Calistrat Bogza.

— Pe care ?

— Pe cel cu buza crăpată. Îți spun că erau doi ș-acuma văd că le știu și numele. De ce-mi vorbești dumneata de trei ?

— Vorbesc și eu, îngînă cu ochii pe jumătate închiși femeia ; dar acuma înțeleg că erau atîția cîți spui.

În întuneric, începea să i se facă lumină. La Sabasa fuseseră trei. Dincoace, peste muntele Stînișoara, la Suha, Nechifor Lipan nu mai era. Se înălțase deasupra ? Căzuse dedesubt ? Aici, între Sabasa și Suha, trebuia să găsească ea cheia adevărului. Nu i se părea nici greu ; căci Calistrat Bogza și tovarășul său puteau fi găsiți la casele lor, ori în valea din dreapta, ori în valea din stînga. Întăi și întăi de la ei trebuia să afle dacă Lipan s-a înălțat în soare, ori a curs pe-o apă...

Dumnezeu îi va fi păstrat urmele. Ea are datoria să se întoarcă și să le găsească. Sfînta Ana i-a și dat semn, poprind vîntul și întorcîndu-l pe crîngul său.

XII

Semn nu era numai unul. Începeau să se dovedească şi altele.

Se deschise uşa din fund, cu geam mic rotund la înălţimea capului. Prin acel geam trecuse de cîteva ori o privire de ochi ager. Acel ochi şi cu tovarăşul lui, împreună c-o faţă rotundă şi c-un trup revărsat din sîni şi din şolduri, se arătară în umbră. Domnu Iorgu Vasiliu se retrase pe cît putu, făcînd loc fustei creţe şi înfoiate a soţiei sale. Munteanca îndată îşi dădu sama că trebuie să fie cu luare-aminte faţă de o fiinţă atît de albă, atît de largă, cu colţuni roşi şi cu papuci cu talpă, care clepăiau uşor.

— Dumneata îţi aduci foarte bine aminte de toate... zise ea cătră soţul său, luînd loc pe scaun ; numai numele unuia dintre gospodari nu înţeleg cum l-ai prăpădit. Nu l-ai scris în condică ?

— Nu. Îl am scris numai pe Bogza. Celuilalt ştiu că-i zice Iepure.

— Nu se poate, răspunse gospodina. Iepure e porecla tot a lui Bogza, pentru că i se văd dinţii de sus prin despicătura buzei, iar celuilalt îi spune Ilie Cuţui, precum toată lumea ştie. Nu-i cunoaştem noi ? Nu stau în vale la Doi Meri ?

— Tare mi se pare că ai dreptate, nevastă, zise negustorul, rîzînd, cu admiraţie, cătră oaspeţi.

— Sînt prea mulţămitoare cucoanei pentru lămurire, vorbi Vitoria, c-un fel de umilinţă care puse în mare uimire pe Gheorghiţă.

Soţia domnului Vasiliu se aşeză mai bine pe scaun şi-şi îndesă bărbiile în piept.

— Dumneata, femeie, îl urmăreşti pe careva dintre dînşii pentru o datorie ? Se poate, căci s-au umflat şi s-au lăţit ca broaştele în tău. Eu îs o leacă de neam cu nevasta lui Bogza. De-o bucată de vreme se semeţeşte şi nu mai calcă pe-aici. Da' ce-i, Ileană, zic, ai uitat drumurile vechi şi obrazurile prietinilor ? Nu, dar n-am timp şi-s tare ocupată. Cînd o auzi aşa, să nu crăpi ? N-are vreme, şi ea

toată ziulica ba la primăreasă, ba la preuteasă. Îți datorește pe oile de astă-toamnă ?

Vitoria stătu mută, privind-o ațintit. Apoi vorbi încet, anume pentru soția lui domnu Vasiliu.

— Că-mi datoresc ceva — ori unul ori altul, se poate ; dar nu știu cît și cum.

— De ce ? Barbatul dumnitale nu le-a vîndut oile ?

— Asta n-am de unde cunoaște.

— Nu ți-a spus ?

— Cum să-mi spuie ? Cei care nu-s de față vorbesc ? Eu, de astă-toamnă, cucoană dragă, îs ca și văduvă.

— Te-a lăsat ?

— Nici asta nu cunosc. Dumnezeu știe.

Soția negustorului întrebă în șoaptă, ca și cum ar fi fost ele singure :

— Cum te chiamă pe dumneata ?

Munteanca îi dădu răspunsul și află îndată și numele gazdei.

— Dragă Vitorie, urmă negustorița cu dulce glas și pe același ton de doi ; eu trebuie să-ți spun dumnitale ce am aflat de la femeia celuilalt, a lui Ilie Cuțui. S-aceea — Gafița — e o fudulă și se crede frumusețea lumii, pentru că barbatu-său o poartă gătită. Frumoasă i s-a fi părînd lui — dar nu este. Iar Cuțui e un îmbrobodit. Ea face și el nu știe ; ca și cum l-ar descînta. Să se ieie cu cealaltă, a lui Bogza, de mînă. Tare se mai uită galeș una la alta și-și vorbesc parcă le-ar fi limbile unse cu miere ; dar dacă ar putea și-ar scoate ochii.

— De ce, dragă cucoană Marie ?

— Nu mai pot de bine. Le-a căzut din cer avere. La primăvară le fată alte sute de oi la Prut. Bogza umblă numai beat și cu căciula pe-o sprînceană. Cînd vine de la crîșmă plin ca o bute, o grămădește într-un colț ș-o bate.

— Pe cine, dragă cucoană Marie ?

— Pe Ileana.

— De ce ?

— Așa. Dă dovadă că-i barbat și e în putere. Dar ei nu-i pasă. Are cu cine petrece.

— Dar celalalt ?

— Cuțui ? Bea ș-acela, însă mai puțin. Și umblă pe lîngă Gafița în patru labe ca un cățel. De la Gafița am

aflat ce zice Cuțui despre oi. Zice că le-au cumpărat el și cu Bogza de la un oier de departe. I-au pus în palmă toți banii și el le-a lăsat lor toate oile.

— Așa. Dar acel muntean ce-a făcut ? S-a dus acasă la el la Tarcău ? Nu s-a dus. A căzut undeva bolnav ? Nu s-a aflat. S-a pus să-și cheltuiască paralele cu una cu ochi verzi de pe-aici — poate știi dumneata, ori poate știe altcineva. Nu s-a aflat nici de asta ? Atuncea ar fi bine să-i întrebăm pe dînșii ; să-mi deie ei o știință. Să mă îndrepte unde să-l găsesc. Poate să le fi spus lor un secret.

— Or ieși la întrebare ș-om vedea ce-or spune. Ș-apoi, după spusa asta, om vedea dacă nu pică jos fudulia unor muieri.

Femeile schimbaseră singure și cu multă însuflețire aceste vorbe. Domnul Iorgu Vasiliu își închise catastiful și le privi pe rînd cu îngrijorare.

— Stați, fraților și surorilor, cuvîntă el ; la ce vă gîndiți ? D-apoi se poate una ca asta, să bănuiți dumneavoastră de cine știe ce, poate de moarte de om, pe niște gospodari pe care toată lumea îi știe detreabă și la locul lor ? Averea pe care o au e cîștigată cu cinste. Cum ar fi cutezat să lovească și să jefuiască ? Asta o fac hoții de drumul mare, iar nu niște gospodari din Suha.

— Hm ! se cruci soția dumnisale, făcînd semnul sfînt ; cum îți vine dumnitale să vorbești astfel ? Cine-a pomenit de moarte și de jaf ? Dar să mă ferească Dumnezeu să cred una ca asta. Și nici nevasta asta nu poate crede. Dar se cuvine să se înfățișeze, să deie samă unei femei sărmane, care umblă prin lume ca o văduvă, să-i arate cum au cumpărat oile, să-i dovedească ce parale au dat, să-i spuie pe ce drum și înspre care parte de lume a apucat acel oier cu numele Nechifor Lipan. Nu se cuvine ?

— Ba se cuvine. Să se ducă să-i întrebe. Acesta-i dreptul femeii.

— Atuncea ne-am înțeles. Vra să zică avem dreptate să facem întrebare. Iar eu aș da o leacă de sfat ș-aș spune așa : Dragă Vitorie, nu te duce singură, numai cu feciorul dumnitale, în loc străin, într-o singurătate ca la Doi Meri. Poate nu-i găsești acasă. Dacă-i găsești, pot să se supere

că le ceri asemenea socoteală. Dumnealui soţul meu zice că ei ar fi pălit pe oier. Pot să te păleascâ şi pe dumneata.

Domnu Vasiliu asculta cu gura căscată.

— Am spus eu asta ?

— Se înțelege c-ai spus. Dar chiar dacă n-ai fi spus, eu socot că mai bine este să le trimetem vorbă c-un argățel al nostru și să-i poftim pentru o chestie mare la Primărie. Dar să le spuie că e o chestie mare care-i în interesul lor. Acolo oi fi și eu de față. Dumneata ai treabă în prăvălie. Iar eu mă duc așa cu nevasta asta. Să-i ţin de urît. Să-i arăt unde-i casa comunei. Să aibă și ea un avocat ș-un martor. Vine tocmai de la Tarcău și nu poate sta singură în loc străin împotriva unor cloncani ca Bogza și Cuţui.

— De ce cloncani, nevastă ?

— Așa. Acu vrai să spui că nu-s cloncani ? Ba-s cloncani.

— Fie și cloncani ; dar să nu cumva să răsuflați vreo bănuială. Un om cu mintea întreagă nu poate credé asemenea nebunii.

— Care nebunii ? Nu poate crede pe nevasta asta că nu i-a venit acasă barbatul ?

— I-a venit ori nu, asta-i altă chestie.

— Așa ți se pare dumnitale, că-i alta ? Mie mi se pare că alta nu-i. Prin urmare dumneata pretinzi s-o legăm pe femeia asta și s-o ducem la bolniță, căci e nebună ?

— Am spus eu și asta ? se tîngui cu groază domnu Vasiliu.

— Se înțelege c-ai spus. Așa că să trimetem pe Ghiţişor să-i poftească la Primărie. Tare frumos are să-i întrebe nevasta asta, și ei să răspundă deasemeni.

În vreme ce flăcăuașul cel subțiratic, cu gîtul lung și cu obraz pistrui, pe care-l chema Ghițișor, își tot aduna pe el părțile sumanului și grăbea pe o potecă de-a dreptul peste un deal, soția domnului Iorgu Vasiliu a poftit pe Vitoria la ea în odăiță, dincolo de ferestruica cea rotundă ca să-i spuie o mulțime de lucruri despre fiecare din femeile mai cu moț și mai fudule și care se socoteau mai frumoase din cuprinsul acelor meleaguri, cît băteau ochiul, știința și veștile ei. Oricît de multe or fi fost acele muieri,

fiecare cu cusurul ei, mai cu samă a lui Calistrat Bogza era mai vinovată că o făcuse maică-sa frumoasă, și o lovea din cînd în cînd bărbatu-său, rînjind. Bine c-o bate ; numai atît că-i fără de nici un folos. Numai primărița s-ar putea pune cu dînsa în privința rumenelelor — ba chiar o și întrece, fiind mare meșteră. Cît despre farmece și vrăji, nu este alta mai presus decît dăscălița. A ținut într-o iarnă trei săptămîni o unguroaică numai pentru învățături de acestea. Munteanca se supunea acestor valuri și vînturi de vorbe și le asculta cu supunere, fiind în totul de părerea cucoanei Maria. Ascultînd c-o ureche, își lăsa cugetul să fugă și să sfredelească în toate părțile.

Cînd s-a întors Ghițișor, soarele era pe la toacă. Îndată l-a luat sub stăpînirea ei soția lui domnu Iorgu Vasiliu. Să-i spuie dintrodată și scurt dacă Bogza și Cuțui erau acasă.

— Erau acasă.

— Și cînd au auzit că-i chiamă cineva la Primărie, ce-au zis ?

— N-au zis nimica. Bogza a rînjit. Cuțui a zis : bine.

— N-au cercetat, n-au întrebat ?

— Ba da.

— Și tu ce le-ai spus ?

— Eu nu le-am spus nimic, precum am avut poruncă.

— Dar a lui Bogza ce făcea ?

— Femeia lui Bogza ? Nu știu, că nu m-am uitat pe fereastră.

— Nici pe-a lui Cuțui n-ai văzut-o ?

— Nici.

— Nu spun eu ? Se țin de vizite.

— Ba a lui Cuțui era acasă ; am auzit-o cîntînd, dar n-am văzut-o. Era acasă și cealaltă. Am auzit-o cotrobăind prin pod. Bogza m-a întrebat cine a poposit aici, la han.

— Și i-ai spus ?

— Nu i-am spus.

Se înțelegea însă că a spus. Stăpîna l-a rușinat pe Ghițișor c-o privire într-o parte și c-o răsfrîngere de buze.

— Cînd au spus că vin la Primărie ?

— Au venit odată cu mine.

Vitoria își simți inima răsărind. Cu multe vorbe și cu mare grabă, cucoana Maria își puse încălțările, apoi trase pe mînici cataveica. Au lăsat pe Gheorghiță ca s-asculte învățături bune de la domnul Vasiliu ș-au fost amîndouă în această vreme la Primărie. Acolo au găsit pe primar și pe notar fumînd și stînd la taifas cu gospodarii cei doi. Munteanca a fulgerat cu privirea prin geamuri. A intrat blîndă și supusă în urma ocrotitoarei sale.

Glasurile groase și tari au tăcut. Fumul de tutun s-a ridicat în bagdadie. Vitoria s-a uitat ș-a cunoscut pe Calistrat Bogza. L-a cunoscut și pe cel mărunt și negricios. Primarul și notarul, oameni bine hrăniți și groși, erau îmbrăcați orășenește.

— Dumneata trebuie să fii nevasta lui Lipan, a luat cuvîntul cel dintăi, rîzînd, Bogza.

Vitoria se uita in altă parte, dar îl vedea. A dat din cap, încuviințînd.

A așteptat să vadă ce se mai spune.

— Ai venit după vreo datorie? Eu, pe cît știu, am plătit lui Lipan toți banii. Poate Cuțui să-i fi rămas ceva dator.

— Nu-i datoresc nimica, răspunse Cuțui, serios.

Calistrat Bogza rînji iar :

— Atuncea poate ai venit să ne vezi cum trăim noi aici la Suha. Mulțămesc lui Dumnezeu, trăim bine.

Munteanca oftă :

— Alți oameni, într-adevăr, trăiesc bine și-i văd împăcați. Numai pe mine m-a alungat de-acasă supărarea.

— Așa? Din care pricină, mă rog dumnitale? Spune, să vedem dacă-ți putem fi de vreun folos. De asta ne-ai chemat dumneata, nevastă?

Bogza se miră, privind c-o ușoară veselie pe notar și pe primar, care se mirau și ei. Vitoria tăcu, plecînd fruntea. Se amestecă nevasta lui domnu Iorgu Vasiliu :

— Dumneavoastră nu știți, oameni buni, că nevestii acesteia încă nu i s-a întors barbatul acasă?

Bogza îi întoarse o privire de mirare. Ea își zbătu pleoapa stîngă. El zîmbi numai dintr-un colț al gurii :

— Ei, și dacă nu i s-a întors acasă barbatul, ce-i putem face noi?

— Nu-mi puteți face nimica, vorbi cu blîndeță Vitoria, fără să ridice fruntea. Ca o femeie năcăjită ce mă aflu, am venit la niște prietini să-i întreb și să-mi spuie, cînd s-au despărțit de Nechifor Lipan, ce vorbe au grăit ? Încotro l-au văzut că se duce ? Poate-a spus ceva din care aș înțelege unde să-l caut.

Bogza își vîrî mînile în chimir și se uită înduioșat la nevasta lui Lipan.

— Ce-aș putea să-ți spun ? zise el săltînd din umeri. Pe drum, venind de la Dorna, ne-am înțeles asupra vînzării oilor. I-am numărat paralele. A dat o parte Cuțui care-i de față. Altă parte am dat eu. Ne-am despărțit. Lipan încă arăta grabă mare.

— Dac-aș putea să știu unde s-a întîmplat asta... suspină Vitoria.

— Vrai să știi unde s-a întîmplat asta ? Pe drum.

— În care loc anume ?

— Dumneata vrai să știi cam multe, rîse Calistrat. De unde vrai să știu eu chiar în ce loc ? Pe cît țin minte, ne-am oprit la Crucea Talienilor.

— Și după ce i-ați plătit, în care parte a apucat ?

— Cum în care parte ? S-a întors înapoi. S-a dus spre casa lui.

— Nu te supăra, domnu Bogza, zise Vitoria. Am vrut să știu dacă nu cumva a spus vreo vorbă, că ar avea de gînd să nu se întoarcă acasă.

— Nu mă supăr, nevastă, macar că mie asemenea întrebări multe și mărunte nu-mi plac. Poate ai cumva vreo bănuială, spune curat. Nu umbla împrejur ca o albină care tot vra să împungă.

— Vai de mine și de mine, se împotrivi munteanca, făcîndu-și cruce ; să mă ferească Dumnezeu sfîntul de un gînd rău, ori de o bănuială. Vrau să știu numai dacă ați înțeles de la dînsul ceva.

— N-am înțeles nimica, își răsuflă Bogza rămășița de supărare. I-am dat paralele și s-a dus în treaba lui.

— La Crucea Talienilor ?

— Da. Precum am spus.

— Și oile erau trecute înainte ?

— Ca totdeauna.

— Vra să zică un cioban, ori un baci, nu l-a mai văzut. Putea să-i lepede aceluia un cuvînt.

Vitoria oftă și rămase în aceeași poziție, cu fruntea plecată, încercînd a sfredeli dușameaua cu bețișorul pe care-l luase de la crîșmă.

Atunci intră în vorbă, cu oarecare nepăsare, soția lui domnu Iorgu Vasiliu.

Se uită întâi la portretele de pe păreți, apoi făcu iar semn din geană, arătînd încă o dată prin asta că ea nu poate fi părtașă la vreo nebunie ori vreo prostie a unei femei străine.

— De la cel care nu știe, femeie, nu poți cere o căruță de vorbe.

Bogza începu a rîde către țigara pe care o răsucea și dădu din cap : Așa-i.

— O femeie îți poate spune mai multe. Un barbat tace. Dar poate or ști alții, cu care soțul dumnitale s-a văzut după aceea. Or fi crîșmari la care a făcut popas la întoarcere. Or fi poate din cei care au fost martori la învoială și la numărătoarea banilor.

Vitoria înălță domol fruntea. Bogza își aprinse țigara, trase și dădu drumul pe nas fumului.

— Așa că atîta-i, încheie el. Ce-am știut și mi-am adus aminte, am spus. Poate Cuțui să mai știe ceva.

— Eu nu mai știu nimica.

— Dac-a fost un cioban de față, îi poți scri și-l poți întreba, stărui nevasta lui domnu Vasiliu către Vitoria. Dac-a fost vreun om străin, poți să te duci să-l cercetezi, numai să știm anume cine-i.

— Să vedem ; dacă mi-oi aduce aminte, i-oi spune și asta... primi Calistrat. Dar eu, femeie, mai degrabă mă gîndesc la alta. Să nu se fi săturat el de vechi, și să fi căutat nou.

— Cum spui dumneata, domnu Calistrat ?

— Și-a fi găsit altă femeie, rînji Bogza.

Cei de față zîmbiră.

— Asta se poate, primi munteanca, zîmbind și ea palid ; numai să nu fie cea cu dinții rînjiți.

Bogza pufăi și zvîrli țigara. Urmă o tăcere. Femeile se îndreptară spre ușă.

— Domnu Bogza, vorbi din vîrful buzelor Vitoria; dumneata fii bun și nu te supăra, ca unul care ai fost prietin cu Lipan. Eu voi mai trece pe la dumneavoastră. Dacă vă mai aduceți aminte de ceva, îmi spuneți.

— Fie ș-așa, răspunse Bogza. Te duci ?

— Mă duc, ce să fac ? Musai să-l caut, că numai unul am. L-am căutat pe drumul mare, acuma am să-l caut pe poteci, ori prin rîpi. Sfînta Ana de la Bistrița are să mă îndrepte unde trebuie.

Toată sara aceea Gheorghiță a rămas ucenic la domnu Iorgu Vasiliu; iar soția lui domnu Iorgu Vasiliu și cu Vitoria lui Lipan au stat la sfat în odăiță punînd la cale alte cercetări. Nevasta lui domnu Vasiliu s-a arătat foarte doritoare să se ducă în persoană la fața locului, acasă, atît la Bogza, cît și la Cuțui, să vadă mai întăi frumusețile lumii, ș-al doilea să cumpănească deșteptăciunea cu frumusețea, să vadă care-s mai ușoare. Dacă nici prin femei nu se va putea scurma somnul bărbaților, vorba lor la beție, mărturisire în mare taină încredințată numai nevestei — apoi atuncea, unde-i întuneric să lămurească Dumnezeu. Mai mult decît e în stare, omul nu poate face.

— Lipan avea o vorbă, grăi Vitoria, cu privirea ei de vis.

— Care vorbă ?

— Nimene nu poate sări peste umbra lui. Aceasta-i și pentru noi; poate și pentru alții.

— Adevărat cuvînt, bun cuvînt.

Vitoria închise ochii, zguduită. Din întunericul lui, în care se depărta, pentru întăia oară Lipan se întorsese arătîndu-și fața și grăind lămurit numai pentru urechile ei.

În vremea nopții ș-a somnului, această vedenie s-a mai produs o dată. S-a adeverit și altă așteptare a muntencii. Vîntul a pornit din nou, venind acuma de către miazăzi. Potrivit sfaturilor și hotărîrilor, mama și feciorul au lăsat cojoacele cele grele și o parte din tărhat la hanul lui domnu Iorgu Vasiliu, și au trecut pe cîteva zile dincolo de munte, la Sabasa. Cucoana Maria făcuse îndemn pentru anume cercetări și lămuriri. Vitoria își urma un gînd tainic al ei.

Soarele își slobozise iarăși puterile. Urcînd șoseaua cea mare șerpuită peste Stînișoara, Vitoria și Gheorghiță au-

ziră glasul puhoaielor. Acest zvon creştea mai ales cînd treceau peste arcurile marilor poduri de piatră, deasupra prăpăstiilor.

Coborîră în Sabasa odată cu apele drumului şi acolo poposiră la altă gazdă şi alţi prietini — la domnu Toma. Pe cît era de mititel domnu Vasiliu, pe-atîta era de mare şi de pletos domnu Toma. Iar nevastă-sa Catrina era mărunţică ; dar tot aşa de vorbareţă ca cucoana Maria. Numai-cît toate le spunea încet şi mai tainic. În clipă mărturisise Vitoriei că viaţa toată se temuse de omul ei. Măcar că ştia pe de rost *Alixăndria* şi *Visul Maicii Domnului* mai bine şi mai frumos decît un călugăr şi se închina cu smerenie dimineaţa şi sara la icoane, domnu Toma avea dese tulburări de mînie şi atuncea împungea cu fruntea în toate părţile ca un inorog. Cu toate acestea nu era om rău. Îndată-i trecea şi-şi aducea aminte că n-a băut în ziua aceea un pahar de vin.

Stînd la masă şi la sfat cu prietinii aceştia din Sabasa, Vitoria le povesti ce făcuse, ce văzuse şi ce aflase la Suha, în partea cealaltă a muntelui. Le ceru şi lor sfat şi făcu o rugăminte anumită.

Sfaturile lor, destul de multe şi de încurcate, le ascultă cufundată în gîndul ei, fără să le audă. Iar pentru rugămintea pe care o făcuse, s-a sculat domnu Toma şi s-a arătat gata s-o însoţească pe femeia lui Lipan în lungul satului. Şi-a pus cojocelul cel nou ; şi-a trecut palmele peste plete în două părţi potrivindu-şi căciula deasupra, şi, căutînd după uşă toiag, a ieşit în uliţă, cu femeia străină după el.

Vitoria adusese cu dînsa beţişorul alb cu care încercase a sfredeli duşameaua primăriei de la Suha. Îl purta cu dînsa subsuoară ca pe ceva folositor, de şi nu-i era de nici un folos. Trecură în lungul unui drum năboit de apa dezgheţului. Oamenii stăteau închişi în căsuţele lor sub munte şi sub vînt — şi arare se arăta unul pe prispă, în lumină, privind la trecători.

— Apoi după ce-or curge şi aceste ape, zise domnu Toma, au să iasă toţi din bîrloguri. Acu datina munteanului e să doarmă. Se ştie că cel mai dulce somn e-n luna lui mărţişor.

Din trecere, Vitoria se oprea la unele porți, privind pe deasupra.

— Mai avem, mai avem, grăi domnu Toma, scuturîndu-și căciula.

Cotiră pe o hudiță, subt o rîpă. În fund sta închisă o gospodărie bine întocmită. Cum ajunseră la zaplazul de scînduri, domnu Toma bătu cu toiagul în poartă. Îndată răspunseră cînii. Vitoria se grăbi să treacă înainte și împinse portița. Își trase de la subsuoară bețișorul, ca să se apere. Domnu Toma păși în urma ei, întinzînd cu luare-aminte gîtul într-o parte, ca să vadă ce se întîmplă.

Trei cîni năvăliră cu zăpăituri supărate. Deodată, cel mai mare, din mijloc, se opri. Stătură și ceilalți ; apoi se răzlețiră, lătrînd din laturi. Cel din mijloc stătea neclintit și aţintit. Era un dulău sur și flocos, cu urechile și cu coada scurtate, după moda din munte a ciobanilor.

Vitoria își trecu bețișorul în stînga și întinse spre el mîna dreaptă.

— Lupu !

Strigase c-un glas pe care abia îl auzi domnu Toma. Totuși strigase din toate puterile ei lăuntrice.

Cunoscînd-o, cînele lui Lipan veni drept la dînsa și i se așternu la picioare. Scheună încet, plîngînd ; înălță botul și linse mîna care-l mîngîia. Femeia avea în ea o sfîrșeală bolnavă și-n același timp o bucurie, găsind în animal o parte din ființa celui prăpădit.

XIII

De și știa despre ce-i vorba, domnu Toma se arătă mirat. Nu-i venea să creadă că asemenea întîmplări pot avea loc ; să vie o nevastă de pe Tarcău și să găsească aicea, în Sabasa, cînele bărbatului ei. Tot așa de mirat păru omul de gazdă, cînd văzu că într-adevăr cînele răspunde la numele pe care i-l da nevasta și o cunoștea de stăpînă cu mare bucurie. Dînd lămurire la întrebarea nevestei, arătă că acest cîne de pripas a venit la gospodăria lui astă-toamnă, din rîpile muntelui. L-a văzut dînd tîr-

coale ; pe urmă s-a suit pe-un colnic ș-a urlat, cum urlă cînii în singurătate. A coborît și s-a așezat în preajmă, supunîndu-se cu pîntecele de pămînt. Munteanul a înțeles că poate să fie un cîne rătăcit de la ciobanii care au trecut cu oile. L-a judecat deștept și vrednic după înfățișare și a strigat la nevastă să-i caute o bucată de mămăligă rece. I-a dus mămăliga aproape și i-a lăsat-o. El s-a apropiat și a mîncat-o lacom, din două înghițituri. A venit la poartă, așteptînd să i se deie drumul. Gospodarul a deschis poarta. El a intrat ș-au năvălit asupra lui cei doi cîni vechi de casă. Fără a fugi, fără a năvăli asupra lor, fără a arăta colții, numai puțintel arcuindu-se, și-a dat el înțelegere cum că ar fi un pribeag care caută stăpîn și tovarăși. A trecut spre șură. L-au primit astfel și cînii. Oamenii de casă i-au dat nume Pripas, pe care el l-a înțeles — și s-a purtat toată iarna cu vrednicie, străjuind în vremea nopții în patru părți a ogrăzii și plătindu-și cu dreptate hrana.

Acuma, se învoia gospodarul, dacă femeia asta și-a găsit cînele și-i trebuie, poate să și-l ieie, dînd numai cuvenita mulțămire gazdei. El nu se pune de pricină, aflînd mai ales că-i vorba de un gospodar stăpîn de oi, care s-a prăpădit și nu se mai găsește. În cele dintăi săptămîni, în unele după-amiezi, dulăul era fugar. Se ducea în munte, căutînd parcă ceva. Din cît spunea nevasta de la Tarcău, se vede că-și căuta stăpînul. Se ducea poate unde zăcea leșul, într-un loc singuratic și pustiu. După ce au venit ninsorile și s-a pus omăt, cînele s-a mai liniștit. Tot se mai duce pînă la colnic. Acolo stă pe gînduri ; după aceea se întoarce acasă. Mintea cînelui nu-i ca a omului. Se vede că a uitat drumul, dacă într-adevăr se ducea pînă la stăpînul lui mort.

În gîndul acesta care-i venise dintrodată, să caute cînele, Vitoria cunoscu altă binecuvîntare. De unde-i venise gîndul ? Fără îndoială de la Nechifor Lipan. El — se înțelegea lesne — nu mai era între vii cu trupul. Dar sufletul lui se întorsese spre dînsa și-i dădea îndemnuri. Era ș-o hotărîre mai de sus — către care inima ei întruna sta îngenunchiată.

Desfăcu naframa și dădu omului mai mult decît aștepta. Gospodarul crezu că se înșeală el ; pe urmă își închipui că se înșela nevasta. Desfăcu la vedere cele două

bancnote de cîte o sută de lei. Nevasta nu se înşelase, le împinse spre el, înoindu-şi mulţămirea.

Cînele o urma supus, scheunînd din cînd în cînd moale. Atunci se apleca dintr-un umăr şi-i mîngîia creştetul cu palma. Îl întreba în gînd dacă are să-i fie de folos. Nu avea nici o îndoială că are să-i fie de folos — deoarece nu se îndreptase către el fără hotărîrea altor puteri.

Ţine cînele cu dînsa şi-l poartă de cîteva ori în munte, pînă ce şi-a aduce aminte ş-a cunoaşte iarăşi locurile. Poate are să întîrzie cu voia lui Dumnezeu, pînă ce se va mîntui zăporul şi se vor scurge puhoaiele. Atunci, de pe costişă pe costişă şi din rîpă în rîpă are să caute oasele şi armele. Calul nu s-a văzut. Poate-a fost dus de duşmani la iarmaroacele de la cîmp. Ori poate a fost şi el prăvălit şi zdrobit şi l-au ciugulit, ca şi pe stăpîn, corbii. Acuma vede că chiar de la începutul începutului a înţeles această durere a vieţii ei ; chiar de aceea, din întăia clipă, i-a stat inima ca în cleşte. Mai bine astfel, într-o privinţă : să-l ştie mort, decît părăsit de casa lui, în braţele alteia şi-n aşternut străin. Dar dacă i-a fost lui Nechifor scrisă asemenea soartă, pe care nimica n-o poate înlătura, Dumnezeu, prin sfînta de la Bistriţa, a adus-o pe dînsa, Vitoria, pe căi cotite, tocmai unde trebuia ca să-şi găsească pe cel drag, să-l ridice din locul pieirii şi să-l puie în pămînt sfînt, cu toate rînduielile ştiute.

Acuma, după nişte sfaturi ale soţiei domnului Vasiliu şi după învăţătura lui domnu Toma, îi rămînea să mai facă un drum pînă la Borca — să întrebe pe cale, ş-acolo, încă o dată, dacă Lipan n-a fost zărit cumva întorcîndu-se din Stînişoara. Dumnealui, domnu Toma, nu l-a văzut. Dacă s-ar fi întors, n-ar fi lipsit a face la crîşmă popas. Cine-a făcut o dată popas într-un loc ş-a găsit că-i bun acel popas — apoi se abate ş-a doua oară. Chiar dacă nu i-i foame, poate i-i sete. Dacă nu-l aduce foamea nici setea — vine din prietinie. Nechifor Lipan a trecut o dată. Domnu Toma l-a văzut ducîndu-se — călare între ceilalţi doi munteni. Înapoi, venind cu faţa, nu s-a mai arătat.

S-a bucurat şi Gheorghiţă de cîne şi, după hotărîrea maică-sa, l-a pus în lanţ, ţinîndu-l alăturea de el şi de cai. În vremea cinei, s-a sculat domnu Toma, cît era de mare, şi-a scuturat pletele şi şi-a mai adus aminte că altădată,

pe cînd era el copilandru, s-a mai întîmplat asemenea faptă, tot în aceste părți, în singurătățile Stînișoarei. Iar cine ucide om nu se poate să scape de pedeapsa dumnezeiască. Blăstămat este să fie urmărit și dat pe față. Dator este să-l urmărească omul ; rînduit este să-l urmărească fiarele și dobitoacele. Dacă ai cunoaște înțelesurile vîntului și a țipetelor de paseri, și a scheunatului dihăniilor, și a umbletului gîngăniilor, și a tuturor urmelor care sînt dar nu se văd dintrodată — atuncea îndată ai ajunge la cel vinovat. De ajuns tot trebuie să ajungi la el, însă mai tîrziu. De aceea, ca un om cinstit și săritor la năcazul altuia, domnu Toma nu stă deloc la îndoială să puie iapa la căruță și s-o ducă el singur pînă la Borca pe Vitoria și s-o întoarcă înapoi în Sabasa, oprindu-se întruna și cercetînd pretutindeni.

Îndoială putea fi pîn-aici. Acuma nu mai este. Lipan a rămas prăpădit între Sabasa și Suha.

După această hotărîre dată de domnu Toma, jupîneasa Catrina, nevasta lui, a prins a lăcrăma și a căina pe Vitoria. Dar munteanca de data asta socotea că nu mai are de ce plînge. Avea de căutat, de găsit și de rînduit. De plîns, a plînge mai pe urmă. Acuma n-are vreme.

Încălecînd cu Gheorghiță, a trecut iar la Suha. Lupu a mers cuminte în lanțug. Clocoteau pretutindeni puhoaiele și bătea vînt cald. În popasul de sus au stat ș-au ascultat cum pocnește ghiața într-un pîrău din vale, cine știe unde. Treceau corbi, treceau pajuri. Nu i-au dat nici o înștiințare.

Au ajuns, sara, la hanul lui domnu Vasiliu. Vitoria știa că acolo are să găsească ceva. Într-adevăr, a găsit.

În sat la Suha, se stîrnise oarecare zvoană. Spuneau unii și alții că ar fi nevoie să vie vreun judecător de la tîrg, să cerceteze cum a fost cu vînzarea oilor. Să vadă dacă se află hîrtia lor de cumpărătură de la Dorna, și dacă gospodarii din Suha au chitanță de paralele pe care le-au dat lui Lipan. Nu spune nimene că asemenea gospodari cu vază ar fi în stare a săvîrși o faptă rea — dar e bine să-și arate îndreptările. Afară de asta, a mai spus nu știu cine că numaidecît cinstiții gospodari trebuie să arate martorul ori martorii care s-au găsit față la vînzare și la numără-

toarea banilor. E la înțelegerea orișicui că numai asemenea străin ori străini, care s-au aflat de față, au putut să urmărească pe Lipan, să-l lovească și să-i răpească banii oilor. S-ar putea ca acești martori să fie cu totul necunoscuți. Nici Calistrat, nici Ilie Cuțui nu i-au văzut pîn-atunci, nici de-atunci. Chiar dac-ar fi așa, să arate ce înfățișare aveau, ce cai și ce straie. Din puțin, se pot afla multe și făptașii ies la iveală.

— Dar mai este una, dragă Vitorie, urma cu fierbințeală cucoana Maria a lui domnu Iorgu Vasiliu. Închipuiește-ți dumneata că, de la o zi la alta, nevasta lui Bogza și-a adus aminte de mine și a venit aicea în vizită. Eu nu i-am dat apă cu dulceți și cafea, ca la cucoana primarului, dar am poftit-o să șadă. Și ce-ți pare dumnitale, dragă Vitorie, iaca m-a înștiințat că sîntem rude și vine la mine să mă întrebe de unde se împrăștie asemenea proaste zvonuri asupra soțului său. N-am de unde știi, draga mea, zic. Poate să fie unii din prietini, din dragostea cea mare care o au asupra voastră. După asta văd că începe a mă ispiti de departe dacă s-a dus munteanca de la Tarcău și ce gînduri are. I-am răspuns că n-ai nici un gînd ; că umbli așa prin lume jelindu-ți barbatul. Atuncea a lăcrămat și Ileana și i-a părut tare rău că l-ai chemat pe gospodarul ei la Primărie, ca să iasă pe urmă în sat vorbe. Mai bine era dacă te duceai la casa lor. Găseai un pahar de vin ș-o vorbă bună — ș-un ajutor de la barbatu-său, ca să descoperi pe făptași, dacă sînt.— Făptași sînt, zic eu. Nu mult ș-avem să-i cunoaștem. Iar munteanca, zic, rău a făcut că n-a venit la voi să ceară sfat și ajutor.

Cucoana Maria surîdea subțire. Zîmbi și nevasta lui Lipan, în tăcere.

— Vra să zică s-a dus cum a venit, urmă soția domnului Iorgu Vasiliu. Nu trece, draga mea, un ceas și văd venind părechea.

— A venit și Gafița ?

— A venit și Gafița lui Cuțui. Asta umblă gătită mai luxos decît cealaltă, dar e mai proastă. A venit și ea să întrebe de una, de alta. I-am spus eu felurite lucruri. Am lăudat-o pentru straie și pentru frumuseță ; numaidecît i-am arătat mare părere de rău de vorbele care le scornește asupra ei prietina cea mai bună pe care o are. Nu-i

spun cine-i, ca să nu vîr intrigă ; da-i bună prietină și nevastă de tovarăș. Va fi fiind Ileana ? Nu-i Ileana, zic, moale. — Ba-i Ileana, văd eu că nu te poți preface. Și ce spune, mă rog, pe conta mea, nevasta lui Bogza ? — Mai întăi nu-i Ileana lui Bogza, răspund ; al doilea nu spune cine știe ce, fără decît că știe tot satul cine vine la dumneata, noaptea, cînd ți-i barbatul dus după oi. La asemenea vorbă dulce, a țipat de-a răsărit barbatu-meu pe scaun în prăvălie. — Spune ea asta ? ea, care-i o slută ș-a scos-o Bogza din sărăcia de-acasă ? — Mai întăi, dragă, zic eu, nu-i vorba de Ileana. — Ba o știu eu de cîte e-n stare. La biserică trage la mine numai cu coada ochiului, să vadă cum îs îmbrăcată și crapă de ciudă. Decît să vorbească de altele, mai bine să se uite la dînsa. Asupra mea nu vine barbatu-meu băut și nu mă grămădește într-un cotlon, ca să mă stropșească în bătăi. Afară de asta, barbatu-meu nu visează urît.

Gazda se opri. Femeile se uitară una la alta. Munteanca își zbătu pleoapele și-și încreți fruntea.

— Mîni am să trec și eu pe la dînsele, zise încet Vitoria, să le rog să mă ierte de supărarea pe care am făcut-o oamenilor lor. Bine ar fi să aflu cine-a fost martor ; bine ar fi să văd hîrtiile și chitanțele ; dar acu mai tare mi-i în grijă de ce se spune. Am și eu vorbe potrivite după pilda dumnitale, dragă cucoană Marie, să le aț̦îț̦ și să le otrăvesc, ca să le fac să lepede din ele tot. Dacă au de spus ceva, au să spuie. Dacă n-or avea ce spune, îi lăs în plata lui Dumnezeu. Nu se cuvine să obijduiesc om nevinovat. Cerc să-mi găsesc soțul. Îi fac toate slujbele rînduite, ca să i se liniștească sufletul. Acuma mi s-a arătat în vis cu fața — și mă chiamă.

Din dezbaterile amănunțite ale femeilor, a ieșit o rînduială bună. A doua zi dimineața, domnu Iorgu Vasiliu trimete după Bogza și Cuțui, ca să vie să facă contract pentru brînză. Au ei treburi negustorești pe care le-au tot amînat în vremea iernii. Acuma vine primăvara și afacerile încep a mișca. Deci gospodarii de la Doi Meri vin pentru contract și arvună. Precum se cuvine, au să beie și aldămaș și au să mai întîrzie. În vremea asta Gheorghiță șade dosit în căsuța cea mică din ogradă. Iar ele se duc întăi la Bogza acasă, pe urmă la Cuțui. Ori se duce una

la Cuțui și alta la Bogza, și după aceea schimbă. Au să le înțepe, au să le învăluie, au să le fiarbă pe nevestele oierilor — pînă ce le-or vedea zvîrcolindu-se ca viermele. În asemenea împrejurare, Vitoria își va da sama despre ce pot ști femeile de treburile bărbaților lor — chiar de tainele lor, care le-au fost încredințate cu grozav jurămînt. Iar după asta, munteanca se poate duce să caute. Rămîne soția lui domnu Vasiliu să încurce lațurile și mai tare.

Adevărul întreg, fără îndoială, numai Dumnezeu îl cunoaște; însă cucoana Maria dorea aprig să vadă pe nevasta lui Cuțui mai puțin luxos îmbrăcată. Făcînd astfel și necîștigînd decît prepusuri, s-au întors amîndouă la dugheană tot cu vorbe multe și Vitoria a încălecat, ca să treacă iar muntele, cu feciorul.

Drumul se curățise de ape și se zvînta. Pădurea fîșîia lin din cetini și răsufla aburi. În poienile sorite, pămîntul se ochise bine și înverzeau pajiști. În frunzele moarte din marginea unei rîpi, Vitoria găsi clopoței albi. Coborî din tarniță ca să-i rupă, și-i înălță pe codițele lor subțiri, în lumină. Privi cerul albastru și înghiți mireasma pădurii.

Cu frîul calului trecut pe după cot, porni pe cărarea din marginea drumului. Trupul ei ar fi vrut să cînte și să înmugurească; simțea intrînd în el soare și bucurie; dar în același timp se ofilea în ea totul, grabnic, ca clopoțeii pe care-i ținea între degete și care pieriseră.

Cînele dădu scîncet. S-ar fi voit și el slobod.

— Gheorghiță, dă-i și lui drumul, zise femeia, atentă.

Flăcăul descălecă și descătărămă zgarda lui Lupu. Dar cînele nu căuta să zburde. Umbla cu botul în soare și din cînd în cînd parcă încerca să strănute. Rînjea și forcăia pe nas, adulmecînd și sorbind adierile.

Urcară așa la pas din parapet de pod în parapet de pod. Sus, poposiră. Cînele sta cu luare-aminte pe coadă, privind văile ca un om. Petrecea și el, uitîndu-se la frumusețile lumii. Gheorghiță îl observă de cîteva ori și-l arătă din ochi către maică-sa, rîzînd.

— Îi place și lui să se uite... zise munteanca, serioasă.

Cînd coborî la al doilea pod al văii dinspre Sabasa, cînele se opri și deveni neliniștit. Deodată se repezi asupra cailor, lătrînd și încercînd să-i încleștе de boturi.

— Nu înțeleg ce va fi avînd astăzi Lupu, vorbi Gheorghiță, nedumerit. Și ast' dimineață, cînd îl țineam lîngă mine, în șură la domnu Vasiliu, tot cerca să iasă din zgardă și mîrîia. Parcă era tunet, cînd s-aude departe.

— A făcut asta ?

— Da. S-a liniștit tîrziu, după ce s-a deșertat crîșma de oameni. Acu văd că-i vine altă nebunie.

— Să vedem ce este. Să oprim caii.

Cînele își conteni dușmănia împotriva dobitoacelor. Se întoarse asupra oamenilor. Apoi coti pe lîngă parmaclîcul podului, în rîpă. Se duse așa o bucată la vale, pe o pajiște nouă, care lucea în soare — și iar veni la drum. Se repezi asupra lui Gheorghiță, încolțindu-l de pulpana sumăieșului. Flăcăul îl izbi cu piciorul. Animalul se duse chelălăind la vale, pe aceeași urmă.

— Băiete, zise munteanca, leagă-ți calul de un mesteacăn, cum fac și eu. Coboară-te în rîpă după cîne. Și asară, cînd suiam, a dat aicea semn ; dar era în lanțug.

— Da' de ce să mă cobor ? E un pripor gol, fără carare.

— Coboară-te, îți spun. Aud pe Lupu dînd glas. A găsit ceva.

Deodată i se îmbujoraseră obrajii și-i luceau ochii. Flăcăul înțelese. Cotind și el pe lîngă parmaclîcul de piatră, își dădu drumul tîrîș în rîpă. Femeia se aplecă și văzu prăpastia. Totuși Gheorghiță luneca lin pe clina umedă, stîrnind bolovanii. Cînele nu se zărea ; i se auzea numai glasul, dosit în văgăună.

Observă pe flăcău în picioare, ocolind sub mal. Îndată se sui spre ea chemarea lui înfricoșată. Avînd buna încredințare de ce putea fi acolo, Vitoria își adună cu palmele straiul în poala din față și-și dădu drumul alunecuș pe urma băiatului. Cu tîmplele vîjîind răzbi în ruptura de mal, în lătratul ascuțit și întărîtat al cînelui. Gheorghiță zvîcnea de plîns cu ochii acoperiți de cotul drept înălțat la frunte. Oase risipite, cu zgîrcurile umede, albeau țărîna. Botforii, tașca, chimirul, căciula brumărie erau ale lui Nechifor. Era el acolo, însă împuținat de dinții fiarelor. Scheletul calului, curățit de carne, sub tarniță și poclăzi, zăcea mai încolo.

Femeia răcni aprig:

— Gheorghiță!

Flăcăul tresări și se întoarse. Dar ea striga pe celălalt, pe mort. Îngenunchind cu grabă, îi adună ciolanele și-i deosebi lucrurile. Căpățîna era spartă de baltag.

XIV

Cu grabă, dar fără lacrimi, femeia făcu cea dintăi rînduială. Despărți din tărhatul umed și muced o pocladă și o așternu peste rămășițile lui Nechifor Lipan. Flăcăul părea cu totul zăpăcit. Abia acuma înțelegea că acolo zace tatăl lui. Plîngea ca un copil mic, cu ochii mititei și buzele răsfrînte. Femeia stătu în picioare, cu mînile cuprinse sub sîni, și căuta să-și deie samă de loc. De sus, de lîngă parapetul de piatră, săpătura costișei venea oablă ca o prăpastie. Sus, era umplutură pardosită cu lespezi cioplite. Pînă jos în cotlonul rîpei, arăta să fie cam douăzeci de metri. Aicea malul era ros și scobit și avea în față puțintel tăpșan ocolit de colțuri de stîncă. Pe urmă rîpa se prăvălea mai în fund. Era un loc așa de strîmt, așa de singuratic, așa de dosit. Numai soarele îl ajungea și-l bătea în plin. Nu suia la nici o potecă; n-avea nici un fel de legătură în curmeziș cu vecinătățile. Aici fusese soarta lui Nechifor Lipan, să cadă ca-ntr-o fîntînă, lovit și brîncit de mîna dușmanului. Nimeni nu mai putuse vedea acea cruntă priveliște. Oamenii călători treceau fără grijă pe sus; păstorii n-aveau într-acolo loc de apropiere. Soarele de toamnă răsărise și asfințise asupra mortului singur și asupra calului zdrobit. Veniseră asupra leșurilor ploile cele negre; hultanii și corbii stăteau asupra lor ciucur; iar în vremea nopților au venit dihăniile din rîpile muntelui, sprijinind în mort labele și trăgînd cu colții. Numai acest cîne a știut toate și a vegheat în preajmă pînă ce l-a alungat foamea către oamenii vii. S-a mai întors din cînd în cînd și a mai așteptat; după aceea, într-o zi, a sosit vifor și ninsoare și iarna a astupat rîpa. Acuma soarele a curățit-o și

a eliberat-o, după o voință a lui Dumnezeu, și tot după aceeași voință, cînele, trecînd pe sus, a adulmecat mirosurile și i-a dat ei știință.

Observînd că flăcăul nu-și venise încă în fire, măsură din ochi înălțimea pînă sus și prubului cum s-ar putea cățăra la drum. Pipăi anume locuri cu piciorul și-și căută sprijin, întinse brațele spre așchii de piatră și găsi o cale cotită și anevoioasă.

— Am treabă sus, strigă ea lui Gheorghiță ; mă întorc îndată.

De sus, de lîngă parapet, chemă cînele :

— Vin-aici, Lupu.

Dulăul sui sprinten pe urmele ei. Îl puse lîngă cai, paznic împotriva trecătorilor. Apoi cotrobăi în boclucuri și se coborî iar la vale cu chibrituri și c-o făclie de ceară. Aprinse făclia și o potrivi la dos, în scobitura malului.

Avea în ea o putere nouă, care-i răzbea în toate mișcările și în priviri.

— Gheorghiță, hotărî ea, tu să stai aici, să priveghezi pe tatu-tău. Iar eu mă scobor în grabă la Sabasa ca să dau de știre. Vin cu căruța și cu domnu Toma, ca să luăm mortul, să-l ducem în sat și să împlinim cele de cuviință.

— Bine, mămucă, suspină flăcăul. Oi sta aici, după cum îmi poruncești.

— Să stai, Gheorghiță ! Eu nu întîrzii mult. Vezi să nu se stingă lumina.

Sui iar la drum, încălecă și se duse, lăsînd pe Lupu lîngă celălalt cal.

Flăcăul privea lumina făcliei. Abia o putea deosebi din strălucirea soarelui, care bătea piezîș. Fără o voință anumită, se așezase într-o lature, mai mult cu spatele, spre poclada care acoperea ciolanele, zgîrcurile, părul și lucrurile tatălui său, amestecate. Nu s-ar fi putut spune că are vreun dezgust, dar de cînd trăia pe lume nu-i fusese dată o asemenea cumplită vedere. Ridicînd ochii și privind departe, băgă de samă că se află într-un loc cu totul pustiu, între stînci, între rîpi, sub cerul înalt. Pădurea era aproape. În fundul prăpăstiilor se mai țineau ostroave de omăt.

Dintrodată strălucirea soarelui trecu spre vîrful brazilor și către piscuri. Cu coada ochiului, văzu lumina făcliei

crescînd în umbra văgăunii. Era o liniște neclintită, parcă toate împietriseră în asfințitul de soare. Stătu și el neclintit ca toate, ascultîndu-și bătăile inimii. Tresări numai cînd auzi sus, în aurul luminii, un strigăt de pajură. Chemase de două ori. O văzu deasupra, plutind lin pe aripi ; își mișca numai capul ; parcă-l privea pe dînsul. Se auzi altă chemare mai depărtată. Pajura pluti într-acolo. Cerul rămase singur și în curînd din cer păru că ninge înserarea. Judecîndu-se el singur pe sine, flăcăul se încredință că nu simte în el vreo sfială ; ar fi dorit numai să aibă în preajma lui un suflet viu. Cînele era însă la drum, sus. Lătrase numai o dată. Acuma tăcea și se făcuse noapte. Deci nu mai trecea nici un drumeț.

Luceau stele. Porni o adiere de vînt.

Auzi în prăpastie un scîncet de dihanie. Poate i s-a părut. O neliniște fierbinte i se porni din măruntaie și-l fulgeră în creștet. Răsări în picioare și căută loc de trecere pe urmele maică-sa. Zgrepțenînd cu unghiile și împingîndu-se la deal cu călcăiele, ajunse asudat și gîfîind sus. Calul necheză ușurel ; cînele veni lîngă dînsul. Acolo sus, la drum, i se părea că e mai puțin întuneric. Îndată ce iese luna, toate au să se lumineze deplin. Are să se lumineze deplin și jos în văgăună. Acolo s-á înălțat în picioare mortul, învălit în pocladă, așteptînd binecuvîntarea din urmă și rugăciunile de care n-a avut parte.

Își aplecă urechea. Trăgea o adiere abia simțită. Bănuia în rîpă pipăiri de pași și-n împrejurimi foșnet. I se deslușiră în urechi zvonuri de pîraie depărtate. Tîrziu, prin lumina de lună, trecură pe deasupra brazilor paseri străine. Singurătățile muntelui pulsau de apele primăverii ; viața tainică își întindea iar punțile peste prăpăstiile morții. Sîngele și carnea lui Nechifor Lipan se întorceau asupra lui în pași, în zboruri, în chemări. Flăcăul nu înțelegea din toate decît o frică strecurată din pămînt în el, și începu să vorbească cu cînele și cu calul, adresîndu-le cuvinte fără noimă. Tot ca să-i treacă vremea mai ușor, căută traista cu orz. După aceea își pregăti un culcuș și se învăli în pocladă. Zgomotele nopții îi părură abia simțite și i se îngreuia trupul de somn, cînd Lupu dădu glas către vale.

Zvîrlindu-se în sus, se păli cu fruntea de traista de orz aninată în capul calului. Apoi răcni spăriat : Cine-i ? Nu-i răspunse decît cînele, care zăpăi iar. Cînd cînele se liniști, flăcăul auzi, în tăcerea cuprinsului, bătaia ca de clopot a fierăriilor de la o căruță.

Auzi chemări, aproape. Cunoscu glasul lui domnu Toma. Venea, cu Vitoria Lipan, nu numai crîșmarul, ci și judeţul satului, ș-un străjer. Poposiră, deshamară iapa, aprinseră un foc de găteje lîngă parapetul podului.

— Arde făclia, Gheorghiță ? întrebă Vitoria.

— Cred că arde... răspunse flăcăul cu îndoială.

— Vai, băiete, îl mustră femeia, cum nu înțelegi tu o datorie ca asta ! Coboară și vezi. Ține, am adus de la biserică fînarul acesta cu semnul crucii. Aprinde lumînarea din el și potrivește-l frumos la căpătăiul lui tată-tău. Să știi că nu se poate să-l ridicăm azi, poate nici mîni. Cît a fi, trebuie să-l priveghem, și m-am înțeles cu părintele Tudorache ca să vie să cetească aici.

— Dar de ce nu putem să-l ridicăm ? se împotrivi Gheorghiță, neguros.

— Nu se poate, căci ei își au rînduielile lor.

— Care ei ?

— Stăpînirea. Își au rînduielile lor cum că să steie toate pe loc pînă ce vine domnu subprefect pe care l-am văzut noi la Farcașa, și doftorul, și domnu procuror.

— Da' de ce să vie ? Ce au ei cu noi ?

— Cu noi n-au nimica. Au cu mortul, să vadă cum și ce. Să cunoască și ei cum că într-adevăr a fost ucis, și după aceea să înceapă a căuta pe faptași. Eu întăi am țipat ca să mă lese în pace să-mi iau omul, și să-i fac cele de cuviință. Dar atuncea s-a sculat domnu Toma, care-i de față, și m-a sfătuit să mă supun, că altfel ne vîră judecătorii în închisoare. Dac-am văzut ș-am văzut, ce să fac ? m-am supus. Or face ei cum au rînduiala și după aceea mi-or da mortul. După asta nu mai au nici ei nimic cu mine, nici eu cu dînșii.

— Ț ! nu așa, nevastă, se amestecă, nemulțămit, domnu Toma ; ei doar nu fac asta dintr-o răutate. Rînduiala aceasta o au ca să poată găsi pe ucigaș.

— Domnu Toma, nu te supăra. Dacă s-or uita la niște ciolane, parcă au să știe care-i făptașul ?

— Nu-i numai asta. Ai să arăți și dumneata ce știi și ce bănuiești.

— Eu ? se miră munteanca și privi piezîș spre ceilalți oameni, care suiseră cu ea din Sabasa. Apoi tăcu și-și acoperi buzele cu podul palmei stîngi. Tare-ți mulțămesc, domnu Toma, pentru ajutorul care-l dai, adăogi ea cu glas blînd ; și-i fi bun să mai trimeți aicea, mîni, căruța cu părintele, așa precum te-am mai rugat. Ți-oi plăti cît îi spune, ș-oi socoti ajutorul dumnitale ca o binefacere. Pune în căruță, odată cu părintele, pîni douăzeci, masline două chile, și scrumbii zece, și rachiu cinci gărăfi de cîte-o ocă. Scrie și acestea în catastif la dumneata, pe lîngă cele ce am adus acuma cu noi. Cine-a binevoi să vie aici ca să vadă ori să privegheze pe mort, să-l cinstesc c-un pahar și să-i dau o bucată de pită cu ceva, ca să fie pomenire. Poftesc ș-acuma pe domnu județ și pe străjer. Gheorghiță, scoate din fîn, din căruța lui domnu Toma, o garafă și ad-o aici, la foc.

Oamenii s-au bucurat și au zîmbit cu voie-bună către nevastă, prin lucirea flacărilor. Vitoria le-a turnat rachiu și au băut pe rînd din același pahar, neuitînd să închine pentru mort. Domnu Toma, mai ales, a vorbit drept după inima Vitoriei :

— Dumnezeu să-i ierte lui Nechifor Lipan toate greșalele cu voie și fără voie și să binevoiască a-i da, macar de-acu înainte, hodină în pămînt.

La această închinare Vitoria a crezut de cuviință să lăcrămeze. Înainte de a bea, a vărsat pentru mort o picătură din pahar. Asta o făcea de mult, de cînd se arătase înțelegerii ei adevărul.

Flăcăul a coborît fînarul în rîpă. Ceilalți au așteptat ziua, lîngă foc, cinstind din cînd în cînd băutură. Pe urmă s-au dus și ei să descopere și să vadă pe Lipan.

Domnu Toma s-a întors în sat cu străjerul. După hotărîrea Vitoriei, i-a năimit cal și l-a repezit solie de-al doilea la domnu subprefect Nastase Balmez, să-l roage să binevoiască a împlini cît a putea mai degrabă rînduielile stăpînirii ; că nevasta mortului îl roagă cu lacrimi și plătește toate cheltuielile.

În cursul zilei s-a ostenit părintele la deal, între gărăfi și pîni, și cu mare greutate s-a pogorît în rîpă, de și Vitoria tocmise om ca să taie și să sape trepte. Sfinția sa era bătrîn și pîntecos și cu greu a izbutit a se înfățișa la datorie. Punîndu-și patrafirul, și-a mîngîiat barba albă, a deschis cartea și a prins a ceti cuvinte vechi. Din cînd în cînd se oprea, ca să răsufle de trudă. Văduva a dat la o parte un colț de pocladă, ca s-audă și mortul și să se uite la cer cu găvanurile negre ale căpățînii. Oameni din sat și trecători de aiurea veniseră nu atît pentru cetanie, cît pentru pomana mortului. Femeile spuneau unora și altora întîmplările și era de mirare cum sosiseră, pe vînt, ori prin pămînt, vești de dincolo de munte, cum că făptașii ar fi niște oieri care ar fi trăitori în acele părți.

Vitoria asculta atent vorbele și se gîndea că numaidecît trebuie să treacă la o prietină a ei de-acolo, s-o poftească la îngropăciune și să mai afle ce vorbe s-au mai spus și ce iscodiri s-au mai îndeplinit. Avea chiar o plăcere gîndindu-se că a rămas cineva acolo care scormonește și află.

Autoritățile nu s-au putut aduna în rîpă decît a treia zi. Vitoria a stat c-un umăr întors, ascultînd ce puteau să spună niște oameni care n-aveau nimic cu Nechifor Lipan. Au descoperit oasele, s-au uitat la ele ; unul a cercetat căpățîna ; pe urmă a scris pe hîrtie ce-au văzut și ce-au înțeles. Jignită a fost munteanca mai ales de faptul că nici unul nu și-a făcut cruce și n-a spus o vorbă creștinească pentru sufletul lui Nechifor.

Domnul subprefect Anastase Balmez și-a adus aminte că a mai văzut-o pe muntencă.

— Acesta ți-i omul după care umblai ? întrebă el.

— Acesta-i, domnule, răspunse munteanca.

— După cît se vede, e ceea ce bănuiam eu încă de-atunci. Omul dumnitale a fost omorît și jefuit.

— Da, domnule, răspunse cu blîndețe Vitoria ; însă în tașcă s-au aflat ceva parale, și chimirul n-a fost desprins de pe el.

— Atunci să-l fi ucis careva din dușmănie ?

— Cum pot crede una ca asta, domnule, cînd el a călătorit cu prietini de la Dorna pîn-aici ?

Atunci Vitoria s-a crezut datoare să spuie ce știa. Anume că, după cumpărătura de oi de la Dorna, Nechifor

a venit pîn-aici cu doi tovarăşi şi prietini, care trăiesc şi acuma peste Stînişoara, la un loc care se chiamă Doi Meri. Acei prietini arată că au cumpărat oile lui Lipan şi i-au numărat banii. După numărătoarea banilor, care s-a făcut sus, Lipan s-a întors, purcegînd spre casă. Atunci se vede că cineva, care a fost de faţă ş-a văzut tîrgul şi banii, s-a luat după el şi l-a lovit. I-a răpit banii oilor. Altfel nu poate să fie, arăta Vitoria ; căci aşa spun acei doi prietini ai mortului, anume Calistrat Bogza şi Ilie Cuţui. Deci Lipan nu şi-a pus banii la un loc cu cei care-i mai rămăseseră ; ci-i purta în mînă. Ucigaşul l-a lovit şi i-a smuls banii ; căci, cum l-a lovit, Lipan a căzut în rîpă cu tot cu cal. Să se fi dus după el, e mai greu de crezut ; căci era cînele, care s-ar fi luptat cu îndîrjire pentru stăpîn. Ca să jefuiască pe mort, acel care lovise trebuia să ucidă şi cînele. Însă cînele s-a aflat viu. Rămîne de văzut cine era acel străin martor, care a văzut pe Lipan primind banii. După cît înţelegea ea, gospodarii nu-şi aduc aminte cine ar fi fost acel om străin. Dar dacă i-a strînge stăpînirea, ei au să mărturisească şi au să-l arate. În acelaşi timp se înţelege că au să facă şi dovada cumpărăturii oilor cu vreo chitanţă pe care Lipan a scris-o în vîrful muntelui, de şi acolo nu se află nici un fel de canţelarie, iar vîntul nu aduce în vîrtejurile lui acolo nici cerneluri, nici pene de scris. Hîrtia de cumpărătoare a oilor e la Lipan în taşcă, nu-i la dînşii ; însă dacă spun ei că au dat bani pe partea lui de oi şi i-au numărat acolo cu martor, cine poate îndrăzni să spuie că nu-i aşa ? Adevărat este că lumea se dovedeşte plină de vorbe şi înşelări şi ar fi spunînd unii şi alţii de peste munte că toată treaba asta n-ar fi curată ; însă ea nu poate obijdui pe nimeni, fiind încredinţată că Dumnezeu va scoate la urma urmei adevărul la lumină.

— Femeie, zise domnu Anastase Balmez, răsfrîngîndu-şi cu dispreţ buzele ; din ce spui dumneata, eu nu pot alege nimica. A fost vreun martor cînd s-a făcut tîrgul ?

— Nu ştiu, n-am de unde şti, domnule subprefect ; dumneata vei întreba şi gospodarii vor răspunde.

— Bine, la asta ne pricepem noi, şi avem să-i întrebăm. Dar dumneata ştii ceva despre acel martor ? De unde l-ai scos ?

— Eu nu l-am scos de nicăiri, domnule subprefect ; dar trebuie să fi fost. Dacă n-a fost acolo un străin pe care l-am putea trage la răspundere, atunci să deie samă prietinii.

— Dumnezeu să te înțeleagă, femeie. Bănuiești cumva pe acei prietini, Calistrat Bogza și Ilie Cuțui ?

— Ferească Sfîntul ; eu nu bănuiesc pe nimeni. Ei au să vă spuie ș-au să-și deie sama, ca niște gospodari ce sînt. Pînă la Borca, în urma oilor, au umblat trei. Dincolo, peste munte, nu s-au mai văzut decît doi. Pe-al treilea l-au mîncat hultanii și lupii, după cum se vede. Dumnealor să arate cine a dat cu baltagul ; căci și asta se vede în căpățîna aceasta. Eu n-am de unde ști ; dumneavoastră nici atîta ; să spuie dumnealor, să arăte pe acel care a fost martor și a văzut numărătoarea banilor.

— Ce martor, femeie ? Ce-mi tot vorbești de martor ?

— Grăiesc și eu ca o minte slabă ce mă aflu.

— Lasă martorul, femeie. Datoria mea e să strîng în chingi pe cei doi. Oricît de vicleni ar fi, cu mine nu se pot pune. Am descoperit eu cazuri mai grele.

Vitoria își strînse umerii și buzele :

— Dumneavoastră, domnule subprefect, veți face cum veți crede că-i mai bine ; numai să-mi dați învoire să-mi îngrop omul și să-i fac rînduielile creștinești. Vă rog să scrieți și ciobanilor.

— Care ciobani ?

— Ciobanii lui Lipan, care aveau în samă oile lui. Nu se poate să nu știe și ei de vînzare — dacă într-adevăr a fost vînzare.

— Dumneata crezi cumva că n-a fost vînzare ? și l-au ucis cei doi ca să-i ieie oile ?

— Eu n-am spus asta, domnule. Am spus să scrieți ciobanilor. Nu se putea să-i lepede stăpînul lor așa, fără să le plătească simbriile și să-i cinstească, după datină.

— Ai dreptate, vom face întrebare. Și cred, nevastă, că n-ar fi rău să mergi și dumneata cu mine acolo, să fii de față cînd am să-i chem, pe Bogza și pe Cuțui.

— Merg, de ce să nu merg ? se învoi Vitoria. Am acolo treabă și c-o prietină a mea, soția unui negustor. Vreau

s-o poftesc și pe dînsa să fie de față cînd vom coborî aceste oase în sat, ca să le punem la hodină, în pămînt. Se cuvine să poftesc și pe acei gospodari, cu nevestele.

— Cum așa ? Eu mă duc să-i cercetez și dumneata îi pofteşti la îngropăciune ?

— De ce să nu-i poftesc ? Îi poftesc și la îngropăciune, și la praznic, ca pe niște buni creștini. Eu n-am nimic cu dînșii ; Dumnezeu nu mi i-a arătat încă. Oamenii pot vorbi una și alta ; femeia lui Cuțui poate spune despre Bogza că ar fi avînd visuri urîte și grăiește prin somn ; dumneavoastră, ca stăpînire, puteți să le puneți întrebări ; dar eu ce pot face decît o îngropăciune cu datoriile care se cuvin morților ? Îi poftesc și pe dînșii ; de ce să nu-i poftesc ? Vă poftesc și pe dumneavoastră, dacă nu vi-i cu supărare. Parcă așa nu vor fi subt ochii dumneavoastră ?

Domnu Anastase Balmez clătină din cap și rămase gînditor. Iar avea femeia dreptate ; însă nu credea de demnitatea lui să recunoască. O cercetare discretă și delicată i se înfățișă ca sistemul cel mai bun să descopere și să apuce de grumaz pe făptași. Negreșit, cei doi gospodari nu vor putea să refuze să vie la înmormîntare în Sabasa. Asta ar fi ceea ce, în drept, se chiamă o confruntare cu cadavrul victimei. Încercă să lămurească asta femeii. Acuma însfîrșit i se părea c-o înțelesese și o judecă destul de vicleană și ascunsă. Vitoria nu putea ști ce poate fi o confruntare, dar primi, zîmbind, hotărîrea autorității — cugetînd în sine că nu-i rău să fie amestecat și boierașul acela cu căciula țuguiată, în zvonurile, prepusurile și intrigile otrăvite care creșteau ca un bulz de omăt în cealaltă vale, în sat la Suha. Cît era el de boier și de fudul — ea și cucoana Maria îl puteau vinde și răscumpăra, jucîndu-l pe degete, cu tot cu doftor, cu tot cu Bogza și Cuțui, și cu tot cu nevestele lor.

Autoritățile sfîrșindu-și cercetarea, femeia trase iar poclada peste ciolane și schimbă lumînarea din fînar. În acelaşi timp suspina și bocea încet, dar cu coada ochiului priveghea în toate părțile la oamenii aceia străini, în straie negre, și cu urechea era atentă la tot ce se spunea și se șoptea.

XV.

In Suha, domnul Anastase Balmez şi-a început cercetările lui cu o dibăcie de care se simţea cu drept cuvînt mîndru. A poftit la domnia sa, ca informatori, pe cei doi gospodari, hotărît să-i asculte cu răbdare şi cu blîndeţă.

— Ce pot pentru ca să ştiu eu, domnule subprefect? a răspuns cu glas destul de hotărît, amestecat cu puţină supărare, omul cu buza despicată. Eu nu pot pentru ca să ştiu nimica.

— Ştiu, te cred, domnu Bogza, îl domolea subprefectul. Dumneata eşti un om cu stare. Te bucuri de deosebită consideraţie. Eu am datoria să te întreb. Dumneata ai datoria să răspunzi. Căci de la Dorna şi pînă aici te-ai aflat cu Nechifor Lipan. Aţi călătorit împreună ; aţi mîncat împreună. Nu-i aşa ?

— Aşa este.

— Fiind aşa, te rog să binevoieşti a-mi spune unde v-aţi despărţit.

— Apoi să vie şi Ilie Cuţui, să fie de faţă. Să spuie şi el. A fost şi dînsul acolo.

— Îl întreb şi pe dînsul, n-ai grijă. Eu am interesul să aflu toate acestea, pentru a putea urmări pe făptaş. Crezi dumneata că pot eu să ridic un deget pînă ce nu am încredinţare deplină ? Eu nu sînt învăţat să obijduiesc pe nimeni. Aşa că să fii bun să-ţi aduci aminte cînd v-aţi despărţit, ca să pot prinde un fir.

— Care fir ?

— Să pot prinde un fir, să găsesc o urmă, să încep cu ceva.

— Care urmă ? Pe mine, domnule subprefect, să nu mă năcăjiţi, că destule am eu pe cap. Eu de moartea acelui oier nu pot pentru ca să ştiu nimica. Ce pot pentru ca să spun, decît atîta, cum că eu şi Cuţui ne-am despărţit de el cînd am ajuns în vîrful Stînişoarei. Atuncea, cînd a văzut el cît drum mai are pînă la apa Moldovei şi pe urmă pînă la apa Prutului, s-a lehămetuit şi s-a hotărît să se lese de turma asta. Am eu destule oi — zice — la apa Jijiei. Daţi-mi cîştig ca şi pentru celelalte o sută, şi chel-

tuielile pe care le-am făcut, și duceți-vă sănătoși. Să deie Dumnezeu să aveți spor de la dînsele. Eu mă întorc acasă.

— Așa a spus ?

— Da ; întocmai.

— Și i-ați dat banii ?

— I-am dat banii. I-am numărat hîrtii de cîte o mie și de cîte o sută.

Nevasta mortului stătea umilită într-un colț al odăii, cu capu-n vatră, cu coatele pe genunchi, cu fruntea în palme.

— Nici nu se poate altfel, zise ea încet, fără a se clinti. Gospodarii i-au numărat paralele. Celălalt sta la o parte ș-a văzut.

— Care celălalt ? se încruntă Bogza.

— Lasă-ne, femeie, hotărî subprefectul. Nu încurca lucrurile.

— Eu nu le încurc. Eu vreau să descurc pe acest creștin care nu-i vinovat cu nimica, se întoarse munteanca zîmbind către Bogza. A fost unul străin, care a văzut cînd s-au numărat banii. Acela trebuie cunoscut și urmărit.

— Dar n-a fost nici un străin, femeie ; ți-am mai spus.

— Ba poate să fi fost, se întoarse Bogza.

— Nu spun eu ? Trebuie să fi fost. Dumneata poate credeai că vorbesc de domnu Cuțui ?

Domnul subprefect se întărîtă puțintel :

— Dacă a fost, să spuie omul. Cine a fost ? Îl cunoaște ?

— Nu cunosc ; poate pentru ca să știe Cuțui.

— Nu știe nici el. De unde să știe ? Să zicem că i-au ieșit hoții înainte și gata !

— Vezi ? Atuncea de ce tot amesteci acel martor ?

— Nu-l amestec, domnule subprefect. Dar noi muntenii avem obiceiul să facem vînzările cu martori, nu cu hîrtii scrise de domnii judecători. Dacă domnia voastră spuneți că nu-i martor, eu tac. Atunci s-au scris hîrtii. Dar la urma urmei nici de acestea nu era nevoie, căci domnu Bogza și domnu Cuțui erau prietini buni cu domnu Nechifor Lipan. De aceea să știți, oameni buni, că eu n-am venit pentru alta aici, decît să vă poftesc la înmormîntarea oaselor care au mai rămas. Eu atîta treabă mai am în aceste locuri și pe urmă mă duc acasă, rugînd stăpînirea să gă-

sească ea pe făptaș. Eu știu că domnu subprefect are să-l găsească, așa că, în privința asta, n-am nici o grijă. Dumneavoastră, ca buni gospodari, veți da toate deslușirile și veți ajuta cum veți putea. Iar la îngropăciune numaidecît să veniți.

Subprefectul își bătea nerăbdător cizma cu vărguța pe care o ținea în mînă. Secretarul, la măsuța lui, asculta, neștiind ce să mai scrie. Vitoria se ridicase din locul ei, încheindu-și sumăieșul. Pe dînsa n-o mai interesa întru nimic cercetarea.

— Omul acesta al meu a fost vrednic gospodar, încheie ea ; se cuvine să-i faceți o asemenea cinste.

— Bine, se învoi, nedumerit, Bogza ; putem să venim, dacă domnu subprefect socoate că ne putem duce.

— Veniți cu tot cu nevestele dumneavoastră. Tare frumos vă poftesc. Mîni îi facem soțului meu petrecerea din urmă. Merge și domnu subprefect.

— Eu ?

— Da, se înțelege. Parcă acolo nu puteți sta de vorbă, cum stați ș-aici ? Ba încă acolo domnu Bogza poate și-a aduce și mai bine aminte.

Calistrat Bogza se scociorî în chimir, scoase tabacherea, o deschise și-și răsuci o țigară groasă. Femeia puse mîna pe clampa ușii. Plictisit, subprefectul o aștepta să plece. I-ar fi poruncit să se ducă — însă era un om cu sentimente delicate.

— Mai am eu ceva de spus, vorbi subțire femeia, dar lăs pe mîni. Vorbim după aceea.

— După care ?

— După ce astrucăm pe Nechifor Lipan. El a spus ce avea de spus. Te-aștept numaidecît, domnu Bogza.

— Bine, bine, răspunse gospodarul, trăgînd fum după fum din țigara-i groasă.

Vitoria ieși. În odaia cealaltă erau jandarmi. Cuțui sta la o parte, pe o laiță, și fuma și el dintr-o țigară tot așa de groasă ca a lui Bogza.

Munteanca zîmbi, oprindu-se :

— V-ați sfătuit să vă faceți țigările la fel și-n aceeași vreme ? vorbi ea. Domnu Bogza te prepune pe dumneata.

— El ? Mă prepune pe mine ? tresări cu îndîrjire Ilie Cuțui.

— Ce să te prepuie ? Că ai fost de față la numărătoarea banilor. Dar eu vorbeam de altcineva.

— Nu pricep ce spui dumneata, femeie, grăi moale gospodarul, așezîndu-se iar pe laiță.

— Eu ziceam către domnu subprefect că trebuie să mai fi fost cineva de față, care-a văzut banii, ș-acela-i făptașul. Dar s-a dovedit că n-a mai fost nimeni. Atuncea ar putea spune cineva că, dacă n-a fost mărturie, nu s-au numărat bani. Dacă n-are bani, cine să-l ucidă ? Dacă nu s-au numărat parale, n-are de ce să se întoarcă ; trebuie să se ducă înainte după oi.

— Cum nu s-au numărat parale ? Ce vorbești dumneata ? Nu ți-am mai spus că i le-am numărat sus, pe munte, în popas ?

— Știu, domnu Cuțui, eu nu vorbesc de asta, nu te supăra.

— Cum nu vorbești de asta ? Atunci ce tot spui ?

— Vorbesc și eu, răstălmăcind și potrivind, ca lumea care n-are ce face și se amestecă în treaba asta a noastră. Dumneavoastră știți mai bine decît oricine ce-a fost și aveți să spuneți. Mortul a spus atîta cît trebuie, domnu Ilie. Tot ce avea de spus, a spus. Ce te uiți așa la mine ? Acu mai rămîne să spuneți și dumneavoastră, și pe urmă gata. După asta, domnu subprefect a vedea ce-a mai face. Fiindu-mi nădejdea la ajutorul dumneavoastră, l-am rugat pe domnu Calistrat și te rog și pe dumneata, domnu Ilie, să nu lești așa pe un prietin. Acuma, după ce a fost aflat, să veniți să fiți față cînd l-om pune în locașul de veci.

Cuțui o asculta cu luare-aminte, privind într-o parte.

— Cum ai spus ?

— Să vii, domnu Ilie. Vine și domnu Calistrat.

— Dacă zice el că vine, eu nu mă pun împotrivă.

— Îmi pare bine, domnu Ilie, și să vă luați și soțiile. Avem să facem o leacă de praznic.

Vitoria ieși, tropăind repegior. Pentru o împrejurare ca aceasta și pentru sărbătoarea mortului, își lăsase opincile și-și pusese încălțările cele bune, cu vîrfuri de glanț. Trecu pe cărări zbicite și pe drumul cel mai scurt, pînă la prăvălia lui domnu Iorgu Vasiliu. Găsește acolo căruța tocmită, în care avea să încapă în voie, alături de dînsa, și o bună prietină cum era cucoana Maria. Acolo, după

ochiul cel rotund de geam, știa mai ales că avea să afle pe Gafița, chemată în mare grabă de Ghițișor.

După ce intră și scoase de pe dînsa sumăiețul, se așeză pe un scăunel și privi cu plăcere spre cucoana Maria. Se întoarse și spre Gafița. Îi păru bine c-o găsește. Nici nu se aștepta s-o întîlnească. Îi pare bine mai ales pentru că poate să-i spuie ce se petrece la primărie, unde face subprefectul cercetare. A stat la întrebările subprefectului întăi și întăi domnu Calistrat ; după aceea domnu Ilie. Dar nevestei lui Lipan nu i-a plăcut cum îi întreabă.

— Cum îi întreabă ? și ce-i întreabă ? se interesă, cu destulă grijă, Gafița.

— Îi întreabă fel și chip. Înainte de a intra acolo, am văzut și pe femeia lui Bogza.

— Hm ! ai văzut-o ? Dar ea, mă rog, ce căuta acolo ?

— Nu știu. Am stat și eu puțintel în preajmă. Am ascultat ce vorbea cu niște femei. Atîta pot a spune, dragele mele, că doresc în toată viața mea să nu vorbească despre mine prietinele.

— Vorbea despre mine ; nici nu se poate altfel.

— Nu îndrăznesc a spune una ca asta. Eu nu vîr nici un fel de *intrică*. Mă gîndesc că nu-i toată lumea urîtă, nici calică, nici proastă ; nu trăiește cînd cu notarul, cînd cu jandarul. Știu eu că acestea-s niște vorbe din zavistie. Un lucru l-aș înțelege mai puțin decît pe toate : să arunce năpaste. Să mă ferească Dumnezeu. Eu sînt cea mai năcăjită și mai amărîtă de pe lumea asta, am rămas văduvă și sărăcită, dar n-aș cuteza să arăt pe cineva dintre cei pe care-i văd oameni cumsecade, așezați bine la casele lor, ținînd la nevastă și îmbrăcînd-o cît se poate de frumos — n-aș putea, Doamne ferește, cuteza să arunc o vorbă, să se creadă cumva că aș avea vreo bănuială. Deci l-am și rugat pe domnu Ilie să poftească mîni, dincolo de munte, la Sabasa, la petrecerea din urmă a unui prietin.

Gafița era o femeie năltuță, subțire în boi, c-un obraz neclintit în frumusețea lui, încondeiat cu sprîncene codate și cu ochi mari ca migdalele, umezi și negri. Purta catrință cu fluturi, bluză de modă nouă și pantofi cu călcăie nalte. La vorbele prietinești și pătimașe ale muntencii, obrajii i se rumeniseră. Cu răsuri în față, îi sta și mai bine. Zîmbi ascuțit, gîndindu-se la viclenia unei anumite prietine și

găsi destule vorbe potrivite ca să dovedească ce fel de femei trăiesc pe lumea asta și mai cu samă la Doi Meri. Cît privește de năpăști, apoi a mai spus și altă dată că cel fără vină n-are a se teme de nimic. Ilie Cuțui își are baltagul acasă, subt icoane. S-a plimbat cu el în lume, fără să-l spurce.

— Pentru soțul meu eu pot să jur, cu mîna pe sfînta cruce.

— Știu, dragă nevastă, nu te uita la vorbe. Eu mă găsesc cea mai asuprită — și nu mă întorc asupra nimănui. Aștept de la Dumnezeu să se facă lumină. Hotărîrea Lui are să cadă la vreme.

— Să cadă, se ascuți Gafița, cu ochii aprigi. Cine-a făptuit, să primească pedeapsă. Cine rîde, să cunoască plînsul.

— Știu, o liniști iar Vitoria. Știu că domnu Ilie răspunde cu dreptate subprefectului; dinspre partea asta, n-am nici o grijă. Orice or spune unii și alții, eu și de Bogza am anume părere. Pîn-acuma nu s-au arătat alte semne, decît cele pe care le-a scos la vedere mortul.

— Să știi, leliță Vitorie, că semne sînt și altele.

— Știu, știu asta.

— Nu știi ! Dumneata socotești că eu azvîrl numai așa vorbe. Spun din durere și din usturime, căci de o bucată de vreme nu mai am tihnă din pricina unei ticăloase.

— Te cred, dragă.

Se amestecă, blînd, și soția lui domnu Iorgu Vasiliu :

— Nu te potrivi. Dumneata rămîi cum ești. Ce ți-a dat Dumnezeu, nu poți împrumuta.

Gafița rîse, alinată. Așa era mai frumoasă. Tovarășele ei o pîndeau piezîș și-și aruncau săgeți cu ochii. După ce n-au mai avut ce face cu dînsa, i-au dat drumul. Îndată, în odăița plină de scorțuri și de ștergare, ochii Vitoriei se întristară și se întoarseră către răsărit, la icoane. Făcînd trei cruci, femeia salută pe sfinți. Înturnîndu-se spre ochii micșorați și plini de curiozitate ai gazdei, se grăbi să-i spuie nu atît cum merge cercetarea omului stăpînirii, cît mai ales cum stă în picioare, împotriva unor hotărîri mai tari decît oamenii, acel om care-și arată colții prin buza despicată.

— El cearcă, dragă cucoană Marie, să se ascundă după deget, lămurea cu învierșunare munteanca. Nu știe, sărmanul, cum că ce i-i scris, i-i pus în frunte. Eu acuma l-am deschis și l-am cetit deplin. Mai are și omușorul cel cu căciula țuguiată a se juca o zi, două cu dînsul. Ș-acela înțelege cum stă chestia, căci nu-i nici chior, nici prost, dar tare l-am rugat să mai îngăduie. Trebuie să iasă împotriva dușmanului, din porunca lui Dumnezeu, toate dovezile, ș-atuncea doresc să-l văd zbătîndu-se cum s-a zbătut omul meu în ripă. Dac-aș putea să-l lovesc și eu cu același baltag, în locul unde l-a pălit el pe Nechifor Lipan, m-aș simți mai ușurată. Dar asta nu se poate ; nici pe Gheorghiță, care-i încă prost și copil, nu-l pot pune. Așa că vreau să-l împung și să-l tai altfel, ca să mai scot din mine obida care m-a înăbușit atîta vreme. Căci eu, dragă cucoană Marie, am trăit pe lumea asta numai pentru omul acela al meu ș-am fost mulțămită și înflorită cu dînsul. Iar de-acuma îmi mai rămîn puține zile, cu nour. Stau și mă mir într-o privință, cum de-am mai găsit în mine puterea să rabd atîtea și să îndeplinesc toate. După ce l-am căutat și l-am găsit, ar fi trebuit să mă pun jos și să-l bocesc. Dar știu eu cine mi-a dat îndemn și putere. Am făcut toate ș-am să mai fac, cît voi mai avea suflet. Am trecut muntele ista în toate felurile, am fost la Borca nu știu de cîte ori, am cheltuit parale în dreapta și-n stînga, am mișcat oameni și preoți ; am vorbit, dragă cucoană Marie, și printr-o sîrmă, tocmai la Piatra. Eu eram de partea asta, în primărie la Borca, și de partea cealaltă era domnu prefect, și l-am rugat pentru omul meu, pe care l-am găsit risipit într-o rîpă, să-mi deie voie să-l îngrop în țintirim. Să nu rămîie între lupi ; să-l aduc între creștini. Am săvîrșit și asemenea pacat, vorbind pe sîrmă. Rîdeau barbații de mine, cum m-am spăriat auzind glas de la Piatra. Am făcut multe altele ; ș-acuma s-apropie vremea să le sfîrșesc.

Munteanca își lăsă fruntea pe umărul soției lui domnu Iorgu Vasiliu și începu a plînge și a suspina. După asta își șterse lacrimile, îndesat, cu mînica și se pregăti de plecare.

Toată alcătuirea încurcată din acel colț de la Suha, cu dușmăniile, cu prietiniile, cu intrigile, cu vorbele deșarte, cu spaimele ascunse și cu nădejdile, s-a încărcat în căruțe

ș-a trecut muntele Stînișoara, în preajma mortului care aștepta cea din urmă alinare lîngă făclia lui de ceară.

Domnu Toma avusese grijă să aducă la fața locului un car cu doi boi frumoși. Îl împodobise cu cetină și așezase în el sicriu gol. După porunca Vitoriei, se aflau de față trei preoți și trei oameni cu buciume ; și patru femei bocitoare. Le alesese domnu Toma : două din Borca și două din Sabasa, care știau să plîngă și să bocească mai bine. În căruța dascălului a adus pomenile. Preoții își aveau și ei o nadișancă vopsită verde. S-au înșirat oamenii cu prapurile și cu crucea. Alții au coborît racla în rîpă ș-acolo Vitoria singură, suflecîndu-și mînicile, a luat cu grijă bucățile soțului său și le-a potrivit una cîte una în cutia de brad, stropindu-le cu vin. Bărbații au opintit sus povara destul de ușoară, au așezat sicriul în car ; au pus peste capac un lăvicer vrîstat negru și roș ș-au dat de veste : gata. Atunci cel de la coarnele boilor a îndemnat ș-a făcut semn și celor dinainte cu steagurile și crucea. La cel dintăi popas, preoții au coborît, au făcut rugăciune ș-au înălțat cîntare. Vitoria singură umbla împrejurul slujbei, privegheind rînduielile și avînd la îndămînă o babă cu sulurile de pînză pentru datina podurilor. Cînd au pornit iar, au sunat muntenii din buciume, dînd veste spre depărtarea văilor. După ce au stat buciumașii, au prins a plînge și a boci tare frumos femeile tocmite. Vitoria privea și asculta cu luare-aminte. De și aceasta era pentru dînsa ziua cea mai grea și se zbuciuma ea singură mai mult decît toate ostenitoarele, se socotea destul de mulțămită.

Autoritățile și gospodarii de la Doi Meri erau de față. Bogza umbla despărțit de Cuțui, unul pe o parte a drumului, celălalt pe altă parte. Nu-și vorbiseră ; nu se priviseră. Numai cînd sătenii au suit din rîpă racla și au potrivit-o în car și i-au scos capacul, Calistrat Bogza nu s-a putut opri să nu întindă gîtul pe deasupra altor capete, ca să se uite și să vadă rămășițile mortului.

Vitoriei i se părea că Bogza nu s-a putut opri. Dimpotrivă, nici o clipă omul nu avusese gîndul să se stăpînească. Era ca într-o fierbințeală bolnavă și altceva nu dorea deocamdată decît să vadă. Dacă ar fi cu putință să vadă de-aproape în ce stare se află țeasta. Căci dacă nu se cunoaște vreo pălitură de unealtă de fier, atunci oricine cu

ușurință ar putea crede că Lipan, fiind amețit de băutură, a nimerit, noaptea, cu tot cu cal, în rîpă.

Femeile umblau și ele despărțite, repezindu-și din cînd în cînd ascuțișuri de dușmănie. Toate le observa munteanca și le cîntărea în capul ei. Nu uita nimic din ce trebuia pentru buna rînduială și avea vreme să se alăture și de cucoana Maria, șoptindu-i ceva cu grabă. Gheorghiță nu se afla de față. După porunca mamei lui, încălecase cum ajunsese ea, venind de peste Stînișoara, și coborîse înainte în Sabasa ducînd cînele și tărhatul mortului.

Au mers așa pînă ce alaiul a fost zărit din vale de către oamenii tocmiți care privegheau în turnul bisericii. Clopotele au început a bate. Asupra zvonurilor de clopot, au venit amestecîndu-se cîntările buciumelor. Tot satul întăi s-a suit pe prispe cu mîna streșină la ochi ; apoi, rînduri, rînduri, s-a îndreptat spre țintirim.

S-a făcut slujbă mare, cum puține s-au văzut în Sabasa. Asupra rămășiților descoperite ale lui Nechifor Lipan bătea pieziș soarele auriu de aprilie. Preoții au cerut lui Domnul Dumnezeu pace pentru sufletul robului său, apoi au cîntat cu glas înalt veșnica pomenire. Vitoria a venit lîngă cucoana Maria și a rugat-o, cu glas pripit, să aibă ea grijă de cele din urmă rînduieli și mai ales să nu uite să ceară în clipa anumită vinul pentru stropit și găina neagră care se dă peste groapă. Bătrîna pe care a tocmit-o ajutoare le are toate în traistă — numai să i le ceară. O roagă pe cucoana Maria să-i facă această mare binefacere, căci ea trebuie să steie lîngă soțul său în clipa asta de despărțire. Îl mai vede acuma o dată. Pe urmă n-are să-l mai vadă pînă la învierea cea din veac.

Atuncea, apropiindu-se, și-a pus mîna în creștet și și-a mînat broboada neagră pe ceafă. Aducîndu-și după asta degetele ca niște ghiare asupra frunții, a părut că vrea să-și smulgă ochii.

A strigat :

— Gheorghiță ! de ce m-ai lăsat !

Cu așa glas a strigat, încît prin toți cei de față a trecut un cutremur. S-a dărîmat în genunchi ; și-a rezemat fruntea de marginea sicriului.

Cucoana Maria s-a repezit spre dînsa ferind lumea cu palmele într-o parte și într-alta. S-a aplecat, a cuprins-o

de umeri și a tras-o la o parte. Vitoria s-a lăsat dusă. Apoi, desfăcîndu-se cu ușurință, s-a întors iar lîngă Lipan ș-a îngenunchiat.

— Să vie și băietul ! a țipat ea.

Băiatul era aproape. A venit, acoperindu-și ochii cu brațul drept. Nu știa ce să spuie. Îi era rușine să boccască față de bărbați, ca o femeie.

Cucoana Maria a săltat iarăși în sus pe munteancă și oamenii s-au grăbit să coase în cuie capacul sicriului. Îndată l-au coborît și s-a auzit huruitul bulgărilor de pămînt. Vitoria s-a întors mai liniștită și a zvîrlit și ea asupra soțului său un pumn de țărînă.

XVI

La poarta țintirimului au stat ajutor lîngă Vitoria domnu Toma și cucoana Maria. S-a dat fiecăruia dintre cei care ieșeau, întru pomenirea mortului, un sfert de pîne ș-un păhărel de rachiu. Bărbații și femeile șopteau închinarea rituală : Dumnezeu să-l ierte !, deșertau dintrodată băutura, apoi frîngeau din pîne o bucată cu care își astupau arsura plăcută a gurii.

Copiii rîdeau și se hîrjoneau printre morminte.

După ce făcură împărțeala pomenilor și a colivei, preoții își scoaseră de pe ei odăjdiile. Mai aveau un crîmpei de slujbă, care nu era dintre cele mai ușoare. Vitoria grăbi spre ei, ca să-i poftească la praznic, acasă la domnu Toma. Acolo aveau să se adune și oamenii stăpînirii, cu domnu subprefect, și gospodarii străini veniți de peste munte.

Gospodina lui domnu Toma făcuse toate cum putuse mai bine. Fiind vremea postului celui mare, în privința mîncării era mai greu. Dar era băutură destulă și bună, care împlinea lipsurile. Mai ales era un vin din jos, de la Odobești, în care domnu Toma își punea toată credința.

Cînd s-au așezat la masă, soarele era în asfințit. Răposatul își găsise însfîrșit hodina. Cei vii începură să mînînce găluște de post și curechi prăjit cu oloi de cînepă. Preoții și cu domnul subprefect stăteau la locul de cinste, în fun-

dul odăii. Gospodarii de la Doi Meri mai către margine. Vitoria se așeză în apropierea lor.

După ce cinstiră cîteva pahare, începură a vorbi despre treburile de pe lumea asta.

— Dumneata, domnule Calistrat, zise munteanca, mi se pare că nu prea mînînci.

— Ba mînînc, slavă Domnului și bogdaproste.

— Atunci nu bei. Se cuvine să bei pentru un prietin.

— Ba mai ales am băut. Mă gîndesc că sîntem departe și avem a porni la drum asupra nopții.

— Ce are a face asta ? Parcă dumnitale ți-i frică noaptea ? Văd că ai baltag.

— Am.

— Frumos baltag. Ia mai bea un pahar, ca să văd și eu. Și pe urmă vei mai bea și altele, după pofta inimii dumnitale. Arată-mi și mie acel baltag. Poftesc să-l văd. Are și Gheorghiță, flăcăul meu, unul, alcătuit întocmai la fel.

Bogza rînji nu cu voie bună și trecu femeii baltagul, prin latura mesei.

Femeia își chemă flăcăul. Era la spatele ei.

— Gheorghiță, ia vezi și tu. Pare-mi-se că tot așa-i ș-al tău. Numai că al tău abia a ieșit din foc și de sub ciocan. Acestalalt e mai vechi și știe mai multe.

Rîzînd, nevasta trecu feciorului baltagul.

Calistrat întinse mîna spre armă ; apoi și-o retrase. Flăcăul îi cerceta cu luare-aminte ascuțișul curb și părțile late.

— Lasă-l să se uite și să vadă, domnu Calistrat, zise munteanca. Dumneata poftim și mai cinstește un pahar de vin de la Odobești. Dumneata cunoști și știi tare bine că asemenea vin mai ales îi plăcea și lui Nechifor Lipan. Eu cred așa, vorbi ea deodată cu alt glas, întorcîndu-se către meseni. Eu cred așa, domnu Calistrat, că soțul meu umbla singur la deal pe drumul Stînișoarei și se gîndea la oile lui. Poate se gîndea și la mine. Eu n-am fost față, dar știu. Mi-a spus Lipan, cît am stat cu dînsul, atîtea nopți, în rîpă.

— Ce ți-a spus ? rîse Bogza.

— Mi-a spus cum a fost, răspunse munteanca privindu-l ațintit și zîmbind.

— Asta n-oi mai crede-o.

— Ba s-o crezi. Iți aduci aminte, domnu Calistrat, că Lipan avea cu el ș-un cîne ?

— Mi-aduc aminte. Îi zicea Lupu. Era harnic cîne, și viteaz.

— Ei, vezi, domnu Calistrat ? Eu știu și asta, că acel cîne s-a pus pentru stăpînul lui, cînd i-a văzut în primejdie viața.

— Se poate să se fi pus.

— Crezi că a pierit și cînele ?

— Nu cred. Mai degrabă s-a prăpădit.

— Așa zic și eu. Dar dacă s-a prăpădit, se poate găsi.

— Asta-i mai greu.

— Greu pîn-într-atîta nu-i, domnu Calistrat, cînd este voința lui Dumnezeu. Te rog să mai bei ș-acest pahar. Să-ți spun cum s-a întîmplat ?

Masa tăcuse. Interesat, domnu subprefect Balmez își puse coatele pe ștergar și-și întoarse urechea stîngă, cu care auzea mai subțire, privind în același timp și cu coada ochiului.

Simțindu-se observat, Bogza se neliniști.

— Dumneata știi și eu nu știu, zise el cu îndrăzneală. Dacă știi, spune.

— Să-ți spun, domnu Calistrat. Omul meu se gîndea, vra să zică, la ale lui și la mine și umbla la deal în pasul calului, suind spre Crucea Talienilor.

Femeia se opri.

— Ei ? o îndemnă, zîmbind, domnu subprefect. Spune. De ce te-ai oprit ?

— Unii ar putea zice că venea la vale. Dar eu știu mai bine că se ducea la deal. Dar nu era singur. Avea cu el cînele. Și se mai aflau în preajma lui doi oameni. Unul dăduse călcăie calului și grăbise spre pisc, ca să bage de seamă dacă nu s-arată cineva. Al doilea venea în urma lui Lipan, pe jos, și-și ducea calul de căpăstru. Să știți că nu era noapte. Era vremea în asfințit. Unii cred că asemenea fapte se petrec noaptea. Eu am știință că fapta asta s-a petrecut ziua, la asfințitul soarelui. Cînd cel din deal a făcut semn, adică să n-aibă nici o grijă, că locu-i singuratic, cel care umbla pe jos a lepădat frîul. Și-a tras de la subsuoara stîngă baltagul și, pășind ferit cu opincile pe

carare, a venit în dosul lui Nechifor Lipan. O singură pălitură i-a dat, dar din toată inima, ca atunci cînd vrei să despici un trunchi. Lipan a repezit în sus mînile, nici n-a avut cînd să țipe ; a căzut cu nasu-n coama calului. Întorcînd baltagul, omul s-a opintit cu el în deșertul calului, împingîndu-l în rîpă. Chiar în clipa aceea cînele s-a zvîrlit asupra lui. El l-a pălit cu piciorul dedesubtul botului. Calul tresărise de spaimă. Cînd a fost împins, s-a dus de-a rostogolul. Cînele s-a prăvălit și el. S-a oprit întăi hămăind întărîtat ; omul a încercat să-i deie și lui o pălitură de baltag, dar dulăul s-a ferit în rîpă și s-a dus tîrîș după stăpîn. Asta-i. Cel din urmă a încălicat ș-a grăbit după cel din vîrful muntelui, și s-au dus. Nu i-a văzut și nu i-a știut nimeni pînă acuma.

Munteanca tăcu și se uită, cu buzele strînse, către cucoana Maria. Nevasta lui domnu Vasiliu, ca și cei care erau de față, sta într-un fel de încremenire și așteptare. În toată lumea de-acolo erau bănuieli. Vorbele și iscodirile lucraseră cu hărnicie. Deci toată lumea înțelegea întrucîtva istorisirea muntencei. Numaicît cei mai mulți nu-și puteau da samă de ce muierea asta străină umbla cu pilde și răutăți. Dacă are vreo bănuială, să spuie ; dacă are vreun prepus să-l deie pe față.

Asemenea cuget se aduna, cu mînie, mai ales în Calistrat Bogza. El de la început, de cum a văzut-o întăi și întăi, a priceput că nevasta oierului vine asupra lui. Pe urmă a stat cu răbdare, îndoindu-se că s-ar putea cumva descoperi asemenea faptă care n-a lăsat după ea nici o urmă. Femeia are să se zbată fără folos și după aceea are să se ducă în treaba ei.

Dar ea nu se ducea. Umbla cu vorbe și cu intrigi proaste. Punea la cale pe nevasta lui Cuțui. Strecura vorbe de vrăjmășie Ilenei. Stîrnea pe oameni cu feluri de feluri de închipuiri. O lăsa. Ce-i putea face ? Îi era și milă de dînsa într-o privință, căci era o văduvă care-și căuta bărbatul.

De mare mirare este cum l-a putut descoperi într-o rîpă așa de prăpăstioasă și de singuratică. Mai de mirare sînt alte vorbe pe care le scornește din nou. Și acuma — povestea întîmplării.

Prost și tîmp ar fi să-și închipuie că ea a fost de față. Mai prost și mai tîmp să creadă că mortul a putut vorbi.

Asta n-o mai crede nimeni în ziua de azi. Și totuși, muierea aceasta care-l urmărește a arătat întocmai lucrurile, punct cu punct, pas cu pas. Să fie adevărat, cum spune Ileana, și cum arăta Gafița cînd nu era încă așa de otrăvită de dușmănie, să fie adevărat că se pot face vrăji și sînt oglinzi în care poți privi lucruri trecute și viitoare ? Un bărbat nu poate crede asta ; de și, dacă n-ar fi, nu s-ar povesti.

La urma urmei, să arate de unde știe și să deie pe față lucrurile cum sînt. Știe, poate, ceva de la nevasta lui Ilie Cuțui. Nepotrivit lucru este să ai de a face cu asemenea prietini și tovarăși ticăloși. Dar nici Ilie Cuțui n-a putut vedea în totul lucrurile cum s-au petrecut, în toate amănunțimile lor. Mai ciudat este că nici el nu știa bine cum a fost. Abia acuma vede că au fost așa întocmai.

Pe cînd i se învălmășeau aceste cugetări, Bogza, simțindu-se privit, bău pe nerăsuflate un pahar de vin, și încă unul. După aceea, fără să știe cum, luă deodată o hotărîre năpraznică. Muierea-i muiere și bărbatu-i bărbat. El era un bărbat, de care încă nu-și bătuse joc nimeni în viața lui.

— Dă baltagul, vorbi el, încă stăpînit, întinzînd mîna îndărăt către Gheorghiță.

— Mai stăi puțintel, îl opri femeia, ca să încheiem praznicul după cuviință. Ce te uiți, Gheorghiță, așa la baltag ? întrebă ea după aceea, rîzînd ; este scris pe el ceva ?

— Ascultă, femeie, mormăi cu mînie Bogza, de ce tot mă fierbi și mă înțepi atît ? Ai ceva de spus, spune !

— Nu te supăra, domnu Calistrat, eu întreb pe băiet dacă nu cetește ceva pe baltag.

— Destul ! răcni gospodarul bătînd cu pumnul în masă și înălțîndu-se de la locul lui.

Tacîmurile se învălmășiră, mesenii se ridicară spăriați. Ceea ce se făcea nu era bine, căci era la un praznic. Bogza avea întrucîtva dreptate.

— Destul ! răcnea omul, destul !

Glasul îi răgușă dintrodată.

— Destul ! Pentru o faptă, este numai o plată. Chiar dacă aș fi eu, mi-oi primi osînda de la cine se cuvine. Dar nu sînt eu. Ce ai cu mine ?

— Eu ? n-am nimic ! se apără munteanca, uimită mai presus de orice de o întrebare ca aceea.

— Cum n-ai ? mugi Calistrat, împrăștiind cu dosul mînilor talgerele și paharele. Dar cu cine vorbești tu așa, muiere ? Dar ce ? Ai trăit cu mine, ca să ai asupra mea vreun drept ?

— Gheorghiță, vorbi cu mirare femeia, mi se pare că pe baltag e scris sînge și acesta-i omul care a lovit pe tatu-tău.

Calistrat se smulse din locul lui, repezindu-se spre flăcău, ca să-și ieie arma. Cuțui i se puse în față — poprindu-l cu brațele încordate, ca pe un mal. Dar în gospodarul cel mare izbucnise crîncenă mînie. Păli cu pumnul pe Cuțui în frunte și-l lepădă la pămînt. Bătu cu coatele pe cei de aproape și-i dărîmă și pe ei. Se zvîrli cu capul pe ușa deschisă, mugind. Vitoria fîlfîi cu brațele ca din aripi după el. Într-o clipă fu și ea în prag, țipînd :

— Gheorghiță ! dă drumul cînelui !

Flăcăul avea de mai nainte hotărît cum să facă. Se încurca însă în lanțug, în cotlonul șurii. Prin lucirea amurgului, Bogza îl văzu și se prăvăli pe-o coastă asupra lui. Atunci cînele dădu un urlet fioros. Izbindu-se înainte, chelălăi zugrumat. Izbindu-se a doua oară, rupse lanțugul. Bogza îl ocoli, cercînd să apuce, dintr-un salt, brațul feciorului cu baltagul.

Impuns de alt țipăt al femeii, feciorul mortului simți în el crescînd o putere mai mare și mai dreaptă decît a ucigașului. Primi pe Bogza în umăr. Îl dădu îndărăt. Apoi îl lovi scurt cu mucheа baltagului, în frunte. Calistrat Bogza șovăi. Cînele se năpusti la beregată, mestecînd mormăiri sălbatice cu sînge.

Oamenii fură îndată asupra lor. Subprefectul porunci cuiva, răcnind, să cheme pe loc jandarmii de la masa cea mică din căsuța din fundul ogrăzii. Veniră și jandarmii în fugă. Ilie Cuțui se supuse numaidecît. Cele două femei boceau, blăstămînd răutatea acelei muieri străine. Oamenii despărțiră pe cîne, bătîndu-l cu despicături de lemn, vărsînd asupra lui apă, învelindu-l într-un țol și trăgîndu-l. Aduseră pe Bogza pe brațe și-l întinseră pe prispă.

Se făcuse întuneric. Cineva așeză pe prichiciul ferestrei, înlăuntrul geamului, o lumină. Nevasta lui domnu Iorgu Vasiliu ceru numaidecît apă. Îi aduse Vitoria cofa din casa cea mică. Amîndouă stropiră pe rănit.

Bogza gîfîia și pufnea. Încet-încet se liniști și-și întoarse privirile obosite într-o parte, înspre oamenii adunați.

Munteanca întrebă cu voce dură :

— Mai vrei ceva, omule ?

Omul făcu semn cu pleoapele. Mai voia ceva.

— Ce vrei ?

— Vreau să mă mărturisesc.

Se făcu tăcere. Preotul cel bătrîn și burduhos își făcu loc, gîfîind. Bărbații se descoperiră.

Jandarmii vorbeau tare în preajma șurii, punînd felurite întrebări lui Cuțui. Cei de lîngă rănit îi țistuiră. Ei tăcură și veniră în vîrful degetelor spre adunare, aducînd și pe prizonier.

Cuțui mormăia :

— N-aveți să mă asupriți ; n-aveți să mă ucideți. Eu spun de bună-voie. Și să se știe că a fost întocmai cum a arătat femeia mortului.

Oamenii țistuiră din nou. Omul cel mare, întins pe prispă, începea să vorbească.

— Părinte, zise Bogza, gîfîind iar ; eu văd că se poate întîmpla să pier. Pentru asta, fac mărturisire aicea, să se știe că eu am pălit într-adevăr pe Nechifor Lipan și l-am prăvălit în rîpă, după cum a dovedit nevasta lui. N-am înțeles de unde știe ; dar întocmai așa este.

— Părinte, șopti munteanca, să spuie și de ce.

Rănitul pricepu.

— Am făcut fapta asta, ca să-i luăm oile. Am socotit că nu s-a mai afla nimic. Acuma turma oierului să se întoarcă înapoi, după dreptate.

— Bine, grăi către sine Vitoria.

Bogza își aținti ochii asupra ei. Erau ochi umezi în care pîlpîiau luminiți. Ruptura buzei de sus părea un rîs straniu.

— Părinte, vorbi el iar, cu neliniște, să nu mă lești să mor așa. Pune asupra mea patrafirul și cetește-mi deslegarea. Mă rog de nevasta asta și de feciorul ei, să mă ierte.

Vitoria făcu semn lui Gheorghiță să se apropie.

— Iertați-mă.

— Poate să trăiască, șopti Vitoria. Stăpînirea facă ce știe cu el !

— Iartă-mă, femeie ! ceru muribundul. M-a sugușat cînele. Mă duc și eu după Nechifor Lipan și trebuie să mă ierți.

— Dumnezeu să te ierte, îi zise Vitoria.

Își strînse buzele, îl privi neclintit o vreme. După aceea se retrase.

— Vină încoace, Gheorghiță, vorbi ea, trezită din nou de griji multe. Vezi de țesală caii, după moda nouă care am aflat-o aici, și-i întărește cu orz, căci drumurile încă nu ni s-au sfîrșit. Facem cu domnu Toma toate socotelile și-i plătim cinstit, mulțămindu-i frumos. Plătim preoților, oamenilor care s-au ostenit și tuturora. Pe urmă, stăm și ne hodinim trei zile, după care facem parastasul întăi tatălui tău. Indată ne încălărăm și ne ducem la apa Prutului la Ștefănești, ca să cunoaștem turma de la Rarău. Socot că mergînd cu spor, pe vreme bună, ne putem întoarce iar aici în Sabasa, ca să facem parastasul de nouă zile. Apoi ne ducem dincolo la Jijia, ca să vorbim cu baciul Alexa și să ne alcătuim cu el pentru întoarcerea oilor către munți, unde avem tocmită pășunea de vară. La patruzeci de zile vom fi iar aici și vom ruga pe domnu Toma și pe părintele să ne-ajute a împlini datoria de patruzeci de zile. Atuncea om face praznic mai bun, cu carne de miel de la turma cea nouă. Om aduce atuncea de la mănăstirea Varaticului și pe soră-ta Minodora, ca să cunoască mormîntul. Ș-apoi după aceea ne-om întoarce iar la Măgura, ca să luăm de coadă toate cîte-am lăsat. Iar pe soră-ta să știi că nici c-un chip nu mă pot învoi ca s-o dau după feciorul acela nalt și cu nasul mare al dăscăliței lui Topor.

PAŞTILE
BLAJINILOR

1935

I

Filosofiile unui personagiu ridicul și în același timp important

— Cine să fie acest personagiu ridicul ? se întreba duduia Constanța.

N-avea nevoie să-și stăpînească un zîmbet, deoarece nu era deloc dispusă să fie veselă. Ca să nu-l mai aibă în lumina ochilor, întoarse fruntea spre fereastra lîngă care sta. Încercă să deslușească priveliștile ce se desfășurau fugind îndărăt, ca pe razele unui cerc, în mersul trenului.

Personagiul ridicul nu se opri însă. O privi în treacăt (era singură în compartimentul de clasa întăia) și păși rar spre cealaltă ușă, pe care o deschise cu autoritate, ieșind.

Era vreun inspector ? Nu era nici un inspector, căci nu întrebase nimic și nu ceruse nimic. Ce inspector așa de important putea să umble pe o linie secundară, prin niște vagoane vechi de la începutul companiei Oppenheim ? Acest nume, puțintel în genul personagiului, domnișoara Constanța îl aflase de puțină vreme în hîrtiile tatălui său. Dintre multe pachete fără valoare, se aleseseră însfîrșit cîteva acțiuni și titluri de rentă. Se mai găseau în confuzia moștenirii sale destule contracte, poliți, scrisori comerciale din care, poate, se va mai putea scoate ceva. Se mai aflase, însfîrșit, principalul : actele din geamandanașul de deasupra capului său ; dar în moștenirea ei totul era încă tulbure ; se găsea singură și străină într-o țară în care nu mai avea nici o legătură ; începuse a înțelege că-i trebuie răgaz și tărie, ca să descurce stăpînirea moșiei. Era pur și simplu furioasă că nu putea alege, din ghemul acesta încurcat, nici un capăt. La atîta rea-credință și tembelism nu se aștepta. Dac-ar izbuti să iasă din acest impas, clari-

ficînd mai curînd totul, să se ducă iar peste graniță, să răsufle o atmosferă civilizată !

Iar se întoarce tipul. Dacă se întoarce iar, nu mai rămîne îndoială că e un inspector al drumului de fier sau, mai degrabă, un polițist. E prea bătrîn, totuși s-ar putea să fie polițistul despre care i-a vorbit procurorul din capitala județului. I-a făgăduit să-i trimeată neapărat un agent, «care s-o apere de eventuale neplăceri».

— Mă pot aștepta la orice, domnule procuror ; chiar la atacuri.

— Atunci să vă apere de atacuri, a zîmbit procurorul. (Era un bărbat tînăr, amabil și cu înfățișare destul de inteligentă.)

Domnișoara Constanța urma să se uite pe fereastră, însă, după obiceiul sexului său, observa foarte bine tot ce se petrece în juru-i.

Personagiul avea favorite cărunte, ca ale răposatului împărat Franz Iosef, și un zîmbet extrem de binevoitor. Deasupra zîmbetului extrem de binevoitor, ochii verzi și reci și fruntea înaltă formau contrast, ca și cum ar fi fost împrumutate de la altă ființă. Trupul uscat și drept : ca să pară mai impozant, ghetele aveau călcăie de cinci centimetri. Purta ghete ca altădată, cu tălpi groase și cu elastic. Același spor de înălțime, la care individul tindea vădit, i-l da pălăria cenușie — jumătate de joben, cu marginile de sus rotunzite : modă de acum patruzeci de ani. Și gulerul cămășii era nalt, cu colțurile larg răsfrînte. Lavalieră în coloarea pălăriei. Pantaloni strîmți, formînd cîteva crețuri de armonică deasupra botinelor.

Omul zise deodată, înclinîndu-se :

— Numele meu este Levi Tof !

C-un gest larg, își scoase în laturi pălăria tare. Cu mîna stîngă. În mîna dreaptă ținea, oblic depărtată de pantaloni, umbrela.

Domnișoara Constanța tresări, cu inima bătînd. Glasul nu era displăcut ; avea un ton discret de bariton. Ce poftește domnul acesta ? să facă bine să mă lese în pace !

— Mă rog ? întrebă ea glacial, foarte de departe și de sus.

— Numele meu este Levi Tof, reluă personagiul. Atențiune, vă rog !

Domnișoara Constanța răspunse rar și apăsat :

— Doresc să fiu lăsată în pace !

— Am înțeles, se închină domnul Levi Tof, acoperindu-și chelia lucie cu jobenul cenușiu. Vă salut cu respect și mă retrag. Achtung !

— Ați spus ceva ? se răsuci brusc și furios fata.

— Nu. Mi-am permis numai să atrag asupra persoanei mele binevoitoarea dumneavoastră atențiune. Nu vă supărați, vă rog ; nu frămîntați așa mînuța dreaptă. Sînt un om de afaceri, la ordinele dumneavoastră.

Pe cînd cînta cu blîndeță aceste cuvinte, domnul Levi Tof cerceta și cîntărea persoana.

E o «doamnă» mare, fără îndoială ; vreo fată de boier, căzută proaspăt de la Paris. Călătorește în clasa întăia ; e îmbrăcată după ultima modă, în colori închise și sobre. Mănuși negre de antilopă. Două picături de diamant în urechiușe și un coc bogat la ceafă : în zilele noastre de după război, pline de răsturnări și de revoluții, cînd bărbații și-au lepădat bărbile și mustățile și femeile și-au scurtat pînă la genunchi rochiile și pînă la ceafă părul, răzîndu-și chiar ceafa, cu briciul, — o rochie ceva mai lungă și un păr așa de bogat dovedesc oarecare îndărătnicie și caracter. Nu înțeleg de ce-i așa furioasă, cînd are tot dreptul să fie veselă de cei douăzeci și trei de ani pe care pare să-i aibă și cînd în ochii aceștia castanii nu se distinge deocamdată răutatea.

Contrariată de ușoara lui întîrziere, domnișoara îl interpelă brusc :

— Mă cunoști ?

— N-am această onoare.

— Știi că am nevoie de ceva ?

— Vă mărturisesc că nu.

— Cu toate acestea, domnule, eu am înțeles că dumneata știi cine sînt. Am înțeles și al cui agent poți fi. Te poftesc să faci cunoscut caimacanului dumnitale că nu-i rămîne altceva decît să dea sama de cheltuieli și inventar și să nu mai stăruiască. Nu mă lăs intimidată de nimic, vei ști să-mi valorific dreptul și mai ales doresc să fiu debarasată de înfățișarea dumnisale oribilă ! Ai înțeles ?

— N-am înțeles nimica, mărturisi domnul Levi Tof. Însă, dacă-mi dați voie să mă retrag în compartimentul meu, căci eu călătoresc într-un vagon mai modest, am să-mi dau toată silința să desleg enigma ce-mi propuneți. De și eu mai întâi și mai întâi sînt Levi Tof — Achtung ! — totuși mă ocup și cu asemenea filosofii.

Cu aceste cuvinte, urmărit de privirea tăioasă a domnișoarei Constanța, tipul ridicul se retrase cu prefăcută umilință.

— Cine să fie această domnișoară ? se întreba domnul Levi Tof, grămădit într-un colț al vagonului său de clasa a treia.

Își îndesă mai bine pălăria tare, aducînd-o puțintel pe ochi și-și așează cu grijă umbrela alături, aninînd-o cu cîrja de marginea ferestrei. Acea umbrelă, căreia el îi zicea ostentativ «cortel», era un obiect de care avea necontenit nevoie : întâi ca s-o privească fix, cînd își începea «filosofiile» lui ; al doilea, ca să se apere de ploaie în necontenitele-i peregrinări ; căci un «intermediar», cum spunea el, adică un misit, are nevoie nu numai de limbă ageră și de o ținută cuviincioasă, ci și de picioare foarte bune. Cortel și tălpi groase la ghete : cu asta poate cutreiera ținutul în lung și în lat, la Prut, la Jijia și la Siret, la toți boierii mari și mici, la cei venetici și la cei de baștină, la cei statornici și la cei trecători. Se dă jos din tren la o stație, constată că nu i-a venit «faitonul», nici automobilul de 40 de cai putere, și se anină într-o haraba a unui jidov ori într-o căruță a unui țăran ; dacă așa ceva nu se găsește și vremea-i potrivnică, așteaptă alt ceas prielnic. Vehiculul oricărui om din acea parte de lume devine și al lui. Dacă vremea-i frumoasă, n-așteaptă nimic ; pornește bine dispus pe marginea drumului, plimbîndu-se cu demnitate printre fînațuri și lanuri, pînă la boierul care poate să aibă nevoie de el. Asta se chiamă că face o promenadă pînă la un prietin.

— Cine să fie această domnișoară nobilă ? urmează el cu stăruință, întorcîndu-și privirea gînditoare spre cortel, — fără să-l vadă. Cine poate să fie ?

Asta-i una la mînă.

De ce-i așa de mînioasă ?

De ce *poate* să fie mînioasă ?

Cine-i acel căruia domnia sa îi zice «caimacan» ?

Asta-i două la mînă.

Unei persoane cu care ai relații de amor nu poți să-i spui cu așa dispreț «caimacan». Dacă un «presupus» amant te abandonează, nu umbli pe drumuri. Stai acasă, așteptînd o scrisoare, după care scrisoare vine numaidecît și dumnealui însuși. Respingem pe acest presupus.

Acel caimacan, al cărui emisar am fi noi, e oare o persoană din provincia pe care o conducem ? Poate să fie un proprietar, ori un arendaș cu care domnișoara noastră are proces.

Această frumoasă domnișoară nu vine decît de la Botoșani. S-a urcat în tren la stația de legătură. N-are alt bagaj decît un geamandanaș ; s-a dus ieri și se întoarce azi. Vine de la un proces.

Care proces ? Procesele la tribunalul Botoșani se judecă după-amiaza. Pe linia asta, ieri, n-a putut să aibă tren decît după ce se isprăvesc procesele. Dacă ar fi isprăvit, ieri, un proces — avea tren ca să se întoarcă imediat, tot ieri. Așa că dumneaei a avut afacere chiar în astă dimineață. A avut afacere la domnu prefect. Însă domnu prefect e în concediu, iar domnul director al prefecturii la moșioara dumnisale la Fîntînele : își vinde lui Șapira grîul : o afacere bună pentru domnul Dumitriu, directorul prefecturii, pentru că vinde grîu de calitatea a doua ; mai bună afacere pentru Șapira, care e furnizor al armatei.

De aceea să fie dumneaei așa de furioasă, pentru că n-a găsit pe cineva, ca să reclame ce are de reclamat ? Cine să-i deie pe samă moșie și inventar ? Unde poate să fie de dat pe samă moșie și inventar ? S-a putut oare clătina o frunză în provincia pe care o conduce Levi Tof, fără ca Levi Tof să știe ? Nu s-a vîndut și nu s-a arendat nici o moșie de la 1 august pînă astăzi 1 septemvrie.

Am putea admite prin urmare, provizor, că persoana nu face parte din teritoriul nostru.

Cu toate acestea, la Botoșani, domnișoara a văzut pe cineva : are aer de amenințare la adresa «caimacanului».

Dacă s-a adresat parchetului și i-a dat, cu delicateță, toate asigurările acel procuror galant al nostru, pe care-l chiamă Valentin Iovinade, poreclit, la Intim-Club, contele, atuncea să recapitulăm numele arendașilor și al proprie-

tarilor nestatornici, boiernași mărunți, care mîni n-au să mai fie. Numai împotriva unora ca aceștia poate da asigurări domnul conte unei domnișoare elegante. Nici pomeneală n-ar fi de cuconu Emanoil Melinte, fost prefect liberal ; nici de prietinul cel bun al lui Levi Tof, cuconu Gheorghiță Vrînceanu, față de care stă tîrgul Botoșani cu pălăria în mînă. Ce Botoșani ? Bucureștii stă cu pălăria în mînă ! Patru moșii, trei mii hectare de pădure — asta după expropriere ! Dac-ar avea numerar numai cît știm noi, încă ar fi de ajuns la zece moștenitori cuminți. Dumnealui are mai puțini, dar de o hărnicie nemaipomenită ca să cheltuiască în cel mai scurt timp posibil ceea ce a agonisit dumnealui.

Prin urmare, dintre cei mărunței, care poate fi caimacanul ? cine-i, adică, acel care are de împărțit și de descurcat cu o nobilă domnișoară sosită din străinătate ? Numai după felul cum rostește dumneaei pe r, cînd se înfurie, se cunoaște că-i sosită proaspăt. Dacă ar fi sosită mai de demult, negreșit că Levi Tof ar fi avut știință cel dintăi.

Cît poate să se ascundă cineva cunoștinții lui Levi Tof ? O zi ? trei zile ? o săptămînă.

Domnișoara e sosită din străinătate de o săptămînă.

E vorba de o moșie și de un inventar ?

Oamenii noștri se găsesc în bună rînduială. Unii au acte de proprietate, alții au contracte de arendă.

Bagă de samă, Levi Tof, să nu greșim. La Movileni nu este nici arendaș, nici proprietar. La Movileni este vechilul lui cuconu Dionis Corban.

Aicea ne oprim și am înțeles.

Sîntem la marginea provinciei noastre, totuși s-ar fi cuvenit să fim mai atenți.

Domnul Dionis Corban, fost consilier de legație la Paris și, pe urmă, dintr-un capriciu, stabilit la Viena, a fost surprins de război în țară inamică și nu s-a grăbit să se întoarcă în patrie, fie din pricina nebuniei lui, fie din multe alte motive, care nu ne interesează în aparență, dar pe care grozav am dori să le cunoaștem. Am știut cîte ceva despre dumnealui în vremurile bune, pentru că se grăbea, prin vechilul său, adică prin caimacan, să vîndă recolta și poftea să-i sosească în cea mai mare grabă un cec cu cît mai multe cifre. Din cînd în cînd, în «Neue Freie Presse»,

îl găseam la cronica mondenă, la balul unei legații, împreună cu doamna baroană Eufrosina Corban. Veniturile Movilenilor le permiteau dumnealor să etaleze blazon la Viena.

Ar putea cineva îndrăzni să susție că doamna baroană Eufrosina Corban, de și era numai nepoată de răzăși, nu se afla vrednică de un titlu nobil ? Am văzut pe duduia de adinioarea cum își ridică nasul și cum se uită de sus, întocmai ca și o baroană de la Viena.

Deci am aflat pe caimacan. E domnul Gherasim Tulbure, vechil la Movileni.

Bine-i să fii vechil la Movileni și stăpînul să trăiască la Viena. Bine-i mai ales ca acest stăpîn să fie un spirit cam exaltat, care s-a hotărît definitiv să nu mai iasă din cel mai frumos și mai civilizat oraș de pe pămînt, între oamenii cei mai muzicali și mai politicoși, și nici nu mai vrea să știe și să mai audă de sălbătăciile de la Jijia și de la Prut, decît la vremea cînd se vînd recoltele. La vremea cînd se vînd recoltele, vine Levi Tof ori Baruh Șapira ; hotărăsc cinstit un preț, comunică boierului, la Viena, cît chibzuiesc ei cu înțelepciune, și baronii ies iar în trăsură poleită, ca să respire un aer delicios și să asculte adiind, în frumoasa lună mai, valsurile vechi ale lui Lanner ori Strauss.

Așa încît caimacanul e stăpîn la Movileni. El face, el drege ; nu întreabă pe nimeni. Mai mult decît atît : vine războiul. Într-atîția ani de război, cînd comunicația cu Viena și cu valsurile era închisă, s-a deprins și mai bine să fie numai el stăpîn.

Dar după război, vine pace ; și după pace, vine o scrisoare. Multă lume a fost nemulțămită în Europa de pacea de la Versailles. Domnu Gherasim Tulbure a fost mai nemulțămit decît oricine. Scrisoarea îi pretindea parale din urmă. Care parale din urmă ? Cine n-a fost în țară în vremea războiului, înseamnă că s-a înstrăinat și e un trădător, așa că n-are nici un drept. Vine a doua scrisoare, ca de la un stăpîn. Chibzuind toate, domnu Gherasim Tulbure s-a executat în parte, neuitînd să ofteze și să afirme încă o dată că aceasta e o nedreptate și că, în vremurile nouă de revoluție și bolșevism, pămîntul e al aceluia care îl are și-l muncește. Ar fi putut, în definitiv, să susție acest drept și pentru cele două sate de clăcași, Șipote și Movileni ;

însă aici Gherasim făcea deosebire, știind mai bine cum și ce, întrucît se afla și puțin neam cu boierul. Nemuria dumnisale cobora pe scara de dindos, însă era îndestulătoare după părerea lui.

Cu aceeași greutate a mai expediat ceva bani din două recolte, cînd, acum un an, boierul dă înștiințare că, la nemulțămirile repetate pe care i le provoacă vechilul său, se adaugă alte nevoi neînduplecate, ce-l silesc să vîndă moșia.

Parcă ar fi căzut o bombă la Movileni, la domiciliul lui Gherasim Tulbure ! Ce domiciliu ? Curte în toată regula. Vechea casă vechilească era înflorită, împodobită și crescută ; pe cînd lăcașul din bătrîni al familiei Corban se înecase în dudău, cu storurile lăsate de mai bine de cincisprezece ani. O dată pe an, primăvara, cucoana Natalița a lui Tulbure deschidea pretutindeni și făcea clacă cu femei din sat, alungînd gîngăniile, painjenii și colbul ; după aceea umbra rămînea iarăși stăpînă.

Cînd s-a aflat de hotărîrea de vînzare a moșiei, cucoana Natalița a țipat : Vai ! vai ! așa de tare, încît s-a auzit pînă la cucoana preoteasă, cu care dumneaei trăia de doi ani în dușmănie.

— O ajunge blăstămul meu, a zis cucoana preoteasă Eleonora. Mă tînguia dumneaei, rîzînd numai în măselele cele bune din dreapta, că am fost blagoslovită cu șapte băieți și două fete în doisprezece ani : Dumnezeu să-i ție sănătoși pe toți ! Acuma o aud țipînd ca de moarte : poate i-a venit și dumnisale în dar o păreche de gemeni, ori batîr jumătate.

— Taci, preoteasă, că n-are de unde fi, a răspuns părintele Constantin.

— Atuncea de ce adună Gherasim atîta bănet, dacă n-are urmaș ?

— Asta o știe numai unul care are nume leșesc, preoteasă, a răspuns preotul.

— Care-i acela, părinte ?

— Unul Caraoschi.

Preoteasa Eleonora, bucurîndu-se și mai tare la auzul acestui nume, a trimes pe baba Dochița să iscodească primprejurul curții ce-i cu acele țipete înfricoșate.

Urma să-și facă socoteală dumneaei : Dacă nu-i ceea ce credeam, atunci să știi că vin boierii de la Viena.

Profeția aceasta nu s-a împlinit decît acum, zîmbi domnul Levi Tof cătră cortel ; de la Viena n-a putut veni însă decît o domnișoară.

Cîți ani să fie de cînd domnul Levi Tof s-a închinat respectuos în fața acelei doamne distinse, care mai pe urmă a fost baroană la Viena și se scria despre toaletele dumnisale în «Neue Freie Presse» ? Dacă nu se înșală domnul Levi Tof și-i permite acest cortel aninat de fereastră să spuie adevărul, atunci de la acea zi celebră trebuie să fie șaptesprezece ori optsprezece ani. Eufrosina Corban se afla în puterea frumuseții, ceea ce se va întîmpla cu această domnișoară mînioasă peste zece ani poate. Avea niște ochi — întocmai ca ai domnișoarei din clasa întăia. Era într-o adunare, pe terasă. Dumneaei vorbea necontenit și, cînd tăcea, n-asculta pe nimeni. Sînt așa unele femei. Domnișoara văd că tace : se vede că samănă, în privința asta, domnului Dionis Corban. Omul acesta a tăcut toată viața, fără ca, prin asta, să dovedească vreo înțelepciune. Era un barbat elegant, cu barbă blondă rotundă și făcea gesturi mari cu mîna dreaptă, în care avea totdeauna o țigară aprinsă. Trăgea din acea țigară adînc de două-trei ori și o arunca ; după asta aprindea îndată alta. Împrejurul lui și al cucoanei erau o mulțime de boieri și doamne care socoteau că n-au altceva de făcut pe lumea asta decît să fie fără grijă și să petreacă. Unii mîncau și beau, de și nu le era nici foame, nici sete ; alții băteau cărțile ; alții se duceau la vînătoare. Dormeau toți pînă la amiază și, după ce se sculau, căscau și le era somn ; totuși aveau curaj să-și urmeze iarăși de la capăt lucrările lor așa de importante. Duduia aceasta din compartimentul de clasa întăia avea atunci șase ori șapte ani. Dacă stă și se uită bine la cortel (să se știe bine că-i cortel și nu umbrelă), dacă stă și se uită cu luare-aminte la cortel, o vede cum era odinioară și o compară cu cea de acum. Aude și glasul lui cuconu Dionis Corban, chemînd-o cu dulceață și cu dragoste. A strigat-o și a zvîrlit țigara peste balustrada balconului. Cum a strigat-o ? E ciudat că nu-și aduce aminte. Cum a strigat-o ? Ea n-a răspuns. Era încă de pe atunci îndărătnică.

Deci domnișoara Corban are vîrstă douăzeci și doi ori douăzeci și trei de ani, întocmai ca această persoană interesantă dar violentă, care vorbește de neînțelegerile ei cu un caimacan.

Ce-i bogăția ? își urmă misitul reflecțiile lui. Bogăția este avantajul pe care l-a avut cuconu Dionis Corban asupra lui Levi Tof. Cuconu Dionis a avut bogăție și bietul Levi Tof deșteptăciune. Dacă ar fi putut face între dînșii oarecare schimb, nu s-ar fi întîmplat ceea ce a stat scris nu de multă vreme în toate gazetele.

Care să fi fost pricina trecerii grabnice din viață a domnului Corban și a baroanei ? Cine poate să știe anume ? Astăzi au fost ; au rîs ca mine și ca dumneata, mîni n-au mai fost, n-au mai rîs, n-au mai plîns, n-au mai poftit plimbări, banchete, toalete și titluri.

Să fi fost acel domn mare împins de curiozitate, ca să vadă ce-i aceea adulter, la o vîrstă cînd mai ales barbatul are nevoie de înțelepciune ?

Ori să fi încercat doamna baroană să întrebuințeze barbații altor baroane, din spirit de economie, ca să cruțe pe al său ?

Am avut, într-adevăr, după război, o confuzie teribilă între ce-i al meu și ce-i al tău, între barbat și femeie, între nebun și cuminte, încît am ajuns să nu mă mai mir de nimic.

Singurul om serios pe lumea asta cred că a rămas numai cuconu Gheorghiță Vrînceanu de la Luncavăț. După cît chibzuiesc eu, la dînsul am să mă duc să-i supun cazul și să-i cer părerea și în această împrejurare.

I-am declarat eu odată lui cuconu Gheorghiță că, după război, am început a mă dezgusta de felul cum se face la noi administrația și de ceea ce se petrece la ceaiurile boierești de la ora 5. A fost epoca aceea cînd s-au scurtat fustele și s-au lungit anume dansuri. Bînd ceaiuri și dansînd după război și așteptînd bani la Viena pentru grîul de la Prut și Jijia, a ajuns cuconu Dionis Corban în așa stare, încît a trebuit să puie revolverul la tîmplă și să se împuște. Ba nu ; întăi a împușcat cu revolverul pe baroană și după aceea a ridicat arma asupra sa. Așa că moșia Movileni nu s-a mai vîndut.

A rămas între străini, fără nici un sprijin, o domnișoară orfană. Stă acolo un timp ; împreună cu avocatul familiei adună și clasează hîrtiile : după jumătate de an găsește mijloace să se miște și să vie în țară, realizînd profeția preotesei Eleonora. Cucoana Natalia a mai strigat o dată de mare uimire cînd a văzut acum o săptămînă coborînd dintr-un automobil o persoană așa de mîndră, care s-a uitat cu ascuțime în juru-i și a cerut, cu vorbe scurte și aprige, să i se deschidă casa. Casa aceea unde copilărise era plină de sufletul ei, adică de întuneric ; pe terasele sparte creșteau oțetari ; în grădina de unde odinioară nu răspunsese la chemarea tatălui ei, pierise și cel din urmă ecou al copilăriei.

S-a sculat, din odăița din fund a casei lui, domnu Gherasim vechilul, puhav încă și în coloarea vinului roș care-i place așa de mult, și s-a apropiat, încrețindu-și obrazul și ochii, să vadă cine-l plictisește.

Ce dracu ! n-au pierit toți acolo, în țara aceea nemțească ? Despre copila asta nu se mai auzise nimic multă vreme ; de unde a răsărit ? Era vorba să se ducă c-un fecior de bani gata la America, ca să-i vie și ei, de-acolo, numai numele. Acuma, ce-i trebuie ei Movileni ? Ce caută aici ? I se pare că la noi umblă cînii cu colaci în coadă ? Ducă-se de unde a venit. N-o cunosc ; nu știu cine-i, n-am a-i da nici o socoteală.

În timpul cît domnu Levi Tof vîntura asemenea gînduri și-și perinda pe dinaintea ochilor pe jumătate închiși asemenea imagini, zîmbind pierdut în colțul lui, trenul ajunse la stația Miorcani. După Miorcani, urma Luncavăț ; după Luncavăț, Movileni.

— Domnișoara mea trebuie oprită la Luncavăț, hotărî el pripit, cu jumătate de voce.

Cînd trenul se opri brusc proiectîndu-l înainte, el urmă impulsiunea mișcării ; smulgînd de la fereastră cortelul, năvăli tot înainte pe ușă ; coborî într-o clipă și căută pe cineva dinaintea stației. Găsi îndată un alt ovrei în aparență neatent și distrat, care aștepta acolo să-i cadă ceva dinainte. Domnul Levi Tof îl apucă de umăr, zguduindu-l, și-i spuse ceva grăbit și năvalnic. Trenul, la Miorcani, nu stă decît două minute. Conductorul dădu semnalul. Domnul Levi Tof lăsă umbrela aninată de umărul cunoștinții sale

de pe peron și se întoarse la vagonul său de clasa a treia. De la ferestrele altor vagoane îl biciuiră cîteva rîsete și îndemnuri glumețe. El se sui cu demnitate și pătrunse iar la locul său. În acea clipă se deșteptă deplin și observă două lucruri : întâi, că nu mai are «cortelul» și, al doilea, că glasul cel de demult, chemînd pe copilă, îi răsuna deslușit în amintire.

II

Gîndurile domnișoarei Constanța și urmarea filosofiilor domnului Levi Tof

Rămasă singură, domnișoara stătu un timp cu sprînceana ușor încruntată ; apoi, după ce se liniști, avu, o clipă, curiozitatea să se ridice de la locul său și să arunce o privire prin ușile deschise în lung ale celor cîteva vagoane, între care compartimentul său, împodobit cu pluș roș și cu dantelă, ocupa locul din mijloc.

Zîmbi, văzînd pe tipul său : ședea aplecat și ghemuit, dormitînd sau digerînd. Nu se mai interesă de dînsul. Rămase străină și cu totul depărtată de sfatul dintre domnul Levi Tof și umbrelă. Ochiul îi deveni iarăși neguros, bîntuit de nouri lăuntrici.

Afară, pe întinderi, lucea soare blînd de toamnă, aurind o zare de asfințit către munți în ceață. Peisagiul îi apărea nou, de și-l mai observase, probabil, cîndva, foarte de demult. Ici erau miriști ; dincolo păpușoiști neculese ; în altă parte căpiți, în preajma unor sălcii pletoase. Un drum de țărînă se desfășura în preajma căii ferate, înclinîndu-se după o colină, către un cătun nevăzut : din așezarea bănuită, se ridica numai pe jumătate turnul bisericii, între cîteva spice de plopi piramidali. Căruțe încărcate nalt cu snopi de păpușoi înaintau foarte încet pe calea îngustă, cotită și neregulată, trase de boi porumbi cu coarnele mari. Țărani în straie albe umblau pe jos alături de boi, în stînga, ridicînd din vreme în vreme biciul, fără să lovească. Deasupra unei încărcături stătea un copil. La trecerea zgomo-

toasă a trenului se ridică atent și vioi. Domnișoarei i se păru că ride anume către dînsa. Numele acelor locuri era cufundat într-însa ca într-o apă tulbure ; nu și-l mai aducea aminte.

De la acea copilărie depărtată și fericită pe care o petrecuse cîndva aici, trecuseră anii într-o înșirare monotonă, ca acele lungi șiraguri de cocoare care plutesc înspre sud prin aurul după-amiezii. În misterul vieții ei abia începeau să înflorească neprevăzuturile, între flirturi fără griji, partide de tenis, excursii și serate, pînă ce izbucni acea absurdă tragedie pe care o scutură necontenit de pe pleoape. Fantoma ei învălmășită îi revine neîncetat.

Trebuie să se elibereze de ea mai ales printr-o activitate aspră. Într-adevăr, zîmbi ironic către sine însăși călătoarea tăcută ; după ce părinții i-au aranjat acest act sîngeros pentru aniversarea a douăzeci și treia a vieții, corul — adică toți prietinii vienezi, cu care întreprindea în fiecare zi asaltul plăcerilor tinereții — a cîntat un «ave, Maria» și s-a risipit în patru puncte cardinale, aruncîndu-i priviri oblice. Cel mai blond și mai devotat amic, coborîtor din vechi nobili austriaci, s-a interesat la domnul notar Roth despre depozitele de aur ale familiei Corban. Vai, acele depozite de mult nu mai existau. Puținele fonduri rămase erau destul de încurcate.

Atunci domnișoara Tanța a avut cea dintăi mînie împotriva vieții și a oamenilor. Acea mînie s-a încrețit și s-a exasperat în curînd într-o serie de alte împrejurări. Fata le leapădă și pe acestea de la sine, ca pe niște supărătoare muște albastre. Ar voi să poată rămînea cîndva într-adevăr singură, să poată dormi fără a înghiți, sara, o pastilă de stupefiant. Ar dori să poată arunca din fuga domoală a acestui tren un bagaj tainic și absolut personal. Nu cunoaște nimeni aceste stropituri de noroi, căci ele au fost proiectate asupra ființii interioare. Cum ar putea face să le aibă tot mai puțin, ca pe o amintire tot mai ștearsă ? Să le închidă într-o cutie mică, neagră, să arunce întăi cheița, după aceea, cînd trece trenul peste apa aceasta pe care a uitat cum o chiamă, s-arunce în bulboană și cutia. S-o ieie puhoaiele, s-o acopere mîlul, într-un cotlon necunoscut al acestor meleaguri, între rămășițile mării sarmatice, prunduri și scoici ale primelor perioade geologice.

Ar dori să uite și studiile ei universitare, care o fac să amestece în cugetările ei asemenea absurdități. Uitați să fie mai ales anii de canto la academia imperială, care au făcut-o să creadă o clipă, după catastrofă, că ar putea să-și găsească un refugiu în artă. Pentru femei, cariera dramatică și lirică înseamnă, în primul rînd, supeuri cu bărbați cărunți și bogați. Să încercăm a uita toate cele lăsate în urmă, pentru că aici începem o campanie nouă. Să încercăm să ne păstrăm sîngele rece și inteligența. A-și păstra sîngele rece și inteligența e o pretenție mai mult bărbătească. În comedia în care are acuma rol, e nevoie mai degrabă să steie cu bățul în mînă, apărîndu-se de tot felul de jivine. La urma urmei are dreptate să nu creadă decît în acest mijloc, pentru că în ea însăși a adunat un respectabil depozit de răutate și bănuială. Au stropit-o și spaimele războiului și ale revoluției. Așa de departe a rămas geana de lumină patriarhală a copilăriei ! Probabil că și asta e mai mult o iluzie înșelătoare, către care e foarte dispusă să scoată limba, ori să rînjească.

Trenul se opri ; apoi porni din nou.

În zarea asfințitului se profilau păduri. Le urmari un timp linia de horbotă neagră pe azurul depărtat. Apoi tresări și se întoarse. Cineva tușise în preajmă.

— Iar dumneata ?

Își încreți fruntea, cu nemulțămire.

— Domnișoară Tanța, vorbi cu delicateță domnul Levi Tof, plecîndu-și capul pe umărul drept ; îmi permiteți să vă dau un sfat ?

— Deci mă cunoști ?

— Domnișoară Corban, reluă solemn, îndreptîndu-și statura, domnul Levi Tof ; pînă acuma cîteva clipe n-am știut cine sînteți. Punînd una lîngă alta filosofiile mele, am aflat. M-am dat jos la prima stație ca să găsesc pe un om al meu și am lăsat la el cortelul ; i-am poruncit, însă, acelui om al meu să telefoneze numaidecît din stație, ori de la primărie, lui cuconu Gheorghiță Vrînceanu. Trebuie să-l vedeți neapărat.

— Cine-i acel cuconu Gheorghiță Vrînceanu ? Nu vreau să-l cunosc.

— Dacă nu vreți să-l cunoașteți, duduie Tanța, atunci nu-i nevoie să vă spun cine-i. Puteți fi fără grijă ; nu vă

amenință dîn partea domniei sale nici o primejdie. Dacă fac bine socoteală — și eu nu mă înșel niciodată — dumnealui împlinește șaptezeci și opt de ani la octomvrie. Exact cu douăzeci de toamne mai în vîrstă decît mine. Pe cînd dumneavoastră n-aveți decît douăzeci și trei de primăveri.

— Recunosc că asta n-aveai de unde s-o știi, mărturisi, mișcată întrucîtva, domnișoara Tanța. Actul meu de naștere e în geantă.

— Douăzeci și trei ca să vă fac plăcere, duduie, zîmbi Levi Tof. Putem adăogi încă unul, ca să fim în concordanță cu documentul.

Domnișoara Corban își înălță sprîncenele, fără supărare. Se uită atent la acel gîcitor care-i făcea o invitație ciudată.

— De ce trebuie să-l văd neapărat pe acel domn bătrîn ? Ce știi dumneata, în definitiv, despre afacerile mele ?

— Am să vă spun numaidecît, duduie. Îmi dați voie să mă așez ? Eu, cînd n-am «cortel», nu pot sta în picioare ; n-am de ce mă sprijini. Așa că am să mă așez, cu deosebit respect, punînd pălăria la o parte. Aici, subt această plesuvie, să știți că se află un filosof și un filolog. Să nu vă spăriați de aceste cuvinte : aflați, duduie, că bătrînul om de afaceri care stă în fața dumneavoastră, adică misitul acesta jidov, e absolvent al Liceului Național din Iași. În calitate de filolog am să statornicesc pentru dumneavoastră — o dată pentru totdeauna, nădăjduiesc, — că eu port un cortel, nu o umbrelă. Eu de soare nu mă păzesc niciodată. Soarele este binefăcătorul nostru al tuturora și tatăl grîului ; n-am de ce mă apăra de el și n-am de pus nimic între mine și dînsul ; deci eu n-am umbrelă ; eu am o unealtă care mă apără de ploaie, ca să nu se ruineze hainele, adică demnitatea mea profesională ; deci eu port un cortel. Acest cortel am obicei să-l uit din cînd în cînd, într-o stație ; dar găsesc altul, în altă stație. Cortelul meu este o instituție de apărare. Avem să coborîm la Luncavăț. După ce mă pun în rînduială cu instituția mea, caut docarul lui cuconu Gheorghiță și vă conduc la curte la dumnealui.

— Domnule...

— Levi Tof, dacă nu vă supărați. Atențiune, vă rog !

— Domnule Levi Tof, zîmbi domnișoara Constanța, amuzată ; dacă socotești că am înțeles ceva, te înșeli.

— Puțină răbdare, *ein bisserl Geduld*, cum se spune la Viena, și aveți să înțelegeți, duduie ; părăsim filologia și trecem la filosofiile mele. Întăi trebuie să vă explic de ce, atunci cînd v-am văzut, a trebuit să mă prezint numaidecît în fața dumneavoastră. Asta nu se face printr-o nebunie ; asta se face printr-un raționament. Poate domnișoara aceasta străină are nevoie de ceva, zic eu. Poate are nevoie să-i dau o informație : cînd și unde ajunge trenul, unde se schimbă vagonul pentru altă direcție, la ce stație se poate lua o gustare (s-a observat că persoanele tinere au mai mult apetit cînd călătoresc cu trenul) ; dacă n-are nevoie de aceste cunoștinți, îi pot da altele, ca să-i treacă mai ușor vremea. N-aveți în mînă nici gazetă, nici roman. Atunci pot să vă spun eu cum a fost vremea în Moldova în vara asta, cum s-au dezvoltat recoltele, unde a bătut grindină, unde a fost asigurat de grindină și unde nu ; la ce hambare a fost incendiu și ce anume asigurări s-au plătit. De obicei, asemenea incendii se produc la arendași, din motive pe care eu n-am ajuns să le înțeleg. Pot detaila recolta regiunii, dacă e nevoie. Întorcînd, ca să zic așa, pagina, trecem la informațiile politice. Pot arăta secretul ultimelor alegeri pentru parlament ; cîte urne au fost substituite, cîte sate au fost oprite de la vot din pricina unei epidemii subite de febră aftoasă ori de tifos exantematic ; ce cuvinte pline de patriotism a pronunțat capul de listă al candidaților guvernamentali ; care au fost termenii telegramei adresată de către opoziție tronului : protest împotriva imposturii, furtului, sechestrărilor și asasinatelor. Cea mai bună și mai serioasă gazetă e Levi Tof ; trecem la pagina a treia : mariajuri, divorțuri, înmormîntări. În secret, pot adăogi și deslușiri delicate asupra motivelor de divorț și mariaj. Știu de ce a plecat la băi numai doamna doctor Marian, iar medicul a rămas în cabinetul său, să scoată măsele la toți, afară de unul, care-i plecat și el, și care singur merită asemenea operație. Însă, zic eu iarăși după aceea, trebuie să presupunem că domnișoara aceasta străină n-are nevoie de ceva. Îți spune o vorbă aspră, își frămîntă mînuța dreaptă. Este posibil, vă întreb, ca o femeie, chiar tînără, să nu se intereseze macar de o mie de lucruri dintr-odată ? Dacă-mi face semn să mă retrag, trebuie să aflu eu o informație despre domnia sa. Are o supărare, ori o mînie. În împre-

jurarea mea specială de azi, a trebuit să cer concurs filosofiilor mele, de şi eu pentru asemenea îndeletnicire am prea puţină consideraţie. Mai mult produce o şoaptă la ureche, cînd este de tranşat o vînzare, decît toate fleacurile pe care le înşir eu aci. Toţi oamenii mari au însă slăbăciuni, şi am şi eu pe asta : îmi place să stau de vorbă şi să mă port frumos cu persoanele nobile. Prin urmare, după ce am aflat — de la umbrelă, duduie Tanţă, — după ce am aflat cine sînteţi, am ştiut în acelaşi timp şi de ce v-aţi ostenit pînă la Botoşani, ca să faceţi anume reclamaţie domnului procuror.

— Sînt curioasă să aflu ce reclamaţie am făcut domnului procuror. N-a fost nimene de faţă.

— Mai întăi, duduie, aţi produs toate dovezile dumneavoastră că sînteţi ceea ce sînteţi şi că aveţi plin drept de moştenire asupra moşiei părintelui dumneavoastră, răposat acum cîteva luni în împrejurări tragice. Gazetele au dat detalii la vreme şi domnul Levi Tof ceteşte regulat gazetele vieneze. După ce aţi înşirat actele pe care le aveţi în geantă, certificate de agenţii noştri şi stampilate de cancelariile Ministerului nostru de Externe, aţi arătat purtarea nemaipomenită a unui oarecare vechil cu numele Gherasim Tulbure. Acesta-i caimacanul dumneavoastră.

— Acesta-i ! strigă plină de uimire domnişoara Corban, scînteindu-şi cerceii şi ochii şi îmbujorîndu-se la faţă.

— Dacă bea vin roş din podgoria dumneavoastră de la Cotnari (trei pogoane pe dealul Cătălinei), devenind tot mai puhav săptămînă cu săptămînă şi an cu an (una la mînă !) ; dacă-şi permite să adaoge la leafa sa de vechil sporuri din ce în ce mai mari, neînregistrate la contabilitate (două la mînă !) ; dacă-şi permite să împartă un comision cu intermediarul şi altul cu cumpărătorul la vinzările de grîu (trei la mînă !) ; nu urmează de aici că trebuie să uite existenţa stăpînului adevărat al moşiei, că n-are obligaţie să-şi deie samă, să explice, să ceară iertare ori să cadă la o tranzacţie ; nu înseamnă că trebuie să se socoată el stăpîn, tăgăduind în chip absurd drepturile vădite ale unei domnişoare tinere şi fără experienţă.

— Dacă crede aşa ceva, se înşală ! şuieră ameninţător domnişoara Corban. Am cerut punerea mea în posesie.

— Domnișoară, interveni Levi Tof, aveți nevoie de grabă, nu de întîrziere. Ca să pot povesti peripețiile unor anume puneri în posesie, ar trebui să devin sultană și să mă cheme Șaherazada. Mai este ceva, duduie Tanța, își coborî dintrodată cîntecul de bariton domnul Levi Tof. De la asemenea caimacan bețiv, vă puteți aștepta la orice. Faceți bine că purtați actele cu dumneavoastră. Adică ați făcut bine pînă acum. Dacă v-ați coborî acuma la stația unde sînteți așteptată de o simplă căruță țărănească, se poate să întîrziați pe drum din pricină că șchioapătă iapa gospodarului, ori se rupe capătul vehiculului în preajma unei fîntîni dintr-o vale. Domnul Levi Tof cunoaște drumurile din partea locului. Păpușoaiele au crescut, anul acesta, slavă Domnului, cît niște păduri. Iată, ies din păpușoaie, din preajma fîntînii, niște indivizi unși pe obraz cu funingine, ridică ciomegele și dau năvală, avînd misiune să caute și să găsească anume geantă. Nu știu dacă misiunea lor nu poate merge și mai departe, căci caimacanii sînt capabili de orice.

— Lîngă acte, am un revolver, domnule Levi Tof.

— Atunci au să ia actele cu tot cu revolver, duduie Tanță ; asemenea indivizi unși cu funingine n-au nici inteligență, nici respect. De aceea nu trebuie să coborîți la stația dumneavoastră și trebuie să urmați un sfat bun al meu. Prin urmare, după ce ați arătat dovezile și plîngerile dumneavoastră domnului procuror Valentin Iovinade, un om așa de simpatic, întocmai ca un conte dintr-un roman, dumnealui se înclină și vă dă toate asigurările cele mai formale că va lua măsurile necesare ca Gherasim Tulbure să fie pus la locul său.

— Așa este, consimți, zîmbind cu puțină teamă, domnișoara Corban. Asta-i mai mult vrăjitorie, domnule.

— Acestea nu-s decît filosofiile mele, oftă cu oarecare dispreț domnul Levi Tof. Ce poate să facă domnul conte Iovinade într-un guvernămînt ca al meu ? Aici, la Jijia și la Prut, trăim într-un ținut încă neatîrnat. Brațul justiției și administrației abia ne pipăie. Ați văzut pe subprefect ? S-au prezentat la dumneavoastră domnul primar, împreună cu domnul notar și cu domnul perceptor ?

— Închipuiește-ți că le am cerut lor întâi și întâi sprijin, mărturisi rîzînd cu amărăciune domnișoara Corban. Am rămas cu desăvîrșire indignată de răspunsurile lor.

— În sara aceea a fost petrecere la caimacan, zîmbi ascuțit domnul Levi Tof ; cucoana Natalița a tăiat curcanul cel mai gras. Dumneavoastră ați mîncat puține legume, cu lacrimi.

— Nu-i adevărat, domnule.

— Dumneavoastră, duduie, ați mîncat cîteva legume și ei au mîncat curcanul dumneavoastră și au băut vinul dumneavoastră, rîzînd.

— De unde știi dumneata asta ? Adevărul e că n-am mîncat nimic. Într-un tîrziu, i-am auzit zbierînd în cor.

— Cîntau un marș patriotic, duduie Tanță. Se duceau acasă. Și dumneavoastră ați petrecut toată noaptea, însă nu cîntînd. Nu-i nevoie să fiu acolo, ca să știu ce se petrece. Aș putea să mai sporesc reportagiul meu și cu alte fapte diverse de sensație, însă ne apropiem de Luncavăț. Nu îndrăznesc să cer geanta dumneavoastră. Binevoiți a o lua singură. Vă pot încredința că toți procurorii, uniți cu prefecții, vor face pentru interesul dumneavoastră puțin lucru ; iar justiția stă în zodia melcului. Pîrîții, delicvenții și avocații sînt cu mult mai harnici decît judecătorii ; iar acești judecători par a fi fost convinși de către cei interesați că e dumnezeiesc să se amîie un proces, din an în an, pînă la judecata de apoi. Este, însă, acest boier bătrîn, care-mi face onoarea să-mi întindă mîna cînd mă întîlnește. Acest prietin al meu, cuconu Gheorghiță Vrînceanu, e singurul care ar putea încerca să realizeze o dreptate urgentă în provincia pe care o priveghez eu. Dumnealui n-are nevoie de domnul conte și de domnul prefect. Omul meu de la Miorcani v-a și anunțat prin telefon. Binevoiți a primi sfat bun ; coborîți și mergeți cu mine la curte la Luncavăț, ca să-i cerem protecție împotriva asasinilor.

— Cum ai spus ? tresări domnișoara Corban.

Acesta era gîndul ei cel mai ascuns. De cîteva zile începuse să se teamă. Era singură pe lume și fără protecție, la discreția răilor. Hotărîrea și îndîrjirea ei de a sta cu bățul în mînă, veninul cu care își întărise firea începeau să cedeze

nopților de nesomn și unei spaime care-i creștea în jur îndată ce venea sara. De patru nopți nu-și mai luase pastila, ca să nu fie surprinsă prin somn. Se simțea slăbită mai ales de această enervare.

— Ce interes ai dumneata să fiu protejată ? întrebă ea, încă bănuitoare, înainte de a ridica brațul spre geamandanaș.

— Duduie Tanță, răspunse domnul Levi Tof, dacă aș fi un om sentimental, aș putea să spun că am cunoscut pe părintele dumneavoastră și l-am auzit, într-o sară, strigîndu-vă pe nume în parcul de la Movileni. S-a plecat peste balustrada balconului, și-a rotunzit amîndouă palmele în jurul bărbii (tatăl dumneavoastră avea o frumoasă barbă blondă) și v-a strigat de două ori. Erați o copilă de șase ani. Însă eu sînt un om de afaceri și nu spun asta. Pentru serviciul pe care-l fac, eu înțeleg să fiu plătit, căci aceasta e meseria mea. Cînd veți lua în mînă afacerile proprietății dumneavoastră și veți surîde către prima dumneavoastră recoltă, Levi Tof se va prezenta cu pălăria într-o mînă și cu cortelul în alta, aplecîndu-se cu respect. Dumneavoastră nu veți înceta de a zîmbi și vă veți uita la el fără supărare. Aveți să întrebați : Ce poftești, domnule Levi Tof ? Eu am să răspund : Nu poftesc nimic, duduie Tanță. Însă dumneavoastră, pînă atunci, aveți să aflați că domnul Levi Tof, care privegheză un ținut întreg, nu trăiește cu aer. Că un bancher este ce este și Levi Tof se află cît mai departe de situația unui bancher. Că trebuie, totuși, să poarte o haină decentă și să răspundă nu numai cu maxime la pretențiile nevestei. Că a avut un singur fecior care-i plecat de opt ani, încercînd să facă milioane la dracu-n praznic, tocmai în Chili. Cînd Tof-junior va realiza un milion, Tof-senior va putea să se așeze într-un jilț și să ofteze cu satisfacție. Dar dacă Tof-junior nu realizează un milion, Levi Tof bătrînul trebuie să rămîie pe poziție, luptînd pînă la sfîrșit. Duduie, veți aprecia cît veți binevoi truda și filosofiile mele. Am să fiu mulțămit. Boierii de la noi sînt deprinși să fie galantoni, de aceea au pierdut moșiile. Îi regret și-i prefer caimacanului. De la caimacani noi nu putem scoate decît brutalități și sudălmi.

Trenul se opri.

— Ești bun, domnule, să-mi ții geamandanașul cu hîrtii ? întrebă, deodată amabilă, domnișoara Corban.

— Cu cea mai mare plăcere, duduie, răspunse misitul, înclinîndu-se ceremonios. Înainte de asfințitul soarelui sîntem unde-i bine să fim.

— Fie, mergem la boierul despre care mi-ai vorbit. Trebuie să-mi cunosc vecinii.

— Ați luat o hotărîre cuminte, duduie, suspină, obosit, domnul Levi Tof.

III

Cele dintăi informații despre cuconu Gheorghiță Vrînceanu

În stația Luncavăț, trenul avu aceeași oprire de două minute, după care porni înainte, c-un zgomot de tampoane și fierării, lăsînd pe misit și pe domnișoara Corban singuri pe prundiș, în fața blocului de cărămidă aparentă.

Ceasul arăta ora 5.

Pe ferestrele deschise de la etajul de sus, printre flori de mușcată, o cuconiță brunetă înaintă plete scurt tăiate și îngrijit drotate, privind cu mirare chip străin, necunoscut în partea locului. Într-o clipă dispăru și în scurt se întoarse iar, aducînd în sprijin, pentru deslegarea problemei, alt cap tînăr. Acesta era blond și păru mai uimit.

Zîmbind de sensația pe care o pricinuia la marginea unui cîmp pustiu și a unei bălți moarte, domnișoara Constanța își urmă însoțitorul pînă la banca verde de sub ceasornic. Împiegatul de serviciu își scoase șapca roșie și salută cuviincios, după care se retrase. Din țăcănit de aparate, telegrafistul întrebă prin fereastra deschisă :

— Te sui sus, Vasilescule ?

Vasilescu nu-i răspunse. O sonerie de bronz bătu de două ori nu departe de ceasornic. Prin sîrme subțiri, prin cabluri groase, treceau zbîrnîiri și vibrații. Clădirea era singură în cîmpie, cu orizonturi de dealuri împrejur. Peste

mormăitul ei singuratic, vîsliră iarăşi cocoare, lepădînd globuri de sunete sub cerul sonor, pînă în baltă şi pînă în sufletul călătoarei.

Domnul Levi Tof aşează cu grijă geamandanaşul lîngă domnişoară, pe banca verde, şi dispăru o clipă, întorcîndu-se numaidecît cu alt cortel.

— Am ş-aici unul, mărturisi el. L-am uitat data trecută. Dacă uiţi, găseşti. Vă informez, duduie, că nu vom aştepta decît cîteva minute ; docarul de la curte trebuie să sosească numaidecît.

— Poate nu s-a dat de veste.

— S-a dat ; n-aveţi nici o grijă ; noi lucrăm serios. Şi chiar dacă nu s-ar fi dat, docarul trebuie să vie să mă transporte pe mine. Aduc lui cuconu Gheorghiţă o propunere serioasă pentru mazere. Dumnealui nu s-a grăbit să vîndă mazerea şi bine a făcut. Acuma ia un preţ mai bun.

— Bine, s-aşteptăm.

— Vă rog să nu vă supăraţi.

— Nu mă supăr deloc ; sînt consecventă cu hotărîrile pe care le iau. De altminteri nu-mi fac iluzii prea mari.

Domnul Levi Tof oftă, sprijinindu-se o clipă în cortel. Apoi îşi trecu cortelul la subsuoară, trase o batistă din buzunarul de la coada jachetei, cu stînga îşi descoperi pleşuvia şi cu dreapta se şterse îndesat, însă cu delicateţă, de sudoare. Transpira mai mult de enervare decît de căldură. Stătu un timp cu urechea atentă. Nu s-auzi decît un huruit depărtat de căruţă ţărănească, crescînd o clipă în liniştea asfinţitului, apoi stingîndu-se. Se făcu tăcere deplină sub cer, în cîmp, în staţie. Începu să ţăcănească telegraful, apoi stătu şi acela. Glasul telegrafistului sună deodată, cu totul straniu :

— Alo-alo !

Acelaşi glas dădu cîteva replici altor singurătăţi depărtate.

— Alo ! ai spus ceva ? N-ai spus nimica ? De ce întîrzie 867 ? Alo ? de ce întîrzie 867 ? Nu înţeleg bine. S-a defectat maşina ? Alo ! atunci cînd socotiţi să-l urniţi din staţie ? Ce Dumnezeu, bre omule, nu fiţi aşa de mameluci. Alo ! Răspunde, domnule, cînd îi daţi drumul ? Ce mame-

luci ! ce mameluci ! Nu înțelegi, omule, că trebuie să mă duc peste deal ?

Domnul Levi Tof clătină capul cu melancolie, ascultînd așa absurdități. Balta, cerul, orizontul depărtat, păpușoiștile, pădurea, drumul care cotea de după deal, tăcerea în care susurau miliardele de tomniți, mirosul cald de pelin care adia din cînd cînd — și acele strigăte ciocănind în goluri...

— Ce mameluc ! ce mameluc ! își șopti misitul, ca și cum ar fi fost singur, și bucurîndu-se numai el de descoperirea filologică. Tresări îndată către domnișoara Corban, ca s-o asigure că nu mai are mult de așteptat.

— N-ai grijă, m-am învățat cu răbdarea, domnule Levi Tof, rîse duduia Constanța. După cît văd, boierul dumnitale nu e un om tocmai desăvîrșit. Te face să aștepți.

— Pe mine poate să mă facă s-aștept oricît ; oră fixă la noi înseamnă o toleranță de două ceasuri. De data asta însă n-avem să așteptăm, vă asigur. Pe lîngă asta, cînd am pretins eu, duduie, că boierul meu e desăvîrșit ? Eu am afirmat numai că e singurul om de aici care poate să vă deie sprijin. Principala dumnisale însușire e că iubește dreptatea. Am uitat să vă spun că cuconu Gheorghiță e doctor în drept de la Paris.

— Asta mă bucură ; trebuie să fie un bătrîn fin și cultivat.

— Negreșit ; am întîlnit însă la curtea dumnealui o babă pe care o chemase ca să descînte vitele bolnave. Am să vă arăt dumneavoastră și o pădure misterioasă, pe lîngă care avem să trecem. Acea pădure are și ea descîntec. Acum patru ani a cumpărat un automobil — marcă bună, Oakland, — pe care îl ține însă închis într-o șură. Dumnealui se duce la Botoșani și la Dorohoi tot cu caii, ca în vremea de demult. E adevărat că are niște cai...

— Frumoși ?

— Frumoși ar putea să fie, duduie, dacă i-ar hrăni mai bine. A strigat odată dumnealui : Dar cît ovăz vrei tu să le dau, bre Levi ? Mie nu-mi trebuie balauri, ca să mă trîntească într-un șanț ; mie îmi trebuie cai, ca pentru vîrsta în care mă aflu ! După cît înțelegeți și dumneavoas-

tră, domnișoară, dărnicia stă cea din urmă pe lista însușirilor boierului nostru. Am putea întrebuința chiar cuvîntul propriu. Cuconu Gheorghiță, prietinul meu, e cam zgîrcit. Jumătate din perii albi pe care-i am eu în aceste favorite mi i-a scos dumnealui. Nu mai vorbesc de chelie, pe care o datoresc dumnisale în întregime. Pe lîngă asta e și destul de răutăcios și nu se înțelege cu nepoții. Ei ar vrea să cheltuiască tot ; dumnealui ar vrea să nu le deie nimic. Aici are dreptate. Dumnealui îi chiamă : Veniți și vă luați în stăpînire părțile de moșie ; lăsați să vă ardă soarele ; lucrați cum au făcut bătrînii noștri, cum am făcut și eu, carele stau aici în vînt și-n soare de cînd eram copilandru. Dumnealor rîd. Feciorii au făcut politică ; unul s-a prăpădit, altul a înseninat prin străinătăți ; nepoții și ei tot cu politica, afară de unul care s-a ales cîntăreț. Oricîtă politică ar face și oricît ar cînta, sau ar dansa, tot la izvorul de parale al bătrînului se îndreaptă. Dumnealui se apără cu îndîrjire. În fond asta-i tristeța vieții lui, că toți se împrăștie, lăsîndu-l singur. Mîni moare și dumnealui — și gata ! se risipește totul ; toți vînd cu grabă și cheltuiesc cu repeziciune. Banii strîngătorului în mîna cheltuitorului : la urma urmei și asta e o funcție socială. Cel mai tînăr dintre acești nepoți s-a hotărît, însfîrșit, să vie să se așeze aici, ca să învețe plugăria și să rămîie în cuibul vechi. Trebuie să știți, duduie, că Vrîncenii aceștia sînt de demult.

— Nu mă îndoiesc, domnule Levi Tof. Cu toate observările dumnitale, încep să am stimă pentru cuconu Gheorghiță.

— Dar de nepot ce spuneți ?

— După cît înțeleg de la dumneata, e un figurant, menit să creeze o iluzie.

— Nu știu, duduie, îngînă misitul ; n-aș putea să spun încă nimica. Văd la domnul doctor Luca o silință ; îi place să iasă, primavara, la pluguri ; dar după aceea o ia prin marginea pădurii cîntînd din frunză. Vă întreb pe dumneavoastră ce garanții de seriozitate prezintă un tînăr care face poezii. Da, da, nu rîdeți. Înțeleg, duduie, la un boier, chefuri, aventuri și alte prostii ale tinereții ; însă poezia e un vițiu cu consecinți mai grave, duduie. Ei bine, cuconu Gheorghiță e încîntat de asta. A mai descoperit dom-

nul doctor Luca o fantazie a bătrînului și-i place să-i găsească acestei fantazii argumente științifice. Bătrînului nu-i mai convin tractoarele. «Să știi tu, Levi, strigă dumnealui la mine, și, după ce vei ști, să înveți și pe alții. Asociația cea mai bună este omul, vita și pămîntul : se întrețin unul pe altul — omul realizînd cel mai mare avantaj. Tractorul tău nu-mi îngrașă mie ogorul.» Prin urmare dihăniile dumnealor de fier se odihnesc sub șoproane și doctorul Luca îmi pretinde să le salut ca pe niște antichități, cînd trecem pe lîngă ele. Aș dori mai degrabă ca domnul doctor să cunoască cît se plătește prăjina de arat și cît prăjina de secere — adică să facă proză.

Domnișoara Corban se așează mai bine în locul său și-și pipăi geamandanașul.

— Am impresia că ai început a pierde răbdarea, domnule Levi Tof, zise ea.

— Încă nu, duduie, răspunse misitul ; foarte cu greu mi-aș permite eu asemenea lux. Trebuie să vă mai adaog, în ceea ce privește pe cuconu Gheorghiță, că mai are un defect. Puteți zîmbi : am să-i mai găsesc și altele dacă întîrziem ; cu toate acestea, dumnealui rămîne tot ceea ce este. Vreau să spun că acel defect mare este lipsa de pasiune politică. Cine nu se ocupă de asemenea lucru în țara românească, duduie ? Toți se ocupă, deoarece profesia asta e cea mai bună ; nu pretinde celor ce o îmbrățișează nici studii, nici destoinicie. Și cei doi feciori ai lui cuconu Gheorghiță, și cei șase nepoți ai dumnisale, toți au făcut și fac politică. Cuconu Gheorghiță se mulțămește să facă agricultură ; dumnealui disprețuiește politica. Ce spune dumnealui despre politică nu vă pot repeta eu, duduie. Sînt vorbe pe care urechile unei domnișoare nobile nu trebuie să le audă. Totuși, într-un rînd a rostit, într-o adunare, și un cuvînt blajin, vrednic de luat în samă. Asta s-a întîmplat anul trecut, la sărbătorile de iarnă, cînd toți nepoții erau strînși în păr. Cîți nepoți și veri sînt în această familie, toți se îndeletnicesc cu politica în felul cel mai violent posibil. Ori de cîte ori sînt în opoziție, pîrăsc pe ceilalți de la guvern că ar fi cei mai nerușinați bandiți din cîți se află pe lume. Același lucru îl spun și ceilalți, cînd le vine rîndul de opoziție. Bătrînul îi ascultă pe rînd și

are aerul că-i crede și pe unii și pe alții. Înfierbîntîndu-se nepoții la petrecerea de Anul Nou, unii dintre dînșii au început iar să-i reproșeze lui cuconu Gheorghiță, cum făceau în toți anii, abținerea lui sistematică de la treburile publice. Dacă nu-și pune dumnealui în serviciul țării capacitatea și cinstea pe care le are, atunci cine să cîrmuiască ? Nepricepuții și hoții ?

— Care hoți ?

— Cum care hoți, unchește ? De patruzeci de ani auzi vorba asta ; întăi ai auzit-o de la feciorii matale, acum o auzi și de la noi. Au strigat alții că se fură, strigăm și noi că se fură. Dumneata continui să rămîi insensibil. Dumneata n-ai nimic de spus ?

— Ba da ; mă mir și spun : bre ! bre ! bre ! bogată țară! Iată, domnișoară Constanță, cine-i cuconu Gheorghiță.

— Probabil că e un om trist și singuratic, reflectă domnișoara Corban. Are ascuns în el puțin venin, ca și mine.

Domnul Levi Tof privi surprins pe clienta sa ; ar fi dorit s-o vadă mai bine rîzînd, decît s-o audă rostind asemenea cuvinte.

Dintrodată, întorcînd urechea, păru a asculta, cu ochii pe jumătate închiși, o muzică cerească. Îndată dudui pămîntul în preajma stației și tropotiră cai.

Levi Tof își invită clienta cu închinăciunea-i respectuoasă și galantă.

— Poftiți, duduie, docarul a sosit la timp și stă la dispoziția dumneavoastră.

Duse și așeză cu grijă geamandanașul. Dădu domnișoarei mîna, ajutînd-o să se cațăre sus, în docarul galben. Își permise să se așeze și dumnealui alături.

Vizitiul, țăran cu plete cărunte, bărbierit proaspăt, întoarse un obraz amical spre misit, observînd cu coada ochiului pe duduia cea străină. Judecînd și cumpănind el în sine lucrurile, tuși încet.

— Sărut mîna, duduie, rosti el, dînd din cap.

Asta era recomandarea. Apoi tuși a doua oară, adunînd hățurile celor doi căluți murgi în palmele-i aspre :

— Gata, duduie ? V-așteaptă boierul și se plimbă de colo-colo prin cerdac.

Domnișoara Corban nu socoti vremea nimerită ca să răspundă slujbașului. De altminteri, accentul acela de oarecare intimitate nu-i era tocmai agreabil.

— Pe mine mă chiamă Dumitrache Cîrloman, adăogi el însfîrșit.

Duduia urma să tacă.

— Eu am fost întăi și întăi vizitiu la tătuța dumneavoastră. De-atuncea, trecînd vreme destulă, se chiamă că nu vă mai aduceți aminte de mine. După ce s-a ridicat boierul nostru și s-a mutat la Pariz, m-a chemat nînașul dumneavoastră și de-atuncea am rămas la dumnealui în slujbă.

Domnișoara găsi prilej să iasă din strîmtorarea în care se găsea. Însfîrșit, putea da o replică unui asemenea slujitor prea vorbareț.

— Despre care naș vorbești dumneata?

— Despre nînașul dumneavoastră, duduie. Acuma v-așteaptă; mi-a poruncit să nu care cumva să întîrzii. De-aceea am și venit așa de repede.

— Duduia a observat asta, se amestecă misitul, și n-are să uite cele de cuviință.

— Ei, atuncea-i bun. La crîșma cea nouă a lui Gavrilițanu, chiar ieri s-a descărcat vin nou din Țara-de-Jos.

Își așeză mai bine căciula pe urechea stîngă, lăsă să-i cadă de pe umeri mantaua întunecoasă de pănură și, lungindu-se puțin înainte, dădu drumul unui șuierat sălbatic, strîngînd hățurile. Murgii puseră boturile în piept și porniră cu mai mare putere. La cotitura unui muncel, gara dispăru dintrodată. Apăru o vălcea, c-un pîrău străjuit de sălcii vechi. Docarul durui înfundat pe un podeț și trecu îndată în altă cotitură, la un deal trăgănat. Fără să-și moaie trapul harnic, caii suiră printre miriști aurite de soarele pieziș. Sus, în laturea dreaptă a drumului, se desfăcea o pădurice către o ruptură a văii cu ponoare înfricoșate.

Misitul puse pe neașteptate o întrebare:

— Duduia ar vrea să știe ce întindere are pădurea asta.

Dumitrache Cîrloman găsi de cuviinţă să rîdă :

— Care pădure, domnule ? Asta-i pădure ? Să meargă duduia să vadă codrii boiereşti de la Valea Mare. Umbli fără sfîrşit printr-înşii de-a mai mare dragul. Acolo a fost în vremea veche salaş de hoţi. Las' că şi acuma se găsesc unii care hălăduiesc acolo ; însă de noi se tem.

— De cine se tem, bade Dumitrache ?

— De noi, adicătelea de boier. La stînile şi la standoalele noastre-i pace. Vine unul dintre aceia şi cere mîncare ori hodină ; pe urmă se duce în treaba lui. Cum au ieşit din hotarele noastre, au alt coraj ; dar aici nu îndrăznesc, fiind lege tare.

După o clipă de gîndire, Cîrloman îşi scutură uşor căciula într-o parte.

— Hm ! nu cumva vrei dumneata, domnu Livitov, să vinzi pădurea asta duduii ? Ascultă mata, duduie, ce ţi-oi spune eu, ca unul carele am fost slujitor la tătuţa matale şi am mîncat pîne în casa dumneavoastră. Cotlonul ista de pădurice e numai spinării şi tihărăi nestrăbătute. Aicea, duduie, e o lupărie care nu se mai află. Ist-an, au fătat şapte haite. Unde-i chip să se apropie cineva, noaptea, de domnia unor asemenea dihănii ? Are adicătelea cuconu Gheorghiţă un gust să nu se atingă nimene de sălbătăciile şi spinăriile de aici şi să lese lupii în pace. Apoi după ce se pune omătul, ca pe după Sfinţii Arhangheli, face dumnealui mare vînătoare. Vin boierii cei tineri şi ies satele de înconjură rătăcănile. Atuncea îşi dau lupii vama.

— Eu nu înţeleg, se amestecă misitul, cu o mirare prea pronunţată, cum de lasă boierul să se înmulţească fiarele în inima moşiei ?

— Aşi ! cunosc eu de ce mă întrebi dumneata, cu şireclic, despre asta, rîse vizitiul. Ca să afle duduia că lupăria asta e paza păşunilor lui cuconu Gheorghiţă ? Apoi care om din aceste sate îndrăzneşte să deie drumul vitelor, în vremea nopţii, la imaşurile şi la fînaţurile boiereşti ? He-he ! îşi scutură Cîrloman cu mare admiraţie căciula, eu n-am cunoscut în viaţa mea boier mai chibzuit şi mai viclean. Precum se cuvine să fie ! o încredinţă el pe domnişoara Corban c-o privire piezişă.

IV

Unde se începe o anchetă și se arată indignările și mîhnirile bătrînului Vrînceanu

Drumul cobora acuma lin, cotind într-același timp necontenit pe după un umăr de deal, pînă ce dădu într-o aleie lungă de tei bătrîni. La capătul aleii biserica și curtea ; pe vale, satul, cu fumuri nalte deasupra caselor acoperite cu stuh. Ici-colo scînteiau și acoperișuri de tablă. Duduia Tanța cerceta în tăcere peisagiul ; îi părea cu desăvîrșire străin, de și, desigur, mai trecuse cîndva pe subt aceste șiruri de copaci rotați. În aceeași ordine sentimentală, pe care și-o supraveghea, încerca să adune din sfărîmăturile trecutului imaginea aceluia pe care și-l afla, cu surprindere, naș. «Trebuie să fie un moșnegel nu tocmai simpatic, cugeta ea ; probabil că nu mi-a adus niciodată cadouri. Mi-e cu neputință să mi-l înfățișez, de și această după-amiază de toamnă are în ea tot ce poate alimenta o înduioșare. E o lumină dulce, ar zice poetul local, e o lumină dulce ca un regret al celor morți...»

Vizitiul găsi iarăși ceva de spus, pe neașteptate :

— Iaca, vedeți dumneavoastră dincolo de sat și de vale, un început de pădure ? Să știți că și acolo trăiesc oameni. Se chiamă Șipote. De-acolo sîntem noi. Nu-i atîta departe, cît îi loc singuratic. Drumul merge pe aiurea, drept la Movileni, la cuconu Gherasim.

— Am înțeles, răspunse scurt duduia Tanța.

— Eu am să vă mai spun una și pe urmă tac, adaose Dumitrache Cîrloman ; să știți că boierul nostru nu-i în toane tocmai bune ; mi se pare că are o suparare ; l-a și trimes pe cuconașul cel tînăr la tîrg la Botoșani, să-i aducă un răspuns.

— Ce răspuns poate fi ? mormăi misitul. Răspunsul i-l aduc eu.

Vizitiul își așează căciula drept, după o altă rînduială ; trase în spate haina de pănură, legîndu-i baierele sub bărbie ; luă, pe capră, înfățișarea cea mai cuviincioasă cu putință. După ce spusese toate cîte avea de spus, ca să i se rotunzească bacșișul cît mai bine, nu-i mai rămînea

decît să treacă fără primejdie pe sub privirile boierului celui bătrîn. Lăsă caii mai domol și-i îngădui să joace prin florile de lumină ale aleii, apoi ocoli ieșind în soare, la o terasă largă de piatră. Cerdacul cel mare de taifasuri lungi era, în altă parte, către livadă. Aici era locul de primire. Stăpînul ieși numaidecît. Era încă nalt și dîrz. Avea păr alb tuns scurt și mustața deasemeni, tușinată drept, deasupra buzei. Privi către vizitatoare țintă, cu ochi mici, grămădiți în pungile pleoapelor. Obrazu-i sever era de pergament boțit și roșcat.

Domnișoara Constanța se întreba nedumerită :

— Am mai văzut eu vreodată asemenea moșneag ?

Făcu din cap un salut cît putu mai grațios.

Bătrînul o aștepta să se coboare, cercetîndu-i înfățișarea. Nici pălărioara de *feutre sable*, nici mantaua în aceeași coloare, nici voalul, nici mănușile, nici pantofii de piele de crocodil nu păreau a mulțămi gustul probabil din alt veac al acestui bătrîn ; cu aceeași atenție observa și domnișoara Corban impresia pe care o putea face. Boierul mormăi cîrnind nasul. Se adresase vizitiului :

— N-ai mînat prea tare ?

— Doamne-ferește, cucoane !

— Măi Cîrlomane, pare-mi-se că ai umblat vîrtej.

— Unde se află una ca asta, cucoane !

De la nemulțămirea încruntată pe care o arăta lui Cîrloman, coborînd cu două observații două trepte, cuconu Gheorghiță făcu să urmeze, pe a treia treaptă, o înfățișare cu totul nouă. Se sili să zîmbească acelei tinereți încă nedumerite. Apucîndu-i cu două degete mînuța dreaptă, își îngădui să întoarcă pe vizitatoare cu obrazul spre soare, ca s-o înțeleagă mai bine.

— Da, da, aprobă el, ca și cum ar fi fost vorba de o mîncare delicată. Să fii mata fata lui Dionis și a Eufrosinei ? Asta mi se pare mie tare curios.

— Sînt Constanța Corban, răspunse destul de rece vizitatoarea.

— Am înțeles ; nu mă îndoiesc de asta ; am ținut în brațe la botez pe mama dumnitale ; au trecut cîțiva ani de cînd era ea un prunc — ca să te văd pe dumneata acuma mai înaltă și, aș putea spune, mai frumoasă decît era ea.

Levi Tof se amestecă destul de sfios :

— Se știe și se verifică încă o dată că obrazul unei dudui frumoase e cea mai bună scrisoare de recomandație.

Bătrînul întoarse capul peste umăr :

— Aici erai, Levi ?

— Aici. Vă salut cu respect.

— Ascultă, Levi. Ție trebuie să-ți mulțămesc că mi-ai procurat plăcerea asta.

— Sînt bucuros, cucoane Gheorghiță.

— Însă sînt nemulțămit de domnișoara asta care, știind că mă aflu aici și că sînt în viață, m-a ocolit.

— Drept să vă spun, domnule...

— Te poftesc, duduie : eu nu sînt «domnule», căci te-am ținut și pe dumneata în brațe. Mărturisește că nu te-ai gîndit la asta ; dumneavoastră cei din ziua de astăzi aveți alte preocupări. Dionis și Eufrosina au fost în casa asta de atîtea ori ; mi-au fost prietini și i-am iubit ca pe copiii mei ; dar crezi dumneata că, după ce s-au ridicat cu totul și au plecat, mi-au mai dat vreun semn ? Prăpădiți și străini am rămas unii de alții. Graba și plăcerile : acestea-s resortul unor anumiți oameni. Iată unde au ajuns. Cînd erai mică, te-au lepădat în sama unei bone, pe urmă a unei guvernante ; după ce ai crescut, te-au lăsat pe socoteală proprie, după moda anglo-saxonă. Poftim rezultatul : ești aci de zece zile ori de două săptămîni numai între dușmani, cum e firesc, și stai deoparte, căci noi am murit, nu-i așa ? Fumezi și te plictisești.

— Încă nu fumez.

— Nu ? Mă mir ; este și asta ceva. Vra să zică ai uitat complect !

— Recunosc, oftă fără convingere duduia Tanța. Acuma însă am început a-mi aduce aminte.

— Să nu crezi dumneata, fetiță, că un bătrîn de optzeci de ani poate fi înșelat cu ușurință.

— De șaptezeci și opt, nînașule.

— Bine că mă întinerești ; îți sînt recunoscător.

«Mai mult vrea să pară vechi și original, îl pîndea duduia Constanța pe nînașul său. E îmbrăcat corect și are bine aranjate cravata și dantura.»

Bătrînul îi lăsase mînuța și se întorsese în loc c-un strigăt puternic și gros, parcă ar fi vrut s-o sparie :

— Anică !

— Aici-s, cuconașule, răspunse în aceeași clipă servitoarea, din umbra unei uși arcuite.

— Ai deschis odaia duducilor ?

— Deschis, cuconașule.

— Madama a descuiat scrinul ?

— Descuiat. Sînt toate gata. Duduia poate să facă și baie. Este și *pudură* de cea întunecată, pentru piele pîrlită de soare.

Duduia Tanța rîse, arătînd dinți foarte frumoși. Bătrînul stătu la îndoială, apoi se hotărî să pară și el vesel. Levi Tof însă îl cîntărea și înțelegea foarte bine că trebuie să se fi întîmplat ceva neplăcut la Luncavăț. N-avea vreme să-și puie dinainte cortelul și să-și înceapă filosofiile, căci trebuia să fie atent la cele ce se petreceau în clipa de față. Explicația urma s-o aibă, de altfel, fără întîrziere chiar din gura boierului. Caracterul lui cuconu Gheorghiță era așa, încît trebuia să dea pe față totul cu primul prilej, într-o explozie, sau chiar și în mai multe explozii.

— Să arătați duduii drumul în cerdac, porunci bătrînul către slujnicile nevăzute din dosul ușilor. Vină încoace, Levi.

Boierul avea vocea lui puțin răgușită pe care misitul o cunoștea.

După ce trecură în cerdacul larg, umbrit de meri încărcați de roadă, bătrînul Gheorghiță Vrînceanu începu să se plimbe încolo și încoace, bocănind pe dușamele. Pufnea din cînd în cînd și arunca o privire nemulțămită spre domnul Levi Tof. Misitul încercă să lămurească în puține cuvinte năcazul domnișoarei Corban.

Boierul părea plictisit.

— Trebuie să vă informez, cucoane Gheorghiță, adăogi atunci Levi Tof, că vă aduc o ofertă destul de bună pentru mazere.

— Ce ? cum ? aruncă posomorît vorbele bătrînul.

Levi Tof tăcu.

— Ai spus ceva ?

— N-am spus nimic.

— Ascultă, Levi, se opri bătrînul, cu sprînceana încruntată. N-am eu supărări și nacazuri destule ?

Misitul încercă să se facă mai mic, pe un colț de divan, și tăcu prudent.

— Am destule supărări, nacazuri și indignări, afirmă boierul. Acuma, poftim ! tu îmi aduci și beleaua asta pe cap !

Domnul Levi Tof se holbă cu groază într-o laturе. Domnișoara Constanța Corban apăruse chiar în clipa aceea, nesimțit, în cadrul unei uși. Auzise deslușit observarea bătrînului Vrînceanu. Clipi din ochi, ca și cum ar fi fulgerat, apoi ieși în lumină, cu cel mai delicat zîmbet de răutate.

— Ce fel de tusă te-a apucat așa de brusc, domnule Levi Tof ? se miră ea.

Apoi se întoarse spre bătrîn :

— Am auzit perfect cuvîntul, domnule, și sînt încîntată că l-am auzit. Cel puțin acum n-aveți să tăgăduiți că nu sînt deloc o pricină de plăcere, cum bănuiam de altminteri, și că cea mai elementară datorie a mea este să mă retrag.

— Ce face ? Cum ? se încreți hursuz bătrînul ; și ce-i dacă ai auzit ? parcă eu spun că n-ai auzit ? Am spus că mi-ai făcut plăcere și te rog să nu mă înfrunți ; însă desigur că ești o povară pentru un om cu atîtea nemulțămiri.

— Da ; și vreau să trag consecințile.

— N-ai a trage nici o consecință. Nacazu-i nacaz : trebuie să scăpăm amîndoi de el. Fă bine, fetiță, și așează-te pe divan, ca să stăm de vorbă.

— Nu.

— Ba da. Nu cumva vei fi avînd acuma intenția să plîngi ?

— Nu, domnule, n-am nici o intenție să plîng ; de cînd sînt singură, n-am plîns niciodată.

— Asta nu-i rău. Te poftesc, fetiță, să nu-mi spui «domnule»... Am mai făcut, mi se pare, observația asta.

— Am să spun cum cred eu că e bine și am să rog pe domnul Levi Tof să mă întovărășască.

— Ași ! Levi nu se mișcă din locul lui. Iar dumneata ai să faci bine să te așezi pe divan. Leapădă ghimpii ; ia perne moi. Ei, ce vrei să-ți fac ? poți să susții că nu ești belea ?

— Fără îndoială că sînt.

— Ei, atunci, dacă eşti, povesteşte-ţi încurcătura, ca să ştiu cum să te descurc. Altfel nu se poate. Am intrat la robie. Ce liniște mai pot avea eu — între atîtea altele — cînd ştiu că copila unui prietin vechi e persecutată de un bandit ca acela ? E un bandit, care trebuie spînzurat cît mai sus.

— Nu pretind, nînaşule, decît să plece şi să mă lese în pace.

— A, nu-i destul. Hai, fii cuminte ; stai colea. Explică-mi toată afacerea. De la Levi am înţeles ceva, dar foarte puţin.

Domnişoara Corban stătu o clipă la îndoială, cu sprînceana nouroasă, apoi se aşează cu hotărîre pe divan, însă în alt loc decît acel pe care i-l arătase bătrînul. Domnul Levi Tof urma să tacă. Pîndea momentul ca să facă o schimă cu obrazul, un semn cu mîna, îndemnînd pe clienta sa la liniște şi la supunere.

Aşa-i boierul acesta ; trebuie să-l cunoşti şi să-i rabzi capriciile. Însă fetele frumoase nu sînt făcute ca să rabde capriciile altora ! suspină în sine domnul Levi Tof. Se frămîntă în locul lui, c-o voce cîntată în chipul cel mai împăciuitor :

— Poate domnişoara doreşte să înceapă cu întîmplările de la Viena. Eu sînt de prisos, mă pot întoarce mai pe urmă, dacă veţi avea nevoie de mine şi veţi aprecia că pot să-mi dau şi eu o părere.

Domnişoara Corban îşi scutură capul, făcînd să-i fulgere picăturile de la urechi.

— Nu, domnule. Poţi sta liniştit la locul dumnitale. N-am nici o intenţie să servesc un foileton de sensaţie. Părinţii mei au pierit în împrejurări tragice. Aş fi preferat să se întîmple altfel ; dar ceea ce numesc unii destin şi divinitate şi ceea ce numesc eu o întîmplare stupidă a făcut din mine o fiinţă complect dezorientată. Am fost crescută rău, am fost obişnuită să nu-mi lipsească nimic şi să-mi satisfac toate capriciile ; am fost împresurată de zîmbete ; iată-mă ajunsă într-o chilie de la Movileni în care miroase a mucegai ; în camera din dreapta plouă prin tavan ; în cea din stînga a crescut un pui de salcîm prin spărturile duşamelelor. Ca să ajung aici, am fost nevoită să trec pe subt alte furci : vă rog să mă scutiţi de toate

aceste capitole, pe care vreau să le uit și cred că am să ajung să le uit. Pot să urmez ?

Bătrînul stătuse în loc, ascultînd acest exordiu rece. Cînd domnișoara puse întrebarea din urmă ridicînd brusc ochii, el își reluă plimbarea ; după cîțiva pași se întoarse și se opri din nou.

— Poți să urmezi, zise el c-o voce coborîtă, pe care vizitatoarea o auzea pentru întăia oară. Dar înainte de toate doresc să știu dacă afacerile lui Dionis au rămas în bună rînduială.

— Desigur, răspunse domnișoara Corban, întorcîndu-și privirile spre colțul cerdacului. Cele două moșii din județul Putna au fost vîndute îndată după război.

— Dar pădurea de la Asău ?

— Aceea nu mai era de mult. Timp de cîteva luni, cît au durat socotelile și verificările notarului Roth, om precis și onorabil, am învățat umilință și răbdare. Eu nu existasem în preocupările părinților mei. După șase luni, am înțeles că trebuie să muncesc, ceea ce îmi părea o absurditate. Însfîrșit, Herr Roth a dat la lumină un sold de acțiuni de drum de fier și bancnote în favoarea mea ; asta îmi permitea să plutesc la suprafață ; și, însfîrșit, cu destulă îndoială, mi-a pus deoparte și actele Movilenilor, care pare să fie moștenirea mea, de și de cîțiva ani nu se mai văd intrări de sume sau măcar simple scrisori privitoare la această proprietate. Am stat la îndoială dacă trebuie ori nu să mă mai întorc într-o țară cu care nu mai aveam nici o legătură. Un simplu fapt, cu totul neînsemnat în aparență, trebuia să mă hotărască. Două femei, dadacele mele, ne însoțiseră în străinătate. Am vorbit cu dînsele vreme de zece ani limba lor și le ceteam gazetele din țară, care cădeau nedesfăcute de pe biroul tatălui meu. Am adresat o scrisoare domnului Gherasim Tulbure, pe urmă m-am hotărît subit să vin eu singură la Movileni, să stabilesc raporturi directe și vorbite : să cer conturile vechi, prețurile recoltelor și celelalte. Dacă n-ar fi fost dadacele și aș fi uitat limba, nu mai veneam. Acesta-i cazul meu ; nu e deloc faimos.

Bătrînul Vrînceanu începu să se plimbe iar.

— Actele sînt în geamandanaș, dădu informația domnul Levi Tof. Văzute, recunoscute, ștampilate, parafate ;

traduse la Viena, înregistrate la Ministerul de Externe din București ; aduse la cunoștința autorităților de aici și introduse în justiție.

— Atuncea cum ? întrebă boierul.

— Iată cum, se grăbi să răspundă c-un fel de satisfacție domnișoara Corban. M-am coborît în stația Movileni ; am lăsat bagajele la gară și am făcut drumul pe jos pînă la curte. Aveam un băț de excursie, un mic revolver în poșetă, o manta de cauciuc pe braț, o fustă scurtă de postav cafeniu și ghete asortate, cu talpa groasă. M-a călăuzit un om din partea locului. Ca să mă informeze cine-i el, s-a recomandat că el e Dumitru, «cel care a prăpădit un proces cu niște boi». Și la ispitirile pe care le făceam cu privire la Movileni, mi-a dat încredințările cele mai ferme că «asta-i moșia lui cuconu Gherasim».

— Știi bine asta ? îl ispitesc eu.

— Da', cum să nu știu ? Întreabă mata pe oricine.

— Cînd a cumpărat-o ?

— Asta n-oi putea spune. Ar trebui să-l întrebi pe dumnealui.

— De la cine a cumpărat-o ?

— Apoi, duduie, s-aude că i-ar fi lepădat-o unu Corban. Ce zice acel Corban, fugit prin străinătăți ? Măi Gherasime, dă-mi ce mi-i da pe moșie ; tu ai lucrat-o, tu ai dus-o, tu o știi, a ta să fie, după cuviință. Iaca, duduie, aici e curtea veche ; iaca, dincoace, e curtea lui Gherasim. Ce să spun ? unii oameni au noroc de găsesc o comoară.

După ce a rostit aceste cuvinte enigmatice, omul care a prăpădit un proces cu niște boi s-a dat la o parte și a intrat într-o grădină. Eu am bătut în poartă, la «curtea» lui Gherasim.

A ieșit o femeie și s-a uitat cu multă curiozitate la mine, cînd dintr-o parte, cînd din alta.

— Bună ziua.

— Mulțămim dumnitale. Ce poftiți mata ?

— Caut pe domnul Gherasim Tulbure.

— Dar ce ai cu el ?

— Am cu dumnealui puțină treabă.

— Și ce treabă ai mata cu barbatul meu ?

— Am treabă să poftească la mine ; să-mi deie cheile de la curte, să-mi deschidă casa și să-și aducă socotelile.

Cînd s-a auzit vorba asta, s-a iscat zvoană la curtea vechilului.

Nevastă-sa, Natalia, l-a scos pe Gherasim numaidecît dintr-un dos și mi l-a adus, împingîndu-l de la spate.

El s-a uitat la mine întăi din partea dreaptă, pe urmă din partea stîngă și m-a lăsat tot dincolo de poartă.

— Care chei ? care socoteli ? Cine ești mata ? cînd ai venit ? Noi nu știm să fi avut cuconu Dionis moștenitor. Cine l-a pus să se ducă în străinătăți ? Crezi dumneata că moșiile se poartă cu vorbe ? Moșiile se poartă cu parale. Și crezi dumneata că moșiile produc venituri ? Cine crede că, în ziua de azi, moșiile produc venituri, se înșală. O moșie ca Movileni astăzi se lucrează în pagubă. Cine îmi răspunde mie banii pe care i-am pus ca să ar, să samăn, să întrețin acareturi, să plătesc datorii și ipoteci ? Dumneata știi de asta ?

— Nu știu, domnule Tulbure. Te rog fii bun și-mi deschide casa și dă-mi socotelile de care pomenești.

Nu mai înșir parlamentările care au urmat. Trebuia să vin din alte suferinți și umilinți, ca să am înțelegerea unor asemenea împrejurări ridicole. Îmi impuneam oarecum un rol de spectatoare, supraveghindu-mă. Mă amuzau replicile femeii și ale bărbatului. Însfîrșit au trebuit să accepte în chip provizor catastrofa care se producea și mi-au deschis casa în care m-am născut. Mă grăbesc să dau informația că n-am simțit nici o mișcare sufletească intrînd în mirosurile vechi și nimic nu mi-a evocat trecutul.

Îndată ce am pus astfel piciorul în prag, m-am uitat în juru-mi. Am căutat sprijinul autorității. Pretorul era la douăzeci de kilometri distanță. Primarul plecase de un sfert de ceas la Botoșani. Pe notar l-am găsit prinzînd muște. Cum m-a văzut și i-am spus cine sînt, a fost foarte curios să-mi cerceteze carnetul de identitate. În ceea ce privea treburile moșiei, s-a declarat cu desăvîrșire incapabil să-mi dea vreo informație. Pe cît știe el, Gherasim Tulbure duce de mulți ani greutățile și nacazurile, și tot el ar trebui lăsat să-și vadă înainte de treabă.

— Nu e vorba despre asta, domnule.

— Dar despre ce, mă rog matale ?

— E vorba despre un bun al meu pe care vin să-l iau în stăpînire și pretind să mi se înfățișeze socotelile, inventarul și hotarele.

— Au să se înfățișeze și au să se deie toate ; să n-ai mata nici o grijă ; Gherasim e băiet detreabă și-i din partidul nostru, care-i acuma la putere ; la alegeri s-a luptat ca un leu și domnul prefect ține la dînsul ca la ochii din cap. Așa că eu, duduie, te rog pe mata să te duci să vorbești cu «cel mare».

L-am lăsat să-și urmeze înainte exercițiul cu mușchele și m-am retras, amuzată întrucîtva de întorsătura pe care o luau lucrurile.

Am văzut pe cel mare, adică pe domnul prefect. Domnul prefect e un om încredințat că e bărbat frumos, ceea ce e adevărat, și că, deci, datoria lui e să facă curte unei femei tinere. L-am făcut atent, în chip delicat, că vizita mea are cu totul alt scop. A ! este o chestie cu Gherasim Tulbure ? E un om pe care-l cunoaște ; ar trebui lăsat să-și vadă de treabă. Cum se poate ? Nu vrea să dea pe samă ? Nu-i nevoie să așteptăm o punere în posesie formală ; am să-l chem la mine să-i bat din picior ! Auzi dumneata ? Ce ? a nebunit ? — Domnule prefect, nu cred să fi nebunit. — Ba, din cîte-mi spui mata, duduie, văd că a nebunit. Am să-l pun la rezon. Mai cu samă nu-mi place obrăznicia lui față de asemenea persoană. Să fii mata încredințată că se va face cum poruncești.

M-am uitat de sus și cu răceală la domnul prefect ; cred că n-am făcut bine. În așteptarea fulgerului său, m-am consultat din nou cu avocatul. Dumnealui mă îndemnase la asemenea demers, ca să scurtăm căile. De altminteri și pe dumnealui îl alesesem bine : e decanul baroului și personagiu cu influență. Ascultă zîmbind, înțelege perfect, încuviințînd din cap cu gravitate. — Duduie, zice, eu sînt un doctor care nu mă înșel ; boala e ușoară, însă va trebui să dureze. Dacă dumneavoastră intenționați să plecați în străinătate, îmi puteți lăsa o procură. I-am mulțămit frumos de sfat.

Domnișoara Corban tăcu dintrodată și întoarse ochii spre amurg. Ar mai fi putut face comentarii ; le înghiți oarecum pe toate cu displăcere și-și strînse buzele.

Bătrînul o privi gînditor. Începu să se plimbe iar, cu mîinile la spate. Din cînd în cînd ridica dreapta și-și freca energic tîmpla. Cu fruntea încrețită, domnul Levi Tof îi urmărea și-i pîndea toate mișcările : era evident că nici atitudinea, nici mișcările lui cuconu Gheorghiță nu-i plăceau.

Boierul făcu ocolul cerdacului și se opri în locul de unde plecase.

— Levi, zise el, tu nu pleci ; rămîi aici ; ai să joci cu mine trei partide de pichet.

— Cucoane Gheorghiță, îndrăzni misitul, faceți bine că trimeteți mîni pe contabilul dumneavoastră la Movileni.

—Levi, ți-am spus ce ai de făcut. Tu taci din gură. E bine să te duci și tu acolo, mîni, cu Iorgu contabilul.

Porni iar să se plimbe, făcînd ocolul.

Se opri iar.

— Să se trimeată răspuns lui Păun să nu plece ! strigă el către stîlpii cerdacului încununați de caprifoi. Ați auzit ?

— Da, cuconașule, răspunse cineva de undeva, din lăuntrul casei.

— Să steie și s-aștepte pînă ce l-oi chema. Ați auzit ?

— Auzit, cuconașule.

După ce făcu și a treia plimbare, frecîndu-și cu energie tîmpla, rămase cu ochii holbați asupra domnișoarei Corban.

— În clipa asta să știi că nu-s bun de nimic, fetiță, zise el, zîmbind strîmb. Nu-mi place nici că nu-mi pot găsi loc, nici că sînt silit să vorbesc. Umblă fierea în mine ia așa : parcă mă săgetează. Sînt tulburat, nu vreau să hotărăsc, în sara asta, nimic. Am nevoie întăi să cetesc eu faptele și după aceea să le lăs să destileze în mine acea otravă care mă limpezește deplin. Atuncea mi-am luat de-o grijă ; ce am hotărît se săvîrșește. Auzi dumneata ! pufni el către stîlpii cerdacului, mai făcînd o dată ocolul. Te rog să mă ierți, se întoarse el posomorît către domnișoara Corban, și să-mi dai voie să lepăd din mine celelalte supărări și indignări pe care le am. La urmă am să rămîn numai cu

boclucul acesta. Phe ! auzi dumneata comedie ! Ai văzut ce poate ieși dintr-un om detreabă ? Tatăl său a fost om cumsecade, duduie !

— Cine, nînașule ?

— Tatăl lui Gherasim. L-am avut sub mîna mea ani de zile. De-atuncea-i mult ; poate am uitat, dar mi se pare că și-ntr-acela mi-a venit să trag cu pușca. L-am lăsat ; am văzut că n-am eu dreptate ; nu mă înșelase la vînzarea grîului, ci la vînzarea fînului. Care socotești dumneata că este indignarea mea cea dintăi ? Indignarea mea cea dintăi este că Dionis — tatu-tău — a săvîrșit ceea ce se știe. Stăi la locul tău, Levi ; n-ai nevoie s-asculți ; nu te mișca. Sînt indignat că a fost prost (te rog, fată, să mă ierți !). În tagma asta sînt destui, slavă Domnului ; dar el a exagerat. Indignarea mea de-al doilea este impotriva tinerilor din ziua de azi, care vor să le curgă aur în creștet fără să miște un deget. Ce-a făcut, mă rog, Luca ? prin ce fapte și-a creat drept la casa mea de bani ?

— Vai, ce nume de evanghelist, nînașule ! Cine-i domnul Luca ?

— E un tînăr care nu-mi este de nici un folos, fetiță. Își dă aere de savant și de poet ; dar nu-i nici una, nici alta. După ce s-a scris «Concertul în luncă», eu nu mai dau voie nimănui să înșire cai verzi pe pereți ! Iar medicina pe care pretinde dumnealui c-a învățat-o la Universitatea din Cluj nu face doi bani, de și am dat pe dînsa nici nu-ți închipui dumneata cîte vagoane de grîu ! nu-ți poți închipui cîte vagoane de grîu ! Ce-i, mă rog, un medic ? îl întreb eu și te întreb și pe dumneata. Un individ care vine la mine, îmi pretinde să scot limba și socotește cu ceasornicul de cîte ori îmi bate inima ; după aceea mă lasă să mă însănătoșez, căci eu nu-s așa de naiv să dau parale la spițerie pentru rețetele lui. Asta-i un medic ; pe cînd eu îi pretind să știe a recolta grîu de pe moșiile bătrînilor, mai ales după ce acei bătrîni s-or duce de aici, vindecați definitiv de supărările lor.

Începea să se întunece. Umbra livezii se albăstrea. Una dintre slujnicile dinlăuntru ciocăni ușor la ușă, apoi apăru. Era alta decît cele două pe care le văzuse pînă atunci domnișoara Corban. Acuma îi era și mai greu să le deosebească, deoarece toate aveau cam aceeași înfățișare și aceeași îm-

brăcăminte. Erau «femei stătute», cum știa ea că se spune la țară, adică trecute de patruzeci de ani. Mîncarea de la curte le îngrășase îndestulător, ca să le puie în evidență unele proeminențe și bărbiile. Purtau șorț alb și cununiță de horbotă.

— Ce este, Anică ? întrebă brusc bătrînul. Fără să aștepte răspuns, adăogi : Poruncește bucătarului să întîrzie masa, pînă ce-oi da eu semn.

— Da, cuconașule. Am venit să vă poftesc la telefon.

— A, telefonul ! Trebuie să fie doctorul Luca, evanghelistul dumnitale, rîse el strîmb către vizitatoare.

— Nu-mi recunosc nici un drept asupra doctorilor și evangheliștilor, se împotrivi domnișoara Corban, ca și cum ar fi întors niște cornițe.

— Cred ; nici eu nu vreau să-mi recunosc asupra lor vreun drept. Du-te tu, Levi, și primește răspunsul pe care îl aștept. Fă-mi acest serviciu.

Bătrînul se lăsă pe scaun. Păru dintrodată obosit. Figura lui încrețită, cu ris strîmbat, era în legătură, probabil, cu tulburarea care-l agita. Ochii lui păruseră, în prima jumătate de ceas, normali domnișoarei Corban. Acuma unul privea piezîș, înlăuntru. Nu era același. Era afectat de strabism cînd ochiul drept, cînd cel stîng. Din pricina asta obrazul boțit părea a avea un rictus ; era evident că bătrînul nu voia să zîmbească.

Domnișoara Constanța îl privea cu atenție. De cum se ridicase Levi Tof și ieșise, bătrînul boier căzuse într-un fel de reverie, privind într-un singur punct, în fundul cel mai întunecat al cerdacului. O altă slujnică intră și depuse pe o masă două luminări în globuri de sticlă.

Domnul Levi Tof se întoarse destul de curînd.

— Spune, Levi, murmură răgușit bătrînul.

— Cucoane Gheorghiță, răspunse cu delicateță misitul ; domnul doctor Luca vă transmite această simplă informație, textual : «În noaptea de 31 august spre 1 septemvrie, ora 12 și un sfert».

— Cum ? ai auzit bine ?

— Exact, cucoane Gheorghiță, întocmai precum v-am spus.

Domnul Levi Tof se așează la locul său. Urmă tăcere. Bătrînul lăsă să-i atîrne mîna stîngă pe marginea jîlțului.

— Ascultă, fată, începu el, cu liniște aparentă, ridicînd ochi punctați de lumină spre domnișoara Corban. Asta-i supărarea pe care vreau s-o lepăd, pe lîngă indignările celelalte.

Domnișoara Tanța avu întâi intenția să joace rolul ce se impune în asemenea împrejurări : să sară de pe divan, să se apropie de bătrîn și să-i cuprindă o mînă. Avu plăcerea să constate că e mai bine să rămîie sinceră. Nu simțise încă născînd în ea sentimente deosebite pentru acest bătrîn, altfel destul de interesant. Era mai mult curioasă ; deci rămase în locul confortabil unde se afla.

— Iată ce este, în puține vorbe, urmă bătrînul Vrînceanu.

Sînt opt ori nouă ani de cînd s-a înfățișat la mine un om străin, întrebîndu-mă dacă n-am nevoie de un slujitor bun la vite. Avea acte în regulă, vîrstă potrivită — barbat voinic și cărunt — și înfățișare blîndă. Era de loc de peste munți ; dintr-un sat de pe lîngă Bretcu. Fusese la cătane ; știință de carte n-avea ; se îndeletnicise cîndva și cu ciobănia ; slujise și la un grof ; pe urmă groful pierind, el ieșise în lume după alt stăpîn. Îl căuta pe acest stăpîn de optsprezece luni. Se oprise ici-colea ; nu-i plăcea. La mine, cît stătuse în preajma curții, observînd și pîndind, văzuse vite frumoase și auzise și o larmă care-i plăcea, de tot felul de animale și orătănii.

— Dacă mă primești, măria ta, zice el, eu am să cerc să rămîn aici. Numai să nu fiu prea tare asuprit și să mă lași, măria ta, să îngrijesc cum știu eu de vietăți.

Îl lăs să-și vadă de treburi și-l priveghez.

Ce-avea el care nu mi-a plăcut de la început ? dar pe urmă m-am deprins. Se ruga și se închina, dimineața, cam mult. Mie nu-mi convine să-și piardă slujitorii vremea. Fă-ți repede cruce ; pune mîna pe pîne și pe brînză și du-te la treaba ta. După ce se ruga, își rotea ochii împrejuru-i, observînd să nu-i fie straiul ponosit. Asta iar, după a mea părere, e pierdere de vreme. Și o cămeșă totdeauna spălată și curată e un lux de prisos pentru un servitor la vite. Să vezi, însă, ce se întîmpla după ce ieșea de la rugăciune și de la inspecție. La vite și la paseri fusese el din zori, îndată ce sărise din așternut ; cum ieșea de la rugăciune, îmbrăcat și pieptănat, — vacile, viteii, mînzii

și iepele, porcii, juncii — care pe unde erau în ogrăzile lor — veneau către el și-l salutau. Te rog să nu zîmbești.

— Nu zîmbesc, nînașule.

— Te rog să nu zîmbești. Ceea ce spun e adevăr. Departe de a zîmbi, eu stăteam și mă uitam cu nedumerire și cu oarecare sfială. Pe urmă am văzut eu la el tot meșteșugul, care nu era decît blîndețea. Și mai era o cunoaștere secretă a naturii animalelor : cînd și cum trebuia să le vorbească, în ce chip trebuia să le dea mîncare, unde-i partea cea mai sensibilă a pielii, ca să le mîngîie. Am văzut curcani venind la el și prezentîndu-i capul, iar el îi scărpina ușor sub apendicele ciocului, trecînd delicat sub moț degetul cel mic. Am stat mult și m-am uitat cu interes cum descează purceii. (Eu am instalații frumoase pentru porci de rasă York.) Omul meu întrebuința o vărguță ca o baghetă magică. Abia îi atingea și le spunea un număr ori un nume la fiecare. În legătură cu mîncarea și cu boxele lor, administra așa fel acea baghetă și numele ori numărul care răspundea fiecăruia, încît petreceam ca la un teatru de varietăți. Viței, mînz, cucoș urmau aceeași administrație și educație. Așa încît, în doi ani am avut o generație de făpturi ale lui Dumnezeu care-și cunoșteau stăpînul, răspundeau îndemnurilor și chemărilor lui, — umblau după el ca niște adevărate animale domestice, așa cum au ajuns pînă acuma să fie numai cînii ; glasul lui era pentru ele tot așa de neapărat trebuitor ca și hrana. Ce să spun ? acest străin din munți, cu numele Ambrozie, care nu știa carte, era tata ogrăzilor mele ; umblau toate vietățile la vorbele lui, ca purtate de un farmec. De altminteri știa să le descînte și să le vindece de multe boale. Pot să mai adaog că se ocupase și de unii din cînii mei de vînat, pînă ce l-am oprit : căci nu voiau să mai stea decît cu dînsul. Singurele nacazuri pe care mi le mai pricinuia acest om al lui Dumnezeu erau reclamațiile pe care mi le supunea, împotriva slujitorilor de la pluguri și de la hărăbăli : cum că asupresc boii. — No, că dacă nu dai o poruncă, măria ta, să nu mai suduie, să nu mai dușmănească și să nu mai ucidă vitele, eu îmi cer simbria și mă duc în lume. Eu cu asemenea rînduială nu pot trăi. Am găsit un stăpîn bun, har Domnului, dar nu pot suferi dușmani ca aceștia !

Așa a trăit omul meu Ambrozie în ograda mea de aici sănătos și în putere pînă în acest an. În primavara asta, mi s-a părut că-i mai puțin vioi decît îl știam.

Aveam obicei să mă duc să-l cercetez din cînd în cînd. Pe vremea cînd era munca în toi la cîmp, îl cercetam mai rar. Nu-l văzusem o săptămînă. Îl găsesc slăbit. Stătea într-un colț al ogrăzii, să-l bată soarele. Era în Duminica Floriilor. Animalele liniștite, prin cotloanele lor. La poarta ogrăzii unde își avea chilia, muguri de iovă. Făcuse el două mănunchiuri și le aninase unul în dreapta și altul în stînga. După ce trec eu, ca să stau de vorbă cu dînsul, vine un juncan roș și se tot năcăjea să ajungă cu botul mîțișorii de iovă. Omul se ridicase din colțul lui, ca să-mi iasă întru întîmpinare. Vede juncanul roș. Îi pusese el singur nume : Zorilă. «Nu-i voie, Zorilă, zice ; acele crengi sînt ale Domnului Isus. Feri și du-te la locul tău.» Juncanul l-a ascultat și s-a dus.

— Ce ai tu, Ambrozie ? întreb. Mi se pare mie ori mă înșel ? dar te găsesc slăbit, parcă ai avea în tine o trudă.

— Stăpîne, răspunde slujitorul ; m-ajunge o întîmplare veche ; eu am fost pușcat prin coșul pieptului, de niște hoți, acu douăzeci și doi de ani. Tînjesc cîteodată, primăvara, și tușesc.

— De ce nu te duci la un doctor ? Iaca, să te trimet în tîrg la Botoșani, să te vadă doctorul Șeptelici, care vine de mă caută și pe mine, cînd scîrțîi.

— Apoi, stăpîne, zice el, cînd o fi vorba despre asta, să știi că-s gata. Mai beau eu niște fierturi pe care le știu. Am s-o mai duc o vreme, dar nu mult. Îs om destul de vechi.

— De cîți ani ești, Ambrozie ?

— Apoi am trecut de șaizeci.

— Te socoteam cu mult mai tînăr.

— Că nici prea bătrîn nu-s, dar am avut năcazuri pe care numai Dumnezeu le-a știut.

Cu vorba asta, l-am lăsat între dobitoacele lui și l-am văzut, după aceea, cătîndu-și de treabă ca și mai nainte. Au trecut muncile primăverii, au venit prașilele, secerile. Într-o sîmbătă sara, aflu de la slujnice : Ambrozie nu-i bine.

Trec pe la el. Într-adevăr, se încîrjoiase de șele și tușea.

— Mi-a venit vremea, îmi zice el, fără supărare.

— Să te trimet la Botoșani, la spital, Ambrozie.

— Ba nu. Că m-am înțeles cu domnișorul doctor, nepotul domniei voastre. Mai șed aici pînă la Schimbarea la Față.

În ziua de 6 august, Schimbarea la Față, a stat el de vorbă cu toți școlarii lui ; nu știu ce le-a spus ; a venit la mine să-mi sărute mîna, a primit răvașul către doctor, s-a suit în căruță și s-a dus, învălit în sarică de și soarele pălea cu putere.

Femeile îmi zic :

— Duceți-vă, cuconașule, și vă uitați cum stă ograda întoarsă spre el : juncii, mînzocii, purceii, paserile. Parcă l-ar întreba numai cu ochii ce este.

După ce s-a dus la spital, mi-a scris doctorul Șeptelici că încă nu s-a stabilit bine ce are ; că suferința omului meu e ca un fel de otrăvire lentă ; însfîrșit, au să mă ție în curent ceilalți medici, căci dumnealui pleacă într-o misiune în străinătate. Medicii secundari s-au mirat numai, după cît am auzit, că cer rapoarte despre un oarecare om de rînd. Ceilalți slujitori ai mei, care rămăseseră acuma mai mari la ogrăzi după ce căpitenia lor plecase, trimeteau vorbe prin femei cum că-i bine și fără ungurean. Vitele mînîncă și dorm ; sînt destoinici și alți oameni ; ar face bine boierii să nu mai caute în coarne, așa, veneticilor din toată lumea. Grăiau așa, ei în de ei.

Acuma, astă-noapte, iată ce s-a întîmplat. M-am culcat devreme ca de obicei, și am dormit un somn. Cîteodată am nopți cu liniște puțină : atuncea pedepsesc pe doctorul meu de la Cluj ; îl trezesc, îl chem la mine, stăm de vorbă, jucăm cărți, îmi mai face o cafea. Ca să nu i se pară nimica ciudat, opresc pendula din odaia mea, ori schimb arătătorul la o oră tîrzie. Astă-noapte, nu s-a întîmplat nimic din toate acestea. Dormeam destul de liniștit, cînd am fost trezit de un freamăt. Era ceva cu totul neobișnuit : lătrau cînii, mai mult urlau decît lătrau. Juncii ieșiseră din staulele lor și mugeau. Nechezau subțire harmasarașii mei de rasă. Guițau purceii York.

Ori au dat niște lupi, mă gîndesc eu, ori năzuiesc la avutul meu niște dihănii mai rele, adică oameni.

Cînd ies afară în cerdac, găsesc și pe doctor. Auzise și el și luase pușca. Trecem din cerdac în întăia ogradă. Atuncea au izbucnit cucoșii din găinării, și, îndată după țipătul cucoșilor, au prins a cotcodăci găinile. După frămîntările de zgomote, am înțeles că animalele sînt toate ieșite afară.

Argații erau și ei treji.

— Ce este ? strigă doctorul Luca.

— Apoi știu eu, cucoane ? răspunde unul, din întuneric. Parcă noi ne pricepem la o poznă ca asta ? Zic unii că poate să fi murit ungureanu la spital ; dobitoacele au avut înștiințare.

Astăzi a plecat doctorul la Botoșani ; de aceea nu-i aici, de față. Ai auzit și dumneata comunicarea lui telefonică. Ambrozie a murit astă-noapte, îndată după ora 12. Tocmai cînd s-a produs acel freamăt care m-a deșteptat.

Isprăvindu-și povestirea, bătrînul ridică fruntea, așteptînd o întrebare, ori o replică. Părea obosit, mîhnit ; întărîtarea i se topise. Aștepta neliniștilor lui un sprijin. Dar domnișoara Constanța găsi de cuviință să tacă, asculfînd în sara așa de liniștită, fără nici un susur de vînt, răsuflarea îngreuiată a lui cuconu Gheorghiță.

Deodată se întoarse, zîmbind cu dulceață nașului său. Zise domol :

— Asemenea om mi-ar fi trebuit mie, ca să îmblînzească dobitoacele mele.

Bătrînul mormăi :

— Are să se găsească altul, dintre cei care mai trăiesc.

Se ridică încă hursuz, cu oarecare greutate, de la locul lui. Fata săltă sprintenă de pe divan și veni lîngă dînsul, cuprinzîndu-i brațul drept.

— Bine, bine, rîse el silit ; am început a mă liniști. Să mergem.

Strigă către slujnice :

— Dați la masă.

Își conduse fina, cu galanterie, către o încăpere dinlăuntru, unde începeau să se audă țăcănituri de tacîmuri.

Levi Tof își părăsi colțul său de tăcere și făcu și el cîțiva pași, ca să se desmorțească. Înghină un început de cîntec, din două note false. Tăcu și aplecă urechea, așteptînd să fie chemat.

— Vă poftește cuconașul ! tresări glasul pripit al slujnicilor, în cadrul ușii ; poftiți numaidecît, ca să nu se supere iar.

Pornise dintrodată mișcare de cătră cuhnii înspre odăile boierești. Slugile se interpelau cu jumătate de voce, umblînd cu mare vioiciune.

Stînd drept în jîlțul lui, bătrînul primea în față lucirea lămpilor sau buna-dispoziție — apărută pe neașteptate — a domnișoarei Corban.

V

Unde se arată cei dintăi oameni din țara necunoscută și se pomenește în treacăt despre personagiul nostru principal

Chiar în sara aceea împrejurările au început a lua un alt curs, influențate de îmblînzirea partenerilor. Se simți asta întăi în situația domnului Levi Tof, care deveni zîmbitor, ieși mai în lumină și dădu drumul unei fraze întregi, fără să fie întrerupt de Vrînceanu. C-un obraz mai liniștit, bătrînul boier începea să intre în preocupări nouă. Ascultă destul de distrat oferta fermă, pentru mazere, a intermediarului ; îl lăsă să isprăvească și-l întoarse în altă direcție, adică îndărăt, punîndu-i mîna pe umăr.

Îi zise cu agerime și întărîtare :

— Mîni, știi ce ai de făcut, Levi.

— Desigur că știu, cucoane Gheorghiță. Mîni eu sînt un parlamentar ; nu port însă batistă albă într-un vîrf de băț, ci duc inamicului un ultimatum.

— Levi, îl amenință bătrînul c-un deget lung, încep să mă îndoiesc de inteligența ta. Eu n-am a trimete lui Gherasim Tulbure nici un ultimatum. Se duce Iorgu contabilul în calitate de profesionist, ca să-și arunce ochii în

scripte, dacă poate. Are de tratat niște afaceri inexistente, poate face niște propuneri ; poate bea vin roș cît poftește, ca să audă laudele și argumentările acelui domn onorabil... Domnișoara bagă de samă, nădăjduiesc, că expresiile mele s-au îmbunătățit ; că nu mai există bandiți, nici șireang. Intenția mea este să ajungem la sfîrșitul cel mai mulțămitor cu delicateță și mai ales cu grabă. Mai cu samă ție îți place procedeul acesta, Levi, nu-i așa ?

— Îmi place, oftă domnul Levi Tof ; îl presimt.

— Deci, întovărășind pe Iorgu, urmă boierul, ești un simplu observator inofensiv, care te plimbi cu mînile în buzunar prin Movileni. Vreau să cunosc și ce progres a făcut apelul acestei copile la spiritul de dreptate al reprezentanților stăpînirii.

Domnul Levi Tof privea și asculta cu admirație, solicitînd și pe domnișoara Corban să se asocieze la atitudinea lui.

— Cucoane Gheorghiță, zise el, dumneavoastră vorbiți acum ca un onorabil gentleman în Camera Comunelor. Am să fac toate investigațiile, să vedem în ce măsură puterea executivă are intenția să se opuie justiției, și voi depune în cel mai scurt timp impresiile mele privitoare la domnii care ne interesează.

— După cît înțeleg de la tine, Levi, reluă bătrînul, domnișoara Constanța are o aliată în doamna preoteasă Eleonora. Treci pe acolo și transmite salutările finei mele, adăogînd că fina mea are și intenția să-i facă o vizită. De la dumneaei se va ști dacă au mai avut loc adunări zgomotoase, sara, la Gherasim.

— Înțeleg. Domnișoara Corban dorește să ceară un sfat de la doamna preoteasă.

— Asta înțelegi tu, Levi ?

— Asta are să înțeleagă cucoana Eleonora. Duduia noastră are să binevoiască numai să aibă răbdarea s-o asculte vorbind două ceasuri.

— Are să aibă răbdare, Levi. Și are să aibă fina mea și bunătatea s-o poftească aici în cerdac la noi pe cucoana Eleonora preoteasa. Vizita aici se va face cu oarecare taină, și fără ca să fiu eu de față. Avem cafea bună și tutun fin. Ai auzit, fetiță ?

— Am auzit, nînașule. M-am temut că ai să mă expediezi în astă-seară la Movileni, în odaia mea în care plouă. Prefer să mă duc mîni-dimineață ; în noaptea asta am să pot avea un somn fără vise. Acum două ceasuri, n-aș fi putut mărturisi că mă tem să mai dorm la Movileni ; acuma mărturisesc. Totuși, mîni am să mă înfățișez la postul meu ; domnul Levi Tof are să-mi fie tovarăș.

— Ba asta nu se poate, hotărî bătrînul ; și domnul Levi Tof aprobă numaidecît. În sat la Movileni, dumneata cunoști pe Levi foarte puțin. Te salută cînd treci, îi răspunzi ușor, și atît. În sat la Movileni, la curtea veche, dumneata numaidecît trebuie să te înfățișezi, deoarece, de mîni, meșterii mei din Luncavăț intră la cele dintăi lucrări de reparații și amenajări. Cărăușii încep a aduce var și năsip pentru păreți, material pentru uși și ferestre, draniță pentru acoperiș. Ajutoarele grădinarului meu intră în sălbătăcia parcului și degajează luminișurile și vechile ronduri de flori. În fiecare zi te duci de aici, într-un paneraș al meu, c-un cal blînd ; vezi cum merg lucrările, te superi și mustri cum se cuvine pe meșteri. Acești meșteri se ocupă de lucrările lor și în același timp nu pierd din ochi pe duduie, ca să nu i se întîmple vreo neplăcere. Mai este ceva și cred că am isprăvit deocamdată. În paneraș trebuie să ai un tovarăș. După ce ajungi acolo la Movileni, deasemeni. De aceea am dat poruncă lui Păun să nu plece. Să vie Păun !

Domnișoara Tanța așteptă răspunsul obișnuit al slujnicilor din dosul canaturilor. Nu răspunse nimeni la poruncă. Bătrînul era deci prudent ; îndată ce trecuse la afacerea delicată urechile cerdacului dispăruseră. Descoperirea asta, într-adevăr surprinzătoare, i se păru fetei de bun augur. Bilanțul acelei zile nu reprezenta nimic pozitiv ; se rezuma într-un amestec de vorbe. Această simplă observație — că vorbele nu fuseseră ascultate de nimeni din afară — valora mai mult decît speranțe și făgăduieli.

Bătrînul boier păși pînă la colțul cerdacului și strigă către ograzi :

— Să vie Păun !

— Îndată, cucoane ! se auzi un glas îndesat și gutural.

Pe o ușă îngustă, care dădea înspre ogrăzi, își făcu loc, fîșîind cu picioarele încălțate cu cizme mari, un bătrîn roș la obraz și gras, cu foalele strînse într-un chimir lat împodobit cu alămuri și lanțuguri. Purta plete lungi albe și mustăți. Obrazul țăpos, neras de cîteva zile. Clipi cînd dădu cu ochii de lumini și aștepta poruncile boierești, mîngîindu-și de două ori, îndesat, mustățile cu mînicile largi ale cămășii. Păun bătrînul era vătaful lui cuconu Gheorghiță din vremuri de demult. Era un gospodar din satul dintre păduri care se chema Șipote, unde arătase și Cîrloman că-și are baștina. N-avea deloc cunoștință de carte ; ținea pe răbuș toate socotelile și însemnările. De treizeci și cinci de ani nu ieșise de pe moșie. O vreme, nu voise să se înduplece a crede veștile despre tren. Apoi după ce se convinsese, după chiar vorba boierului, că într-adevăr a ieșit pe lume carul de foc, dădu o veste în jurul lui că s-apropie sfîrșitul timpurilor. Însfîrșit, după război, se înfricoșase văzînd cu ochii lui paserea de fier prin nouri. Îndată pusese în mîna preotului comîndul și-și suise în pod sicriul.

Pe cînd vătaful își făcea loc înspre vederea stăpînului, intră pe ușa îngustă încă un sătean, subțire, slab și umilit, cu opinci în picioare, suman în spate și taşcă la șold.

Vătaful Păun îl arătă cu capul :

— Iaca, l-am adus și pe Ion Arvinte.

Boierul cel bătrîn rînji :

— Aha ! Vra să zică s-a întors de la Botoșani Arvinte al nostru ? Acest Ion Arvinte, lămuri el împrejurarea către domnișoara Constanța, se năcăjește de vreo doi ani să se judece. Are el patima asta ; a auzit că se judecă oamenii ; ș-a căutat și el o pricină c-un alt năcăjit din sat de la Șipote. L-am sfătuit să steie liniștit ; n-a fost chip să-l astîmpăr ; i-am dat drumul să se judece. Ei, Arvinte, te-ai judecat ?

— M-am judecat, cucoane Gheorghiță.

— Ești mulțămit ?

— Știu eu ? Cred că-s mulțămit. Am luat avocat eu ; a luat și Gavril Ursu.

— Care a fost pricina voastră ? Spune, s-audă și duduia.

— Apoi care pricină alta să fie, cucoane, decît aceea pe care o știți dumneavoastră! Că Gavril Ursu a intrat într-o noapte în finaț la mine cu doi junci și mi-a făcut prepagandă.

— Am înțeles. Spune cum te-ai judecat.

— M-am judecat, cucoane, precum se judecă, urmă omul. Întăi s-a sculat avocatu meu și a spus fel și chip, cîte sînt în cărțile lui. După asta s-a sculat celalalt, al lui, ș-a bolborosit nu știu ce. Pe urmă s-au uitat unul la altul și și-au făcut semn; după aceea ne-au dat afară.

— Am înțeles și mai bine. După toate acestea, spune repede ce poftești, că eu am treabă cu Păun.

— Apoi, cucoane Gheorghiță, vă rog să nu mă lăsați. Ca să pot să mă duc eu la proces, după cum am vrut eu musai și dumneavoastră n-ați vrut, fiind tare bun sfatul dumneavoastră, a trebuit să vînd o juncă. Acuma îmi trebuie altă juncă în loc, căci plînge muierea de sare cămeșa de pe dînsa. Faceți o bunătate și-mi dați două sute de lei, să cumpăr o juncuță, ca să nu mai bocească nevasta.

— Însamnă-l cu două sute de lei, Păune, și dă-i o juncuță gîlcevitorului acestuia! hotărî bătrînul Vrînceanu. Îți mai trebuie judecată?

— Dă, cucoane, răspunse vesel Arvinte; cît oi fi ș-oi trăi, poate tot m-oi mai judeca o dată.

După ce ieși țăranul, vătaful rămase neclintit și tăcut, așteptînd să i se vorbească.

— Apropie-te, Păune, îi hotărî cu glas scăzut Vrînceanu. Uită-te colea la duduia asta și bagă de samă. Duduia asta a căzut acuma aici la noi din țări străine. Are nevoie de o fată vrednică, să steie pe lîngă dumneaei. S-o slujască și să umble cu dumneaei. Mi-ai vorbit tu, odată, de una.

— Da, cucoane, este o fată la noi, la Șipote. E deșteaptă și vrednică, numai nu știu dacă i-a plăcea duduii. E una care a făcut un copil de fată mare. Nu-i ea așa de vinovată, deoarece n-a avut nici părinți, nici stăpîn. Dacă-i trebuie slugă duduii, cred că-i bună.

— Duduia are nevoie de tovarăș, lămuri boierul; în fiecare zi dumneaei are a se duce la moșia dumnisale, la Movileni, ca să vadă cum merge lucrul la curte. Să nu iasă careva dintr-o rîpă, să nu se sparie calul.

— Atuncea se chiamă c-a venit stăpîn la Movileni ?

— Precum se vede.

— De aceea umblă Gherasim Tulbure la toate hotarele, spăriind vîntul. De la binele în care și-a făcut cuib ca guzganul, el nu s-ar da dus.

— N-a avea ce face, Păune. S-a duce.

— Ducă-se, cucoane. Cu vorbele nu face nimica. Vra să zică, ce i-ar trebui duduii matale ? Precît înțeleg eu, mai ales de tovărășie la drum are nevoie. Ei, atuncea luați-o pe fata asta, căci pentru așa ceva nu i-ți găsi dumneavoastră păreche în toată țara. Vă rog să n-aveți îndoială : am eu știință despre un lucru pe care domniile voastre nu-l știți.

Boierul privi țintă pe vătaf.

— Asta-i Simioana lui Spiridon Ignea ? întrebă el încet.

— Îhî !

— Bine, Păune ; ad-o mîni-dimineață.

În urma retragerii vătafului celui bătrîn și burduhos, rămase un fel de oboseală domnișoarei Constanța. Luminile pîlpîiau în globuri ; pe dinaintea ochilor îi tremurau raze de painjeni. Căscă, ascunzîndu-și obrazul în perini, apoi își scutură fruntea.

— Ce fac ? unde sînt ? întrebă ea rîzînd.

— Fii liniștită ; du-te și te culcă, o îndemnă bătrînul. Mai ales fii cuminte și ascultă.

— Așa-i că sînt rea și îndărătnică ?

Stătu o clipă la îndoială :

— Nici dumneata nu eşti tocmai bun, nînaşule ; dar imi place cum eşti. Ai putea să-mi explici de ce ?

— Nu-ți explic nimic ; te fac numai atentă că blîndețea ori asprimea trebuie să răspundă scopului vieții.

— Vorbe grave ; scop în care nu cred.

— Încearcă și crede.

Bătrînul îi rosti cuvintele acestea ca de departe și neglijent ; în clipa următoare păru străin de ele. Domnișoara Corban crezu că ar avea dreptul să dea o replică ; însă era prea obosită. Primi să fie călăuzită de brațele slujitoarelor pînă într-un iatac alb, cu perine și saltele moi, în care trupul i se cufundă cu deliciu. Încercă să mai lege cîteva gînduri privitoare la luptele zilei. Cre-

dința aceasta într-un scop al vieții, despre care i se vorbise, i se părea în orice caz o absurditate și o prejudecată.

«Mi-e suficient bățul cu care mă apăr energic», murmură ea înainte de a adormi.

În aceeași poziție în care o surprinsese somnul adînc, se trezi. Era liniște luminoasă și albă ; storurile lăsate se umflau ușor de o adiere : deci ferestrele erau deschise. Nu erau, însă, deschise direct afară, ci într-un geamlîc în care i se părea că umblă, cu pași de pîslă, cineva.

Privi cu mirare asupra icoanei din unghiul zidurilor, la care ardea candela nopții. Cîteva stampe și covoare, pe care nu le văzuse niciodată... Se întreba unde se găsește ; apoi, încet-încet, începu să se lege cu întîmplările din ajun.

Starea fizică plăcută în care se afla se asocia cu o încredințare de izbîndă, încă nelămurită ; în același timp, cercînd să cuprindă impresiile, tablourile și cuvintele cu tot ce avuseseră ele neobișnuit în spațiul celor cîteva ceasuri, găsi că nu le poate atribui o logică și un sistem. Rămîneau tulburi toate, într-un șirag întortochiat, vorbe de primitivi, ori de bătrîni capriționși.

Va trebui să deslușească ce e vag și să călăuzească singură ce e șovăitor.

Ce rol poate avea un intermediar puțin cam ridicol în inspecția ce-i fusese ordonată ? Se va plimba ici-colo cu mînile la spate. Și ce rost are acel Iorgu contabilul ? Adaogă la asta meșteri care bocănesc, sparg și retează cu învierșunare. Trebuie să se mai arate și o fată pe care o chiamă Simioana. S-o apere de atacuri ori să-i spuie povești ? Nu mai rămîne decît să se înfățișeze și domnul doctor Luca, răsucindu-și mustața și declamînd versuri proaste. Să mă ridic și eu cu patos, zîmbi ea, ca să cînt o romanță.

În vremea asta Gherasim Tulbure umblă și poruncește pe moșia lui.

Astfel, viața are un scop.

Domnișoara Constanța rîse către sine însăși, trezindu-se deplin.

Deveni atentă. În dosul storurilor umflate din cînd în cînd de adierile dimineții, păreau a se schimba vorbe în șoaptă. Erau, probabil, servitoarele cele grase și cuminți,

cu șorț și coroniță, care o aduseseră la culcare și acum îi pregăteau baia. Era desigur foarte dimineață și o socoteau încă adormită.

— Cu cine crezi tu să fi vorbit ?

— Nu știu, Anică ; tu știi ; eu eram pe ceea lume ; l-am visat pe Nastratin Hogea : pesemne unde m-am uitat la jidovul boierului.

— Vai, Ileană, n-a fi stat cumva de vorbă cu Ambrozie Ungureanul ?

— Dar ce spunea ?

— Nu știu, nu înțelegeam ; făcea numai : mor-mor, ca și în alte nopți cînd stă ca huhurezu. Trebuie să fi venit la el Ambrozie.

— N-ai auzit că acela a murit ?

— Poate să fi murit ; dar umblă duhul lui ; fiind duh de vrăjitor, nu poate avea hodină.

— Nu cred ; s-ar fi zbătut iar dobitoacele și galițile.

— Atuncea a stat de vorbă cu cucoana Sultana.

— S-ar putea și asta ; dar sarmana cucoană Sultana nu vine ea bucuroasă la sfat cu asemenea tiran. Cît a chinuit-o el în viață ! Batîr acuma să aibă liniște.

— Nu spune asta ; se împlinesc doisprezece ani de cînd a murit chiar în ziua de Probajeni. Dacă nu vine ea, o chiamă el. Ce crezi tu că face cînd n-are somn ? Spune el : mor-mor ; dar acest boier are blăstăm de viață lungă și nu moare. Pe lîngă altele, e farmazon. Cînd îi vin lui acele nopți, apoi stă și se uită un ceas la portretul cucoanei ; după aceea, într-un tîrziu, sufletul ei îl ascultă și vine. Așa a fost și în viață : i-a făcut lui toate voile. Apoi cum s-a arătat soarele, a intrat în baia lui, la ploaia cea rece, de se încrîncenă carnea pe mine cînd aud curgînd șiroaiele ; pe urmă a trezit pe domnu Levi ; pe urmă ța strigat să-i puie calul la trăsurică ; înainte de a se duce, a vrut să scoale și pe cuconașul cel tînăr. Dar aflînd că a venit tîrziu după miezul nopții, l-a lăsat.

— S-a întors cuconașu Luca ?

— S-a întors în ceasul cînd a adormit bătrînul : la cîntarea a treia a cucoșilor. Atunci n-aude nici tropot, nici pușcă, precum se știe. Ce are să zică duduia asta cînd l-a vedea ?

— Pe cine ?

— Pe cuconașu Luca.

— Ei, ce are să zică ? N-are să zică nimica. Un barbat ca toți barbații ; numai cît mai urît și mai uscat, și-și rade barba și mustața, de parcă-i dracu. Are să se uite la dînsul și are să rîdă ; asta-i mare șerpoaică !

— D-apoi că trebuie să fie bună poamă. Ai văzut tu cum îl înfrunta pe moșneag ?

O clipă de tăcere. O mînă feri storul și o privire se furișă spre pat. Duduia Constanța întrebă brusc :

— Gata baia ?

Cele două slujnice se feriră în laturi cu spaimă, cuprinzîndu-și gura cu palmele. Chicotiră înfundat, împungîndu-se cu frunțile.

— Am întrebat de baie, stărui poruncitor domnișoara Corban. Fiți fără grijă. N-am auzit prostiile voastre.

— Vai, duduie, se tîngui Anica, intrînd pe ușă și umbrindu-și ochii cu degetele ; nici nu îndrăznesc să mă uit la mata. Dar n-am spus nimica de rău.

Duduia cea străină rîdea. Atunci îndrăzni să intre și Ileana, umflată de rîs. Se veseleau acuma amîndouă, admirînd, desmierdînd și pregătind prosoapele și halatul. După aceea își făcură semne misterioase cu ochii.

— Duduie, îndrăzni Anica, să știi mata că a venit de la Șipote nebuna ceea de Simioana lui Ignea. Așteaptă să te scoli mata, ca să se înfățișeze.

— Are un nume care-mi place, zise domnișoara Corban.

— Vai, duduie, se miră Anica ; mie mi-ar fi rușine să am așa nume de barbat. Asta-i numai vina boierilor care au botezat-o. Le-a venit dumnealor așa un gust și au ales pentru fată un nume ca la neoameni. Ea zice că te știe pe mata ; că ați fost amîndouă botezate într-o zi, la curte la Movileni, cînd trăiau acolo boierii, părinții matale. Că au mai fost cu ea două fete de țăran. Și acelora le-au pus nume la fel. Dar fiind trei c-un nume, creștinate în același ceas, — două au murit, de vărsat. Așa că a rămas numai asta. Din zestrea care i-au fost dat-o, vitele și oile s-au părăduit ; i-a rămas numai un șirăguț de mărgărintare. Se frămîntă fel și chip să-i dăm

voie să intre să te vadă ; dar asta nu se poate fără poruncă de la mata.

— Spune-i să vie, se învoi domnișoara Tanța, mirată și mișcată întrucîtva de aceste ochiuri de lumină care se deschideau din trecut asupra sufletului ei.

VI

Aici se înfățișează unele dintre puterile locale

La ora 8 dimineața, se înfățișau la curtea veche de la Movileni șase meșteri lemnari, care începură să cerceteze și să măsoare. Doi se suiră pe casă.

Atuncea îi văzu, din ograda lui, domnul Gherasim Tulbure.

— Măi, ce faceți voi acolo ? strigă el de departe.

Oamenii de pe casă nu păreau să audă ; nici nu se uitau prin împrejurimi. Se interpelau unul pe altul, apreciind starea acoperișurilor.

Domnul Gherasim Tulbure, în îmbrăcămintea sumară în care se afla, trecu pe o portiță ruinată în grădina boierească ; ferindu-se de mușcăturile urzicilor nalte care luaseră în stăpînire aleile, ieși în ograda pardosită cu troscot și întrebă supărat pe meșterii de jos :

— Ce faceți aici, bre ?

Meșterii țărani se uitară la el cu liniște. Văzîndu-l că întîrzie vorbele consacrate, îl salutară ei, cuviincios :

— Buna dimineața, cucoane Gherasime.

— Care buna dimineață ? Să-mi spuneți acuma cine v-a permis să intrați pe proprietate ?

La asemenea întrebare, cu mult mai aspră decît cea dintăi, rostită de un om încă în cămașa de noapte, nespălat și cu părul zbîrlit și căzut în ochi, bătrînul Păun răspunse cu un ton deosebit de salutul cu care meșterii își făcuseră prezentarea.

Fără să se descopere, scoțîndu-și înainte chimirul plin de podoabe, grăi îndesat :

— Porunca stăpînirii, domnule.

— Cum? care stăpînire?

— Porunca duduii Tanța a lui răposatu cuconu Dionis. Pe cît știm noi, nu este altă stăpînire decît dumneaei.

Vechilul șovăi o clipă. Meșterii de pe acoperiș se uitau de sus la el. Asta pentru domnu Gherasim era o umilință de nesuferit.

— Da' voi de ce v-ați suit pe casă?

— Și ei, tot cu porunca, interveni bătrînul Păun.

— Cum? se supără dintrodată domnul Gherasim. Ce-mi cîntați voi mie aicea de stăpînire și de poruncă? Peste mine nu poate trece nimeni. Eu am aicea răspundere. Proprietatea asta mi-a fost încredințată mie cu act în regulă, cu caiet de sarcini; eu o duc în spate de atîția ani, Dumnezeu știe cum; mă ostenesc, cheltuiesc, îmi vînd și sufletul ca s-o țin în ființă; și vine un copil să mă deie la o parte? Sînteți nebuni, bre?

— Nu sîntem nebuni noi, domnule Gherasim.

Vechilul se dădu doi pași înapoi, congestionat și holbat. Privi pe bătrînul Păun de la cizmele-i enorme pînă la căciula țuguiată și de la căciulă iarăși la vîrful cizmelor, apoi izbucni cu mînie, străpungîndu-l cu ochii:

— Cum îmi vorbești tu mie, bre? Eu nu-s domnu Gherasim. Așa ai învățat, în slujba ta, respectul cuvenit boierilor?

— Boierii îs boieri, răspunse complect nepăsător slujitorul.

— Măi, d-apoi cînd te-oi lua cu harapnicul, n-ai să-ți aduci aminte de datoria ta? Și cînd te-oi strînge de beregată, n-ai să cîrcîi? Acuși n-au să te poată prinde zece ogari!

— Bine, domnule, dacă-i cu supărare și cu război, eu m-oi duce ș-oi aduce pe cine m-a trimes. A veni cu stăpîna și boierul de la Luncavăț, pe care cred că-l cunoști domnia ta. Noi sîntem oamenii dumnealui și împlinim o poruncă. Ce știm noi de contracte și de vechili? Treaba dumneavoastră. Aveți să vă descurcați, să vă dați socotelile și pace! Casa nu poate rămînea precum este; dacă s-a întors duduia, n-are să șadă ca o țigancă, în bordei; trebuie să-i facem așezare cuviincioasă, ca unei boieroaice. Dacă-i stăpînă, e stăpînă, n-ai ce-i face.

— Așa ?

— Așa.

— Și cine plătește, mă rog ?

— Plătește boierul cel bătrîn, care-i nînașul dumneaei. Iaca vin din urmă căruțele cu draniță și cu scînduri.

— Bine, asta înțeleg ; dar de ce ești tu obraznic cu mine, moșnege ?

— Care obrăznicie, cucoane ? unde poate fi la mine una ca asta ? Care eu mă aflu în slujba lui cuconu Gheorghiță de patruzeci de ani și asemenea rușine eu n-am pățit, să fiu alungat cu harapnicu și cu ogarii. Eu oi spune lui cuconu Gheorghiță asta, să vedem, ce-a zice și dumnealui !

Domnu Gherasim încerca să se liniștească, scrîșnind din măsele. Privi grabnic în juru-i, ca și cum ar fi căutat un loc de trecere îndărăt. Văzu în portița ruinată pe unde trecuse pe cucoana Natalia, care-i făcea semne disperate să se întoarcă, să-și puie făptura în rînduială, ca oamenii. În drum, dincolo de grilajul vechi căzut, se opriseră muieri, dîndu-și ghionturi și lungindu-și gîturile, ca să vadă mai bine. Bărbații, ființi mai grave, trecuseră înainte, dar acuma se întorceau îndărăt și se îmbulzeau spre strigătele furioase ale lui Gherasim Tulbure. Vechilul își înțelese starea de inferioritate și începu să bată în retragere.

Acuma, însă, îl încleșta bătrînul Păun.

— Ce facem, domnule ? Noi vrem să știm cum îi socoteala : dacă ne-alungă ori nu ne-alungă cineva.

— Bine, apucați-vă de treabă, se învoi domnu Gherasim. Dac-așa-i gustul duduii...

— Nu-i gust, domnule ; e poruncă. Unde vrei să steie ? Dacă cumva este vreo retragere, — pînă una-alta ar avea loc.

— Care retragere ? Ce vrei să spui ?

— Dacă este vreo retragere. Spun oamenii că dumneata nu mai stai.

— Care oameni spun asta ? se întoarse, iar holbat, vechilul.

— Nu știu care anume, dar așa se vorbește.

— Apoi am văzut eu de la început, măi moșnege, că ești unul de cei colțoși. Dacă nu lipsești din fața mea, te

fac bucăți, ai înțeles? Cum mă înfrunți tu pe mine? După ce am muncit în pagubă, să vie alții la folos de-a gata? Mie mi se cuvin bani și despăgubiri; eu nu mă clintesc de-aicea pînă ce nu mi se numără pînă într-un ban drepturile mele! Așa crezi tu că merg lucrurile? Doar nu-i țara în pradă! Nici nu-s veneticii stăpîni peste noi! nici odraslele trădătorilor!

De cîteva clipe înaintaseră în fața curții vechi doi oameni. Se coborîseră cu grabă dintr-o trăsurică și se înfățișaseră în laturea domnului Gherasim. Unul era Levi Tof. Celalalt era Iorgu contabilul: o mutră de țîrcovnic slab, cu bărbuță balaie și cu bumbac în urechi. Avea și el «cortel» ca și misitul; era cam de aceeași vîrstă; asculta atent strigătele lui Gherasim Tulbure și făcea felurite schime de mirare.

Levi Tof interveni cu delicateță, după cum îi era obiceiul.

— Domnule Tulbure, îmi dai voie? Poate lumea asta ar fi curioasă să știe care-s acei venetici și acei trădători despre care se vorbește?

Vechilul întoarse capul peste umăr.

— Alții acuma? răcni el fără stăpînire. Dar ce-i, domnule, în dimineața asta?

— Nu-i nimic, domnule; e o dimineață ca toate diminețile. Am trecut pe aicea și am auzit scandal; am intrat și noi să vedem ce este și să dăm un ajutor.

— Ce ajutor? cui să dați ajutor?

— Nimănuia; să dăm așa un ajutor, ca să se facă liniște.

— Dar cum vrei, domnule Levi, să fie liniște, cînd te scot din sărite niște nespălați, niște obraznici și niște colțoși?

— Ei sînt trădătorii?

— Lasă asta; vorbesc cu mine, ca și cum eu n-aș fi nimica aici.

— Atunci n-au dreptate; pînă acuma noi te știm administratorul Movilenilor; cel puțin deocamdată asta este situația; deci dumnitale ți se datorește respectul cuvenit.

Vătaful Păun îndrăzni iar:

— Da' eu, domnule, nu mă aflu aicea din capul meu ; am venit cu poruncă boierească. Domnu Gherasim ţipă că nu este alt stăpîn decît dumnealui. Zice că duduii lui cuconu Dionis, dacă nu-i place aici, să se aşeze în bordei ca ţiganii.

Asta era prea mult. Domnul Gherasim Tulbure se zvîrcoli, ca să se smulgă din pămînt, şi se repezi la moşneag. Fu imobilizat pe loc de Levi Tof şi de ţîrcovnic ; cucoana Nataliţa năvăli cu braţele în sus de la portiţă şi-l cuprinse strîns. Îşi făcu intrare şi domnul notar Berbec, împrăştiind pe spectatori şi trimeţîndu-i la treaba lor.

— Vai de mine, omule ! se tînguia înspăimîntată şi şoptit cucoana Natalia. Se poate să te faci aşa de rîs ? Doar ĕşti barbat în toată firea ! Ţi-am spus de atîtea ori să leşi Necuratului sticlele acelea de vin roş. Parcă poate fi bună asemenea băutură cum te scoli din aşternut ? Ba că-i doctorie, ba că-i tonic ! Hai de te spală şi te linişteşte.

— Lasă-mă în pace, lasă-mă în pace ! se zvîrcolea Tulbure, lăsîndu-se, însă, dus la adăpost. Să le arăt eu tuturor cine-i aicea stăpîn. Cheltuielile mele ! condicile mele ! munca mea ! dreptul meu ! Nici cu două moşii ca asta nu pot fi eu plătit pentru toate. Avem să stăm în faţa justiţiei ! pîn-atuncea nu vreau să ştiu de nimeni.

Levi Tof deveni cu totul amabil.

— Însă nu poţi opri pe stăpînă să-şi amenajeze locuinţa.

— N-are decît să şi-o amenajeze. Dar să-mi deie dreptul meu.

— Apoi dacă sînt condici sînt şi socoteli şi dreptul fiecăruia e vădit.

— Asta au să aibă a aprecia judecătorii ! ameninţă mai liniştit domnul Gherasim.

Se amestecă Iorgu contabilul, c-o voce unsuroasă şi subţire :

— Eu nu m-amestec, dar ar fi bine să se dea pe faţă condicile, balanţa şi actele justificative. Vorbim noi de asta, Gherasime, cînd om fi mai liniştiţi. Acuma am venit pentru altele.

Vechilul se retrase mormăind, condus de cucoana Nataliţa şi urmat de omul cel slab cu bărbuţă.

Vătaful Păun păși înainte, întrebînd cu încăpățînare îndesată :

— Atuncea noi cum facem ?

Întorcîndu-se către lucrători, hotărî :

— Noi începem lucrarea noastră !

— Începeți ! începeți ! sufla spre cei rămași în urmă cucoana Natalia, făcînd semne de potolire cu mîna dreaptă, pe cînd cu stînga călăuzea pe omul ei.

Cum intră în ogradă la el, Gherasim se deșteptă iar cu niște sudălmi înfricoșate și rușinoase. Se rupse de brațul nevestei, întorcîndu-se la portiță. Iorgu contabilul ridică spre el cortelul ; femeia îl cuprinse iar, ducîndu-l cu sine.

— Suiți-vă, oameni buni, la treaba voastră, grăi vătaful Păun. Eu mă duc să îndemn carăle într-acoace și să dau samă duduii. Cînd a auzi boierul ce-a fost și ce vorbe s-au spus, are să se supere tare. Mă gîndesc : să-i spun ? ori să nu-i spun ? Am ajuns zile urîte, ca lupul, cînd îmbătrînește și-l hămăiesc javrele. Am încercat eu să-l îmblînzesc pe acest Gherasim și să-i arăt că trebuie să se supuie ca un slujitor ce este și care a mîncat pînea stăpînului, răposatul cuconu Dionis. Dar surdului degeaba îi cînți a jale !

Rămas pe teren, moșneagul își tot sporea vorba. Apoi stătu dintrodată, ca și cum și-ar fi isprăvit rolul. Se descoperi cu supunere și în același timp cu demnitate în fața lui Vasile Berbec notarul și se duse să-și deslege căluțul pag dintr-un cotlon. Încălecă pe șaua naltă, cu perină.

— Așa-i, zise el dînd din cap și destul de tare ca să-l audă cei de față ; prepelița se ține că-i cu coadă !

După aceea se duse să-și deie sămile.

Notarul fusese un spectator atent al acestei scene. O privise în aparență indiferent, răsucindu-și o țigară. Stătu puțintel în cumpănă dacă trebuie să se ducă după Gherasim Tulbure și după Iorgu, contabilul de la Luncavăț. Apoi descoperi pe domnul Levi Tof și-i făcu un semn cu capul. Misitul îi răspunse descoperindu-se larg, cum îi era obiceiul.

— Atenţiune ! zise el vesel. Levi Tof salută pe domnul notar.

— Am văzut şi m-am bucurat, răspunse notarul scărpinîndu-se la nas cu ţigara încă neaprinsă. (Iată un mijloc original de a-şi aprinde cineva ţigara, cînd are asemenea nas, cugetă Levi, urmărind mişcările fizionomiei domnului Berbec.) Cu ce afacere pe la noi, negustorule ?

— Cu nici o afacere. Am venit în plimbare.

— Cui spui asta, şefule ?

— Dumnitale, domnule notar ; ca dovadă, am să te întovărăşesc pînă la primărie.

— Şi n-ai să propui nimic ? n-ai să dai nimic ?

— Dacă n-am pentru ce, domnule Berbec ! Pe ziua de azi sînt liber şi independent.

— Ia ascultă, negustorule ! ai face bine să legi căţeaua, ca să nu bată degeaba.

Domnul Tof se despărţi de tovarăşul său şi-l privi cu demnitate. Îi zise grav :

— Domnule, eu sînt obişnuit să vorbesc cu oameni subţiri. Resping asemenea expresii.

— N-ai decît să le respingi. Faţă de mine să nu umbli cu ascunzişuri. Aicea se petrece ceva şi vatavul Păun n-a venit de capul lui, calare, la curtea din Movileni.

— L-a trimes cuconu Gheorghiţă. Mai bine zis, i-a poruncit duduia Constanţa. Dacă insişti, pot să adaog că duduia Constanţa îţi trimite şi dumnitale complimente şi-ţi mulţămeşte pentru amabilitatea cu care ai servit-o.

— Aşa ? Vra să zică aici vrei să ajungi dumneata ?

— Vreau să ajung mai departe, — la primărie.

— Apoi să-ţi spun, negustorule. De unde am ştiut eu cu cine am de a face ? Afară de asta eu sînt un funcţionar independent, care nu-s obligat să fac mai mult decît îmi impune regulamentul meu. Poate să fie şi o domniţă : dacă strîmbă din nas şi-mi vorbeşte de sus, înţelegi dumneata că eu îmi văd de treabă. Pe urmă, şi omul acesta...

— Vorbeşti de Gherasim Tulbure ?

— Da. Pe urmă, şi omul acesta, Gherasim Tulbure, are argumentele lui. Noi nu cunoaştem pe altcineva aici, de şaisprezece ani, decît pe domnul Gherasim Tulbure. Noi ştim că a scos, a tot scos bani şi a trimes. Că i-ar fi

dat și lui cineva ceva, noi n-avem la știință. Judecata are s-aleagă.

— Te fac atent, domnule notar, că domnișoara e gata să-i primească socotelile și justificările.

— Înțeleg, — și pe urmă ?

— Pe urmă, nu știu.

— Dacă nu știi dumneata, negustorule, să-ți spun eu. Pe urmă, Gherasim să plece !

— Se poate și asta.

— Apoi nouă nu ne convine. Noi mai bine vrem să ne judecăm. Ai înțeles ?

— Am înțeles că asta ar fi și părerea dumnitale, zîmbi Levi Tof. Dumneavoastră aici, la Movileni, observ că cunoașteți destul de bine cotiturile codului civil și vă pricepeți cum să întîrziați o punere în posesie. Află, domnule, că, după părerea mea, dreptatea e în afară de codice. Adevărul e adevăr și oamenii onești au altă călăuză. Este întâi legea pe care a așezat-o Dumnezeu.

— Ia lasă-mă în colo, negustorule. Vorbești cu mine fleacuri. Parcă n-aș fi făcut și eu studii. Am făcut, slavă Domnului ! Spune-mi de rege, — mă închin, salut și zic : să trăiască ! Dar încolo, cultura ne arată că nu este decît electricitate. Prin urmare, slăbește-mă. Să-mi fie mai bine și să trăiesc ani mulți pe pămînt ! Eu, aicea, mă împac cu Gherasim Tulbure, fac cu el politică, sîntem oamenii centrului. Ce avem noi cu o domnișoară care umblă cu nasul pe sus și se uită cu dispreț la popor ? Vine, trece, se duce iar în străinătate. Noi rămînem să ducem țara. Astăzi a trecut vremea acestora, boieri sîntem noi, cu drepturile noastre. Boier poți fi și dumneata, cu munca dumnitale. Vii la mine și te servesc ; îmi dai și-ți dau. Domnișoara Corban se uită la mine de sus și vrea să cad în patru labe dinaintea dumnisale. Apoi să-mi deie voie, negustorule...

Notarul se înfierbîntase puțin ; mergea ceva mai repede decît de obicei, atîta cît îi îngăduia obezitatea timpurie. Era sincer încredințat de argumentele pe care le opunea lui Tof.

Țărani de o structură fizică întru totul deosebită treceau pe lîngă dînsul, descoperindu-se. El răspundea autoritar, în baza rînduielii proaspete pe care o recunoștea.

De fapt, la opt ani după război, lumea era încă în revoluție ; răsunetul schimbărilor vremii ajungea și în acel colț de la Prut și Jijia ; oamenii noi îmbrăcau atitudinea puterii.

Pămîntenii din acel colț misterios de țară nu erau încă afectați de acea stare pe care medicii o numesc artritism. Subțiri și uscățivi, bătuți de vînt și de soare, stăruiau într-un regim la care se întoarce, artificial, societatea cea mai evoluată. Acest regim din preistorie stă lîngă eresuri și datine, înghițite odată cu vitamina legumelor, și lîngă o strictă rînduială a prejudecăților. Prima democrație revoluționară vine cu un prisos de viață, cu obezitate timpurie. Regimul de carne și de congestie e al funcționarilor, al morarilor și crîșmarilor. Cîștigul de grăsime și greutate, adăogit la ceea ce notarul de la Movileni numea cultură, impune o înlăturare a balastului moral arhaic. Fără prejudecăți omul nou pare că trece înainte ; de fapt s-a întors îndărăt. Domnul Levi Tof nu putea să-și deslușească acest fenomen decît prin constatarea simplă că domnul Vasile Berbec nu mai are Dumnezeu. Se grăbi să dea dreptate slujbașului.

— Ai dreptate, domnule notar. Interesele sînt interese. Vom vedea ce are să iasă de aici ; sînt și eu curios. Cuconu Gheorghiță Vrînceanu crede că domnul Tulbure nu poate face altfel decît să se supuie. Direct nu se amestecă dumnealui, însă are să vorbească la telefon cu domnul prefect. Dacă trebuie, scrie o scrisoare și ministrului. Dacă nu ministrului actual, celui care are să vie. După cît s-aude, guvernul lichidează. Majestatea sa regele binevoiește să cheme alt partid.

— Da' nu mai cred eu asta, domnule Levi Tof.

— Ba macar asta ar fi bine să crezi, domnule notar. Toate trec, cum zic turcii. Trece și guvernul. Trec și măririle. Asta-i o mîngîiere pentru cei sărmani.

— La urma urmei, n-are decît să vie cine poftește. Cine ce are cu mine ? Vie și domnișoara Corban la dreptul ei, dacă-l are. Îmi fac datoria, sînt corect ; nu-mi pasă.

— Aș putea să te fac atent, adăogi deodată domnul Levi Tof cu alt ton, că poate învăța și duduia asta străină să fie galantă cu oamenii vrednici. Răposatul Dionis Cor-

ban avea catastif de ce se cuvine fiecăruia — de la cel mai mare pînă la cel mai mic. Crezi dumneata că Gherasim poate face concurenţă unui asemenea catastif ? Iar asemenea catastif e în posesiunea noastră, într-un geamandanaş negru, între alte hîrtii, unde se află şi actele timbrate în regulă ; şi s-au luat toate măsurile : să n-ai dumneata nici o grijă, domnule notar. Eu am admirat totdeauna pe oamenii cuminţi şi am avut despre persoana dumnitale o idee excelentă.

Intrat în biroul său, în localul dărăpănat al primăriei, notarul privi destul de plictisit cele cîteva condici ; după aceea începu a urmări cu o neplăcere vădită zborul muştelor, care-şi depuseseră injuriile pretutindeni şi continuau să le depuie şi într-acea dimineaţă caldă de septemvrie.

— Ieşi afară, strigă el, cu violenţă, vătăjelului.

Omul zdrenţuros şi buged de somn ieşi afară cu o nepăsare desăvîrşită.

— Muştele acestea mă omoară ! zise pe gînduri notarul.

Începu să mormăiască, observînd din cînd în cînd pe misit.

— Vra să zică, asta-i ? întrebă el, evasiv.

— Asta-i, răspunse Levi Tof.

VII

Simioana Ignea, rol prim

Două zile lucrurile au mers destul de bine la curtea veche din Movileni. Meşterii împestriţau de şindrile nouă acoperişurile ; uşile şi ferestrele erau păsuite în rosturile lor ; cerdacurile putrede erau înlăturate ; zidarii se mutau cu mistriile de la părete la părete, jupuind coşcoviturile şi împroşcînd tencuială ; grădinarii lui cuconu Gheorghiţă isprăviseră războiul cu dudăul şi cu copacii sălbătăciţi, începînd să elibereze grădina de odinioară. Înspre partea vechilului era linişte. Portiţa veche atîr-

nată ca o aripă moartă fusese adusă la stîlpul ei şi legată. La gardul de nuiele veneau din cînd în cînd slujitori ai gospodăriei lui Gherasim şi se uitau fără noimă jumătate de ceas la forfota de dincoace. Pe urmă îşi aduceau aminte că se cuvine să beie o ţigară de tutun ; îşi răsuceau ţigara, o aprindeau c-o scăpărătoare şi o fumau, desfăşurînd din nas frînghioare de fum ; după care se duceau undeva, în altă parte, fără grabă. Apăruse în cîteva rînduri, la o ferestruică de sus de la podul caselor vechileşti, şi figura cucoanei Natalia : spiona cu grabă şi cu mare curiozitate ce se petrece alături. Într-o joi dimineaţă, pe la ceasurile zece, adică după prînzişor, dintrodată portiţa fu ruptă de la stîlpul ei şi înlăturată cu violenţă. Domnul Gherasim Tulbure făcu şase paşi şi se opri, uitîndu-se cu întărîtare la meşteri şi lucrători. Era o chibzuită reluare a ostilităţilor. Bocăniturile încetară o clipă, după aceea porniră din nou ; oamenii întoarseră capetele de către el şi-şi văzură înainte de treabă. Vechilul avea iar «harţag», cum îl judecau ei ; îi era albul ochilor scrijelat de aţe de sînge.

— Ia ascultaţi, bre, strigă el către cei mai de aproape. Cît aveţi să-mi tocaţi voi mie, aicea, la cap ? Nu mă pot hodini de răul vostru.

Cei mai apropiaţi lucrători de el erau grădinarii. Veni, la apelul vechilului, cel care se socotea cu mai multă răspundere : un oarecare Costache Ţocu, om sprinten şi oacheş, coborîtor din robii boiereşti de altădată. Ca fost fruntaş în oaste, la artilerie, salută cu mîna la frunte şi raportă domnului Tulbure cazul.

— Vă rog să nu vă supăraţi cucoane ; noi sîntem aicea în serviciu comandat.

— Foarte bine, încuviinţă domnul Tulbure ; dar eu ce sînt aicea ?

— Dumneata eşti domnu Gherasim.

— Cum ai zis, măi ţigane ?

— Dumneavoastră sînteţi cuconu Gherasim.

— Aşa. Vreau să aflu dacă sînt ori nu eu mai mare aici. Dacă sînt eu mai mare aici, atuncea de ce stau cei de pe casă cu căciula în cap dinaintea mea ? Şi cei care stupesc în păreţi cu tencuială de ce stau cu căciula în cap în faţa mea ?

— Precît înțeleg, ei își văd de treaba lor, cucoane Gherasim.

— Dar eu sînt ori nu sînt mai mare aici ?

— Dumneavoastră sînteți mai mare decît noi.

— Atuncea să mi se deie respectul cuvenit, ai înțeles ? Voi, bre, cu mine aveți să trăiți aicea la Movileni : eu sînt tata vostru. Noi sîntem pietrele ; apa trece și se iezește mîni-poimîni iar la Viena între iritici care mînîncă guzgani și mițe !

— Noi nu cunoaștem de acestea, cucoane. Noi sîntem la serviciu și lucrăm ce ni s-a poruncit.

— Dar în fața mea să vă scoateți căciula. Eu, bre, sînt bolovan greu de urnit ! Ei, brava ! văd c-ați înțeles.

Oamenii își lăsaseră uneltele și se descopereau. Vechilul avu numai o clipă iluzia că gestul era pentru dînsul. Văzu și el numaidecît pe domnișoara Constanța, ieșind dintr-una din camere. Pășea printre grămezi de moluz și grinzi, ferindu-și îmbrăcămintea de tencuieli.

Gherasim Tulbure nu era deloc surprins de întîmplare ; cerca numai să pară. El știa foarte bine că boieroaica sosise cu o jumătate de ceas mai nainte, în paneraşul ei cu cal alb, însoțită de dama ei de onoare, Simioana lui Ignea. Expresia foarte potrivită, «dama de onoare», pentru asemenea prințesă exilată, era inventată cu dibăcie și plăcere de cucoana Natalia. Prințesa binevoise să se deranjeze, ca să vadă cum avansează lucrările. În altă zi venise ca să ridice geamandanele, dar probabil că erau niște geamandane goale, pe care le purta de colo-colo, ca să sparie lumea ; însă lumea nu se sparie așa de ușor. Dacă ar fi ceva în acele geamandane, n-ar umbla dumneaei cu aceeași pălărioară de pîslă trasă pînă la urechi și cu același halat. Cînd schimbă, cum a făcut în dimineața asta, umblă cu straiul în care s-a înfățișat întăia oară la poartă, ca o disperată. Deci Gherasim Tulbure, știind că boieroaica s-a înfățișat iar, s-a prevăzut în pripă cu oarecare curaj, fiind și vremea prînzișorului, ș-a trecut pe teren ca să-și continue jocul politic. Scăpase de sub privegherea atentă a Nataliei : avea el ideea lui. Starea în care se găsea îi dădea drept să înfrunte și pe regele.

— A ! îngînă el, descriind arcuri neegale cu braţele ; asta era ! Parcă eu nu ştiam ? Am venit să salut şi eu pe domnişoară.

Domnişoara Corban încă nu era atentă spre el ; întîrzia printre meşteri, informîndu-se de mersul reparaţiilor. Cu braţele atîrnînd fără treabă, o urma la doi paşi Simioana, ţăranca curat şi cochet îmbrăcată. Purta fustă de lînă vişinie vrîstată negru în falduri, cămaşă cu mînecile foarte largi încreţite strîns la încheietura pumnului. Capul cu păr pieptănat lins îi era împodobit cu casîncă albastră. Trupul, pînă la bete, îi era cuprins de un pieptăraş, fără mîneci, din pielcică de miel. În picioare avea pantofi. I se zăreau şi colţunii de matasă : cel dintăi dar de la stăpînă-sa. Era stînjenită de privirile care se încrucişau asupra ei. Nu ştia unde să se uite. Văzu cea dintăi pe Gherasim Tulbure. Duse la gură mînile-i pîrlite de soare, mirîndu-se de asemenea îndrăzneală şi grăbi spre domnişoara Corban.

— Duduie, duduie !

— Ce este, Simioană ?

Urmărind privirea ţărancei, domnişoara descoperi şi ea pe vechil şi se îndreptă numaidecît spre el. Meşterii se aplecară spre lucrul lor. Grădinarii singuri, oameni speciali ai lui cuconu Gheorghiţă Vrînceanu, rămaseră băgători de samă, sprijiniţi în hîrleţe şi tîrnăcoape.

În acest mic răstimp, cît se produsese ieşirea şi trecerea domnişoarei Constanţa, Gherasim Tulbure îşi luă întăi o poziţie agresivă, adresînd, într-o mîrîire surdă, anume invective populare prinţeselor. Pe urmă stătu într-un fel de expectativă, neştiind încă bine în ce chip avea să-şi dezvolte atacul demonstrativ.

— Bonjour, domnule, îi zise domnişoara Corban. Văd că oamenii merg repede cu lucrul lor. Faci bine că vii şi dumneata, să-i sileşti.

— Mda, răspunse vechilul.

— Nu cumva, domnule, voiai să treci mai departe, la gară şi la Botoşani ?

— Nu. Dar de ce ?

— Ca să te duci la un specialist de urechi. Cînd ţi se dă bună-ziua dumneata nu ştii să răspunzi ?

Vechilul păru a se sfătui cu sine însuși. Atunci domnișoara Corban avu bănuiala că se pune într-o situație ridiculă.

— Apoi iaca ce-i, duduie, mormăi Gherasim.

— Nu se poate să fie decît ceea ce spun eu, îl întrerupse fata, umflîndu-și ușor nările.

Gherasim făcu un gest evasiv. Simioana se plecă din urmă spre stăpîna ei c-o șoaptă pe care domnișoara Constanța n-o deslușì în primul moment. Apoi avu înțelegerea că starea de ațîțare a vechilului era voită. Fulgeră în jur o privire scurtă. Grădinarii aveau o atitudine liniștită și respectuoasă.

Tulbure îndrăzni să păşească înainte.

— Duduie, eu am să-ți spun matale ceva, zise el, c-un fel de grijă în voce și în ținută. Te întreb, duduie, și te rog să nu te superi și să-mi răspunzi : am fost or n-am fost eu slujitor cu dreptate aproape douăzeci de ani ? Pe lîngă asta, am făcut și războiul. Ca om al datoriei din toate punctele de vedere, vă rog sincer să-mi spuneți dacă merit asemenea tratament.

Domnișoara Corban nu credea că trebuie să răspundă.

— Întrebarea este, insistă Gherasim Tulbure, dacă aveți ori nu aveți încredere în mine. Aveți ori nu aveți încredere în mine ? Dacă aveți încredere în mine, gata, batem palma și sîntem buni prietini. Aveți ori nu aveți încredere în mine ?

Domnișoara nu se putu stăpîni.

— N-am a răspunde eu ; ai a răspunde dumneata, socoteli.

— Eu ? socoteli ? se sili Gherasim Tulbure să rîdă. Dar ce sînt eu, ca să dau socoteli ? Socotelile mele-s față. Alții trebuie să-mi răspundă mie o avere pentru cît am robit ș-am cheltuit eu.

— De unde ai cheltuit, mă rog ?

— Am împrumutat ; m-am îndatorat ; mi-am pus numele meu și cinstea mea în joc ! Altora ce le pasă ?

Pomenind de nume și cinste, se bătu cu pumnul stîng în piept iar cu mîna dreaptă descrise un cerc larg.

Domnișoara Corban își mușcă buza, înțelegînd desăvîrșit că intrase ca într-o cursă în conversație c-un om care — de și aţîțat de băutură — se silea să pară cu mult

mai ameţit decît era. Strînse în pumn bastonul şi se făcu albă la obraz. Simioana lui Ignea o sprijini şi o întoarse, strîmbîndu-se urît către vechil :

— Ardă-te para focului de păcătos !

Vechilul rămase holbat faţă de asemenea apostrofă neaşteptată. În primul moment făcu o mişcare, să se prăvălească din loc, mestecînd expresii pe care ar fi putut să le înţeleagă numai nişte autohtoni, dacă el ar fi cutezat să le expectoreze.

Simioana Ignea îşi scutură către el coada fustei, zbătînd dintr-un umăr, ca şi cum ar fi lepădat ceva de pe dînsa, şi, în acelaşi timp, grădinarii lui cuconu Gheorghiţă ridicară cît putură mai sus cazmalele şi le izbiră în pămînt.

Vechilul se opri, cumpănindu-şi acţiunea diplomatică. Apostrofa avusese darul să-l desmeticească. Îşi părăsi exagerarea privind în juru-i, mirat el singur de ce făcuse. Bătaia cazmalelor, sunetul hîrleţelor lovite unul de altul, scrîşnitul încălţărilor în pietrişul dat la lumină avură efect îndoit : apărau auzul delicat al duduii de nişte eventuale vorbe nechibzuite şi, în acelaşi timp, dădeau a înţelege acelui om tulburat că drumul nu-i slobod decît îndărăt. De la portiţă, sosi în sprijinul lui Gherasim şi cucoana Natalia.

— Vină, omule, înapoi. Iar te faci de rîs ? Vină, că te-aşteaptă cineva.

— Cine m-aşteaptă ? întrebă vechilul.

— Vină şi-i vedea ; de cînd îţi spun eu că trebuie să lăsăm la o parte lucrurile de prisos ? Sînt afaceri mai importante şi mai grabnice.

— Cine m-aşteaptă ?

— Nu-ţi spun, omule, să vii să vezi ?

— Cum şi de ce să vin să văd ? Să mă lese-n pace ! Nu vreau să văd pe nimeni cînd sînt supărat şi jignit în drepturile mele.

— Înţelege-mă, Gherasime, şi vină. Doar n-am a striga tare, ca să mă audă toată lumea. Dacă ai cugeta puţin, ai înţelege, că doar tu l-ai chemat.

— Aha ! înţeleg. A venit ?

— De cînd îţi spun ? Tu stai la conversaţie cu duducile.

— Ei, iaca vin. Nu te supăra. Las' că știu eu ce fac.

Toate aceste schimburi de vorbe le ascultase cu deosebită luare-aminte Costache Țocu, grădinarul, ca să le raporteze unui om curios. Acel om curios dorea să știe numaidecît toate vorbele care s-aud la curtea veche și, mai ales, ținea să afle ce om îmbrăcat europenește intră la vechil acasă, în afară de slujbașii primăriei. Acel om pînă acum nu se arătase. Costache Țocu își făcu drum în preajma ogrăzii vechilului; dădu ocol gardului, se întoarse înapoi; după aceea își alese o poziție din care putea să observe pe cel care venise, atunci cînd avea să iasă. Într-adevăr, după o jumătate de ceas apariția se produse. Nu era domnul notar Vasile Berbec; nu era domnul perceptor Macovei; nu era domnul primar Todiriță Hulub (acesta avea obicei să umble îmbrăcat jumătate țărănește, jumătate orășenește); nu era nici subprefectul. Ar fi putut să fie subprefectul, pe care Țocu nu-l cunoștea, fiind un obraz prea rar văzut la Movileni; însă nu se poate să fie subprefect un jidov. Omul cu cortel era fără îndoială din asemenea seminție; informația, desigur, trebuia să facă mare plăcere domnului Levi Tof.

Domnișoara Corban și însoțitoarea ei ajunseră îndată la panerașul cu căluț alb, pe care-l priveghea un băitanaș; duduia își trase mănușile de piele și se sui în dreapta, apucînd hățurile; Simioana Ignea se ghemui cît putu mai la margine, în stînga. În tăcere, ieșiră din sat și apucară pe un drum de colină ușor prăvălatic, la un deal cu păduri, printre arături și miriști.

Vremea era lină și călduță. Locurile singuratice. De la niște girezi vechi în dreapta, pînă la hambare depărtate în stînga, se desfăcea în două laturi ale drumului moșia boierească. Ogoarele sătenilor, împărțite mărunt de haturi de mohor, erau pe deal și-n ponoare. Acolo umblau băieți cu vite albe și cu cai. Suiau spre cerul limpede, de la sfaturile lor, cîteva coloane de fum. Dincoace, în părțile boierești, cît cuprindea ochiul, nu se zărea țipenie de om. Pluteau domol ațe de funigei prin singurătate. Coborau din vînturile nesimțite ale înălțimilor pufuri de năgară, rătăcite în șuvoaiele de sus din stepele ucrainiene și căutînd sălaș pentru semincioarele lor în acel pămînt.

— Arăturile au stătut, zise deodată Simioana. S-aude că Gherasim ar avea boi de vînzare.

— De unde știi ?

— Am auzit eu, duduie, de pe la oameni. Ce-i trebuie lui muncă pentru alții ? Și de ce să puie în arătură grîu, împuținînd ce are în hambare ?

— Are dreptate, se învoi domnișoara Corban și șfichiui colbul drumului. Însă am și eu dreptate.

— Am dreptate mai ales eu, domnișoară, să-i spun ce i-am spus.

Domnișoara Constanța avea încă în ochi imaginea proaspătă care pusese capăt scenei de teatru, cu vechilul actor principal. Începu a rîde dintrodată. Simioana o întovărăși, întăi puțintel stînjenită, dar după aceea liber, arătîndu-și toți dinții puternici și albi. Într-un răstimp fata se opri, observînd cu grijă că stăpîna ei nu mai contenește.

— Ce ai, dragă domnișoară ? o întrebă ea, cuprinzînd-o abia de umăr și voind s-o potolească.

Domnișoara Corban se stăpîni o clipă ; privi țintă spre tovarășa ei și pufni din nou. Țăranca se lăsă și ea ispitită iarăși de această veselie, însă rîdea mai potolit, privind furiș pe boieroaică.

— Vai, duduie, liniștește-te ! strigă ea deodată, cu spaimă.

— Nu-i nimic, se apără cu ațîțare domnișoara Corban.

Dar Simioana lui Ignea pusese mîna pe hățuri și oprise. Ajunseseră la un boschet de sălcii, la un izvor sub deal. Din preajma acelui izvor se risipeau ici-colo copaci rari, din pădurea de altădată. Apucînd pe duduie în brațe cu autoritate, țăranca o coborî și o așează pe iarbă, lîngă șipot. Apucă din iarbă o treucuță de lemn, primi în ea apă, și stropi ușor pe stăpînă-sa. Vîrînd după aceea mînile sub bătaia izvorului, apăsă lin pe pleoapele și pe tîmplele domnișoarei, șoptind pripit vorbe de descîntec.

— Stai cuminte, duduie, zise ea cu seriozitate.

Domnișoara Corban se lăsă moale în iarbă și se simți dintrodată liniștită.

Închise un timp ochii. Apoi observă, în răstimpuri și pe furiș, figura energică și în același timp delicată a însoțitoarei sale. Întîmplarea aceasta îi alungase fetei sfiala

în care stătuse închisă. Apăru deodată stăpînei sale alta. Avea ochi verzi cu prundiș mărunt, cu gene mari cîrligate.

— Apropie-te, îi porunci domnișoara Constanța. Așează-te lîngă mine.

Fata veni alături. Pielița feții și a sînului îi era arsă de soare, însă curată și fină. Mirosea plăcut a busuioc.

Într-adevăr, socoteala celor care o ocroteau pe boieroaică era deplin justificată de alegerea făcută în persoana Simioanei Ignea. Un însoțitor bărbat nu era potrivit să i se dea. Un domnișor ca domnul doctor Luca nu-i convenabil. Un oarecare individ din ograda curții, nebărbierit și rău încălțat, era exclus să-i fie asociat. Simioana trecea în fiecare zi prin feredeul boieresc. Se vedea de altminteri că n-are numaidecît nevoie de asta; izvoarele și pîraiele dintre păduri nu-i erau nesuferite. Ca o bună cunoscătoare, domnișoara o detalia și o prețuia în acea clipă de recunoaștere. Avu un fulger de dorință, s-o cuprindă și să-i sărute ochii, ca unui bărbat.

Continua să surîdă.

— Simioană a lui Ignea!

— Aud, duduie.

— Nu mi-ai spus că ești vrăjitoare.

— Vai de mine, duduie, dar cum ți-ai putut mata închipui una ca asta?

— Te-am auzit descîntînd.

— Cine nu știe să descînte pentru atîta lucru?

— Ce-ai rostit?

— Nu se cade să spun, duduie, că după aceea nu mai am leac. Așa-i că acuma te simțești mata mai bine și mai bucuroasă?

— Sînt bucuroasă mai întăi pentru că aud că muții vorbesc. Mai ales de la vorba pe care ai adresat-o caimacanului, observ că te-ai deslegat. Chiar ai rîs și te-ai uitat de cîteva ori la mine.

— Duduie, nu te supăra; eu sînt o biată fată; nu sînt proastă, dar îs tare năcăjită.

Stătu un timp uitîndu-se într-o parte și smulgînd cu o mînă iarbă, semn că era încurcată în explicațiile pe care voia să le mai adaoge.

— Duduie dragă, grăi ea, privind numai o clipă pe stăpînă-sa ; nimene nu-i mai năcăjită decît mine. Nacazul matale e altul și puțintel ; dar eu am ajuns de nu-s nici cu fetele, nici cu nevestele.

— Multe dintre noi, femeile, au asemenea nacazuri.

— Ce să-ți spun, duduie, alta ? Dacă m-a recomandat cineva, apoi numaidecît trebuie să fi vorbit de întîmplarea mea.

— Așa este, se învoi boieroaica.

— Ce puteam face ? Mi-a fost drag un barbat și nu ne-am putut însoți.

Domnișoara Corban se întoarse cu fața în sus și privi azurul adînc al cerului acelei zile.

— Aceeași poveste... suspină ea.

— Duduie, se însufleți Simioana lui Ignea, dacă am înțeles bine, apoi să știi că și eu m-am gîndit la asta : că inima nu și-o pot apăra nici țigăncile, nici împărătesele.

Căci toate ne tragem dintr-un neam, de la Adam,
cu frumusețea din soare,
cu ochii din mare,
cu trupul din pămînt,
cu vîrtutea din vînt,
cu sufletul de la Duhul sfînt.

Domnișoara Corban o ascultă atent, apoi se ridică din iarbă și privi ațintit la asemenea tovarășă. Se dovedea mai interesantă decît și-ar fi putut închipui vreodată. Se lăsă iar cu fruntea lîngă o tufă de siminoc, întorcîndu-se pe o coastă, ca să aibă necontenit în observație pe țărancă.

Fata tăcea.

— Ei, pe urmă ?

— Atîta-i, duduie.

— Mai spune-mi ceva.

— Multe n-am a-ți spune, duduie. Eu n-am învățat ca mata, la școli înalte. N-am învățat nici la o școală mai mititică. Aicea între păduri, cum suim dealul, cu mult mai la o parte de șosea, între niște sălbătăcii, se află satul nostru Șipote, pe care mata îl știi din auzite ; îl și vezi de departe și ți se pare frumos ; dar află mata că asemenea sat prăpădit n-are învățător, nici preot, nici

moaşă, nici agent sanitar. Nu s-a văzut nimene dintre cei mari îndrăznind să înainteze pînă la noi. Numai Macovei perceptorul vine. El ne strînge de gît ; împlineşte vitele şi lăvicerele şi se duce. Alţii ne-au uitat de tot ; încaltea de ne-ar uita şi el ; dar el nu ne uită, cum nu ne uită boalele şi nacazurile. Acu mă gîndesc eu cu mintea mea cîtă o am, că, dacă ia stăpînirea bir, apoi trebuie să ne deie ceva, cît de puţin, pentru acel bir. Ştiu eu ? Văd că noi sîntem cei mai uitaţi, în cea din urmă sălbătăcie. Rămînînd eu fără de părinţi din pruncie, am crescut la o mătuşă a mea. De la dînsa am învăţat să ţes şi să cos. M-am mai oploşit o vreme pe lîngă cucoana preoteasă Eleonora de la Movileni : am deprins de la dumneaei meşteşugul horbotelor. Aşa că eu viaţa mi-o cîştig cu andreaua şi ingliţa. Ştiu să şi descînt, zîmbi ţăranca privind ţintă la domnişoară, dar meşteşugul meu cel adevărat e altul. Iaca, dacă aş fi învăţat carte, poate nu săvîrşeam prostia aceea.

— Te înşeli, Simioană.

— Aşa-i, duduie, răspunse fata cu acelaşi zîmbet plăcut, o săvîrşeam şi atuncea. Iar aşa cum sînt eu, trăind mai mult pe alături de lume, îmi vine cîteodată să cînt singură. Cînd sînt între oameni, nu îndrăznesc. Vin aci la izvorul acesta ; ori mă duc în altă parte. Unde mă întorc, pădure. Stau şi zic :

Mă rog, codre, dumnitale
Ca la un frate mai mare...

Decît o fată amărîtă şi alungată, îi spun eu...

— Cui îi spui ?

— Îi spun eu codrului. Decît o fată alungată şi amărîtă, mai bine mă făcea mama un fecior. La un alean, m-aş fi suit sus

La vîrf de măgură,
În bură şi negură...

— Iar n-ai dreptate, Simioană Ignea, rîse scuturîndu-şi fruntea domnişoara Constanţa. Căci atuncea nu te-aş fi întîlnit eu. Hai, spune înainte.

— Nu mai am nimic de spus, duduie.

— Ba trebuie să-mi spui cum a fost cu dragostea ta.

— Lasă pe altă dată, duduie, cînd ne-a fi la amîndouă inima mai îmblînzită.

Domnișoara Corban făcu un gest cu totul neașteptat și necugetat. Se întinse apucînd de după cap pe țărancă și sărută o geană cîrligată. Simioana Ignea fu puțintel rușinată. Socoti că îndrăzneala e a ei.

— Frumos parfum ai mata, duduie, îngînă ea, apucînd mînuța stăpînei ei și sărutînd-o. Este și pentru asta cîntec, care arată cum judecă Domnul Dumnezeu florile la poarta raiului și le întreabă unde li-s miroasele.

Le-au luat cucoanele,
Să-și stropească straiele.

Domnișoara se veseli de acest răsunet depărtat de la Șipote, căzînd înapoi în iarbă, cu brațele în laturi.

— Am să vin eu odată, Simioană Ignea, să văd satul tău.

— Da' ce-ai să vezi, duduie, la urma urmei? La noi e o sălbătăcie de te mînîncă lupu. Vai de capul rătăciților din acel loc. N-au sare, n-au gază. Trebuie să se ducă cine știe unde. Printr-asemenea pustii, numai niște ciobani și niște hoți pot hălădui. Așa, se vede o poiană cu flori, ori o baltă lină sub geană de pădure; dar n-avem nimica din cîte sînt pe la tîrguri.

— N-ai fost niciodată la oraș, Simioană Ignea?

— Ba am fost de două ori la Botoșani. E frumos: se uită dughenile una la alta. Știu eu că și acolo oamenii își au răutățile lor; dar tot ți-i mai îndămînă într-un tîrg. Cînd m-am întors aicea, tare m-am mai simțit departe.

Simioana își coborîse glasul într-un oftat prelung, isprăvind tot ce avea de spus în acea clipă.

Domnișoara păstră tăcerea, pînă ce se deslușì izvorul și strănută căluțul cel alb, bătînd cu copita în pămînt.

Idila aceea rurală ar fi urmat să se încheie, după tipic, întăi cu zvonul miriștilor și ierburilor tîrzii încălzite de soare și apoi cu o apariție care deasemeni nu se putea să lipsească.

Într-adevăr, miliardele de elitre minuscule nu întîrziară să-i pătrundă subțire și prelung în atenția neclintită. Duduia simți și tropotul unui cal străin, departe încă, la deal, lîngă zarea pădurii.

Simioana privi furiș spre stăpîna ei.

— Dacă vrei să știi numaidecît, zise domnișoara seulîndu-se din locul ei și împrăștiind liniștea, află că nici mie nu-mi plac doftorii fără mustață.

Vorbind, bătu cu mănușile groase iarba uscată, apoi scaunul panerașului.

— Apucă hățurile, Simioană, adăogă ea, și ține mănușile. Mînă la deal.

— Ce să fac eu cu mănușile, duduie? Mi-s prea strîmte.

— Pune-le în sîn. Ai să înțelegi îndată.

Se așeză în stînga fetii. Căluțul porni cu hărnicie la deal, simțind apropierea amiezii.

Cînd ajunseră către marginea pădurii din deal, se arătă doctorul Luca Vrînceanu, în costum îngrijit de călărie, cu obrazul umbrit de pălărie de paie. Salută și sări numaidecît din șa, ca să sărute mîna domnișoarei Corban.

După ce căluțul alb se opri și formalitatea aceasta fu îndeplinită, domnișoara Corban își privi mînile cu mirare.

— Simioană Ignea, zise ea, mi se pare că mi-am uitat mănușile la izvor; întoarce-te cu panerașul înapoi și mi le adă. Ne-ajungi din urmă; noi mergem puțin pe jos.

Doctorul Luca o privi cu îndoială. Îi era simpatică fata asta puțintel răutăcioasă, însă, după părerea lui, n-o putea trata decît ca pe un bun camarad. Își putea permite luxul acesta, convins fiind că și el e un bărbat destul de plăcut. Douăzeci și șase de ani, o sănătate oțelită de aer și soare, de călărie și vînat; sprîncene mefistofelice, o suficientă cunoaștere a sexului advers.

— Ai dreptate să mă privești așa, îi zise duduia Constanța, pe cînd pășeau încet în lungul cărării, pe sub fagi rari. Simioana are mănușile mele în sînt și dumneata nu te poți lăsa înșelat de un asemenea artificiu. Îți mărturisesc că am vrut să fim singuri un sfert de oră.

— Sînt foarte încîntat și foarte măgulit, duduie Constanță.

— Cred. M-ai cîntărit însă destul de bine, evanghelistule, ca să fii sigur că te-ai putea lipsi de fraze galante.

— De acord.

— Ei, atunci hai să fim numai buni prietini și să rîdem, cînd ne găsim singuri, mai întăi de bătrînul meu naș, care mai crede în întîlniri romantice și iubiri fulgerătoare. Pe vremea lui, doi tineri în situația noastră erau iremediabil condamnați să se iubească. Fenomenele acestea de autosugestie erau cu deosebire obișnuite la țară. Cum intrau sub streșina unei păduri ca aceasta doi tineri, erau pierduți.

Doctorul Luca rîdea, amuzat.

— Nu exagera, duduie Tanță. E adevărat că nu mai sîntem pe vremea crinolinelor ; Dumnezeu și iubirea eternă sînt astăzi noțiuni perimate. Generația mea privește viața direct în față, eliminînd adjectivele de prisos și exclamațiile. Însă iubirea — fără adjectiv — rămîne iubire.

— A ! ce trist lucru, evanghelistule, că, la vîrsta noastră, vorba pe care ai pronunțat-o nu mai are nimica sacru și că reprezintă numai o viclenie a speciei ! Alături se adaogă și viclenia unui bătrîn protector, și noi știm. Ce puțin plăcut e să-ți mărturisesc că prefer să fiu singură.

— Într-adevăr ?

— Negreșit. Îmbătrînesc în chip mai suportabil.

— Ai dreptate, se veseli doctorul, fără convingere. Astăzi numai într-o comedie, pe scenă, se mai rostesc vorbe de dragoste.

— Știu ; asemenea vorbe sînt un ecou al veacurilor naive ; n-ai să mi le rostești niciodată, nu-i așa ? Regret întrucîtva, de și sînt otrăvită de răutăți și rănită de scepticism și deci ar urma să fiu complect de acord cu dumneata.

— Ceva trebuie să ne deosebească, observă evanghelistul, ca să fim în armonie cu destinul sexelor noastre.

Merseră un timp într-o tăcere pe care doctorul Luca o judeca mai plină de primejdie decît vorbele.

— Trebuie să adaog, se întoarse el, privind drept pe domnișoara Constanța, că dacă aș încerca acuma să fiu într-adevăr sincer, aș deveni comic din pricina inepțiilor pe care le-am debitat. Nu protesta și nu rîde ; propriu-zis

nu sînt inepţii ; sînt chiar adevărurile cele mai adevărate, însă pentru oameni mai gravi şi cu mult mai în vîrstă decît noi.

— Vai, mă simt cu mult mai în vîrstă decît sînt, suspină domnişoara Tanţa.

Doctorul nu găsi răspuns. Îşi aplecă asupra tovarăşei sale circumflexele sprîncenelor.

— Ştiu c-ai să-mi săruţi mîna, — poftim ! se învoi duduia, privindu-l vesel.

— Mă simt neliniştit, duduie Constanţă, deoarece pari prea veselă.

— Tocmai voiam să-ţi comunic, domnule, de ce sînt aşa de bine dispusă. Datoresc pentru asta recunoştinţă vechilului meu, domnul Gherasim Tulbure.

— S-a întîmplat ceva deosebit ?

— S-a întîmplat, oftă surîzînd domnişoara Constanţa. Povesti scena de la curtea din Movileni.

Doctorul o privi încremenit. Nu găsea cuvinte ; îşi mişca întruna fălcile, rozîndu-şi măselele ; lovi de cîteva ori cu cravaşa în carîmbul cizmei. Constanţa rîse, înfruntîndu-l.

— Aşa-i că ai vrea să-l ai în faţa dumnitale ?

— Am să-l am în faţa mea, rosti sumbru doctorul.

— Linişteşte-te, evanghelistule. Nu te sfătuiesc să te pui într-o situaţie ridiculă, cum am fost eu.

— Cu toate acestea...

— Ce-i cu toate acestea ? Noi sîntem nişte copii şi el e un şmecher, cum se spune la primăria din Movileni. E evident că provoacă. Vrea să complice afacerea noastră, adăogîndu-i un proces penal. Mi-a atras atenţia Simioana. Ea a spus cuvîntul potrivit şi ne-am retras.

Domnişoara Corban fu apucată iarăşi de o convulsie de rîs nefiresc. Simioana Ignea se întorcea domol, în pasul calului, apropiindu-se treptat.

Cu acelaşi aer întunecat, doctorul Luca vorbi mai mult către sine :

— Bunicul ar trebui să precipite lucrurile. E necesar să intervin.

— Ştii că mă miră, evanghelistule, hotărîrea dumnitale ?

— Nu înțeleg.

— Apoi dumneata, pe cît sînt informată, în afară de predicile pe care le-am ascultat, mai ești producător de versuri. Afaceri de felul acesta, ca și plugăria, nu-ți sînt agreabile.

— Cine ți-a spus asta ?

— Am eu informații bune.

— Nu cumva te-a informat bătrînul că sînt poet ? se veseli doctorul. Ce vrei să fac ? Pentru plăcerea lui, bunicul meu trebuie să rămîie convins că nimeni în afară de el nu cunoaște secretul gospodăriei rurale. Dacă m-aș pune eu în evidență, s-ar simți ofensat ; am deveni îndată adversari. Așa, eu trebuie să rămîn față de el în stare de ucenicie. Mă ocup în aparență de literatură, de vînătoare, dau chinină țăranilor. Sînt însă pretutindeni unde trebuie ; dispozițiile dumnisale sînt îndeplinite cu stricteță nu numai din pricină că dumnealui iese la cîmp. Vîrsta pe care o are nu-i mai îngăduie truda de altădată. A fost un om teribil.

— Am încredere în el.

Doctorul privi pe domnișoara Corban fără să mai zîmbească și tăcu, puțintel jignit.

Din pisc, unde se aflau, se vedeau desfășurate în soarele amiezii colinele de la Luncavăț, spre ceața Prutului. Marele sobor de toamnă al cocostîrcilor avea loc în văzduh, deasupra. Toate cuiburile călătoarelor acestora, cîte erau în acele văi, se deșertaseră ; ș-acuma puii și bătrînii se țeseau necontenit în zbor lin și rotitor, hotărînd din nou pribegie către sud.

VIII

Unde lucrurile se încurcă

Micul consiliul de război era din nou adunat în cerdacul cel larg de la curtea boierească din Luncavăț. Bătrînul Gheorghiță Vrînceanu se plimbase un timp după obicei ; acuma se așezase în jîlț, dovadă că hotărîrile lui își urmau

un drum liniștit. Domnișoara Constanța își păstra pe divan locul pe care și-l însemnase în primul ceas al sosirii sale acolo. Mai era de față, cît mai depărtat de domnișoara Corban, tocmai în celălalt colț al cerdacului, domnul doctor Luca : ședea pe un taburet mic, proprietatea lui din copilărie ; își sprijinea coatele pe genunchi și tîmplele în palme ; din cînd în cînd își ridica circumflexele și observa ce se petrece în juru-i. Levi Tof avea cuvîntul. În această calitate, își părăsise pălăria, dar își păstra cortelul, în mîna stîngă ; de dreapta avea nevoie ca să desemneze gesturi discrete.

Erau patru ceasuri după masă. Domnul Levi Tof venea direct de la Movileni.

— Astăzi, însfîrșit, zicea el, l-am găsit pe domnul perceptor Macovei. Pînă acuma nu-l văzusem pe dumnealui decît în treacăt ; acum l-am cunoscut ceva mai bine. Ne-am salutat în fața cîrciumei. Acolo-i locul principal, în sat, unde se întîlnesc oamenii onorabili.

— Bună dimineață, domnu negustor ! (La Movileni sînt cunoscut cu numele de domnu negustor.)

— Mulțămesc celui mai fericit om ! răspund eu.

— Care fericit ? de ce fericit ? a strigat domnu Macovei cu dispreț.

— Fericit, pentru că totdeauna ia și niciodată nu dă.

— Ia lasă-mă, domnu negustor, că nu-i nimene mai năcăjit decît mine. (Am observat că fiecare om în parte e cel mai năcăjit.) Decît ai face glume, mai bine trateazămă c-un păhărel de rom și c-o felioară de salam.

Fără să aștepte ordinul meu, cîrciumarul s-a executat.

— Dar dumneata, domnu negustor, ce faci ? mă întreabă Macovei.

— Fac ce nu vreau, răspund ; îmbătrînesc.

— Am văzut pe Șapira, zice. (Eu am devenit foarte atent.) Am văzut pe Șapira ; dar n-am făcut cu el nici o treabă. N-are de unde da nici o tratație. Spune că-i datorești de la o misitie niște parale și întreabă cînd ai să i le plătești.

— Se vede că-i bolnav de curiozitate. Eu, domnule Macovei, în fiecare dimineață mă rog așa : Păzește-mă, Doamne, de gura nevestei mele, de secetă, de glumele domnului perceptor de la Movileni și de Baruh Șapira.

Macovei rîde și poftește pe cîrciumar să-i mai toarne un păhărel de rom și să-i mai taie o rondelă de salam — fără consimțămîntul meu. Eu tocmai la asemenea glume făcusem aluzie.

Ce poate căuta Baruh Șapira la Movileni ? mă întreb eu. Pun un deget la frunte și-mi încep filosofiile. În vremea asta, Macovei explică o reformă politică prietinului său domnul Irimia cîrciumarul, și dă și a treia poruncă. Trebuie să-mi întrerup filosofiile, mă gîndesc eu ; altfel au să mă coste cam mult.

— Am și eu treabă cu Șapira, zic. Mă grăbesc ; mă duc la domnu notar.

— Ce să cauți la notar ? rîde Macovei ; nu-l găsești pe Șapira la notar.

— Atunci mă duc la părintele Constantin ; trebuie să transmit o veste doamnei preotese.

— Bine, te-i duce mai pe urmă ; dar n-ai să-l găsești nici acolo pe creditorul dumnitale.

— Atuncea, domnule Macovei, du-te numai dumneata la domnul Gherasim Tulbure ; eu nu mă pot duce, căci cu domnul Gherasim Tulbure eu am întrerupt, pentru moment, relațiile diplomatice.

— Ai făcut rău, domnu negustor ; Gherasim Tulbure e de-ai noștri.

— Și eu sînt tot de-ai noștri, răspund. Ești dumneata amabil, domnu Macovei, să restrîngem conversația ?

— Cum nu ? Mergem. Chiar am treabă la cancelarie. Mă așteaptă șchiopul meu, ca să-i plătesc leafa.

Plătesc patru romuri și patru felioare de salam și plecăm. Trebuie să vă spun că șchiopul despre care vorbește el e agentul lui de percepție. Un om în vîrstă ; invalid din război ; îl chiamă Costilă. Cînd e de față agentul Costilă, domnu Macovei e de o vervă deosebită, variind pe aceeași temă — adică pe infirmitatea omului său. Aș îndrăzni să spun că, fără Costilă, domnu Macovei ar fi cu totul lipsit de spirit. Îi place să și petreacă cu invalidul, cînd îi dă leafa. Atuncea, după ce-l vede amețit, îl pune să joace. Ori îi strecoară în buzunar, pe furiș, sarmale. Vă spun drept că nu eram dispus să-l văd pe Costilă ; mai ales că e un om cu demnitate și cu cinci copii ; pe lîngă asta, chel ca și mine.

Îl întreb pe neașteptate pe domnu Macovei, ca să-l supăr :

— Perceptore dragă, de cîți ani n-a plătit Gherasim Tulbure dările ?

— Ce te privește pe dumneata asta ? Care dări ?

— Dările moșiei.

— Apoi ce am eu cu Gherasim, negustorule ? Eu îl am dator, la mine în registre, pe proprietar : domnu Dionis Corban. Cînd se va schimba partida și va fi proprietar Gherasim, îl apuc și pe Gherasim. Să fii dumneata sigur că nu-l iert.

— Știu ; fiscul nu rămîne păgubaș niciodată.

— Dar de ce să rămîie ?

— Parcă eu zic să rămîie ? Să plătească deci proprietarul, sau mai bine zis moștenitoarea proprietarului.

— Vorbești de domnișoara aceea ?

— Vorbesc de domnișoara Constanța Corban. Ca să plătească domnișoara Constanța Corban, pe care dumneata vrei s-o urmărești...

— Da. Am să trimet pe șchiop s-o urmărească.

— Știu ; însă, ca să plătească domnișoara Constanța, trebuie să primească și dumneaei de undeva : și anume, să primească prețul grîului, al vitelor și al brînzei de la oi.

— Asta nu cunosc și nu mă interesează. Ce știi dumneata — dacă s-a făcut ori nu grîu ? de unde cunoști că s-au vîndut vite ? ce informații ai despre oi și brînză ?

— Vra să zică, toate acestea nu sînt ?

— De unde să știu eu ? Întreabă-l pe Gherasim.

— Aș putea oare, domnule Macovei, să-l întreb și pe acel escroc, care se numește Baruh Șapira ?

— Întreabă-l și pe escroc și dă-mi pace.

Se știe, cucoane Gheorghiță și domnișoară Constanță, că tăcerea este o cumințenie a proștilor. Ca să-i faci pe aceștia să-și vie în firea lor adevărată, trebuie să-i provoci să vorbească.

Eu m-am oprit. El s-a uitat urît la mine :

— Parcă voiai să mergi la cancelarie ? Ce afacere ai ?

— N-am vrut, nici n-am pretins vreodată asta, domnule Macovei. După sfatul pe care mi l-ai dat dumneata, mă duc la Gherasim Tulbure. Te salut. La revedere.

L-am lăsat făcînd comentarii pe care nu ţineam deloc să le aud.

Într-adevăr, m-am dus la Gherasim Tulbure ; însă am făcut întăi o cotitură pe la curtea boierească. Am eu acolo un tînăr fruntaş, Costache Ţocu. Nu ştiu dacă lucrează. Am ideea că mai mult observă. I-am pus în mînă preţul convenţiei ce am încheiat între noi şi am aflat că, chiar în dimineaţa asta, a ieşit de la Gherasim Tulbure un jidov. I-am cerut să-mi precizeze ce înfăţişare are.

Mi-a precizat : are o înfăţişare de jidov.

— Poartă cortel ?

— Da.

— Atunci e omul meu, zic. E Baruh Şapira.

Am aflat cu acest prilej şi diversiunea dramatică a domnului Gherasim. N-am întîrziat. Am aşteptat numai să iasă de la percepţie invalidul meu Costilă. L-am întrebat despre băietul lui cel mai mic care are mare succes la studii în clasa a patra primară ; după aceea am vrut să ştiu şi alte lucruri.

E posibil oare să se afle dacă, în ultimele săptămini, s-au făcut vînzări de grîu şi orz în Movileni ? dar de boi ? dar de oi ?

— Nu s-au făcut.

— Ei, dacă nu s-au făcut pînă azi, au să se facă de azi înainte.

Domnul Levi Tof începu să numere pe degete :

— Atenţiune ! Vorbesc în numele unui aşa-zis caimacan. Întăi : am refuzat să recunoaştem pe stăpînă, sub felurite pretexte. Al doilea : am introdus o acţiune pentru felurite cheltuieli pe care le-am fi efectuat din fondul nostru propriu. Al treilea : am mai introdus o acţiune de daune. Al patrulea : am alergat la protectorii noştri, protestînd şi cerînd dreptate : duşmani veniţi nu ştiu de unde vor să ne arunce pe drumuri ! Al cincilea : provocăm scandal, ca să se adaoge şi un proces penal. Al şaselea : ne luăm măsuri contra intervenţiei unor portărei. Dacă ar sosi prea devreme, sîntem hotărîţi să le rupem picioarele. Toate acestea se plănuiesc şi se săvîrşesc, ca să avem timp să vindem boii, treizeci sau patruzeci de părechi ; ca să vindem grîul cît ne-a rămas în hambare, şi ca să trecem

altora oile. Noi (adică Gherasim) vindem precipitat ; deci Baruh Șapira e încredințat că e cea mai bună afacere a sa !

— Era bucuros acel jidov ? l-am întrebat pe Țocu.

— Era cu chef, domnule ; parcă băuse o garafă de vin.

Bătrînul Vrînceanu privise lung la misit tot timpul cît debitase, foarte volubil, acest discurs. Cînd îl văzu că a făcut popas, se ridică supărat din jîlț.

— Vreau să știu, Levi, dacă ai isprăvit.

Tof își înghiți răspunsul, făcînd numai un semn de încuviințare cu capul.

— Dacă ai isprăvit, pune cortelul deoparte și așează-te undeva. Cum ți-am lăsat zabala slobodă, ai luat-o razna ; și tu știi că aicea nu sîntem în parlament. Sîntem acasă la mine. Drept cine mă iei, să ascult eu palavrele tale ? Spune scurt : cucoane, vechilul vrea să înstrăineze averea.

— Asta am vrut să spun.

— Te poftesc să taci. Dacă ai vrut să spui asta, de ce mă faci să stau cu gura cascată la tine un ceas de vreme ? Narav rău ai tu, omule ! Poți să te iei cu nepotu-meu de mînă. Și el face literatură. Să vă puneți amîndoi candidatura la alegerile viitoare. Eu n-am nevoie de vorbe.

— Faptele se impun, suspină moale doctorul Luca pe scăunașul său.

— Cine spune asta ?

— O spun eu, unchiețule, dacă nu te superi. Și faptele trebuiesc precipitate, ca să nu fie mîni prea tîrziu.

— Acest Levi care-i un vorbareț șiret, reluă bătrînul cu seriozitate, îndreptîndu-se spre doctor, ar fi trebuit să mai adaoge ceva, dacă ar fi perfect onest. Nevoie de grabă este ; sîntem de acord ; însă avem timp : poimîni intră cumpărătorii și misiții la sărbătorile cuștilor. În aceste zile, rezervate afacerilor lui Iehova, marfa de la Movileni stă pe loc. Ori la voi, misiții, nu se oprește ceasornicăria niciodată ?

— Din fericire, nu sîntem perpetuum mobile, îngînă Levi. Totuși de la un nelegiuit ca Șapira mă pot aștepta la orice ! Voiam să mai adaog, cucoane Gheorghiță, că vă mai vine un informator. Am trecut și pe la doamna preoteasă Eleonora. S-a anunțat ; vrea să vadă numaidecît pe domnișoară ; am impresia că dumneaei are să confirme concluziile mele.

Doctorul Luca se ridică grăbit, zîmbind către Constanța. Apucă pe bătrîn de braț, îndemnîndu-l după sine :

— Bunicule, sînt de părere să ne retragem cît mai avem timp.

— Sfatul tău e bun, încuviință boierul, însă nu din pricină că ne amenință un nou discurs, ci pentru că trebuie să pornim imediat acțiunea decisivă. Duminică dimineața, domnișoara Constanța trebuie să se prezinte la biserica din Movileni, ca să asculte pomenirea răposaților ctitori și donatori.

— A ? tresări domnișoara.

Bătrînul o privi ironic.

— Ai uitat și asta ? Să umbli întăi pe unde au fost desișurile sălbatice. Poate te va interesa lectura unor pietre de mormînt ieșite la iveală. Nu rîzi ?

— A, nu, bunicule.

Bătrînul trecu la ea și o bătu pe umăr îmblînzit. Apoi luă brațul evanghelistului. Ieșiră amîndoi pe ușa care da în ograda întăia. Se auziră îndată strigătele slujitorilor : Să vie panerul boierului ! Chemați pe vatavul Păun !

Domnișoara Corban își acoperi cu mîna stîngă gura violent carminată și căzu cîteva clipe într-o visare adîncă. Levi Tof se strecură în ogradă, după boieri.

Pomii din livadă oftară la o adiere, parcă ar fi fost vii. Un fruct prea copt căzu, cu zgomot ușor, în iarbă, totuși ființa străină tresări de amintirea acelui sunet familiar, de mult uitat cu desăvîrșire. Se zvîrcoli brusc și sări în picioare, alungînd înduioșarea ca pe ceva rușinos și îndepărtînd mila de aur a după-amiezii de toamnă.

Simioana Ignea intrase pe nesimțite.

— Erai singurică, duduie ? întrebă ea.

— Nu.

Fata o privi cu îndoială, rîzînd.

— Am venit să spun că doamna preoteasă vă poftește s-o primiți.

— Cum nu ? răspunse tare domnișoara, așa ca să fie auzită din anticameră ; roag-o pe doamna Costrăș să intre numaidecît. Pregătiți cafea turcească.

— Am înțeles, duduie, o încuviință Simioana cu repeziciune, cîștigată de însuflețirea stăpînei ei.

— Stăi, puţin mai domol, se întoarse asupra ei, şoptit, domnişoara Corban, c-un zîmbet subţire, care-i lucea numai la coada ochilor. Să nu uiţi s-aduci şi chiseaua de tutun a nînaşului, odată cu cafeaua.

— Da, duduie. Am s-o cer de la Anica.

— Acuma poţi s-o aduci pe cucoana preoteasă. Simioană, tu ai văzut vreodată jucîndu-se teatru ?

— Nu, duduie. Unde-a fi fiind asta ?

— Atunci nu ştii nimic, nici despre cinema.

— Multe nu ştiu eu, duduie, se tîngui, cu fruntea încreţită şi cu ochii galeşi, fata.

— Teatru şi cinematograf e ceea ce s-a petrecut dimineaţă şi ce facem noi acuma.

Simioana Ignea rămase neclintită, cu gura uşor întredeschisă, înspăimîntată de săritura în gol pe care trebuia s-o facă inteligenţa ei. Se retrase ruşinată.

Domnişoara Constanţa aşteptă o intrare zgomotoasă. Doamna Eleonora Costrăş, însă, o desminţi numaidecît, apărînd discret. Cel puţin rochia s-ar fi cuvenit să aibă anume accent. Preoteasa Eleonora nu era nici timidă, de şi avea mînile roşii şi asprite de lucru la vîrfurile degetelor. Constanţa Corban se resemnă să primească în întregime contradicţia, cu toate consecinţile ei de plictis.

Se sili să învioreze de la început conversaţia :

— Doamnă, îmi aduci poate salutări amicale de la Natalia Tulbure ?

— Mi se pare că s-a grăbit să vi le înfăţişeze ea singură.

— Într-adevăr.

Conversaţia era isprăvită şi atacul eşuat. Simioana aduse cu cea mai mare luare-aminte, privind-o ţintă, tablaua cu dulceaţă. Se duse înapoi, s-aducă şi cafeaua. După aceea chiseaua de tutun.

— Natalia lui Tulbure, zîmbi preoteasa Eleonora, e o fiinţă care n-are să mă ierte pînă la moarte pentru o greşală. O greşală a mea. Cînd am vreme, între copii şi stative, cetesc. Sînt absolventă de şcoală normală. S-a crezut datoare şi Natalia Tulbure, încă de acuma cinci ani, de cînd ne cunoaştem, să-şi alcătuiască o bibliotecă şi să stea, duminica, la geam cu cartea în mînă. Mi-a cerut sfat ; s-a supus acelui sfat şi a cetit cu plăcere cartea care

îmi place mie mai mult : Contele de Monte-Cristo — într-o traducere. Băgînd de samă pe măsuța mea de lucru aceeași carte, în original, s-a scandalizat, aș putea zice, de afacerea în sine ; adică de ce Dumas scrie și franțuzește ; sau de ce cetesc eu într-o limbă străină ; asta e o punere la cale, care o umilește. Deci eu sînt cea din urmă dintre femei și mai ales sînt o proastă și n-am avut nici o zestre ; trebuie convins preotul Constantin că e nefericit din pricina mea.

— Interesant, zîmbi domnișoara Corban.

— Ar fi fost poate mai interesant, urmă monoton și blînd preoteasa Eleonora, dacă aș fi suferit cu resemnare războiul pe care mi-l făcea. Însă trebuie să petrec și eu ; căci spectacole și baluri n-avem în Movileni. Domnii de la primărie și ceilalți domni nu se sinchisesc să ne amuzeze. Aflăm numai din cînd în cînd, noi cucoanele, din cînd în cînd și destul de des, despre așa-zisele chefuri ale dumnealor. Natalia lui Tulbure s-a gîndit să concentreze la ea acasă asemenea manifestări și să mă izoleze. Am fost nevoită să cuceresc rînd pe rînd forturile pierdute și să-mi fac aliate din femeia notarului, a perceptorului și a primarului. Am început a le spune și eu povești despre Natalița lui Tulbure, încît, în scurtă vreme, vechilița s-a tras la obraz și a slăbit. Cu părere de rău (aici, duduie, spun o minciună), m-am văzut obligată să merg mai departe. Agenta mea principală, baba Dochița, mă ține la curent zilnic prin slugile vechilului de tot ce se vorbește și făptuiește împotriva mea. De puțină vreme aflu ce se pune la cale împotriva dumneavoastră.

— Din ce în ce mai interesant, suspină cu plăcere duduia Constanța, așezîndu-se mai bine în fundul divanului. Ce anume se pune la cale împotriva mea ?

— Vă spun îndată. Că umblă cu ascunzișuri, procese și vînzări, asta știu că ați aflat. Cred că nu i-a răbda Dumnezeu pe amîndoi să îndeplinească ceva. Este la vechil o slugă credincioasă, căreia îi place rachiul dulce. Săftica asta iese, noaptea, și se duce la baba mea Dochița. Dochița nu întîrzie și vine la mine să se spovăduiască. Se întîmplă că Săftica asta are un fecior care a fugit de la oaste și umblă laturile printre sate și pe la Prut, făcînd negoț de cai în vremea nopții. Cîteodată, la lună nouă, sare gardul

lui Tulbure și intră ca să vadă pe maică-sa. Ea îl ocrotește, îi dă schimburi și mîncare : pentru dînsa, Gligore e feciorul ei. Trebuie să mai știți dumneavoastră, domnișoară, că se află în ținut un hoț adevărat, cu numele Siminicaru. Acela iese la drumul mare și atacă pe negustori. Se arată cînd în drumul Ștefăneștilor, cînd la Sulița. Are obicei de pălește și curți boierești. Pînă acuma nu s-aude să fi ucis ; poartă carabină ca să se apere. Știindu-se că pune glontele în vîrf de ac, toți se tem ca de un demon de dînsul. Ei bine, aflați, vă rog, ce i-a dat în gînd Nataliței. Am stat și m-am sfătuit cu părintele Constantin și el m-a jurat să tac, deoarece sfinția sa nu poate crede una ca asta. Ce i-a dat în gînd Nataliței lui Tulbure ? Să cheme pe Gligore neguțătorul de cai, să-l îndemne a se duce să caute pe Siminicaru. Să vie Siminicaru într-o noapte cu tovarăși, să sloboadă pușțile în ferești la curte, cînd veți fi dumneavoastră acolo. După ce va face asemenea spaimă, să intre și să prade. După aceea să treacă și la Tulbure, să se facă a-l prăda și pe el. Plata lui de la Tulbure : cinci mii de lei. Iar Tulbure să strige a doua zi că i s-au ridicat condicile odată cu banii și că nu se mai pot face verificări, dar lui i se cuvin atîtea și atîtea sume, pentru care a și pornit proces. Dacă-l pradă și pe el Siminicaru, nimene nu se poate gîndi că ar avea el vreun amestec. De ce i-a furat Siminicaru condicile ? Nu știe, dă din umeri. De ce să vă prade pe dumneavoastră ? ca să vă dezguste de locul acesta, să vă duceți iar în străinătate. Ca într-un roman dintre acelea pe care le cetește Natalița. Eu mă gîndesc, duduie, că, după aceea, are să fie găsit împușcat într-o rîpă și acel Gligore, ca să nu mai rămîie în ființă mărturia lui. Pe urmă au să-l vîneze jandarmii și pe Siminicaru, cum e soarta hoților ; așa că au să se prăpădească toate urmele pe lumea asta. Cunoștința inimii lor s-o aibă numai Dumnezeu. Însă nici el, nici ea nu mai cred în Dumnezeu.

Domnișoară, zîmbi doamna preoteasă, mi se pare mie că plăcerea dumneavoastră nu mai este așa de mare.

Constanța Corban privea cu deosebită atenție la doamna preoteasă Costrăș cu cîtă repeziciune răsucește țigara și ce picătură mică de cafea soarbe. Grozăvia anunțată i se părea suspectă. Dacă nu era ieșită dintr-un ro-

man, apoi desigur vinul roș contribuise ca să sporească elucubrațiile lui Gherasim Tulbure.

— În Dumnezeu nu cred nici ceilalți, oftă cu ușurel glas doamna preoteasă. Țăranii cel puțin își au eresurile lor.

— E posibil așa ceva ? întrebă pe gînduri domnișoara.

— Mărturisesc eu că-i greu să trăim asemenea viață, răspunse doamna Costrăș rămînînd la preocuparea sa de căpetenie. La oraș ai cel puțin lumina felinarelor.

— Vorbesc, doamnă, de basmul cu Siminicaru.

— Siminicaru nu e basm, domnișoară. Puteți întreba despre el pe cineva din apropierea dumneavoastră.

— Pe cine ?

Cucoana preoteasă Eleonora făcu semn delicat cu fruntea și ochiul spre ușă. La nedumerirea Constanței, mai repetă o dată semnul.

— A ! vrei să vorbești de Simioana Ignea ? Adevărat ? Asta să fie suferința ei ?

— Bănuiesc, domnișoară. Florile din vara trecută s-au uscat ; nu știu să fi odrăslit altele.

IX

Despre alt personagiu principal din țara blajinilor

Și bătrînul și doctorul erau de părere că ieșirea la stuh n-o puteau amîna, de și ziua nu era întru totul potrivită pentru o expediție vînătorească. Se răcise vremea din-trodată și trăgea un vîntișor subțire de către munte. Curgeau nouri întruna foarte pe sus, prigoniți de mari curente ale înălțimilor. Arar se prevedea soarele ca o tipsie, fără strălucire. Cînd se întuneca soarele și soseau deasupra locurilor nouri mai coborîți, se scuturau stropi mărunți.

Vătaful Păun hotărîse :

— Nu-i vreme de ploaie !

Ca să fie vreme de ploaie, după părerea lui, trebuia să conteneascâ vîntoasa cea mare de sub cer, ș-apoi să se aşeze nouri care au în ei putere pentru sămînța grîului. Deci plugurile în şase boi umblau brăzdînd pe coasta de la Înțercătoare.

Boierii trecură pe lîngă Standoale și coborîră în valea cealaltă. Stuhurile crescuseră în anul acela dese ca peria și mlaștinile erau zvîntate.

La aşezările care se chemau Standoale, boierul cel bătrîn trimesese, cum era de mult rînduiala în curgerea anilor, o sută de curcanaşi în pensiune. Fuseseră întăi ridicați în ogrăzile curții de către găinăreasă, pînă ce li se arătaseră mărgelele. La Standoale aveau lărgime; se duceau chirăind şi grăind cu curcile cele bătrîne şi între dînşii, cît în miriști cît pe imaş; după aceea se întorceau la felurite grăunțe care se risipeau cu îmbielşugare de la transporturi, de la coşare și de la mişcarea şi prefacerea grînelor în hambare. Nici într-un an nu organizaseră vulpile atîtea atacuri asupra acestor protejați boiereşti. Veneau şi din altă parte veşti de oarecare dăjdii către hultan şi către dihănii : zece la sută e a făpturilor lui Dumnezeu. Însă aici, la Standoale, prădăciunile se întețiseră în chip scandalos. Cînd humelnicul Garofin însemnă pe răbuşul lui treizeci şi două de capete de curcanaşi, Păun vătaful dădu de veste la curte că boierii aveau a ieşi musai la război. Întîrziere nu poate fi şi pentru alte pricini pe care le ştiu dumnealor. În alte zile apropiate, aşteaptă alte treburi.

Bătrînul Vrînceanu ieşise singur în paneraşul său. Duduia Constanța luase alături de ea, după obicei, pe Simioana. Mîna fata, — ca să-i fie duduii complect libere privelişlile. Doctorul Luca trecuse înainte călare. Copoii şi ogarii se aflau sosiți la fața locului, cu oamenii lor şi cu vătaful Păun.

Acțiunea, în asemenea localitate, era ştiută. Vulpile, forțate în stuh de copoi, nu ies spre Standoale. Acolo sînt cîni, oameni, puşti. Nici pe sub Standoale, în lungul clinei aceştia nu pot trece, căci spre fund, unde se rotunzeşte dealul, au sălaş ciobanii. Deci scăparea lor obişnuită e pe versantul opus, pe costişă lină, înspre spinăriile din marginea pădurii. Cele mai multe acolo îşi au şi vizunia.

Cercetarea începu din desimea cea mai mare, din marginea iazului. Vînatul urma să fie încet-încet deplasat spre coada stuhului. Șase ogari, stăpîniți în lanțuguri de către slujitori, fuseseră trecuți la locurile cuvenite. Păun dădu drumul în stuh la doi copoi. Erau «moșnegii boierului», cum le spunea el. Vînau de opt ani ; erau urmașii altor generații de moșnegi, care vînaseră în aceleași locuri, sub privegherea lui cuconu Gheorghiță, de pe cînd era dumnealui holtei.

Moșnegii intrară în stuh, făcură un ocol în tăcere și veniră să-și arate boturile și sprîncenele negre, cercetînd oarecum dacă este cel care nu trebuie să lipsească.

Asta era interpretarea vătafului Păun.

— Arătați-vă, cuconașule, vă caută moșnegii ! strigă îndesat vătaful.

— Hai, moșnegilor, intrați la datorie ! dădu îndemn bătrînul Vrînceanu, ridicîndu-se o clipă în picioare, în paneraș.

Copoii dispărură în clipă la porunca lui și nu mult după aceea sloboziră glas.

Doctorul călări grabnic, ocolind coada mlaștinei, și apăru îndată pe clina de sub pădure. Bătrînul Vrînceanu se puse și el în mișcare. Domnișoara Constanța îi trecu înainte, rîzînd. Începuse a picura. Ea își scoase cu entuziasm pălărioara și își descheie mantaua.

— Duduie, plouă ! observă Simioana.

— Asta-i ploaie ? întrebă, biruitoare, domnișoara.

— Noi așa-i spunem.

Constanța se așeză rîzînd la locul ei. Atunci ieși cel dintăi vulpan, cu coada tîrîș. Moșnegii urmau să frămînte stuhul, țăhnind cu întărîtare.

Simioana opri. Constanța lăsă să-i scape un țipăt scurt. lepădă mantaua de ploaie și sări pe imaș, ca la un concurs de alergări.

— Duduie ! duduie ! o chemă din urmă slujitoarea.

Doctorul Luca întoarse capul, o privi și-i făcu de departe un semn teribil de amenințare. Doi ogari fuseseră eliberați. Făceau salturi elegante și alternative. Deodată se îngemănară, unul alb și altul castaniu, în același ritm. Coada roșie fugea sfoară printre bolîndarii imașului. Cînii vînători o ajunseră din urmă. Unul o smulse din fugă

de după cap și o aruncă în sus. Celălalt o primi într-o gură ca de crocodil și o zvîrli la o parte, cu șira spinării ruptă. Un slujitor fugea la deal cu lanțugurile. Agita o măciucă cu coadă lungă și subțire, cu care trebuia să dea lovitura de grație. Evanghelistul pusese o clipă piciorul în pămînt, apoi iar săltase în șa. Constanța Corban rămăsese fascinată în locul ei ; trăsurica o ajunse din urmă.

Începu să strige ceva ; n-o auzea nici doctorul, nici bătrînul Vrînceanu. Avea în întreaga ființă ca o beție ușoară. Simioana Ignea o îmbrăcă în silă cu mantaua. Picăturile reci stătuseră și lucea un soare palid asupra stuhului.

Înaintea amiezii, războiul era sfîrșit. Inamicul lăsa pe teren opt unități. Nespus de însuflețită, între biruitori, era mai ales domnișoara Corban. Ținu să fie de față, fără sfială, și la plata despăgubirilor, adică la jupuitul pieilor. Încă nu erau bine căptușite de iarnă ; bătrînul le judeca de puțină valoare. Cînd se desmetici și privi în juru-i, domnișoara nu mai găsi în cercul privirilor ei pe evanghelist. Cînii, rînduiți în fața bătrînului Vrînceanu, scoteau niște limbi enorme și el îi lăuda bătîndu-i ușurel pe capete.

În definitiv, din toată afacerea, nu rămînea decît puțină oboseală. I se iscase și o foame grozavă. Vulpile au fost ; le-a văzut alergînd cu vigoare ; acuma din ele rămăseseră cîteva blăniți întinse pe crăcăni.

— E adevărat că și curcanașii dumnitale, bunicule, au avut o situație identică față de vulpi.

— Nu cumva ți-i milă acum de asemenea banditi ?

— A ! deloc ! protestă rîzînd domnișoara Corban. Mă întreb unde poate să fie evanghelistul.

— Care evanghelist ?

— Poetul nostru, doctorul Luca ; nu-i frumos să ne trădeze în felul acesta.

— Cred, fetiță, că are să se întoarcă ; are să ne ajungă din urmă ; a trecut după pădure cu vatavul Păun, ca să cerceteze locurile altor expediții. E mai puțin poet și evanghelist decît ne închipuim noi.

— Are să întîrzie mult ?

— Nu știu ; poate să iasă de-a dreptul, prin alte drumuri, la curte.

Cortegiul porni. Bătrînul fu cel dintăi sus, la Standoale. Făcu ocolul, stînd de vorbă cu humelnicul Garofin și cu slujitorii. După ce fură încărcați cînii în șarabane, își reluă și el calea spre curte, îndemnînd de cîteva ori cu biciul pe murgul înhămat la paneraș. Nu mai cercetă locurile dindărăt, închipuindu-și că domnișoara Corban trecuse și ea. Însă domnișoara Corban avusese capriciul brusc să aștepte pe evanghelist.

— Duduie dragă, interveni Simioana Ignea, mîngîind-o ușor pe umăr, cum avea obicei ; noi am rămas cele din urmă. Să purcedem și noi, ca să nu întîrziem.

— Ba de ce ? Îl așteptăm.

— Am rămas singure ; cred că nu se întoarce aici.

— De unde știi tu, Simioană Ignea, că nu se întoarce aici ?

— Știu eu, duduie.

— Asta îmi pare suspect ; trebuie să aflu. Ce-i la deal ?

— Pădure.

— Și dincolo de deal, pe versantul celălalt ?

— Tot pădure.

— Sat, stîni — nu sînt ?

— Nu, duduie, de aici încep singurătățile. Se află numai niște poieni și niște colibe părăsite.

— Atunci ce caută doctorul ?

— Poate s-a dus să cerceteze rîmăturile mistreților, cătră lanurile de păpușoi de dincolo. În pădurea asta sînt niște prăpăstii : acolo-i tăria bursucilor și a porcilor. Mai ales după aceștia îi place domnului doftor să umble ; ziua, cercetează stricăciunile pe care le fac ei în lanuri și, noaptea, se duce și stă la pîndă. E vînător mare ; de aceea i-i drag bunicului dumnisale. Însă dumnealui se apără, cum că nici pe departe nu-i ajunge pe vînătorii bătrîni — mai ales pe bunici. De vorbele acestea se bucură boierul cel mare. Se mai vede că i-i drag și după alta : că-l pîndește și-i cercetează urmele prin slujitori. Știe tot ce face ; îi place și se bucură că-i harnic ; dar se preface că nu bagă nimica în samă și-l tot împunge cu felurite vorbe, precum ai băgat de samă și mata. Amîndoi îs niște viclenі. Dar eu aș zice, duduie dragă, să nu mai stăm.

— Bine, Simioană Ignea, dă-mi mănușile. Treci tu la stînga ; am să mîn eu.

— Să nu faci mata greşala, duduie dragă, să mîi la deal. Dăm în locuri grele, pe unde numai cei cu piciorul, ori cei călări pot trece.

— Eu însă am să trec. Vreau să văd şi eu pustietăţile.

— Oi, duduiţă dragă, de ce nu m-asculţi pe mine, amărîta ? Ţi-or fi părînd matale frumoase locurile acelea, dar viaţa rătăciţilor de-acolo se petrece cu amar. Întoarce, duduiţă dragă, ca să nu ţi se întîmple primejdie !

Domnişoara zîmbea cu nepăsare :

— Unde a trecut doctorul, pot trece şi eu.

— Duduie dragă, lasă mata jucăriile acestea. Dacă mă vezi mata că lăcrămez şi te rog, cată să fie la mijloc o pricină !

Deodată fata îşi coborî glasul :

— I-am trimes răspuns lui Siminicaru să vie la locul care se chiamă Bour, ca să-l poată găsi acolo boierul cel tînăr. I-am spus lui Păun vatavul, iar Păun a spus lui domnul doctoraş Luca, unde-l poate găsi pe Siminicaru. Eu am ascultat, duduie dragă, toate cîte a spus cucoana Eleonora preoteasa. Iaca, îţi sărut mînuţa şi mă rog de iertare ; am asemenea pacat de ascult la ţîţîna uşii. Am auzit toate cîte a spus despre planul acelui Gherasim, care-i cel mai rău între toţi răii. Acuma, dacă se duce boierul cel tînăr la el, Siminicaru are să-şi deie samă.

Domnişoara Corban strînse hăţurile şi-şi înălţă sprîncenele cu mirare.

— Cum se poate, Simioană Ignea ? Tu ai crezut acele fantasmagorii despre care mi s-a vorbit ?

— Vai, duduie, cred toate ; numai una nu. Nu cred că Siminicaru poate face asta. Dar dacă nu-i Siminicaru, se poate găsi altul. Lumea asta-i plină de ticăloşi. Numai dincolo, unde ne-om duce cînd om pune mînile pe piept, poate să fie aşa cum dorim ; dar aici sîntem împresuraţi de toate răutăţile. Este o vorbă, duduie :

Lumea asta-i cum o vezi ;
Ceealaltă, cum o crezi.

— Stai liniştită ; nu te frămînta aşa, Simioană, porunci domnişoara Constanţa.

— Mă liniştesc, duduie.

— Dacă ai încredere în acel căruia îi spui tu Siminicaru, de ce te temi ?

— Vai, parcă poți ști inima omului, în adîncimea ei ? Mă tem să nu-i vie o prostie ori o nebunie. Nu pentru mine mă tem, duduie, ci pentru mata. Pentru mine n-am de ce mă mai teme. Am rămas destul de rușinată și cu inima arsă. Așa îl judec eu, că o asemenea faptă n-ar putea săvîrși : să despoaie ori să secfestreze o cucoană cum ești mata. Știu că și domnu doftor nu-i departe ; sînt vrednică și eu întrucîtva să-l stăpînesc ; dar poate să fie atins de-o sminteală ; poate fi beat.

— Are asemenea narav ?

— Îl are, cum nu ? E băutor vrednic. Îi cîntă țiganii o noapte ; el ascultă și oftează pentru viața lui prăpădită. A doua zi i se încruntă ochii și sfarmă oala în dinți. Atunci fug toți de el. Nu se clatină ; umblă puțintel țapăn ; vrea să păleasca pe cineva. Numai eu îl îmblînzeam. Se sprijinea cu fruntea de umărul meu și se tînguia.

— Ți-a fost drag pe cît se vede.

— Ticăloasa de mine ! mi-a fost drag. Am vrut să-l scot iar la lume și n-am putut. Să iasă la tîrg, să se ducă la judecători, să-și primească pedeapsa pentru greșeli. Doar moarte de om n-a făcut ; a umblat voinicind. După ce-a sta închis cît i se cuvine după lege, s-a duce ș-a îngenunchia la Maica Domnului, făgăduind ispășirea pentru nebuniile săvîrșite. Atuncea nu mi-a fi rușine de el. Îl cunosc că poate fi cel mai priceput gospodar ; a lucra pămînt, ori a înmulți niște oi. N-a vrut s-asculte ; a rămas sălbatic.

Domnișoara Constanța rămăsese pe gînduri ascultînd pe Simioana Ignea.

— Să nu socotești mata, duduie dragă, că acest Ile Siminicaru s-ar trage din niște proști. Tată-său a fost fruntaș. A venit așa vremea că mama lui, lelița Ilinca, a rămas numai c-o vacă. Dintr-atîta se hrănea. La noi, la Șipote, e loc depărtat și sărac. Ile Siminicaru fiind la oaste la flotilă, cinci ani de zile n-a mai dat pe acasă. A fost în vremea asta și războiul cel mare de care s-a auzit și la noi. El a stat la locul lui, la un vaporaș cu tunuri. În vremea asta domnu Macovei, perceptorul, a luat vaca leliței Ilinca pentru datoriile pămîntului. Neajungînd prețul vacii, s-a gîndit domnu Macovei să plătească el datoria la stat și să ia în

stăpînire pămîntul. Povestea asta o știe toată lumea, că nu s-a întîmplat cu mulți ani în urmă. Scrisorile leliței către Ile Siminicaru, la flotilă, nu purcedeau de la primăria din Movileni, fiind așa bună-voia lui Macovei, ca să nu mai întristeze inima flăcăului, el avînd a lupta pentru țară : chiar i s-a și dat decorație. Scrisorile băietanului vencau. La noi n-are cine le ceti ; le punea lelea Ilinca la icoane. Se gîndea să vie la părintele Constantin Costrăș, să i le cetească. Așa că bătrîna s-a bolnăvit de tifos și a murit, ca atîția alții. Altceva bun nu ne-a venit din lume, dar tifos negru ne-a venit și-n pustietatea noastră, la Șipote. Apoi cînd s-a întors Ile Siminicaru de la oaste, a aflat întăi de moartea maicei lui și a zis : «Dumnezeu s-o ierte. I-a venit ceasul ; n-avem ce face ; toți sîntem în mîna lui Dumnezeu ; eu între cer și apă și printre gloanțe și torpile, la Dunăre, n-am pierit ; ei i-a fost dat să moară în sat.» A aflat de vacă și de pămînt. Întăi a băut cît a băut de și-a făcut coraj și apoi, după aceea, s-a înfățișat la perceptor, cucoșindu-se și suduindu-l. A fost o batjocură. Pentru prostia asta, Macovei a chemat jandarmii ; l-au legat și l-au dus la subprefectură. Cum îl duceau, fiind el beat și înfierbîntat, a ajuns într-un loc care se chiamă Fîntîna-de-piatră, și a cerut apă. Nu l-au deslegat ; l-au pus pe brînci, să linchească apă din glod ; și Macovei îl pălea cu călcîiul după cap, întocmai precum se spune într-un cîntec de demult. De asta a ieșit Siminicaru dintre oameni și a intrat în singurătate. A apucat a face o nebunie, două ; acuma nu se mai poate opri. Mi-a spus odată rîzînd că are să se deie supus, după ce s-a mai întîlni o dată cu Macovei. A putut și pînă acuma să se întîlnească cu Macovei. Poate să-i iasă înainte pe cale ; poate să-l calce, într-o noapte, acasă la dumnealui. Nu vrea, duduie ; se teme să nu-l omoare.

Domnișoara clătină din cap cu neîncredere și cu oarecare milă.

— Ce-i cu povestea asta, Simioană ? E pentru martorii lui Siminicaru, cînd el are să fie dus înaintea curții cu juri ?

— Vai de mine ! e adevărat, duduie.

— Știu ; e adevărat pentru tine ; mă mir că povestea asta nu mi-ai cîntat-o. Domnul Ile Siminicaru nu-i decît ce-au fost vulpile de la stuh.

— Am văzut, duduie, că nu ți-a fost milă de ele.

Fata rămase mîhnită. Ducînd căluțul alb de frîu, urmă pe stăpînă-sa pînă la marginea spinăriilor. Ocoliră într-o poieniță, punîndu-se la adăpost de vînt.

— Eu am să-ți spun matale, duduie, o altă poveste adevărată, reîncepu Simioana Ignea. În cele din urmă zile din Săptămîna Patimilor, este în sat la noi un obicei. Cînd pregătim aluatul pentru pască și cozonaci, alegem gălbenușul și albușul ouălor și strîngem deoparte cojile. Trimetem pe o fetiță, dintre cele care ne dau ajutor, să ducă acele coji de ouă și să le deie drumul pe pîrău. Puhoiul de primavară duce acele găoci ca pe niște luntrișoare. Cînd s-aprind făcliile Învierii, toate pîraiele care poartă găocile de ouă pe lumea asta curg pe tărîmul celalalt într-o apă mai mare. Acea apă le poartă nouă zile printre pustietăți pînă într-un loc unde hălăduiește un neam părăsit : poporul blajinilor. Cînd ajung găocile acolo, oamenii din acel ținut înțeleg că, pe lumea asta, s-a sărbătorit Învierea Domnului și o serbează și ei, mai tîrziu, în lunea de după Duminica Tomei. Află, duduie dragă, că și noi cei de la Șipote sîntem ca blajinii aceia ; încă nu ne-au venit semnele din cealaltă lume, unde ai trăit mata.

Ochii fetei, cu gene cîrligate, aveau șiretenie și blîndețe.

— Acuma ne întoarcem, duduie ? stărui ea, îndrăznind să-și lipească obrazul de umărul domnișoarei Corban.

Din lumina poieniței se vedeau întăi frămîntările pădurii. Cele dintăi brumărele schimbaseră coloarea frunzișurilor. Pe-alocuri erau tonuri de aramă ; prin alte părți coroane de un verde palid. În șesuri lungi, se amestecau pîrloage cu șiraguri de porumbei și cu fînațuri uscate, pînă într-un zăgaz de negură, la Prut. Vîntul se umflă zvonind, cu o înfiorare aspră și stropind ploaie.

— Unde-i locul care se chiamă Bour ?

— Asta a fost spaima mea, duduie. Locul e aici, în preajmă. Văd că în el nu-i nimeni și m-am liniștit. Ile s-a

sfiit să vie așa de aproape. Vezi mata, duduie, hăt dincolo de marginea din vale a pădurii, subț o movilă, la un copac rotat ? Învăluie vîntul un pămătuf de fum. Nu se arată nici o mișcare. Acolo este un adăpost de unde se văd toate cît cuprinde ochiul. De nicăieri nu se bagă de samă ascunzișul. Tocmai acolo trebuie să fi pogorît domnu doctoraș Luca. Aici la Bour, a avut Siminicaru alte întîlniri care n-au să mai fie niciodată. O dragoste și o primăvară : atîta este pentru fiecare viață.

Simioana Ignea întoarse calul și potrivi poclada din paneraș. Domnișoara priveghea singurătățile. Nici fumul nu se mai zărea. Era o pustie cum nu văzuse niciodată ; veninul ei îl simțise numai în anume gol de spaimă al unui vis de febră. O singură pasere cenușie, căreia nu putea să-i dea nume, venea cu repeziciune din văi pe valul pădurii ; cînd cunoscu ființi străine, se abătu într-o latură, lăsînd în urmă un țipăt straniu.

Într-adevăr, acolo, la pădurețul rotat, coborîseră doctorul Luca și vătaful Păun. Locul se chema Vatră. Nici ciobanii nu ajungeau pînă la el, ori îl ocoleau, nici flăcăușii din sate, cînd scoteau, în nopțile de vară, caii la păscut. Respingerea pe care o aveau pentru cotlonul acela nu era datorită nici vreunei anume cunoștințe, nici vreunui eres. Se întîmplase să fie în preajmă, întăi, sărături în jurul dîmbului, apoi mocirle negre. Copiii din sate vorbeau și de sorburi în acele mocirle, înfricoșîndu-se unii pe alții. Între pășuni și mocirle creșteau, în anii ploioși, bălării mai nalte decît omul. Ca să nu se puiezească în desimea lor lupii, ciobanii le pîrjoleau ; însă focul nu le putea niciodată mistui în întregime.

Și copiii cu caii, și ciobanii cu oile se simțeau cu desăvîrșire departe și despărțiți de toate în acea întindere scitică. De cîtăva vreme, după război, erau cîteodată stîrniți din tihna lor de către paserea Roc, pe care o cunoscuseră străbunii lor din adîncimea vieții. De mii de ani pajura cu clonț de fier se prăpădise ; acuma prindea să se arate iarăși sub nouri. Sprijiniți în bîte, dădeau capul pe spate și priveau acea trecere fioroasă, după care invectivau pe Roc într-un chip special. De fapt, absurditatea sudălmii — preferință amoroasă imposibilă — nu era decît o

manifestare de admirație pentru minunile Diavolului, căruia îi zice «Iroplan».

Vătaful Păun lăsă calul în voie printre mocirle. Animalul călca atent pe spinarea de pămînt bătut sprijinită pe alocuri de țăruși îngrădiți.

Doctorul urma după slujitorul său. Își pipăi în buzunarul din dreapta al măntălii pistolul automat și-i înlătură piedica de siguranță.

Nu vedea încă nimic. În dosul pădurețului, movila avea o surpătură circulară dedesubt. Pămîntul vegetal de deasupra, stăpînit de rădăcini și ierburi, alcătuia un fel de streșină deasupra surpăturii. Subt acel covru ardea un foc slab de spinării. Așteptau, cu spatele rezemate în mal, trei oameni. Unul din ei pîrpîlea la flacără bucăți de slănină în țepușă de lemn. Din cînd în cînd ridica țepușa ; ceilalți doi trăgeau cu degetele bucăți, le înfulicau repede, mozolindu-le și clămpănindu-le, suflînd în același timp aburi de foc prin colțurile gurii. Cînd se arătă boierul, hoții depuseră pînea lîngă vatră ; cel de la jaratic înlătură țigla ; tustrei păsiră de sub mal. Armele rămaseră în adăpost. Caii, mai încolo, cap lîngă cap, cu șeile pe ei, aveau trăistile cu grăunțe trecute pe după urechi.

Cel mai tînăr era Siminicaru. Purta mintean de pănură sură ; căciulă, opinci și chimir. N-avea nici o podoabă, ca să nu fie cu nimic deosebit de oamenii de rînd care trec pe drum ori pătrund într-o crîșmă. Se arăta bărbat voinic. Fruntea îngustă era încrețită ca de o sforțare și-i covîrșea cu mult ochii, care apăreau mici și iscoditori. Avea o mustață păscută de foarfece ca să-l facă să pară mai tînăr decît era.

Cei doi tovarăși dovedeau, prin coloarea întunecată a pielii, o obîrșie neîndoielnică. Păreau mai în vîrstă decît Ile Siminicaru. Cea mai mare osebire de căpitanul lor o aveau prin straiele strîmte, adunate de la negustori de vechituri din tîrguri. Acest port lămurea și vechea lor meserie de artiști.

Păun vătaful îi cunoștea foarte bine.

— Măi oamenilor ! se miră el. Voi sînteți Lascarache Sarion și Moise Udilă. Cînd ați zvîrlit în șanț cobzele ?

Banditii negri păstrară o tăcere respectuoasă față de boier.

— Cît stau sub mîna mea, sînt barbaţi viteji, îi recomandă Ile Siminicaru.

După aceste vorbe, adresate vătafului, se mișcă din loc și se descoperi. Doctorul Luca descălecase.

— Cucoane, grăi Siminicaru, am primit ordin că doriţi să mă vedeţi.

Vătaful Păun îi atrase luarea-aminte, înălțînd un deget :

— Bre Ile, ascultă ce are să te întrebe boierul.

Doctorul Luca găsea că un stăpîn de pustie s-ar fi cuvenit să aibă o atitudine mai pitorească. Siminicaru îi apărea, în același timp, și prea modest.

Bătrînul Păun socoti nimerit să mai facă o reflecţie, înainte de începerea sfatului, pentru ca să nu mai fie nici o îndoială asupra calităţii și drepturilor fiecărei puteri.

— Are lupul obicei înțelept, zise el fără să se adreseze nici uneia din părți, că nu bîntuiește locul unde și-a ales sălaș.

Siminicaru rîse tăcut, arătîndu-și numai dinţii. Răspunse :

— În privința asta mărturisesc că n-am păcătuit întru nimica.

— Ascultă, Ile... vorbi cu îndoială boierul cel tînăr.

— Da, cucoane, așa mă chiamă.

— Ascultă, Ile, și răspunde fără înconjur și cu dreptate.

— Da, cucoane ; spuneți-mi numai despre ce-i vorba.

Doctorul Luca îl privi stăruitor :

— Ți-a trimes vechilul de la Movileni un anume răspuns ?

— Nu mi-a trimes nici un răspuns, cucoane.

— N-a venit la tine unul Gligore a Săfticăi ?

— Gligore e un borfaș de rînd, cucoane ; nu cutează el să se înfățișeze în ochii mei.

— Ar putea veni altcineva de-acum înainte, ca să-ţi propuie acea afacere a lui Gherasim Tulbure, de care am aflat noi. Să prăzi pe cucoana de la Movileni.

— Domnișoara cea tînără ? dar de ce să fac eu asta ?

— S-o prăzi ca să-i iei actele și s-o sparii, ca să se ducă. Deasemeni să-l calci și pe dumnealui Gherasim Tulbure, deoarece așa ar fi interesul lui. Pentru asta ține gata în acea noapte cinci mii de lei.

— Aşa ? bun !

— Te pot înştiinţa, Ile, că, dacă ai nevoie, îţi poate aduce suma asta vatavul Păun.

Siminicaru rămase zîmbind ; se descoperi a doua oară.

— Mulţămesc dumilorvoastră, boieri, pentru pîne şi sare. În preajma dumneavoastră am hălăduit fără frică. Eu n-am să fiu omul lui Gherasim Tulbure.

Lascarache Sarion, ţiganul cel mai în vîrstă, se amestecă în vorbă :

— Eu nu ţi-am spus dumnitale, Ile, că ieri m-am întîlnit deasupra Movilenilor cu Ion Sîrbu, umblînd el spre tîrg şi ducînd eu nevestei mele treisprezece kilograme var şi un kilogram de carne. Cum m-a văzut, mă opreşte şi mă întreabă unde te afli, ca să primeşti o veste. I-am răspuns că te-ai făcut boier în ţara nemţască şi porţi pălărie vîrtoasă şi ciuboţele cu glanţ.

Amîndoi ţiganii se veseliră rînjind ; apoi se întoarseră haitiş înspre oaspeţi şi începură a roade cîte o bucată de pîne uscată. Din cînd în cînd adăogeau slănină şi fire de usturoi sălbatic.

Siminicaru veni mai aproape de doctor, ca să nu-l audă lămurit tovarăşii.

— Cucoane, zise el coborînd glasul, de multe ori m-am gîndit eu că amărîtă-i viaţa asta care o duc ; m-am săturat de dînsa. Poftesc să ies la lume.

— Vorba asta îmi place, Ile, răspunse doctorul Luca.

— Vorba asta am mai auzit-o eu, mormăi vătaful Păun.

— Ba, moş Păune, nu mai turna dumneata otravă. Să zic că nu mă las mîni, că-i prea aproape şi poate să-mi vie o toană ; dar cum a cădea frunza, vin într-o sară la boierul ist tînăr şi-mi plec grumazul.

Doctorul Luca urma să păstreze o rezervă prudentă. Drept răspuns, trase tabachera şi, deschizînd-o, lăsă pe om să-şi aleagă o ţigaretă fină.

— Asta face cît cei cinci mii de lei, rînji banditul. Eu numai atît nu pricep cum a crezut moşneagul acesta Păun că eu aş face cumătrie cu Gherasim.

După ce vizitatorii ieşiră din ostrov, trecură la poteca de sub poala pădurii.

— Mie flăcăul acesta îmi place, se hotărî însfîrșit să declare doctorașul.

— Om detreabă, cuconașule, se grăbi să răspundă vătaful. Îl cunosc de cînd era un țînc numai de-o șchioapă și rîdea la mine. Acu din asta i s-a trage moartea.

X

Unde e vorba de bandiți

Printr-un fenomen asemănător cu reacțiunile explozibilelor, secretul doamnei preotese Eleonora, pecetluit de porunca părintelui Constantin, se umflă deodată pretutindeni în Movileni, cu tendința de a se sparge spre hotarele vecine. La multe podețe, în soarele «sărăcuț», cum calificau ele lumina aceea de toamnă, după brumă, muierile în sobor melițau fără întrerupere cu glas mai mult șoptit. Bărbații întemeiaseră cislă în preajma crîșmei și dădeau puțină crezare unor așa scornituri.

Se spunea anume, cum că vechilul Gherasim Tulbure ar aștepta o vizită a lui Siminicaru ; în cutare noapte.

Vine hoțul de capul lui ?

Nu. Ar fi încredințați unii că vine chemat.

Pentru care pricină ? Nu mai are ce face Gherasim cu atîția bani cîți a strîns ? Și vrea să-i dăruiască ?

Nu se știe gustul omului, ori nevoia omului.

Se prevedea prin urmare, de către nevestele țăranilor, că peste șase zile tocmai (astăzi e duminică), peste șase zile tocmai Ile Siminicaru calcă în sat. Toată lumea stă închisă cu zăvor în casă și s-au stîns luminile. Numai la cîntarea de miezul-nopții a cucoșilor s-aude chiot și prind a bufni puștile.

Siminicaru pradă pe vechil.

Se întîmplă asta într-o sîmbătă noaptea, rîd unii țărani cărunți pe sub mustață, pentru ca să aibă ce vorbi, a doua zi, femeile. Ce vrei să facă omenirea într-o duminică ? Unii, care au de vîndut ori de cumpărat, se duc la tîrg.

Babele nu pot lipsi de la biserică. Așa că trebuie să fie o pricină de vorbă, ca să petreacă lumea.

Trebuie lămurită întrebarea : de ce are nevoie Gherasim să fie călcat de hoți ?

Apoi aflați toate cîte sînteți de față (dar să nu spuneți la nimeni) că vechilul are de răspuns bani mulți domnișoarei care a venit din străinătate. Dacă-i prădat de Siminicaru, n-are de unde să mai deie ceea ce datorește.

Fel și chip se apără acest om. A ajuns chiar să înfrunte pe stăpînă cu obrăznicii care nu s-au mai pomenit. Se vede că ulciorul merge la apă numai pînă într-o vreme. Cucoana Natalița a lui Tulbure, care s-a deprins a fi cucoană mare, și-a mai coborî nasul. La urma urmei, dacă nu le place la Movileni, să se ducă de unde au venit. S-or găsi alți slujitori. Fiind acei slujitori sub privegherea unei domnișoare tinere, s-or purta mai cu blîndeță. Ori macar n-or sudui femeile și copiii cum face acest Gherasim, încît e o batjocură față de unul Dumnezeu.

Cu atîta precizie se îmbinau toate calculele acestui eveniment, vestit din treaptă în treaptă, încît filosofii sceptici ai locului aveau datoria să reacționeze.

Cel dintăi care demonstră absurditatea unor asemenea divagații fu Macovei perceptorul, avînd auditor pe soția sa.

— Ascultă, Agată, zicea el către doamna Macovei, bîndu-și cafeaua turcească și desfăcîndu-și cravata și curaua pentru odihna de după-amiază ; cînd pune la cale asemenea lucruri cineva, mai întăi nu bate darabana. Eu nu zic că asemenea combinații nu s-au mai făcut ; au fost chiar perceptori cu puțină minte pe care i-au legat și i-au jefuit hoții ; se văd deasemeni negustori asigurați care ard ; ori arendași în aceeași situație, pe care îi bate grindina ; abia poate judecătorul de instrucție să le descoase toate după ce s-au întîmplat, și de multe ori ajunge să nu mai poată descoase nimic. Dacă s-ar ști așa, de mai nainte, n-ar mai fi posibil nimic. Nici Tulbure nu-i nebun, nici banditul nu-i așa de prost. Mai ales Siminicaru nu se dă el de bună-voie în mîna jandarmilor. Dacă ar fi o prevestire astronomică, încă n-aș crede. Așa a vorbit cîndva în gazete unul Falk, despre sfîrșitul lumii. A socotit el că vine o cometă. N-a venit nici o cometă. Dacă ar

fi fost acel Falk un perceptor, rîse Macovei întinzîndu-se cît mai comod pe canapea, n-ar fi greșit cu nici o iotă socoteala. Trebuia să învețe matematica la domnu Săvescu, la Iași, cum am învățat-o eu.

Cucoana Agata rîse și ea și se duse să-și vadă de treabă ; însă nu era convinsă de argumentele lui Macovei ; căci își avea și dumneaei socotelile sale. Dacă ar fi fost numai așa un zvon, ai fi avut dreptul să te îndoiești. Se vorbește însă anume de ziua de sîmbătă, și anume sîmbătă la miezul nopții. Dacă știe toată lumea, și nu poate fi fum fără foc, atuncea e adevărat. Întăi a știut cel care are interesul ; pe urmă, numai dintr-o șoaptă, s-a dat lucrul pe față. Știindu-se cine-i vechilița, care nu-și mai încape în piele de fudulie, se înțelege cine a putut da asemenea sfat lui Gherasim Tulbure.

Macovei doarme, cu gazeta pe obraz, ca să nu-l supere mustele. Ar putea să-l trezească, însă nu îndrăznește, și i-i milă de el. I-ar putea arăta că Ile Siminicaru n-are altă zi mai potrivită decît aceea de care se vorbește, deoarece sîmbătă după amiază șeful de post, aghiotantul de jandarmi Agafiței, se duce la Botoșani, conform ordinului companiei, și ia și pe al doilea jandarm. Nu se întorc decît luni.

— Sîmbătă, aghiotantul se duce la Botoșani.

— Cum ? tresări ca de spaimă perceptorul, dînd gazeta la o parte ; ce-ai spus de aghiotant ?

— Sîmbătă noaptea nu sînt în sat jandarmi, așa că Siminicaru poate intra în voie.

— Lasă-mă în pace, Agată, și nu mai crede toate prostiile. Jandarmii n-au urechi ? nu vorbesc și ei acuma, cum vorbim noi ? Prin urmare, sîmbătă au să facă pregătiri și au să mai aducă și întărituri.

— Așa este, încuviință cucoana Agata.

După o clipă de gîndire, femeia se întoarse :

— Dar dacă nu cred nici ei, cum nu crezi tu ?

— Cu jandarmii e altăceva ; ei au datoria să ia măsuri.

— Dar dacă au ordin să se ducă la Botoșani ?

— Ascultă, Agată, mai bine să lăsăm asta, că n-ajungem la nici un capăt. Așează-te și te odihnește ; nu vine nici un hoț. Desară sîntem invitați la Tulbure.

— Cum se poate ? asta-i încă una ! Vor să ne deie cu colb în ochi.

— Ba de ce ? vor să dovedească dimpotrivă. Ai să vezi și tu că avem să fim invitați și în acea sîmbătă sara, ca să nu mai fie nici o pricină de îndoială.

— Hm ! tu ai să fii, Alecule, cuminte atunci și ai să stai cu mine acasă.

— De ce ?

— Știi tu de ce. Oricum ai întoarce-o tu, eu am o presimțire.

În domeniul acesta delicat, Macovei nu putea să intre fără violențe ce se dovediseră totdeauna zadarnice. Agata nu credea numai în presimțiri, ci și în Dumnezeu, și în sfinți, și în lumea cealaltă. Era din familie de preoți și nepoată de preoți ; școala n-o putuse scoate dintr-ale ei. Avea toate celelalte calități de gospodină ; era și răbdătoare și supusă ; Macovei punea destul preț pe compensație, ca să nu înceteze lupta.

— Ei, dacă-i pe presimțiri, nu mai am ce spune.

Fără îndoială, își zicea el, urmînd să stea treaz ; și Aglaia notarului are presimțiri. Femeile acestea sînt ca sculurile de ață încurcată ; nu le poți găsi capătul.

Agata trecu pe lîngă dînsul, culegînd ultimele fărîmituri de pe covor. Cercetă din ochi pereții, cadrele și oglinda, ca să mai descopere vreo muscă. Trecu ușor prin cameră, cu fum de zahăr. Nu poți să nu-i recunoști calitățile, acestei jumătăți de om. (Are drept jumătate din greutatea lui.) Afară de cinematograf, cîteodată, n-are altă pretenție, — pe lîngă toalete, bineînțeles. Dar cinematografu-i la Botoșani ; pînă acolo e o adevărată expediție.

— Femeia-i femeie, reflectă Macovei. N-are de toate? Ce-i trebuie cinematograf ?

— Te trezești vorbind, Alecule, răspunse Agata, zîmbindu-și în oglindă. Ce vrei să facem noi în groapa asta ?

— Iar începi cu groapa ?

— Dacă-mi dai voie, încep iar. Știu că am destul teatru cu copiii și cu pantomimele tale, în unele nopți cînd te întorci tîrziu...

— Cîteodată, Agată.

— Cîteodată, destul de des.

— Ei lasă, o îmbună c-un rîs gras și bun Macovei, ai să ai, în sara de care spui, teatru gratis.

— Tu să nu rîzi de asta, Alecule. Mai bine să ne ferească Dumnezeu !

O petrecere la Gherasim Tulbure era un lucru dintre cele mai plăcute. Nu atît pentru femei, deoarece cucoana Natalia avea narav să le treacă pe dinaintea ochilor covoarele, horbotele și juvaerurile ei ; cît pentru bărbați. Încă Aglaia Berbec ar fi suferit să vadă, să pipăie și să admire, dacă Natalia n-ar fi început să afirme de la o vreme că juvaerurile sînt moștenire de familie ; ca și cum nu s-ar ști care-i acea familie ! Mai supusă și mai răbdătoare era Agata Macovei, de și pe ea o socotea Natalia Tulbure mai primejdioasă, știind-o că s-adună uneori cu preoteasa Eleonora. Dar tocmai de aceea trebuia să vadă, ca să se afle și dincolo ; și cea de dincolo să se umfle ca broasca, de invidie.

O petrecere împrejurul mesei cu față de in și sacîz, în cinci ițe ; cu blide de porțelan și tacîmuri de argint ; cu vinul în gărăfi de cristal și-n cupe cu picioruț ; cu scaune comode și rar așezate, ca să aibă omul loc pentru coate, — în ziua de azi e absolut necesară, ca să uiți grijile. Vorba lui Tulbure : Ce să facem și noi ? Ca niște oameni vai de capul nostru ! Mîncăm o leacă de icre, ș-acelea negre ! bem niște vin, ș-acela vechi ! Noroc că mai are cîte ceva Natalia ; altfel am muri de foame.

Natalia Tulbure are cîteva specialități. Să pomenim puiul cu smîntînă, sau pătlăgelele vinete împănate ? Se servește pe masa dumnisale îndeosebi ceea ce nu se poate realiza nicăieri. «Natalia, explică vechilul, are un talent să facă sărmăluțe cît aluna. Ceva mai mari, ca să le simțești în cerul gurii. După rînduială, au fost învălite ieri și au fost fierte și scăzute cu vin întăia oară. Astăzi au cunoscut a doua fiertură. Le îmbrobodim cu smîntînă. Gustăm : o delicateță !» Natalia Tulbure mai are un secret al fripturii de curcan. Cel mai mare secret e, însă, mușchiul proaspăt de porc, împănat cu usturoi și dat la cuptor. După ce scoate mușchiul, pune femeile să mai dea în cuptor un rînd de lemne. Vîră după asta la copt plăcintele cu brînză de oaie, așa ca să fie aduse de-a dreptul și prezentate ca un aur rumăn oaspeților : acesta e secre-

tul cel mai neîntrecut. Ciudat e că, de și dumneaei dă cu dragă inimă rețeta oricui o întreabă, nimene nu poate realiza ceea ce realizează ea. Asta-i de mirare pentru bărbați, căci femeile nu se miră deloc. Și Agata Macovei și Aglaia Berbec știu că rețetele acelea sînt false. Nu-i mai puțin adevărat că au și alte femei asemenea secrete ; se știe că Natalia n-a izbutit niciodată un tort cu migdale. Dar asta-i altă chestie.

De-abia înserа ; încă era sîngerat cerul la asfințit. Slujnicele puneau masa. Bărbații gustau niște icre — ș-acelea negre — vai de capul lor, și le dregeau c-un vin special de Cotnari, al cărui conservator înțelept era Gherasim Tulbure : căci nici el nu era de lepădat și avea și el ale sale.

Sînt în Moldova bune datini boierești, către care tind toți acei ieșiți din nevoi și opinci. Acele bune datini sînt mai ales ospețele. Un vin bun îmblînzește înfățișarea oamenilor și prezintă într-o ipostază nouă și cu totul plăcută inimile. E de remarcat fenomenul întru toate de laudă că, în asemenea împrejurări, toți convivii sînt oameni detreabă. Se privesc cu dulceață, se admiră și se respectă ; sînt niște copii, la care femeile se uită cu puțină ironie ; ele cunosc mai bine relativitatea și mizeria acestor stări trecătoare.

Dorind să facă o plăcere gazdei, dînd în același timp prilej lui Macovei să-și puie în valoare demonstrațiile, Agata făcu aluzie la niște zvonuri absurde care bîzîiau prin sat.

Cucoana Natalia tocmai trecea și prinse din zbor vorbele Agatei.

— Dușmanii sînt în stare de orice, răspunse ea neglijent, ridicînd cu dispreț din umeri. În cinci minute vă poftesc să vă așezați la masă. Să se aducă încă o lampă.

Macovei ridicase capul, zîmbind. Avea încă vin în păhărel. Pe urmă, putea să-și plaseze observările. Însă Berbec găsi mai curînd formula definitivă.

— Fleacuri ! hotărî el cu energie.

— Vorbă potrivită, încuviință Gherasim, împingînd pe măsuță niște jumătăți de ouă cu maioneză, pe care i le trecuse, pe deasupra capetelor, Natalia.

Nastasia, una dintre slujnice, aduse a doua lampă. Era o lampă nouă de bronz, cu picior. Agata și Aglaia înțeleseră îndată, schimbînd numai o privire, de ce era adusă acea lampă.

— Vă rog să vă așezați la masă, îndemnă cucoana de gazdă.

În acel moment, de și nu era încă întuneric deplin afară, trăsniră focuri de pușcă în cerdac. Cîteva ferestre deschise se sfărîmară, lepădînd cu sunet ascuțit cioburi.

— Hoții, cucoană ! strigă a doua slujnică, năvălind de dindos cu brațele înălțate și cu ochii holbați.

Un glas înfricoșător porunci de-afară :

— Nu vă clintiți !

La acest răcnet toți cei din odaie se ridicară în picioare, lăsînd să le atîrne, lungi și moi, brațele.

Tactica banditului Ile Siminicaru era cunoscută. Casa era cuprinsă din spate și de la uliță. Vecinii trebuiau să se zăvorască în locuințele lor, și să aprindă opaițele. Cei atacați n-aveau îngăduință să miște un deget.

— Măi ! unde vedeți mișcare, trageți și doborîți ! strigă banditul. Cu aceste cuvinte făcu o săritură spre tenă de-afară înlăuntru, pe fereastră. Rămase aplecat amenințător asupra celor de față, cu cîte un revolver în fiecare pumn, deasupra centurei. Obrazu-i era contractat într-un rînjet crud.

— Bună sara, domnule Gherasim ! zise el deodată. Am venit, după cum ai avut gust.

Cucoana Natalia dădu un țipăt : Vai !

— Nu se poate ! rosti scurt Siminicaru. Să nu crîcnească nimeni.

Se făcu tăcere. Suna bîzîitul lămpilor. Afară, detunară iar puștile : întăi în ogradă, apoi în uliță.

— Bine — pace ! dădu înștiințare un glas.

— Ascultați ! își precipită banditul poruncile. Toți — cu obrazurile la părete ! Așa. Domnule Gherasim, de ce-ai rămas cu limba încleștată în gură ? Doar ți-am dat bună-sara. Fă bine și pășește către mine.

— Eu nu pricep nimica, îndrăzni să îngîne vechilul. Era într-o stare de slăbiciune și de desnodare pe care o observa, cu disperare, și la ceilalți bărbați întorși cu spatele : nu putea nădăjdui din partea aceea nici un ajutor.

Femeile nu mai putură răbda asemenea încordare; se lăsară la pămînt, zgrepțenînd părețiii.

— Ai să pricepi îndată! hotărî Siminicaru. Fă bine dumneata și scoate din buzunarul de la pantaloni cheile. Deschide dumneata caseta asta de fier și dulapurile. Despătureşte de dinccace o față de masă. Mișcă-te mai repede. Leapădă pe fața de masă condicile și toate hîrtiuțile pe care le ții aici. Pune și cinci mii de lei pe care mi-i datorești. Fii mulțămit cu atîta. Sînt martori de față, că nu iau mai mult. Acuma închide. Dă cheile încoace. Deschide ușa la odaia de alături; nu umbla împiedicat, domnu Gherasim. Mai ai ș-acolo condici și hîrtii. Cîte sînt, adă-le aici fără greșală și fără să uiți nimica. Mai ai ceva?

— Ce să am? întrebă bîlbîind strîmb cu gura vechilul.

— Hîrtii și condici.

— Nu mai am.

— Bine; cuprinde tot și înoadă cruciș pînza. Dă-o la fereastră. Măi! caraulă din cerdac!

— Aici-s, răspunse înăbușit tovarășul de-afară.

— Trage la tine legătura asta; potrivește-o pe calul cel slobod; bagă de samă. Acuma, domnule Gherasim, treci și dumneata la părete; pune-te cu obrazul tocmai la colț, noi am gătit afacerea noastră. Mai am numai o leacă de reprezentație cu altcineva. Tot m-am ferit eu de-acela; dar acuma nu se poate să-l ocolesc. Întoarce-te, domnule Macovei, să te văd cît ești de frumos. Vină mai aproape!

Pe cînd Ile Siminicaru poruncea, Macovei se supunea în tăcere, cum făcuse și vechilul.

— Am gust să beau un pahar de vin, pe care-l văd gata turnat, fu de părere hoțul. Ce zici, bre Macovei? N-ai auzit ce te întreb? Răspunde!

— Dacă poftești, n-ai decît să bei, mormăi perceptorul, întorcînd obrazul în altă parte.

— Nu așa, Macovei, nu cu supărare: uită-te la mine.

Siminicaru trînti revolverul din stînga pe masă. Perceptorul se răsuci într-o comoție dureroasă.

— Bun vin, n-am ce zice. Îmi mai trebuiește ș-o leacă de cîntec. Eu aș zice, bre Macovei, să-mi cînți tu. Știi cîntecul pe care-l poftesc eu? Este un cîntec cu fîntîna cea

de piatră. De la Siret și pînă la Prut toți lăutarii îl zic. Îl știi ori nu-l știi ? Răspunde, ca să nu mă supăr.

— Îl știu.

— Ce dracu, bre omule ? grăiește deslușit ; parcă ți-i greață de vorbele pe care le mesteci în gură. Dacă-l știi, să cînți. Dacă nu îndeplinești porunca asta îndată, cît îs cu chef, — te detun !

— Cîntă ! scînci dezolat una dintre femei.

— Iaca, ai auzit, te roagă și alții, se veseli Siminicaru. Cînd oi pune al doilea pahar la gură, tu să începi.

Alecu Macovei avea dinlăuntru opinteli de venin. Încercă totuși să cînte.

La fîntîna cea de piatră...
Eu mă plecam să beau apă,
Tu-mi dădeai cu cizma-n ceafă,

— Cel care spune, îs adicătelea eu, se încruntă Ile Siminicaru, și reluă și el versul, c-un glas destul de plăcut de bas :

Tu-mi dădeai cu cizma-n ceafă,
De beam apă sîngerată,
Cu măsele-amestecată.

Urît glas mai ai, bre Macovei, bată-te Dumnezeu să te bată !

Zvîrli conținutul paharului în ochii perceptorului ; îl păli cu clonțul opincilor peste țurloaie, dărîmîndu-l pe dușamea ; descărcă patru cartușe umplînd odaia de fum și încălecă peste fereastră. Detunară ș-afară arme. Porniră tropote de cai ; se făcu tăcere.

Macovei se răsuci într-o rînă, gîfîind, după ce veniră cei de la părete către dînsul. Nu-i făcuseră bine gustările și se elibera de ele. Încolo, slavă Domnului, n-avea nimic.

— Ți-am spus eu, îl mustra șoptit Agata, ținîndu-i fruntea ; e bine s-asculți cîteodată și vorba nevestii.

El făcea semne cu o mînă, să fie lăsat în pace, înlăturînd pe femei de lîngă dînsul. Nici ceilalți nu-și veniseră încă bine în fire. Notarul își pipăia însfîrșit nasul, stăpînindu-și un rîs bolnav.

XI

În care afacerile merg bine, însă nu se poate spune același lucru despre suflete

Nu după multe zile în urma acestei întîmplări, într-o dimineață, Levi Tof făcu prin Movileni o inspecție, cum o numea el, ca să-și dea samă de felul cum se comportă punctele cele mai nevralgice ale locului.

Despre săteni nu putea fi vorba ; ei se arătau indiferenți, își vedeau de coșere și de glugile de strujeni. În zilele de lucru, nevestele n-au cînd sta la sfat. Într-o vreme ca aceea, după ce «a trecut vara ca o pîne și vine iarna ca un cîne», se îmbulzesc treburile de-ți stupești sufletul ; nu mai ai cînd sta de vorbă despre Gherasim și Siminicaru, că te apucă românul dumnitale de cînepa dracului. Însă în alte părți rămăseseră prelungiri ale cutremurului și emoțiunii.

La Gherasim Tulbure porțile erau închise cu lanț și ferestrele aveau storurile lăsate. Rar ieșea între argați, în ograda de dindos, cucoana Natalia, legată strîns la frunte cu grimea albă. Din pricina aceea, și din alte pricini mai de pe urmă, nu-i mai contenea durerea de cap.

Plutonierul de jandarmi făcuse întăi o cercetare sumară, apoi se oprise nedumerit, întrucît domnul Gherasim Tulbure nu dovedea nici o vioiciune într-o acțiune care-l interesa în primul rînd pe dumnealui. Pe de altă parte lipsea prefectul de la reședința județului. Directorul de prefectură, de și nu era în concediu, avea neapărate interese la moșioara lui și nu putea fi găsit nici într-un chip. Procurorul Iovinade era de părere că trebuie să se aștepte intervenția directă a celor jigniți. Singură autoritatea ierarhică, domnul căpitan Spirea, fost pilot aviator în vremea războiului, hotărîse fără întîrziere urmărirea bandiților. De altfel era o reluare a acestei operații ; de doi ani toate sforțările împotriva lui Siminicaru nu duseseră la rezultat.

La curtea boierească veche erau deschise uși și ferestre și umblau slujnice nouă, alese dintre fetele sărace

din sat. Domnișoara începea să se așeze ; dormea acolea de cîteva nopți. Simioana Ignea era și ea de față.

— Duduia nu-i acasă, grăi ea hursuză către misit, fără a mai aștepta întrebare.

— Ești dumneata bună să-mi spui unde poate fi găsită duduia ?

— Nu știu.

— A plecat la Luncavăț ?

— Poate să se fi dus și acolo.

— Aș vrea să am un răspuns, stărui domnul Levi ; trebuie s-o găsesc numaidecît ; e în interesul dumnisale.

— Caut-o și dumneata, pînă ce-i găsi-o.

— Atuncea-i la hambarele de către Șipote ?

— O găsești acolo, se învoi însfîrșit fata. Dar dacă nu te grăbești, se tot duce înainte.

Retrăgîndu-se, Levi Tof observa, prin ferestrele și ușile deschise, aranjamentele odăilor. Erau covoare și mobile de altădată, care astăzi nu se mai văd. Multe s-au ruinat ; trebuiesc găsiți și aduși meșterii care să le repare. Să vedem ; să-i căutăm.

Deocamdată patru fete, sub comanda Simioanei, freacă și lustruiesc fără încetare ; numai cînd și cînd ridică obrazurile îmbujorate și-și aruncă îndărăt șuvițele de păr balan care le cad în ochi.

Misitul se grăbi spre ieșirea satului. Mergea cumpănit, fără grabă mare, la o plimbare cu care era obișnuit. Pînă la hambare, avea doi kilometri. Cunoștea locul ; cumpărase grîul de la Movileni nu numai o dată. Își descheie paltonul cu gaică ; își împinse pe ceafă pălăria. Întinderile se luminaseră de un rest de vară ; prin soare începuseră a umbla pluguri, în mirиștile vechi din dreapta drumului.

Domnul Levi Tof își compunea în minte, pentru domnișoara Corban, gazeta cu ultimele știri și impresii.

Vra să zică, jandarmul nu poate face raport.

Notarul Berbec ar fi zis numai atît : îmi pare rău de bunătate de mîncare ; n-a fost chip ; a trebuit să ne ducem acasă. Și rîde, pentru că Aglaia nu regretă masa. Ea se miră cum de nu i-a venit în minte hoțului să ieie lampa de bronz.

S-a aflat şi ce-a zis doamna preoteasă. Cucoana Eleonora preoteasa a rostit şi ea puţine vorbe, şi anume :

— A avut Agata Macovei cinematograf.

Iată acum adevărul asupra situaţiei lui Gherasim Tulbure.

În dimineaţa de marţi, într-o supărare mare ca aceea şi într-un avînt, vechilul a poruncit să se puie caii la trăsură, ca să plece numaidecît la Botoşani. Pe cînd îşi căuta mantaua şi şapca şi-şi făcea socoteală de ce pleacă şi ce ispravă poate face la Botoşani, iată, se arată în cerdac Iorgu, contabilul de la Luncavăţ.

Era ca totdeauna, cu bărbuţa lui şi cu bumbac în urechi, cu obrazul unsuros şi frecîndu-şi mînile.

— Bună dimineaţa, Gherasime, îngînă el, intrînd.

Fiind prietin vechi al vechilului şi om mai în vîrstă, îi zice pe nume.

Gherasim ridică fruntea şi se uită la el. Iorgu îşi pune cortelul într-un colţ. În cîrja cortelului, îşi potriveşte pălăria. Aşează cu grijă geanta pe masă.

Se întoarce :

— Să vezi ce mi s-a întîmplat ieri, zice el, cu vocea-i moale şi bolnavă. Stînd la masă şi adunînd în condici precum fac de atîta vreme (am împlinit douăzeci şi nouă de ani la Sfîntu-Pantelimon de cînd slujesc la Luncavăţ), pe cînd stam la masă şi adunam, cum spun (mai bine-i să aduni şi să sporeşti, decît să scazi)...

— Da' spune odată, cucoane, ce ai de spus ! izbucni deodată Gherasim, cu obidă.

— Aşa-i frate, uitasem, zîmbeşte cu mîhnire Iorgu, frămîntîndu-şi întăi mînile şi pe urmă frecîndu-şi obrazul drept cu mîna stîngă. Am aflat de întîmplare ; bine că n-a fost nimica grav.

— Cum n-a fost ? d-apoi ştii ce spaimă a tras Natalia ? Nici acuma nu şi-a venit în fire.

— Fereascâ Dumnezeu de mai rău, suspină cu mîhnire Iorgu contabilul, frecîndu-şi cu mîna dreaptă obrazul stîng ; apoi, cu amîndouă mînile, îşi mîngîie în jos bărbuţa rară de tuberculos vechi. Cum îţi spun, pe cînd adunam la condici, iaca văd un om străin c-o buccea în spate. Deschide uşile fără să bată, fără să întrebe ; intră la mine şi pune legătura jos.

— Dumneata eşti contabilul de la Luncavăţ ? întreabă el.

— Eu sînt. Ce pofteşti dumneata ? Cum intri aşa, fără voie ?

— Nu ştiu eu de asta, răspunde el. (Părea un om din părţile noastre ; nu-l mai văzusem, încă, niciodată.) Iaca, am adus legătura asta. Poate-ţi face trebuinţă.

— Nu-mi face trebuinţă nimica, zic ; nu-mi trebuie legătura dumnitale ; ia-o şi du-o de unde ai luat-o.

El se uită la mine, avînd îndrăzneala să rîdă :

— Înapoi de unde am luat-o n-am s-o duc ; poruncă-i s-o lăs aici. Să fii dumneata sănătos.

Cum a spus vorbele acestea, a ieşit, s-a dus, nu l-am mai văzut.

Am umblat eu o vreme în jurul legăturii şi-am observat-o. Ce să fac eu cu dînsa ?

— Spune mai degrabă, cucoane, intervine cu nerăbdare Gherasim Tulbure, spune că era faţa de masă a nevestei, cu condicile şi hîrtiile mele !

— Întocmai, zîmbeşte palid contabilul Iorgu. Am adus faţa de masă, ca să fac o plăcere cucoanei Nataliţa.

— Dar ce plăcere îi mai poţi face ei acuma !

— Nu ştiu. Eu am adus-o. Cred că dumneaei n-are să se supere.

Omul trage către sine geanta de piele, scoate din ea faţa de masă şi o pune cu grijă deoparte.

— Credeam că în geantă ai adus unele acte care-mi sînt de trebuinţă.

— Nu, n-am putut aduce nici o condică şi nici un act ; nici n-am putut alege cele care-ţi trebuiesc de cele de care ai fi bucuros să te desfaci. Mi-a poruncit cuconu Gheorghiţă să i le pun toate pe birou, să le răsfoiască şi să le cerceteze una cîte una. Dar mai întăi şi mai întăi, le-am cercetat eu.

— De ce ? dacă-mi erai prietin, mi le trimeteai înapoi şi gata. La dreptul vorbind, nici nu-mi fac trebuinţă.

— Ba nu vorbi aşa, Gherasime. Unele hîrtii îţi fac trebuinţă, după cum am observat cetindu-le. Datoria mea a fost să atrag atenţia boierului. S-a uitat şi el la dînsele ! îi fac şi dumnisale trebuinţă.

Gherasim îl privi țintă :

— Care hîrtii ?

— Sînt niște hîrtii, îngînă molcom Iorgu contabilul. Gîndește-te puțintel ; ai să-ți aduci aminte numaidecît. Eu nu înțeleg ce gust ai avut tu și ce idee ți-a venit să chemi pe Siminicaru.

— Dar nu l-am chemat, cucoane, pentru numele lui Dumnezeu ! Nu l-am chemat !

— Asta zic eu : ce gust vei fi avut tu să chemi pe Ile Siminicaru ? Iar dacă a venit ca un hoț, să te prade, de ce i-ai dat acele hîrtii ? Mai de mirare ar fi fost dacă le-ar fi ales el ; însă Ile Siminicaru nu cunoaște contabilitatea. Și mai este o întrebare pe care n-o pot deslega. După ce le-a luat, de ce nu le-a lepădat pe drum, ori pe un cîmp ; și de ce le-a adus un om necunoscut la mine ? Am adus fața de masă ; despre hîrtii vreau să stăm de vorbă, ca să-mi mulțămești după aceea și pentru una și pentru alta. Că ai avut interes să se piardă registrele, înțeleg. Nu le puteai distruge ; nu te lăsa inima să dai foc casei.

— Ia lasă-mă, cucoane, răcni cu mînie Gherasim. Doar nu ești judecător de instrucție. A venit hoțul și le-a luat — asta-i ; ce poftești dumneata mai mult ? Cum am să-l pun eu să facă una ca asta ? Mai degrabă l-ai pus dumneata, căci dumnitale ți-au fost aduse.

— Ba eu, Gherasime, n-aveam nici o nevoie să se facă asemenea descindere, ca să zic așa. O putea face un procuror, ori un portărel, unul dintre acei despre care s-a auzit că are să li se rupă picioarele. Vra să zică, registrele existau ; se ridicau — și luam cunoștință de ele. Noi chiar am vrut să le cunoaștem ; am fost și eu aici, în numele domnișoarei Corban, stăpîna moșiei. Nu mi s-au pus la dispoziție nici registre, nici socoteli. Nu știu ce răspuns mi se poate da mie, Gherasime. Nu știu, în orice caz, ce răspuns s-ar putea da unui judecător de instrucție. Ți-o spun eu : afacerea-i încurcată. De descurcat, se descurcă. Numai nu pricepeam de ce ai dat și acele hîrtii.

— Care hîrtii ? nu mă fierbe, cucoane, și vorbește lămurit. Ne cunoaștem de atîția ani de zile ; ai fost și ai petrecut în casa mea ; nu ți-am făcut nici un rău, ba pot spune că numai bine ți-am făcut ; atuncea cum vii dum-

neata, după cîte s-au întîmplat, să răsuceşti cuţitul în rană ? Care hîrtii ? Straţa mea personală a oilor ?

— Aşa. Era şi asta.

— Apoi eu am oi ale mele, cucoane.

— Ştiu ; n-am să te întreb cum şi unde le hrăneai ; numai am să observ că se constată, făcînd comparaţii, adunări şi scăderi, cu ce bani au fost plătite acele oi ale dumnitale.

— Am împrumutat bani de la o bancă.

— De la care bancă ?

— Numaidecît de la o bancă ? Mi-a dat o persoană particulară.

— Se poate, numai nu i se cunoaşte numele. Şi nici nu rezultă de nicăieri că s-ar fi împrumutat sume de la o persoană particulară. Dar mai sînt altele.

— Care mai sînt ?

— Ascultă, Gherasime, — ce să mai vorbim ? Sînt destule. S-a găsit mai cu samă o scrisoare comercială proaspătă şi o ciornă de răspuns — acte particulare : vînzare şi cumpărare — dispunînd de un avut străin. Ai să-mi spui că încă nu ţi-ai depus mandatul şi socotelile şi că puteai trata vînzări de grîu. Am să-ţi răspund că, din termenii scrisorilor, rezultă o operaţie care stă alături, în codul penal, cu ceea ce face Ile Siminicaru. De altminteri Baruh Şapira nu se dă în laturi să declare ceea ce este, aruncînd asupra dumnitale toată răspunderea. De asta ţi-am spus eu că, oricît am stat ş-am cugetat, nu m-am dumirit cum de ai dat tu într-o mînă străină asemenea petece de hîrtie. Poate erai într-o tulburare mare, ori după prea multe pahare de vin.

Gherasim Tulbure fusese prea mult hărăţit şi împuns, ca să mai poată rezista. Cu ochii ieşiţi din orbite şi sîngeraţi, începu să răcnească fără sine, izbind scaunele în dreapta şi în stînga şi scuipînd înjurături oribile.

— Dar ce am făcut eu, mă rog, pe lumea asta ? ce pacate am săvîrşit şi ce blăstăm ispăşesc ? Am omorît pe mama şi pe tata ? Am ajuns în aşa stare, de pot spune că mă tăiaţi bucăţică cu bucăţică, mă puneţi în ţăpuşă, mă frigeţi şi mă mîncaţi !

Însfîrşit, se trînti pe un scaun şi slăbi cu desăvîrşire, încovoindu-se într-o tînguire, cu fruntea în palme :

— Lăsați-mă, saracul de mine !

Iorgu contabilul tuși încet :

— Liniștește-te, Gherasime.

— Cum să mă liniștesc ? urlă Gherasim, holbîndu-se în tavan.

— Într-adevăr, nu te poți liniști, își făcu socoteală cu sînge rece Iorgu contabilul. Nu te poți liniști decît trăgîndu-te la o parte, ca un om cuminte, cum te-am știut odată. Nu poate o oală de lut să se pălească fără primejdie de un cazan ; nu te poți tu pune cu niște boieri.

— Dar nu poate fi și pentru mine o dreptate ?

Iorgu își potrivi bărbuța și îl privi zîmbind.

— Vrei să-ți spun eu care-i dreptatea ta ? Vrei să-ți spun ? Te rog să mă asculți fără supărare. Potrivit cu articolul 622 și articolul 714 și articolul 715 din codul civil ; și articolul 1560 și articolul 2002 din codul penal, dreptatea ta e într-un loc unde n-am să mai pot veni să-ți dau sfaturi. Ai tu noroc că sînt și eu pe lume. Acuma slujitorii lui cuconu Gheorghiță iau în stăpînire hambarele ; vatavul a venit cu haidăi și a luat boii de la oțoale, ca să-i puie la pluguri ; deasemenea oile au fost trecute în hotarul Luncavățului și scoase la imașurile de pe Siret. Tu taci din gură, ca să nu se mai facă alte măsuri și numărători. Mulțămește-te să rămîi c-un ochi, ca să nu ți-i scoată pe amîndoi. Roagă-te domnișoarei să-ți deie drumul cu gospodăria ta, după cît va aprecia domnia sa că trebuie să-ți lese.

— Am bani în casetă, dar mi-a luat Siminicaru cheile.

— Lasă cheile ; ai trimes după un lăcătuș la Botoșani, dar acela n-are să vie. Ce-ți trebuiesc chei ? Și caseta, și toate cîte sînt boierești să rămîie aici. Eu zic că-ți ajunge ce-ai depus la Centrala Cooperativelor. Avem în mînă borderoul, Gherasime.

— Vai și amar ! încaltea dați-mi c-un par în cap și mă omorîți !

— Da' nu te omoară nimeni, Gherasime. Unde se află una ca asta ? Cînd vei fi acasă la tine în Botoșani, strada Poștei, după ce veți așeza toate ale voastre la locurile lor și vă veți însenina, eu am să vă fac o vizită ș-am să-ți întind pe marginea mesei chitanța Centralei Cooperative-

lor. Am să-ți spun așa : primește al tău la tine, Gherasime. Bine-i aici ; s-ar fi cuvenit să fii la poarta verde, pentru delictul care se chiamă abuz de încredere ; însă ce să-i faci ? așa-i viața !

Prin urmare, murmura domnul Levi Tof și-și făcea socoteală, ca și cum ar fi fost în fața domnișoarei Corban ; pe cînd Iorgu contabilul era gazul asfixiant în adăpostul blindat, la cîmp se produceau operațiile concentrice pentru luarea în stăpînire a moșiei Movileni cu toate ale sale.

Ridicînd ochii în lungul drumușorului care trecea printre mirişti la coșere, misitul văzu căluțul alb ; deci domnișoara Constanța se afla la hambare. Mai văzu și calul murg ; prin urmare se afla în același loc și bătrînul Vrînceanu. Cu atît mai bine, reflectă domnul Levi Tof, grăbind pașii. Pe lîngă recomandarea pe care am făcut-o de mult, încă din tren, domnișoarei Corban, după ce i-am expus filosofiile mele și situația mea dependentă de republica Chili, trebuie să mai aibă domnia sa în considerație că Baruh Șapira, escroc de profesie, nu mai are ce căuta aici și că numai Levi Tof se cuvine să vîndă grîul de pe Movileni.

Domnișoara venea de la hambare, c-un pas măsurat, cu fruntea înălțată și zîmbind către ceva depărtat. Se îndreptă întăi spre paneraș ; apoi părăsi direcția și veni spre un mamelon înverzit de o perie deasă de grîu tînăr, și urcă acolo, ca să vadă plugurile urmînd unele după altele piezișe, înspre zare.

— Levi Tof are onoarea să vă salute respectuos... zise misitul, descoperindu-se cu stînga, iar cu dreapta îndepărtînd oblic cortelul.

— Cum ? tresări domnișoara Corban. A ! dumneata erai ?

— Atenţiune, vă rog, se înclină Levi.

— Am auzit, am auzit, răspunse cu oarecare nerăbdare domnișoara. Poate ai să-mi comunici ceva ?

— Desigur, duduie Tanța ; am venit să vă comunic ultimele ştiri și impresii.

— Privitoare la... ?

— Privitoare la caimacan, desigur !

— N-am vreme acum, răspunse brusc domnișoara Corban.

Se întoarse și coborî mamelonul, îndreptîndu-se către hambare. Lucrătorii se fereau din calea ei închinîndu-se cu umilință.

— Am știut eu de mult, suspină Levi Tof, că nerecunoștința este copilul legitim al binefacerii. Achtung! Această domnișoară nobilă are iarăși o neliniște. Trebuie să începem din nou cu filosofiile noastre, ca să descoperim ce este. Deasemeni am înțeles de ce un doctor în medicină și agronomie poate avea dureri subite de cap, pentru ca, după un sfert de oră, să fie extrem de bine dispus. Am văzut doi cîntînd la piano : e deja grav ; iată niște tineri veseli, făcîndu-și unul altuia declarații exagerate de amiciție și meniți să devie dușmani nu peste multă vreme.

Domnul Levi Tof oftă și ocoli cu totul prin altă parte, ca să iasă din nou, din întîmplare, în preajma domnișoarei Corban. Vînturătorii și ciurarii lucrau în hambare. Îndepărtîndu-se de către zgomot, ieșea de sub șoproane cuconu Gheorghiță, venind înspre lumină. Domnișoara era încă nevăzută. Dar cuconu Gheorghiță Vrînceanu avea un tovarăș care-l urmărea, tăcut și la aceeași distanță, ca o umbră.

Misitul stătu uimit în loc. Umbra era Gherasim Tulbure. În cîteva zile vechilul slăbise și se încovoiase din grumaz. Cînd boierul cel bătrîn se opri, Gherasim ridică ochi în cearcăne vinete și un obraz scofîlcit și nebărbierit.

— Ți-am spus că eu nu m-amestec în afacerea asta, Gherasime, hotărî boierul cu bărbia în piept, privind holbat pe vechil, ca și cum s-ar fi uitat peste ochelari.

Gherasim luase cizmele și căciula de altădată. Ținea cu mîna stîngă la coapsă căciula și-și alipise călcăiele, în semn de cel mai desăvîrșit respect.

— Știți că toate au mers bine cît a trăit răposatul boier, urmă Gherasim. Numai după toate acele nenorociri, a dat un vînt rău peste mine. Încă o dată, vă rog să mijlociți pe lîngă duduia ca să nu mă depărteze.

— Nu ți-am spus, Gherasime, că n-am nici un amestec ? Am venit să văd și eu ce este aici, ca orice om curios ; însă nu mă amestec și nici nu vreau să mă amestec. Adresează-te domnișoarei.

— Domnișoara nu mă sufere să-i vorbesc.

— Apoi dacă domnișoara nu te sufere să-i vorbești, ce pot să-ți fac eu ? Cu părere de rău nu pot să-ți fac nimica.

— Vă rog, cucoane Gheorghiță.

Bătrînul își încruntă sprînceana și-și zbîrli mustața. Se dădu un pas înapoi, fulgerînd pe om de jos în sus.

— Lipsești ! izbucni el deodată, scurt.

Gherasim plecă fruntea, covîrșit.

— Să mulțămești lui Dumnezeu, mormăi cavernos Vrînceanu, că am intervenit la fina mea, care-i persoană sensibilă, să nu ducă lucrurile mai departe. Ți-ai încărcat boclucurile ?

— Le încarcă acuma Natalia.

— Se află de față Iorgu ?

— L-am lăsat acolo ; cînd mă întorc, îl găsesc.

— Poftește și pleacă ; doresc să nu ne mai vedem ! hotărî, neînduplecat, Gheorghiță Vrînceanu.

— Am înțeles, cuconașule, murmură umilit Gherasim.

Se întoarse în loc : după cîțiva pași, Levi Tof îi observă albul sălbatic al ochilor.

Îmi place mărinimia boierilor mei, suspină în sine misitul. Ar trebui, poate, să-l trimeată pe Gherasim legat în pădurea de la cotitură, să-l mînînce, la noapte, lupii. Cine-i, mă rog, Gherasim, ca să fie tratat astfel, ca un egal ? E un biet om ieșit din sărăcie. Virtutea e ușoară cînd ai ce-ți trebuiește. Ce vreți dumneavoastră de la Gherasim Tulbure ? Dacă ar fi corect și cultivat, ar fi el boier în locul dumneavoastră. Aș dori să cunosc unde-i perfecția unor boieri mari, care uită de ieri pînă astăzi jertfe și servicii ?

— Pe cine cauți, Levi ? întrebă boierul, cu vocea lui normală. Nici nu te observasem.

— Vă salut cu respect, cucoane Gheorghiță. Am venit să găsesc pe duduia Constanța, răspunse cu grabă ovreiul. Am vrut să-i servesc ultimele știri.

— E aici ; n-a putut suporta prezența mișelului aceluia.

Levi oftă.

— Cucoane Gheorghiță, reluă misitul ; am întîlnit-o și am fost nevoit să bat în retragere. Am vrut să-i propun și un preț bun pentru grîu. Dumneaei nu vrea să mă mai cunoască.

— Tu ești cam alintat, Levi ; te-ai învățat rău și ai felurite pretenții. Vină după mine.

Misitul urmă pe boier, înspre panerașul cu cal alb. Domnișoara Constanța plecase.

Cuconu Gheorghiță zîmbi ironic.

— N-ai noroc, Levi.

Misitul surîdea și el privindu-și cortelul, intrat deodată în metoda lui specială de aflare a adevărului, prin deducții și eliminări. În definitiv, convingerea lui cea mai dedesubt era că toate întîmplările nu se orînduiseră pentru alt motiv, decît ca să-i aducă lui un comision cît mai apreciabil în toamna acelui an 1926.

La sfîrșitul lui octomvrie, după căderea frunzelor, într-o sară de ploaie mocnită, Simioana Ignea se ceru duii pînă în sat la Șipote. Avea o treabă grabnică.

— Pe ploaie, Simioană Ignea ? întrebă cu mirare domnișoara Corban. Așteaptă să se îmbunătățească vremea, ca să merg eu cu tine în satul acela.

— E departe, duduie, pînă acolo, surîse cu puțină mîhnire Simioana ; e pe celălalt tărîm.

— Cu toate acestea, făgăduiala pe care am făcut-o în duminica dintăi cînd am fost la biserica noastră de-aici, vreau să mi-o îndeplinesc numaidecît, Simioană. Părintele Constantin mi-a și vorbit de un loc potrivit pentru bisericuță.

— Da, duduie, deasupra satului, în pisc, în preajma unor mesteceni.

— Atunci așteaptă-mă și pe mine.

— Pînă atunci trece vremea, duduie, șopti deodată cu glas tainic și scăzut fata. Oi merge și eu în urma matale, cînd vei binevoi să te urci sus, ca să pui cu mîna matale semn pentru locul sfintei mese. Dar pînă atuncea nu pot întîrzia : mi-i rînduit să mă duc numaidecît acuma.

— Bine, răspunse scurt și contrariată domnișoara. Du-te. Să nu întîrzii.

— Numai mîni lipsesc, duduie, răspunse cu supunere Simioana Ignea.

Atitudinea ciudată a țărăncii trezi abia în sara următoare gîndurile și curiozitatea domnișoarei. Ploaia încă bătea în geamuri. Curtea era liniștită ; slujitoarele umblau cu pași moi prin camere. Din cînd în cînd se deștepta în întunericul de-afară un vîrtej ușor care precipita stropii în fereastră, ca o bătaie de degete.

Pe sofaua cu tonuri de aur stîns doctorul Luca își sorbea în tăcere ceaiul. Domnișoara Corban îl observa, cu codițele ochilor încrețite.

Acest evanghelist n-are îndrăzneala să înceapă o altă serie de predici, se gîndea ea. Experiențele noastre proprii, emanciparea pe care ne-o impunem, libertatea pe care tindem să ne-o rezervăm fiecare, iată lucruri asupra cărora ne-am înțeles deplin, urma să cugete domnișoara Tanța. Cel mai bun lucru e să ne păstrăm pozițiile și să nu ne lăsăm înșelați.

— Nu trebuie să se uite, urmă ea cu glas tare, că Adam și Eva au fost singuri, de aceea au săvîrșit cea mai mare prostie, pe care o ispășim noi. Ne aflăm și noi izolați și singuri, cu perspectiva de a avea în curînd în jurul nostru raiul, sub forma celei dintăi primăveri a vieții mele.

Doctorul își sorbea ceaiul cu înghițituri mari, mormăind ceva nedeslușit.

— Ești bolnav cumva, evanghelistule ?

— Negreșit.

Domnișoara Constanța rîse :

— Nu-i primejdie, deoarece am pus diagnoza. S-ar părea că nu ești în stare să te împotrivești unei iubiri cum n-a mai fost niciodată. Nu fi copil și du-te la culcare, ca să nu se facă prea întuneric afară. Pînă la Luncavăț ai un drum destul de lung.

Doctorul făcu un bot copilăresc. Ea îl observa furiș. De și avea cîțiva ani mai mult decît dînsa, era cu mult mai tînăr. În jucăria aceasta îndeosebi, era cu totul neîndămînatic și drăgălaș.

— Pleci ?

— Fără îndoială, de vreme ce mă alungi.

— Foarte bine faci, zise ea cu seriozitate.

Sună un clopoțel de argint. Una din slujitoare apăru și ajută boierului să-și îmbrace impermeabilul. Un argat aduse calul. Lumina dinlăuntru izolă în întuneric mișcarea sprintenă de încălecare a doctorului Luca. Duduia Constanța îl salută solemn și oarecum definitiv.

Se închise ușa. Odaia rămase goală. Începură să bată iarăși în geam degetele nevăzute ale amintirii și ale trecutului. Nu erau amintiri ; nu mai exista trecut. Nu mai este trecut, pentru că voim să-l înlăturăm cu oricę preț ca pe o fantomă dezagreabilă, și el revine necontenit. Acel interesant personagiu, cu numele Levi Tof, ar propune o soluție anumită pentru înlăturarea trecutului ; să combin un descîntec, și-n tot timpul cît îl debitez să nu mă gîndesc la evangheliști. Cu toate acestea uneori e necesar să mă gîndesc la trecut — ca să pot înlătura unele ademeniri ale prezentului. Nu m-ar putea nimeni convinge că doctorașul nu mi-i simpatic ; însă știu că e trebuitor să mă desmint față de mine însămi. Tot astfel trebuie să înlătur presimțirea acelei primăveri unice, după care nu va mai fi alta.

Nu rezulta din aceste cugetări severe decît că doctorul Luca plecase prea devreme.

La un ceas tîrziu, bătu un cucoș din aripi și trîmbiță stîns în apropierea casei.

Se auziră tropote afară și pași. Ar fi destul de neplăcut dacă s-ar întoarce evanghelistul pentru că ar fi silită să-l primească cu bucurie.

Servitoarea apăruse, nesimțit.

— Cine-i ?

— Duduie, s-a întors Simioana. Trebuie să fie bolnavă ; e pătrunsă de ploaie și-i ard ochii.

— Dați-i haine de schimb și o băutură fierbinte. Pe urmă să vie la mine.

Păstrase pentru țăranca aceasta un sentiment viu. Simpatia ei nedesmințită era ținută însă în loc de rezerva în care ființa aceea se închidea uneori. Grija pe care i-o purta, curiozitatea nesatisfăcută, lipsa de explicații pentru această plecare intempestivă îi aduseseră bănuieli și prepusuri care subsistaseră și-n timpul convorbirii cu evanghelistul. Stînd visătoare și urmărind pe

doctorul Luca prin ploaie și ascultînd vîntul, dorindu-i maliţios întoarcerea, aştepta pe Simioana Ignea. Ochii ei tragici îi apăruseră numai după ce fata plecase.

Ochii aceia tragici ieşiră din umbra uşii. Ţăranca avea însă şi un zîmbet ciudat.

Domnişoara Corban o cercetă îndelung, apoi îi zise cu blîndeţă :

— Stai colea.

Simioana îngenunche lîngă stăpîna ei.

— Mărturiseşti ?

— Mărturisesc, duduie.

— Ştiam, zîmbi domnişoara, că încă îl iubeşti.

— Pe cine, duduie ? pe Ile Siminicaru ? Nu.

— Atuncea unde ai fost ?

— Duduie, suspină fata ; alaltăieri după amiază, după ce a început ploaia, a venit la mine unul din oamenii lui, să-mi spuie că Ile se prăpădeşte. E puşcat în coastă ; se năcăjeşte să moară şi nu poate. M-a cerut să vin, ca să mai mă vadă o dată şi să-i iert.

Domnişoara se cutremură de glasul monoton şi liniştit al fetii.

— Cînd a fost împuşcat, Simioană Ignea ? Nu s-a vestit nimica, nicăieri.

— Nu s-a vestit pentru că nu s-a ştiut. Dar el a fost puşcat, fiind în salaşul pe care-l cunoşti mata, la mărul rotat, între smîrcuri. A stat, săptămînile acestea, în locul acela pustiu. Uneori, în cîte-o zi, trecea un aeroplan. Se uita şi el la minunea aceea. Din asta i s-a tras sfîrşitul. Cei de sus chiar pe el îl căutau. Au trecut sub soare ; ş-apoi a doua zi l-au împresurat jandarmii. S-au împuşcat unii pe alţii pînă sara : el cu tovarăşii lui trăgeau din vatră ; ceilalţi trăgeau de dincolo de smîrcuri. L-au lovit în partea stîngă înainte de a se face întuneric, dar el a urmat a se apăra. Cînd s-a înoptat deplin, unul din ţigani l-a luat în spate şi l-a scos la liman printre spinării şi pîrloage. Celălalt a urmat să detune, ca să nu se bănuiască retragerea. După aceea s-a dus şi el. Cel dintăi l-a dus pe Ile într-o vizunie, în pădure. Acolo a spus el că-şi vede sfîrşitul şi a trimes după mine. A cerut să fie ridicat mai sus, la Bour. M-am dus la Bour şi l-am găsit.

Ploua și el se uita asupra pustiei. Acuma acolo era liniște ; nu se mai vedea, nu se mai auzea nimic.

Mi-a cerut să-l iert.

L-am iertat. Și-a rezemat fruntea de umărul meu, cum avusese odată obicei. A stat așa o vreme și a închis ochii.

— Atîta-i ? întrebă șoptit duduia Constanța.

— Nu-i numai atîta, duduie. Eu am știut că mă chiamă și pentru alta, cum a fost jurămîntul nostru, cînd ne-am fost dragi, știind el bine că i-i scris să moară precum s-a întîmplat. M-am sfătuit cu țiganii și l-am învălit strîns în dulama lui ; după aceea, de la Bour, l-am purtat pe cal, în puterea nopții, la Șipote, tocmai sus, în preajma mestecenilor. L-am așezat deoparte ; am scos întăi brazde cu cuțitele ; pe urmă am săpat groapă adîncă, după rînduială. I-am pus ban de vamă și o cruciuliță de clomburele pe piept. L-am astupat ș-am potrivit la loc brazdele.

Acolo, duduie dragă, urmă cu însuflețire și cu bucurie Simioana Ignea, acuma-i un loc singuratic. Dar mata ai să binevoiești să te sui într-o zi, cînd va fi, să alegi locul sfintei mese, precum mi-ai făgăduit, pentru o bisericuță. Preotul are să facă slujbă morților matale și are să împrăștie apă sfințită. Au să ajungă și asupra sălbaticului rugăciunile și aghiasma.

OCHI DE URS

1938

Prietinilor de la Branişte închin această istorisire din singurătăţile de sus.

M. S.

OCHI DE URS

Culi ocoli poiana pe o cărare ce ducea pe sub streşină de brazi.

Vremea era încă destul de moale şi zăpada nu scîrţîia sub bocancii lui ferecaţi. Înainte de a da la pătul — sau la «hochstand», cum îi zicea el, ca şi stăpînii săi, în termenii lor vînătoreşti — se opri, cercetînd cu ochii şi ascultînd cu urechile.

Tot timpul cît venise, din Prelunci către Valea Mare, aceste simţuri foarte agere ale fiinţii lui stătuseră încordate, şi nici o pasere nu trecuse printre cetini fără a fi auzită, nici urmă de jivină nu rămăsese neobservată pe albul vioriu al omătului.

Culi Ursake se nimerise a fi unul din cei mai buni paznici ai terenurilor de vînat de la apa Frumoasei şi, oricît de năcăjit se afla el în ziua aceea de marţi 15 noemvrie şi în toată săptămîna aceea de după Sfinţii Arhangheli, datoria trebuia să şi-o îndeplinească strict. Ochiul şi urechea nu se cădea să greşească, dacă el, Nicula Ursake, ţinea să rămîie acelaşi paznic cu nume bun. Ce era la el acasă, în valea Preluncilor, era una — şi dincoace, în pădure, şi aici la hochstand, adică la observator, era alta.

Cînd să păşească peste rovină, la Parmac, văzuse pe muchea de deal din dreapta semnele mari şi îndesate ale labelor ursului. Le urmărise un timp; după ce înţelesese că ocoleau îndărăt, le lăsase, hotărînd în sine să le caute a doua zi, căci acuma avea a cerceta locul anumit al pătului.

După ce ieşise iar în potecă şi călcase cu luare-aminte neclătită jumătate de ceas, se mai opri un răstimp ca să numere înstelările proaspete ale haitei de lupi. Erau opt indivizi : îi cunoştea. Sosiseră după viscolul neaşteptat de la 9 a lunii. Acuma ocoleau sălaşurile ciutelor ; de bunăsamă chibzuiseră un plan şi se aflau aşezaţi undeva în bătaie şi la vînat ; deoarece lupii vînează întocmai ca şi noi : unii ocolesc ciutele ori căprioarele mînîndu-le, iar alţii stau în ţiitori şi le atacă. Ţin socoteală de direcţia vîntului şi de configuraţia terenului. «Buni vînători», îi lăuda în gîndul său Culi Ursake. Nu zăbovise nici aici ; lăsase urmele lupilor. Număra el în ceata asta un bătrîn, două haite vechi şi cinci lupani. Ca să nu-i ia prea multă vamă din teritoriul lui, trebuie să le puie otravă. Cum or cădea doi sau trei din ei, ceilalţi fug peste şapte munţi.

Mai departe, umblînd cu aceeaşi luare-aminte, Culi Ursake a văzut jderul, fulgerînd pe zăpadă. Şi-a însemnat locul, fără să se oprească.

Acum stătea neclintit lîngă un trunchi, cu capul puţin plecat şi cu urechea întoarsă. Scurta îi era desfăcută la piept, carabina atîrnată de umărul stîng, cu ţeava înainte şi stratul sub cot. Se afla singur în pădurea rară şi bătrînă ; o tăcere nemărginită apăsa brădeturile negre şi albul orbitor. Liniştea pădurii îi ţiui deodată în urechi.

Cercetarea pe care avea a o face la locul anumit al pătulului era — după părerea lui Culi — mai mult poliţienească decît vînătorească. De fapt, orişicare cercetare a lui într-acel domeniu organizat era mai mult «poliţie» ; carabina pe care o purta în spate era a unui paznic şi pacificator, nu a unui vînător ; acea carabină avea a fi întrebuinţată asupra răutăţii şi neorînduielii, apărare de fiară ori braconier. Ori lup, ori puşcă străină se aşeza, faţă de Nicula Ursake, în aceeaşi categorie a infracţiunilor. Culi însă avea o idee a lui, cum că chestiile lui din pădure, cu fiarele şi cu oamenii, sînt tot treburi de vînătoare, pe cînd chestiile poliţieneşti propriu-zise privesc oraşele şi anumite viclenii ale oamenilor de-acolo.

În trecuta vară a acelui an 1925, venise la Prelunci domnişorul Pitu, feciorașul unuia dintre stăpîni, ca să dobîndească cel dintăi trofeu de ţap roş. Cît lenevise la casa de vînătoare, domnişorul Pitu se îndeletnicise cu nişte

cărți de istorisiri. Două din aceste cărți : «Urmele tigrului regal» și «Crima din Cincinatti», domnișorul Pitu le dăruise lui Culi. Cetindu-le cu mare plăcere, paznicul dobîndise convingerea că are și el însușirile unui detectiv. De și aceste însușiri le folosea în hotarul special al lumii lui, Culi poftea în taină să le întrebuințeze, dacă nu într-un oraș american, cel puțin în țara Ardealului, la Sebeșul săsesc. Aici, în pădure, toate sînt limpezi și se cetesc ușor : numai între oameni mulți și departe — fie și la Sebeșul săsesc — treburile încurcate și ciudate pot căpăta caracterul anumit la care cugeta el.

Spre mirarea lui, cu două zile în urmă, Culi Ursake descoperise altceva decît de obicei în pădurea ce-o avea sub priveghere : descoperise adică ceva încurcat și bizar, din alt domeniu.

În curmătura din fața pătulului, fusese pregătit pentru urs, la sfîrșitul toamnei, un leș de cal bătrîn, cumpărat de la o stînă de sus. «Domnii» de la Sibiu trebuiau să vie să stea în pîndă cîteva nopți, așteptînd ursul, ca să-l puște. Dar abătîndu-se asupra domniilor lor griji și năcazuri, precum și o mare pacoste asupra țării cu alegerile de deputați, domnii n-au mai venit și au trimes răspuns lui Culi că petrecerea lor se amînă. Atuncea Culi, înțelegîndu-se cu badea Toma Orășanu și cu Traian Melinte de la Branișțe, a împărțit leșul, ca să facă bucăți otrăvite pentru cei dintăi lupi apăruți în regiune. Iar buturile de dinapoi le-a desfăcut cu mîna lui însuși Culi, le-a dat sare și le-a zvîntat, aninîndu-le în niște cîrlige, sub podul hochstandului.

Vremea era destul de rece și, în două săptămîni, poate domnii de la Sibiu s-or hotărî să vină.

A sosit iarna timpurie, cu îngheț și zăpadă. Domnii au trimes iar răspuns că n-or putea veni așa degrabă... c-or veni la sfîrșitul lunii, — tune dracu în alegeri și în tot!

Cu două zile în urmă, face Culi un ocol, ca să vadă pătulul, și găsește una din pulpele de cal lipsă. Stă și cugetă : cine să fi luat pulpa de cal ? Trebuie s-o fi luat ori badea Toma, ori Traian. Le-a fi trebuit pentru alți lupi. S-ar fi cuvenit să-l înștiințeze, căci e în revirul lui ; însă ei au săvîrșit fapta fără să-i dea știre. Rău au făcut, ținînd în samă mai ales faptul că are el acuma niște năcazuri pe

care nu le dorește nici dușmanilor. Chiar în aceeași zi, sub sară, i-a întîlnit pe amîndoi la Izvorul Roș, aproape de Frumoasa. I-a întrebat, încercînd să rîdă, că ce-i cu pulpa de cal.

— Ce pulpă de cal ? a răspuns badea Toma.

A zîmbit și Traian :

— Care pulpă de cal ?

— Socoteam că n-ați uitat, domnilor, a zis supărat Nicula Ursake, că am aninat două pulpe de cal sub podul hochstandului. Astăzi am găsit numai una.

— Mărturisesc că am văzut și eu asta, a încuviințat Traian, și am crezut că a luat-o Culi, după dreptul pe care-l are.

Badea Toma s-a unit cu părerea asta :

— Dacă a luat-o cel care are drept, bine a făcut. Numai nu m-ajunge capul de ce ne întreabă pe noi.

Ursake s-a întors la ei cu uimire :

— Am luat-o eu ?

— D-apoi cine putea s-o ia ? a întrebat cu blîndeță badea Toma.

Au rîs ; au fumat cîte-o țigară și s-au despărțit. Badea Toma e un om cărunt, cu frica lui Dumnezeu, care n-a nedreptățit pe nimeni, nici n-a mințit în viața lui. Traian e un fecior bun și blînd, în care Culi își poate pune toată credința. Îi citește în ochi ca în cărțile pe care le are acasă pe poliță. Poate să fi făcut Traian Melinte o șagă ? Dar dacă spun amîndoi că nu știu nimic, nu mai poate fi îndoială că nu știu. Atunci cine să fi luat butul de cal ?

Badea Toma și Traian îl bănuiesc pe el. Însă el nu se știe lunatic, nici bolnav de vreo altă nebunie. Așa că trebuie să cerceteze toate semnele și urmele după normele polițienești, și adevărul nu se poate să nu iasă la lumină. Ciudat ar fi să găsească la hochstand urme și semne ale lui însuși ; căci, dacă ar fi fost altele, i s-ar fi vădit din ziua furtișagului. În preajmă se află urme amestecate ale soților lui, dar anume la pătul și sub podină nu s-a apropiat altcineva decît el însuși.

Asta voia să deslege acum Culi Ursake, și sta oprit un răstimp, înainte de a ieși la lumină, în poiana unde se afla observatorul.

Cum sta el, țiuitul de singurătate care-i umplea urechile i se opri brusc. Auzi deslușit că dincolo, la hochstand, se întîmplă ceva. Era ca o apropiere furișată și întrucîtva grăbită. Sunetul moale în zăpadă — pîș-pîș — nu-i mai lăsa nici o îndoială că omul lui, care-i luase cealaltă coapsă de cal, se afla din nou acolo.

Dacă nu erau badea Toma și Traian (pădurarii statului neumblînd în regiunea asta), și dacă nu era nici el însuși, atunci care drac putea să fie, în pustia dintre Prelunci și Valea Mare ? Din fundul cheilor, unde și-a rupt cale în stînci apa Frumoasei și pe unde umblă drumul oamenilor, pînă aici, — nu se vede cu anii obraz de străin. Afară de paznicii de vînat, nimene n-are pe aici trecătoare. Iar de la alvia Frumoasei, depărtare de ceasuri tot la deal pe acel drum, nu se află așezări statornice ; numai niște stîni la două zile distanță în pășunile Pătrului și Șurianului. În curgerea văii, deasemeni, umbli alte ceasuri pînă ce dai de două-trei case la Tău, și alte ceasuri pînă ce găsești un sat ce se cheamă Șugag. În vremea verii apar la apa Frumoasei taberile lăzurenilor și căpîlnarilor, care lucrează la greble, descîlcind plăviile de bușteni și slobozind lemnele pe unda hamică spre locurile de jos de la cîmpie. Tot în acea vreme prielnică umblă la deal și la vale, pentru oile și stînile lor, poienarii. Dar acuma nu se mai află nimene în văi și singurătățile s-au așezat iar în domnia lor de iarnă. Ce nebun, dar, întîrziat pe la vreo stînă, ori rătăcit de la Tău, să se suie aici, la acest hochstand ascuns între păduri și necunoscut de nici un străin de pe lumea asta ? Creștin de-a noștri să fie ? ce să facă el cu acea carne de cal ? căci nu s-a auzit de creștinii noștri să mănînce asemenea carne. N-au oamenii din țara asta ce mînca ? și să caute o carne netrebnică în pustie ? — și într-o pustie de care n-au auzit și în care n-au călcat niciodată ? Doar vreun țigan păcătos s-ar putea îndeletnici cu asemenea șfert împuțit al unui cal căzut de bătrîneță. Iar țigan, pe aceste meleaguri, n-a văzut nimene de cînd țin minte oamenii. Mai departe decît Șugag, sălașurile acestea pribege nu îndrăznesc să intre pe valea Frumoasei. «Nu poate fi nimeni, asta-i judecata polițistului», zîmbește o clipă Culi. «Acest hochstand e un ascunziș într-o taină de codri și numai trei oameni îl cunosc.» Alta nu poate fi. Unul din

cei trei sînt eu, și eu mă aflu dincoace. Altul e badea Toma, om cărunt și cuviincios. Al treilea e Traian, băiat tînăr și buiac, fără griji și fără năcazuri. Poate face o glumă, neștiind că inima lui Culi, săraca lui inimă, e neagră ca tina.

Cît i-au fulgerat prin minte aceste judecăți, paznicul s-a mișcat înainte cu un pas ușor și nesimțit. Carabina și-a lăsat-o la locul ei, pe umărul stîng ; n-avea ce face cu carabina. Însă, cu mîna dreaptă, și-a tras din cap pălărioara verde, împodobită cu pămătuful de păr — după moda pazvicilor ardeleni — și s-a gîndit să se arate deodată în vederea observatorului și să-l salute pe Traian întocmai ca un domn mare :

— Servus, amice !

Cu tot veninul de grijă și năcaz pe care îl ducea în el de cîteva zile, Culi nu-și putu stăpîni de pe față zîmbetul acestei biruinți.

Într-o clipă ieși din cărare în latura hochstandului. La douăzeci de pași dincolo de aria albeții omătului, rezemat între doi brazi bătrîni, se înălța pătulul, cu cerdacul lui pardosit cu cetină. Către el suia o scară.

Culi n-avu cînd rosti salutarea : «Servus !» — minune mare ! Coșgogeamite urs se acățase repegior cu brîncile pe dedesubtul scării, din fuscel în fuscel, pînă la podina pătulului, și, sus, a întins o ghiară spre butul de cal, pe cînd cu celelalte labe sta încurcat în scară. După ce a pus o labă pe carne, a adus și pe a doua, — și cu greutatea lui întreagă a rupt prada din clenci și a căzut cu ea dedesubt, de la șapte metri înălțime. Cu ce dibăcie a făcut acel hoț mișel toate acestea, era de mirare. S-a dus în sus frămîntîndu-se, a căzut în omăt ca un tăbultoc negru ; a luat cu brînca dreaptă și a strîns la piept carnea, și s-a învăluit către rîpă săltînd de două ori în sus cu dosul, ca și cum i-ar fi făcut un semn lui Culi și i-ar fi răspuns la salutare. Culi încremenise, cu pălăria în mînă.

Bată-l Dumnezeu de lotru !

Închipuiește-ți tu ce i-a venit în minte unui ticălos de urs ca acesta !

Cînd s-a ridicat din zăpadă și a prins cu brînca dreaptă la piept coapsa de cal, a avut vreme să vadă numai c-un

ochi și pe paznic. A privit piezișș ; nu părea, însă, tulburat. Parcă venise acolo să-și ia un bun al lui. La dreptul vorbind, carnea aceea pentru dînsul fusese pregătită.

— Hurun-burun ! s-a auzit din rîpă, dincolo de desișuri.

— Vra să zică, după ce-mi furi carnea, mă și înjuri ? a întrebat către partea aceea paznicul.

Uitîndu-se mai aproape, își văzu în mîna dreaptă pălăria. Și-o tufli în cap cu ciudă.

O gaiță începu să cîrîie pe o cloambă de brad.

— Și ție îți vine a rîde ? o apostrofă Culi.

Fără să cugete mult, înfierbîntat dintrodată, paznicul își trase de la umărul stîng carabina și-i întoarse piedica de siguranță. Trecu hotărît prin lumina poienii, ocoli observatorul și căută urmele ursului. Urmele acelea erau de față. Găsi și urme mai vechi, călcate de bocanci. Coborî în rîpă, sub smeuriș ; se luă după urmele proaspete tivite albastru ale labelor. Dracul se dusese cu grăbire în trei picioare în lungul coastei. Într-un loc se oprise : îi trebuia ceva ca să-și puie furtișagul. Cum n-avea straiță la șold — s-a nevoit tot în trei. Mergea bine și în trei, dar înainta strîmb și haitiș, cu stînga înainte. Capul și-l ținea tot spre deal și picioarele de dinapoi tot către rîpă. S-a dus pe ici, a ocolit pe dincolo. S-a lăsat în pîrău, s-a oprit lîngă un izvor și a lepăit apă de sub șipot. A cotit pe după o stîncă lucie. S-a suit în pisc de-a dreptul. Culi urmărea pașii hoțului, foarte interesat și foarte atent.

Cînd a ajuns în pisc, a scuipat :

— Ptiu, drace !

Martin era acolo, subt o muche de cremene. Iar a întors numai un ochi, o clipă, și s-a dus, fără să lese bucata de cal.

— Hurun-burun !

Părea că se rostogolește un tunet prelung, domolit și stîns, în rîpa oablă unde își dăduse drumul. Culi se oprise. Mai departe, de-a dreptul, nu putea trece. Ar fi trebuit să ocolească pe la capătul pîrăului, tocmai pe devale ; și de devale să se suie împotrivă, ca să cerceteze acele sărituri strîmbe, în trei brînci. — Cu ce folos ?

Se vedeau subt el, în rîpa afundă, cîteva linii libere — dungi de omăt, printre bungeturi. Culi trase de la șoldul drept binoclul și cercetă cu el îndelung amîndouă repezușurile ponorului și fundul. În fund, subt o poală de brădet tînăr, stăteau patru ciute cu urechile și capetele neclintite. Dincolo de ele, cerbul — cu razele coarnelor proiectate de păretele alb al malului. Se aflau cam la o mie cinci sute de pași. S-au mișcat în pripă și s-au dus în copce la deal, drept sub streșina neagră a pădurii. Deci ursul venea asupra lor. Culi a stăruit cu binoclul, a mai cercetat în jurul locului ciutelor. Ursul nu s-a mai văzut. Totuși părea că se află acolo, undeva, un ochi care pîndea oblic înapoi

Paznicul se scărpină în cap, nehotărît. Căută în juru-i puncte de sprijin, ca să deslușească locul unde se găsea. Nu se putea bine lămuri. Între acel alb violet al iernii și verdele sumbru al brădetului, se alcătuiau, sub lumina împuținată a soarelui aplecat la orizont, forme nouă, cu linii necunoscute.

Încă stătea pe loc, judecînd și cumpănind în sine, cînd ziua începu să se întunece și împrejurimile părură a pluti subt un abur vioriu. Culi își schimbă locul ; trecu mai la deal și avu încredințarea că și-a recunoscut direcția de întoarcere. O luă încet pe un colnic, coborî într-un găvan. Aici era o mlaștină veche, scăldătoare a mistreților.

Calea îi era cunoscută acum, nu mai rămînea nici cea mai mică îndoială ; dar se găsea foarte departe de Prelunci. Prin ce locuri a trecut ? cînd oare s-a răslețit în așa măsură ? A umblat de-a dreptul prin locuri înfricoșate ; parcă ar fi ieșit la ele pe o poartă neștiută ; dintrodată, după ce a ieșit pe acea poartă, a călcat în necunoscut și a apărut la un orizont străin.

Va fi fiind la mijloc ceva. A fost un urs, dar nu ca toți ursii. Căutătura aceea pe care a strecurat-o de două ori peste umăr a fost o căutătură mai ageră decît a unui om. Într-adevăr, l-a îndemnat, înșelîndu-l, într-o urmărire fără noimă. Se trezește, asupra serii, la depărtare

de cel puțin trei ceasuri de casă. Și din această mlaștină a mistreților se ridică în juru-i o pîclă umedă.

Înserarea cade repede, ca și cum ar ninge asupra zăpezii funingine. Și din rîpi urcă neguri către creste. Îl ajung neguri din rîpa din dreapta, îl ajung neguri din pîrăul din stînga. Dacă n-ar fi Nicula Ursake un om cu mintea întreagă, s-ar putea îndupleca spre amăgirile care-l cearcă, de care sînt atît de pline capetele proștilor.

N-a fost ursul, — de și avea înfățișare de urs ; a fost altcineva, al cărui nume nu se rostește fără primejdie la acest ceas.

Fără îndoială că a fost urs acela, și că e ceață asta ; și între acel urs și această ceață nu e legătură. Eresurile tuturor muntenilor din care se trage el îl îndeamnă să fie prudent. Să-și facă cruce cu limba ; să nu se uite înapoi.

Firea lui Culi e îndrăzneață și bărbătească. Năcazurile care îl prigonesc de cîtva timp adaugă în el și o îndărătnicie. Se oprește brusc și se întoarce cu fața către valea din care a suit. Piclele vin încet după el, năzuind spre culme. Au în ele ceva viu, de și pădurea pare cufundată în somnul de cremene al muntelui. Prin pîcla mișcătoare străbate de-aproape, fără răsunet, ca în puf, un țipăt de buhă. Se face sară deplină ; buha s-a închinat către asfințit și s-a tupilat în scorbura ei.

Nu se mai zărește nici o lumină la apus ; s-au stins în pîclă și cele din urmă zări ale zilei care mai nălucesc în înalt. Altădată, la acel ceas, ar fi putut încă vedea împrejurimile. Acuma s-au cufundat cele curate și ies deasupra cele negre. Dacă nu bagă de samă, poate să rătăcească poteca.

Culi Ursake se trezi mormăind ca ursul. Se tulburau într-însul veninurile supărării. Îl înghimpau întîmplările de ieri și de azi. Nu-i plăceau vorbele ce schimbase cu soții săi. Nu-i plăcea întîmplarea cu acel drac de urs, — căci n-a fost urs cît a fost drac ; nu-i plăcea mai ales felul cum a rătăcit, ca și cum ar fi fost străin în pădurea lui. Nu-i plăcea îndeosebi că întîrzie.

Acuma, mama lui — nana Floarea — tot își vîră nasu-n geam din clipă în clipă și grăiește în sine și se țistuiește pentru întîrzierea lui. Așa face totdeauna Culi !

O dată i se întîmplă lui Culi să întîrzie, numai o dată într-atîția ani de cînd s-a așezat la Prelunci, — și bătrîna îl clănțănește și-l foarfecă în sine : Totdeauna face așa Culi ! Atîta fecior are și ea și sare cu gura asupra lui oricînd și pentru orice. O singură dată întîrzie Culi din pricina acelui diavol de urs — și asta însemnează că totdeauna vine un urs la hochstand și totdeauna întîrzie Culi, pe o potecă, unde totdeauna se adună o ceață lăptoasă !

Ce-i și cu aceste muieri ! Toate-s la fel — fie bătrîne, fie tinere. Își au ele vorbele lor anumite și socotelile lor viclene.

Acum, cînd o vede pe soacră umblînd întruna de la fereastră la vatră și de la vatră la fereastră, — ce-o fi spunînd cealaltă, care stă bolnavă de douăsprezece zile în pat ?

Cealaltă, Ana, care stă de douăsprezece zile în pat și nu vrea să se mai facă sănătoasă, se tînguie încet și se frămîntă sub pocladă.

— Of ! of ! că nu mai vine Culi. Se vede cumva, mamă ?

— Nu se vede, suflete !

Ce-or fi avînd ele cu dînsul ? Au de toate în cămară și în pod. Lemne tăiate au, făină măcinată deasemeni. Clisă au, ouă au, lapte au, paseri au. De ce le-o fi trebuind numaidecît și Culi ? Să fie și Culi acolo, la foc, să-l certe amîndouă. Cînd se duce Culi s-aducă un doctor ?

— Tu, muiere, trebuie să fii nebună. Unde să găsesc eu doctor ?

— Vai, îmi trebuie doctor ; altfel am să mă prăpădesc.

— Aici, femeie, nu se găsesc doctori ; aici se găsesc de altele. Pot să-ți aduc un cerb, ori un mistreț, dar doctor cum ?

De data asta, cugetă Culi, văd că i-aș fi putut aduce urs, — dacă acest urs n-ar fi altceva. Dar pesemne că ei îi trebuie acel altceva. Muiere căreia i-a dat Dumnezeu de toate, casă bună și bărbat bun, — nu mai dorește decît pe cel cu coarne și cu coadă !

Amîndouă — și maică-sa și nevastă-sa — îl hărțuiesc de patru zile. Cînd vine mai ales acel ceas de arșiță al după-amiezii și Ana suflă pripit pe nări și dă la o parte întruna învălitoarea, nana Floarea prinde a se tîngui către cineva care nu-i de față :

— Vai, așa bărbat n-am văzut, și așa copil din sîngele meu și din oasele mele n-am nădăjduit. I se prăpădește femeia și el nu spune nimica.

— Ce să spun, maică ? Ce-i în inima mea știe Dumnezeu. Ce să mai spun ?

— Spune o vorbă.

— Ce vorbă să spun ?

— Spune o vorbă ; dă un sfat ; ești bărbat în casă.

— Ce sfat să dau ? ce vorbă să spun ? Dumneata ai mai multă știință întru aceste trebi femeiești. Ana a născut ca orice nevastă ; dumneata ai moșit-o ca o mamă. În loc să se scoale, cum i-i dat femeii după facere văd că nu-i merge bine și are febră ; scade și slăbește ; ce pot ști eu ? ori că va binevoi Dumnezeu să-i dea o putere ca să biruiască boala, ori că am venit pe lumea asta numai pentru scîrbă și nenorocire.

Nana Floarea tace un timp. Apoi se întoarce :

— Dar cu doctoria aceea cum ai făcut ?

— Nu ți-am spus, mamă ? Am trimes răspuns unui om din Șugag. S-a duce acel om la Sebeș ș-a aduce-o.

— Cînd are să se întîmple asta ?

— Știu eu ? Cred că pînă duminică va aduce-o.

— Ehei, Culi dragă, pînă duminică se poate petrece o viață de om, ca și cum nici n-ar fi fost.

Iar tace. Pe urmă dă din cap și se miră singură :

— Ce-o fi fiind vorba asta : febră ? Va fi fiind o boală nouă ?

— Mamă, zîmbește mîhnit Culi, febra-i arșiță.

— Atuncea spune-i cum trebuie, dragul meu ; altfel avem în casă două boli în loc de una. Nu-s bucuroasă de asta, d-apoi cînd or fi două ?

Vorbe de femei. De cînd e silit să stea în casă mai mult decît se cuvine unui bărbat ca el, începe a cunoaște slăbăciunea asta a lor fără istov.

La drept vorbind, nu-i slăbăciune ; e putere care te ţine şi nu te lasă.

Ana întoarce fruntea-i aburită şi obrazu-i frumos :

— Măicuţă.

— Ce-i, suflete ?

— Cum a zis Culi ? Ce vorbă din cărţi spune el ?

— Am uitat, dragă. Cîte-s în cărţile lor, nu-s toate bune. Mai bine ar fi luat Culi de pe poliţă ciaslovul nostru. Ar fi cetit în el o rugăciune.

— D-apoi Culi al nostru nu-i popă, măicuţă.

— Ştiu, suflete ; dar mai bine ar fi fost să fie popă.

Ciudat lucru ! Culi nu înţelege de ce ar fi fost bine să fi fost el popă. Plin de nedumerire, se uită în juru-i ; apucă cleştele în mînă şi-l leapădă la o parte, icneşte ca şi cum s-ar opinti subt o greutate. Nana Floarea îl priveşte într-o lature.

— Nu ţi-i îndămînă, Culi ?

— Ba mi-e îndămînă, mamă.

— Atuncea eşti supărat, şi nu mai găseşti răsuflet ?

— N-am înţeles, mamă, de ce a trebuit să fiu popă.

— Ai să înţelegi numaidecît, sufletul mamei. Dacă erai tu popă, ne-am fi aflat acuma într-un sat. Dacă te-ar fi blagoslovit Dumnezeu să fii chiar un potropop, am fi trăit la oraş. Am fi avut acum doctoriile ; am fi avut pe deasupra şi pe doctor.

Culi n-a crezut că trebuie să mai adaoge ceva. Bolnava a prins a rîde :

— Ba, măicuţă, nu mi-ar fi plăcut să-l am cu barbă. Culi al nostru se rade în fiecare dimineaţă şi mie mi-a fost drag aşa. Bărbaţilor cu ochii verzi le stă bine numai cu mustaţă. Nu-mi place să fie nici popă, nici mitropolit.

— Aşa ? s-a oţărît bătrîna. Atunci stai aici în sălbăcie, fără doctorii şi fără doctor.

Ana a oftat din adînc şi a privit cu dragoste la soţul ei.

Paznicul se opreşte. Ar dori să iasă din aceste gînduri, cum ar dori să iasă din negură.

E aşa de deasă negura asta, s-o tai cu cuţitul.

S-o tai c-o vorbă zadarnică ! Nu poţi nici într-un chip să te desfaci de ea. Asta-i ca mîhnirea lui putredă, care-l

covîrșește și din care nu izbutește a ieși, orcît s-ar zbate. În care cer să se înalțe ? în care străfund să se dărîme ?

Deocamdată, strîngîndu-și în el puterea pe care o mai are și pe care o simte ghimpoasă în locul unde se afla odată inima, nu mai poftește decît să ajungă la Prelunci. Să ajungă acolo, să deschidă ușa cu frică, să vadă dacă Ana lui mai trăiește încă, și pe urmă să se lase pe scaunul cel mic, lîngă vatră, și să se întrebe : Pînă cînd ? și de ce ?

Stă deodată — amenințat să rătăcească drumul. Va trebui să aștepte pînă către miezul nopții, cînd, poate, ceața se va înălța la stele ori va curge în văi. Subt umezeala care-l căptușește, se simte asudat ; îi ies broboane fierbinți pe frunte. Pustia s-a îngustat, sălbătăcia codrului s-a strîns grămadă, potecile s-au oprit, sunetele s-au stîns.

Zadarnic ar da glas. Zadarnic ar detuna cu carabina. Sunetele cad la o sută de metri, ca niște vreascuri. Nu mai înțelege cît timp să fi trecut în această rătăcire. Caută chibriturile, aprinde un lemnuș, își scotocește tocmai de dedesupt ceasornicul mare și greu de nichel, și-l cetește. Trage și al doilea chibrit.

Abia ceasul șapte. Închide ochii ; îi deschide : e orb. Se mișcă doi pași înainte : cel puțin nu e închis într-o stîncă. S-a poticnit spre dreapta : acolo poate să fie rîpă. Pipăie în juru-i pînă ce dă de scoarța unui brad și se cinchește. Ar putea strînge, poate, cîteva crengi uscate, să aprindă o zare de foc.

Deodată devine atent. Inima i s-a zbătut și-l împunge : e nodul lui de ghimpi. Aude înaintea lui — parc-ar veni de la deal — un sunet ușor în zăpada moale. Pîș-pîș. Poate să fie vulpe. Poate să fie lup ? Se răsucește în sus, apucă de țeavă carabina. Izbucnește într-un chiot sălbatic : ghimpii i s-au mutat în beregată.

Pîș-pîș-pîș, — alături, la piciorul lui.

Piei, drace ! doar n-o fi ursul.

I-a apucat mîna. A simțit ceva rece pe dosul palmei. Într-aceeași clipă se înfioară în toată ființa de plăcere. A venit la el prin pîclă, adulmecîndu-i calea, Vidra, cățelușa lui de vînat, care caută urma cerbilor vulnerați.

— Tu ești, Vidra ?

— Eu sînt, scheaună capauca, aburcîndu-se pînă la șoldul lui și căutîndu-i obrazul, cu botu-i fin și ascuțit.

— Da, da, zice Culi ; suie pînă sus și mă cunoaște. Cine ți-a dat drumul, ca să vii după mine ? Pe lîngă unele cusururi, maica asta a mea are și înțelepciune destulă. Văzînd asemenea ceață, te-a scos de la închisoare și te-a pus cu nasul pe urmele mele.

Capauca îl bate cu coada peste bocanci.

— Sărut mîna, maică, zice încet și cu bucurie Culi Ursake ; de data asta bine mi-ai priit.

Trage din geantă curelușa cățelei și i-o anină în zgardă.

— Haide acasă, Vidra, îndeamnă el.

Vidra trage de curelușă îndărăt — în partea de unde a venit Culi. Lui Culi i se pare că trebuie să se miște tocmai în partea din potrivă ; însă Vidra cunoaște mai bine socoteala drumului. I-a luat urma, a ajuns pînă la el și acuma îl tot duce înainte. În pădure, noaptea e o înșelare ; iar negura două înșelări.

Merge destul de repede, lăsîndu-se condus. Bucuria care i-a venit pe neașteptate îl părăsește tot așa de grabnic, căci se furișează în ființa lui o altă neliniște.

Nana Floarea va fi dat drumul cățelușei după clipa cînd arhanghelul și-a plutit umbra peste casa de la Prelunci, ducînd cu el cel din urmă suspin al bolnavei, cu sufletul.

— Dumnezeu să se milostivească de noi... șoptește Nicula Ursake.

Trece cureaua cățelușei în mîna stîngă și-și face cruce cu dreapta.

Cum a făcut semnul sfînt, i se aprinde înainte, în desimea ceții, o stea în cearcăn negru. Cățeaua a dat glas asupra luminii de la casa de vînătoare.

E acolo împrejmuirea de răzlogi peste care pășește, și stogul de fîn din vara trecută. A ajuns. Grăbește pasul. Cînd se scutură în pridvor de umezeala zăpezii, i se aprind obrajii și-i bat flacări în tîmple. Îndată ce a pus mîna pe clampă, nana Floarea i-a deschis.

— Buna vremea, mamă.

— Bună să-ți fie inima, băiete. Intră.

— Ce s-a întîmplat ?

— Vai de mine ! ce vrei să se întîmple ? Nu s-a întîmplat nimic rău, har sfinților. Ce te uiți așa de înspăimîntat ? Dat-ai tu peste ceva rău ? Ai căzut ? Te-ai rătăcit ? Văd că n-ai întîrziat prea mult. Eram îngrijate. De ce taci ? Vorbește, omule. Totdeauna faci tu așa.

— Eu ?

— Da, tu. Te-am întrebat. Vai, Doamne Isuse ! Răspunde.

— Ce să răspund ?

— Ce te întreb.

Culi smunci de pe el straiul și-l lepădă lîngă focul din vatră. Lăsă pe Vidra să stea alături.

— A venit și te-a căutat Vidra ?

— Da, a venit și m-a căutat.

— Băiete, tu ai ceva.

După ce se frecă prelung la tîmple și pe ochi și-și șterse obrazul și fruntea cu mînica rocului, Culi se îndreptă spre patul din fund.

Lampa ardea pe masă, sub poliță și subt icoane. Lumina ei ajungea împuținată pînă la obrazul Anei. Din această umbră, Ana îi zîmbi.

— Mama avea grijă de tine, îi zise ea. Zice că-i ceață afară. Eu nu m-am temut. Tu îți cunoști potecile cu ochii închiși. Le cunosc și eu, căci sînt locurile noastre, unde am petrecut.

El nu răspunse. O privea cu luare-aminte. I se păru că-i într-o stare mai bună decît o lăsase. Arăta oarecare veselie ; el înțelese, însă, că-i mai mult o aținare.

O întrebă încet :

— În sara asta ești mai bine ?

— Sînt mai bine, Culi. Cum îi zici tu arșiții ? Febră nu-i așa ? Astăzi am simțit-o mai puțin.

Glasul însă îi era slăbit ; vorbirile îi erau scurte, cu pauze.

— Dacă ai avut febră mai mică, se învoi el, atunci e mai bine.

— Așa socot și eu, Culi. Mama zice că putem merge.

— Unde să mergeți ?

Se amestecă nana Floarea :

— Ascultă, suflete, nu te osteni şi nu vorbi. In după-amiaza asta, întruna ai vorbit. Spune-i şi tu, Culi, să se odihnească. Dacă mîni dimineaţă nu-i ceaţă, putem să ne coborîm.

— Unde ? întrebă Culi a doua oară, ridicînd glasul.

Se uita cînd la una, cînd la alta.

— Tu, băiete, nu eşti în apele tale, îl înfruntă bătrîna, privindu-l cu nemulţămire. Te întreb ce ai, nu răspunzi. Îţi vorbim limpede şi nu pricepi. Unde putem să ne ducem, decît unde e nevoie ? Aici, în pustie, Ana se prăpădeşte ; ţi-am spus asta şi ieri şi alaltăieri. Tu nu vrei să pricepi ; aşa eşti tu totdeauna. Dacă e vorba să vie doctoria duminică şi doctorul niciodată, — te-am înţeles. Dar eu nu vreau aşa ; copila asta mai are zile ; aşa că, arătîndu-i-se în vis şi Precista, trebuie să ne ducem.

— I s-a arătat în vis Precista ?

— Da. La patru ceasuri după prînz, a căzut într-un somn deodată şi s-a alinat. Cînd s-a trezit, mi-a spus cum i s-a arătat Maica Domnului şi i-a făcut semn cu mîna să se ducă la vale.

— La ceasul patru ?

— Da.

— La ceasul patru, am avut şi eu semn, într-o rîpă.

— Care semn şi care rîpă ? Nu vorbi tu de ale tale, cînd este o grijă mai mare aici. Mi se pare mie ? ori tu nici nu vrei s-asculţi ?

— Ba ascult, dar nu înţeleg unde trebuie să vă duceţi. Nu v-aţi gîndit cumva să vă coboriţi tocmai la Sebeş la spital ? Pînă acolo sînt şaizeci şi ceva de kilometri.

— Ba întocmai aşa, Culi, după porunca ce ni s-a dat. Nu ştiu cîţi kilometri or fi, dar ne ducem.

Paznicul păru a fi primit o lovitură ; se trase un pas înapoi ; dar îndată i se veseli pe faţă disperarea şi o încăpăţînare bolnavă. Clipi pripit, hotărînd :

— Atunci mergem.

Tot aşa ar fi putut spune că se duce să se dea cu capu-n jos într-o fîntînă. Tîmplele iarăşi i se zbătură ca sub flacări.

— Aşa că noi o învălim bine şi frumos, urmă nana Floarea cu glas dulce, şi o potrivim bine în sanie. Bucu-

roase sîntem că i-a trecut aceea care spui tu. Eu iau copilul ; mă înfăşur în saricâ şi-l ţin în braţe. Vremea nu-i tare. Calu-i bun. Tu stai în picioare dinaintea noastră. Dacă pornim mîni dimineaţă, sara ajungem între creştini.

— Da, aşa este, încuviinţă cu liniște Culi. Cu suferinţa ei, bine este s-o ostenim ?

— Nu se osteneşte, Culi. Va ajuta Dumnezeu.

— Ce facem cu vacile ?

— Le lăsăm în sama argatului.

— Ce argat poate fi un copil de zece ani ?

— Iaca este ; nu-i de zece, ci de unsprezece ; l-am luat de la tatu-său şi de la maică-sa drept argat, şi-l plătim. Îi dai straie şi încălţări, căciulă şi manta.

— Dar dacă ţine ceaţa ?

— Nu ţine ; mîni dimineaţă e o vreme poruncită.

Culi tăcu ; avea în el o mînie împotriva unor asemenea prostii şi în acelaşi timp se întărîta, hotărînd pieirea tuturor, ca într-un sfîrşit de lume.

Ana suspină :

— Doresc să ne ducem, Culi.

— Pregătiţi-vă ! răspunse paznicul cu îndîrjire şi se uită ameţit în juru-i.

Aşa este. Într-o albie, după cuptor, înfăşurat strîns în scutece, se află un prunc de treisprezece zile, pe care îl tot caută nana Floarea şi-i dă lapte dintr-o sugărice. De cîte ori acel prunc e purtat mai la vedere, bolnava pare a-l opri în loc cu ochii ei mari ca nişte flori negre. Cine ştie dacă acei ochi vor ajunge să vadă pe copil jucîndu-se în soare între poienile Preluncilor ! Departe-i de la vara trecută ; mult mai este pînă la lumina viitoare ! Căci ne-a învăluit o genună de întuneric.

Nana Floarea păşeşte cu hotărîrea ei cunoscută şi înviorează sîmburele de flacără al candelei de la icoane. Se află, între acele imagini colorate, una ce seamănă cu Ana, — cu Ana de acum, care întoarce ochii în sus, parcă ar privi în cer ; însă îl caută pe dînsul, pe Culi. I-i frică să nu-l piardă.

De la dînsul, privirea ei se roteşte prin toată casa lor, îmbrăcată în lăvicere, pînze şi ştergare. Dulci au fost zilele pe care le-a petrecut cu această copilă. Zburdăciunile

lor de tinereță s-au întîmplat devale, în Laz. De un an și două luni a adus-o sus, în munte.

Culi se duce la ușă, ca să iasă. Se înăbușă. Se poticnește întăi la pragul de jos, după aceea se pălește cu fruntea de sus.

— Vai, Culi ! îl mustră nana Floarea ; ești mort de trudă și de somn !

— Ba ! răspunde el, și se duce.

Cățelușa vînătoare s-a luat după dînsul, ca să-l privegheze.

— Rămîi aici, dracului ! îi poruncește el cu asprime.

A izbit ușa și i-a prins coada. Vidra a dat un țipăt ascuțit. Nana Floarea face un semn plictisit cu mîna. Adică : Lehamite ! așa face acest Culi totdeauna. Bolnava rîde puțintel strîmb ; soacră-sa o pîndește cu coada ochiului.

Culi se duce la căsuța calului și a vacilor. Alăturea, în bucătărie, doarme sluga. Ce slugă, de unsprezece ani ? Iaca, Ion Bezarbarză n-are decît unsprezece ani vîrstă și slujește cum se cuvine, după puterile lui. Mulge vaca, înhamă calul, taie lemne, aduce apă ; toate le face cu grabă și-i place să duduie subt el pămîntul. Nana Floarea se tînguie că ar fi mîncînd prea mult.

— Lasă-l să mînce, rîde Culi, ca să prindă putere. La vară, are să se ia la trîntă cu ursul cel de un an din ripa Varului.

Mîncă bine, se duce, vine, trîntește, își scoate căciula și rămîne cu părul zbîrlit. Lui Culi îi place să-l strige : Bezarbarză !

Numai după asemenea nume se cunoaște că are să fie om strașnic. Culi nu știa că asemenea nume e de pe vremea lui Decebal-Crai.

Pe întuneric, și-a scos o țigară din tabachere și a aprins un lemnuș. A văzut cum stau vaca și juncile pe așternutul lor, rumegînd. Calul era în picioare ; a întors capul și a făcut : Hn-hn !

A tras ușa după el și a strîns-o în clanță ; s-a aplecat la geamul de alături :

— Bezarbarză !

Numaidecît s-a auzit frămîntare dîncolo și Bezarbarză și-a vîrît creasta de păr în fereastră.

— Onule, a poruncit Culi ; cînd s-a face ziuă, să fie Murgu înhămat și sania plină de fîn. Auzit-ai ?

— Auzit ; se face întocmai ! a răspuns sluga.

S-a ferit de la geam și s-a dus la patul lui de lîngă sobă ; a plecat fruntea și a adormit iar, numaidecît.

Într-adevăr, ceața începea să se împuțineze, — observa paznicul. În fund, în pădure, i se părea încă deasă. Dar dinaintea casei se destrămase. Se vedea cum de pe vînă-tul zăpezii se preling în sus fantome. Se ridicau un timp, apoi coborau la vale ; apăsa asupra lor tăcerea înghețată a înălțimilor.

Culi clocea în el o mînie amestecată cu dezgust. Se îngrețoșa de ea ca de un venin ; nu se putea elibera de dînsa ; îl amețise și-l tulburase, încît nu mai rămăsese nimic din judecata aceea polițistă cu care se fudulea. Așa că asupra călătoriei pe care o plănuiseră muierile se încleștase cu îndîrjire, numai ca să se vadă cîte întîmplări pot fi pe lumea asta, care nu s-au mai pomenit asemenea întîmplări : și la cît năcaz poate ajunge un om blajin ca el ; și mai ales să se afle cum te ciocănesc femeile cu clonțul, de-ți pierzi și răbdare, și sănătate, și tot.

Cînd oare a intrat în casă și s-a așezat pe scăunaș, la vatră, aprinzînd încă o țigară ? Cățelușa s-a sculat din ungherul ei și a venit să-și puie botul pe genunchiul lui. Nana Floarea s-a culcat lîngă prunc. Ana ațipise.

Cînd s-au petrecut acestea ? Cîtă vreme a întîrziat pe-afară ? De cînd a venit aici ? Îi lipsește o parte din timp, pe care nu știe cum l-a întrebuințat. Ornicul cu lanțuguri din părete, între ferestre, arată ceasul al doilea după miezul nopții. Limba lui bate grăbit : toc-tic.

Privește toate cîte sînt împrejurul lui ca pe niște vedenii și închide ochii. Jarul i-a scînteiat în coada pleoapei. Așa a clipit ursul din rîpă, către el, numai c-un ochi.

L-a clătinat de umăr nana Floarea. L-a clătinat de două ori ; era căzut cu pieptul pe marginea vetrei. Abia cînd l-a clătinat a treia oară, Culi a suspinat. A tresărit, a întors fruntea, s-a zvîrlit în picioare, posomorît.

Toate erau în el ; nu se despărțise de nimic. Cu aceeași îndîrjire, știa ce are de făcut.

— Ai putea oare să-mi spui ce gînd ai ? l-a întrebat nana Floarea cu îndoială. Tot te ţii numaidecît să mergi ?

El a rînjit cu disperare :

— Ţin eu numaidecît să merg ?

— D-apoi cine ?

Şi-a mai aprins o ţigară. A întrebat cu linişte :

— Gata ?

— Aştept de-un ceas, a răspuns Ana. Îmi era milă de tine cum dormi şi nu voiam să te trezesc.

Stătea îmbrăcată, pieptănată şi îmbrobodită, rezemată în perine.

Nana Floarea începu să şopotească nedesluşit umblînd prin casă şi căutînd în toate cotloanele o sută de lucruri. Cîteodată se oprea şi gemea. Pornea iarăşi să caute ; uita ce o doare ; după aceea se tînguia iarăşi.

Culi îşi stropi ochii cu apă şi-şi clăti gura amară. Trase pe mînici haina cea groasă, căptuşită cu blană de miel, şi ieşi hotărît, tropăind. Căţeluşa vînătoare îl urma. Din camara de alături, alese sarica ce era de trebuinţă bătrînei ; veni îndărăt şi o lepădă lîngă vatră. Căţeluşa i se încurcă iarăşi printre picioare.

— Tu vrei să te duci şi Vidra se împotriveşte, rîse într-un dinte nana Floarea.

Paznicul nu catadicsi să răspundă la asemenea observaţie. Încă se amestecau în el otrăvurile şi dezgusturile şi încă nu-i venise vremea să rupă din el mînia.

— Aşa-i acest Culi totdeauna ! oftă bătrîna.

Feciorul ei ieşise, întorcînd aceleaşi sprîncene posomorîte.

Sania era trasă dinaintea uşii ; calul înhămat. Vremea se arăta moale şi senină.

Ion Bezarbarză, sluga, umbla aprig împrejur, grămădea fînul în lada săniei, întindea bine cergile. Tropăia cu bocancii lui grei, din cînd în cînd îşi trecea un pumn pe sub nas, întorcea ochii vii spre stăpînu-său, aştepta un cuvînt. Vedea că stăpînul său e într-un ceas crîncen. Ca să nu lese nici o clipă neîntrebuinţată şi să nu rămîie un gol în care mînia paznicului s-ar fi putut prăvăli, Bezarbarză tropăi repede în casă şi ajută pe femei să iasă.

— Stăi să vie şi stăpînu-tău ! ţipă aprig nana Floarea.

Lui Bezarbarză nu-i păsa de asemenea ţipăt. Bătrîna era totdeauna bună cu el.

— Ai fiert lapte ?

— Fiert.

— Băut-ai două ulcele ?

— Ba. Am băut numai una.

— Atuncea bea şi pe cealaltă. Pune fîn destul la vaci şi, după ce pornim noi la vale, dă o fugă pînă la Branişte, ca să înştiinţezi pe careva că noi ne-am dus.

— Pe cine să înştiinţez ? Pe badea Toma ?

— Pe care-l vei găsi.

— Atuncea am să înştiinţez şi pe Trăian. Ce să le spun ?

— Să nu le spui alta fără decît să vină pe aici, să vadă ce mai este. Că noi nu ne oprim decît la Sebeş.

— He-hei ! departe Sebeşul !

— Departe ori nu, tu să faci cum spun.

— Bine, am să fac, că de asta-s pus.

— Aşa ; atuncea să spui tu cum te-i pricepe ; şi scoate afară sarica. Eu viu cu pruncul.

Se întoarse în casă şi Culi, ca să ajute pe Ana. Dar Ana încerca să umble singură. Culi îi puse o mînă pe umăr şi i se îmblînziră privirile. Cu cealaltă mînă o cuprinse pe sub coapse şi o ridică, purtînd-o. Ea se lipise de el ; Culi îi simţea bătaia inimii odată cu a ornicului. Ornicul bătea ceva mai repede şi cu mult mai tare. Cu braţul liber, bolnava se închină spre candelă de trei ori. Avea nădejde bună. Era însă prea uşoară în braţele celui ce-o purta.

Cum o aşeză în sanie şi o învăli cu lăvicerele, omul veni iar în casă şi opri limba ceasornicului.

— A oprit limba ceasului, zise tainic Bezarbarză către nana Floarea.

Ea ridică din umeri cu obidă. Faptele lui Culi erau cu totul neînţelese, ca şi această plecare pripită, dis-de-dimineaţă. Sluga făcu : Hm ! Vîrî carabina şi înfipse biciul la bourii săniei, dădu fuga să-şi ia căciula, şi-o îndesă peste părul răzvrătit, căută un toiag într-un cotlon şi o luă repegior pe cărare, spre Branişte. Astfel, între el şi stăpîn rămînea pace ; nu lăsa răgaz nourilor de vreme rea să se spargă.

— Am adăpat vaca! precum și junincile! strigă el din capătul poienii. Am pus arma și biciul!

Culi umbla prin jurul săniei, pipăind.

— Ce spune nebunul ăla?

Nana Floarea voia să-i dea lămuriri. El nu le mai aștteptă.

— Ei, v-ați așezat? ori mai aveți mult?

— Vai, băiete, cum grăiești tu de răstit!

— Grăiesc cum trebuie; nu mai avem de ce aștepta. S-a stîrnit împotriva mea o vrăjmășie.

Nana Floarea stătu, prea uimită și înfricoșată de acest cuvînt.

Ușile erau închise și la casa mare, și la bucătărie, și la grajd, însă fără lacată. Aveau ele un meșteșug de zăvoare pe dinlăuntru, pe care le putea purta, c-un cui de lemn, cel ce le știa sama, însă nu era nevoie numaidecît de asta, căci, în aceste singurătăți, și ales la o vreme ca asta, nu era nici o primejdie de hoți.

Culi nici nu privi ceea ce lăsa în urmă și îndemnă calul. După ce ieși la drumușor, băgă de samă că Vidra umbla în urma săniei. Opri și opinti un răcnet cumplit, adăogind o sudalmă cu totul neașteptată, încît cățeluşa își supuse coada și se duse cu grăbire înapoi acasă.

Nana Floarea își trase broboada peste gură. Bolnava zîmbea; părea a avea în ea o putere nouă; îi înfloriseră obrajii.

Un răstimp de jumătate de oră, sania merse destul de bine. Calul pufnea în răcoarea dimineții și răsăritul încununa cu aur depărtările de codri. Apoi calea poticni într-un loc rîpos. Culi coborî cu mișcări rupte și luă pe Murg de căpăstru. Îl duse pînă la altă așezătură. După acea așezătură se grămădeau grunzuri de ape înghețate. Nu mult apoi ajunseră la izvoare revărsate și la mărghile moi. Culi îndemna calul cu asprime și-l îmboldea necontenit.

Nana Floarea nu mai putu răbda și trebui să-și descleşte vorba:

— Tu nu te sui în sanie, băiete ?

— Nu mă sui.

— Culi, dragul meu, așa mergem prea încet.

— Mergem cum putem.

— Vai, vai, suflete, se întoarse ea spre bolnavă, spune-i și tu omului tău să se îmblînzească.

Sania se zgudui. Nana Floarea dădu un țipăt.

— Stăi puțin, Culi, să văd ce face pruncul.

Culi n-auzea. Scutură de frîu, împinse pe Murg cu umărul. Drumul acesta prin locuri frînte și prin zăpezi neașezate îl întărîta și mai mult și era, în același timp, tocmai ceea ce așteptase el. Tocmai asta aștepta, și rîdea în sine, amar.

Nana Floarea se răsuci în covrul saricei, căutînd pruncul, care scîncea subțire ; îl strînse iar la sîn și-l îmbodoli. Privi apoi spre bolnavă ; îi pieriseră rujele feței.

— Spune, suflete, dacă trebuie să ne oprim, își ridică ea glasul cu îngrijorare.

Ana făcu semn cu ochii : nu.

Paznicul intră în sanie și întrebuință de două ori biciul.

— Încet, băiete.

Culi întrebuință biciul și a treia oară, și a patra oară.

— Of ! Dumnezeule Doamne ! se jelui maică-sa.

Culi întrebuință biciul a cincea oară și se uită spre dealuri cu fălcile strînse, scrîșnind. Calul se poticni iar în mlaștini de izvoare.

Așa au mai mers un ceas și încă unul. Către ceasul al unsprezecelea, soarele se stînse în neguri și începu să tragă un vînt tăios de la miezul nopții.

Cînd se lărgi valea spre rîul cel mare, se învîrteji viscol asupra călătorilor. Fulgii băteau grăbit și treceau spulberați, fîșiind.

Calul se opri, cu grumazul plecat. Culi îl îndemnă, îndărătnic. Murgu se împotrivi o clipă, cîrnind spre stînga ; paznicul îl arse în coasta dreaptă. Sania se zgudui la o podișcă. Murgul poticni între bîrne rupte, se cufundă cu piciorul drept, se lăsă în partea cufundată, cu toată greutatea. Se cutremură cu spaimă, icnind, încercînd să se elibereze ; păru a se ghemui asupra căzăturii, apoi se destinse.

Culi sări de la locul lui, deșertat de o parte din mînia care-l ținea amețit. Se opinti c-un răcnet, trăgînd de jos în sus jugul ; Murgul rămase moale ; nechează ușurel, într-un chip nou, cu totul straniu, cum nu-l auzise niciodată Culi. «I s-a rupt piciorul de la genunchi», gemu el în sine, fără cuvinte. Îi desfăcu șleaurile pripit, urni sania la o parte.

Nana Floarea se desprinse numaidecît din locul ei, înfășură pruncul în saricâ, potrivindu-l în golul pe care-l lăsase ea. Veni la cal, ca să vadă de aproape nenorocirea. Își apucă în palme tîmplele și începu să bocească.

— Ce faci ? ce faci, Culi ? răcni ea apoi, deodată, cu o spaimă nouă.

Culi apucase hulubele și trăgea sania la vale.

— Unde te duci, omule ? ai nebunit ?

— Am nebunit și mă duc la Sebeș ! răspunse gîfîind Culi.

Ochii lui crescuseră fioroși sub sprîncene, ațintindu-se la bolnavă. Ana se lăsase domol într-o parte.

Era și acesta unul din sfîrșiturile prevăzute, care năluciseră în ființa tulburată a paznicului. Se înviersuna de cîtva timp asupra lui o putere străină. Fără pricină îi făcuse fărîme, ca pe o oglindă, prezentul, toate fericirile de care se bucurase, dragostea cu ființa aceasta care se deșertase de viață și zăcea acuma ca o haină veche lepădată. Nici Ana nu fusese vinovată decît că l-a avut drag, și l-a desmierdat, și s-a bucurat de soare, de pădure, de toată lumea asta care, uneori, a fost așa de plină și de frumoasă. Înțelesese el că, din febra aceea de lehuzie, muierea nu poate să scape decît printr-o mare minune. Și de cum a început a ști că ea va muri, l-au împresurat împotriviri, îl împung dușmănii, îl învăluie ceață, îi vuiește în urechi sîngurătatea, îl strînge ca o ghiară pustia. E otrăvit și i-i greață ; e strivit și nu mai poate. S-ar da cu fruntea înainte, ca să se mîntuie toate, — dar mai are încă îndărătnicie.

— Hah ! urlă el răgușit. Hahh !

— Vai, Dumnezeule ! Vai, Maică Precistă ! Uitați-vă, lume, cît de urît face !

— Hah ! se îngrețoșează el, desfăcînd blana Anei.

Ana nu mai suferea, nici nu mai zîmbea.

Și-a pus urechea la inima ei.

Inima aceea, care bătuse pentru dînsul, a contenit.

O clipă Culi închide ochii. Rînjește strîmb. Își smuncește din cap pălăria și o aruncă. C-o atenție prefăcută și cu mișcări înfiorate, caută sub fîn și sub moartă, în fundul săniei. A tras securicea pe care o poartă de obicei acolo.

Nana Floarea nu mai are răsuflet ; feciorul ei a ajuns acum pentru dînsa numai spaimă.

— Ce faci, năcăjitule ? Lume bună, lume dragă ! strigă ea, văzînd pe prietinii de la Branițte apărînd pe o cărare din partea aceea de pădure. Creștini buni, nu-l lăsați, că și-a pierdut mințile ! Așa, îndărătnic și rău, a fost citeodată tatu-său — Dumnezeu să-l odihnească ; și nu-l puteam nicicum opri din mîniile pe care le avea. M-am luptat cu dînsul opt ani și am rămas văduvă. Doamne, Maica Domnului ! am rămas văduvă, săracă și năcăjită, cu acest singur fecior. L-am iubit și l-am crescut și am avut în el nădejde. Nu mi-l lăsați să se prăpădească, oamenilor și creștinilor ! vai și iar vai, amar de mine !

Badea Toma și Traian pricepuseră de la Onu Bezarbarză că cei de la Prelunci stau sub mare cumpăt. Acuma vedeau cu ochii lor rătăcirea lui Culi. Își puseră caii în goană. Mai aveau pînă la sanie două sute de pași.

Culi nu se grăbi prea tare. Trase carabina de la bourii săniei și se duse la Murgu, ca să-i mîntuie cel puțin lui suferințile. Îi puse împușcătura în ureche ; îl privi o clipă țintă și-și șterse fruntea de sudoare rece. Se întoarse apoi de către cal, lepădă arma și făcu semn spre cer cu securicea. Era un semn spre cer, spre pădure, spre necunoscutul care-l copleșea. Începeau iar să roiască fulgi, înțepîndu-i ochii. Opintindu-se din toată puterea, zvîrli securicea în sus, ca o ultimă înfruntare și decădere desăvîrșită. Fierul descrise o parabolă și căzu într-o tufă de smeură. Cei doi vecini călări erau aproape de acel punct. Își struniră caii, poprindu-i năprasnic. De sub tufă, izbucnise un iepuroi balan și boldit ; întăi se aruncase asupra lor, apoi cotise în dreapta, la deal.

Fără să-și dea samă, Traian, cel mai tînăr, chiui după el. Badea Toma clăti din cap cu mirare. Iepure în aceste locuri, și încă iepure alb, nicicînd nu s-a mai văzut.

Într-o clipită descălecară și se repeziră la Culi, cuprinzîndu-l din două părți. Paznicul se încordă și-i respinse în dreapta și în stînga. Ei îl apucară iarăși.

— Ce-aveți cu mine ? strigă Ursake, pălindu-i.

— Vai, dragul mamei, cum te prăpădești tu ! se bocea împrejur nana Floarea. Puneți-l jos și legați-l, creștini dragi și oameni buni !

Culi stătu deodată, ca izbit dinlăuntru de ceva. Se întoarse de către maică-sa și de către oameni, făcîndu-se cîrcel, ca să verse din el veninul.

— Lasă-l, Trăiane, dă-i pace, zise badea Toma. Acuma se răcorește ; mai nainte a pălit cu securea și pe diavol și l-a alungat în piscul lui...

Badea Toma rîdea singur, pe jumătate încredințat de adevărul lucrului.

— Crezi că nu-i așa ? se cruci nana Floarea. Am mai avut eu asemenea întîmplare cu fie-iertatul Negoiță, omul meu. Sărmana de mine, prin multe valuri și vînturi am avut a trece. Ar fi bine, poate, să-l legați ; dar vă rog frumos să vă fie milă de dînsul, alt fecior n-am ; în el mi-i toată puterea.

Oamenii nu mai aveau nevoie nici să-l ferece. După socoteala lui badea Toma, ieșise dintr-însul ca la trei litre de venin verde. Minune și mirare era, cît nici doftorii n-au aflat și n-au văzut — cît îs ei de doftori. Fi-le-ar numele uitat, că numai la tîrguri stau ! De ce nu se suie și ei la munte ca lupii și ca țapii !

— Ce să facem acuma cu acest om ? întrebă cu îndoială badea Toma. Îl văd că a slăbit tare.

— D-apoi ce poate ști un cap ca al meu de femeie ? Dumneavoastră ce ziceți ?

Amîndoi bărbații urmau să privegheze pe Nicula Ursake, ținîndu-și mînile pe umerii lui și sprijinindu-l.

Era pălit la obraz și cu ochii trudnici.

Se aflau într-o împrejurare dintre cele mai grele. Nevasta cea tînără moartă în sanie. Murgu, pierit în mărghilă. Pruncul țipa în covrul din sanie. Înapoi — era singurătatea casei de vînătoare. Înainte, așezările omenești în depărtarea cîmpiilor. Viscolul avea toane ; cînd se alina, cînd se învîrtejea sunînd în pădurea de brad și stropind acum ace înghețate. Asta-i vremea înfricoșată a muntenilor ; în

vremea iernii cresc singurătățile pînă în cer și pîn' la capătul lumii. Căzute pentru totdeauna par amintirile soarelui. Un zeu dușman a mînat cu harapnic de furtună turmele de veacuri în prăpastia sfîrșiturilor, — și ne ducem și noi după ele, cei din urmă. Vai de bietele noastre ființi ! peste noi nu vor mai odrăsli flori !

— Ce facem ? ce facem, oamenilor și creștinilor ? se tînguia cu frică nana Floarea. N-avem acuma altă putere decît să-l ducem pe acest bolnav la locul lui, să-l alinăm și să-l hodinim. De ieri, stă nedormit și nemîncat. Rătăcit și mînios a umblat, sărmanul ; fie-vă milă de dînsul.

Traian, mai tînăr, își simțea ochii încălziți de lacrimi.

— Cum să nu ne fie milă, nană Floare ? doar nu sîntem păgîni, nici calvini...

— Așa că eu zic să-l suiți pe un cal și să-l duceți numaidecît. Este acolo sluga, care va face foc și l-a priveghea. Și dumneata, Trăiane, vei sta cu el pînă ce mă întorc eu. Așa-i acest năcaz, că trebuie să ducem pe moartă la biserică și pînă la Șugag n-avem biserică. Dacă am putea merge pînă în satul ei, cu atît mai bine, și ne-or fi mulțămitoare neamurile. Voi da de la mine tot și mi-oi zălogi și cuvîntul, ca să-i facem toate cele de cuviință după datină și să nu-i lipsească nimic. Și musai să găsesc țîță pentru acest prunc care țipă așa de cumplit. Văd că are putere. Pînă devale am luat eu sugăricea cu mine și o port în sîn, ca să fie băutura lui călduță. El nu știe, sărăcuțul, de durerile noastre. Poate s-a ridica din el un bărbat, de ne-om mira. Nu știu dacă am grăit bine ; dumneavoastră judecați.

— D-apoi ce să mai stăm și să mai judecăm ? grăi cu voce blîndă badea Toma Orășanu. Parcă putem face altfel ? Atîta scădere este că rămîn numai lupii păzitori în pădure. Și, pe lîngă asta, iapa mea nu-i potcovită.

Traian zîmbi :

— Vei lua, bade Toma, pe roibul meu, și iapa dumnitale va face drum mai puțin.

Badea Toma cercă să se mai dumirească o dată pe sine însuși.

— Știu eu ce și cum om face ? Să zicem că dau iapa. Dar rămîne pădurea fără mine.

Cel de jos, bolnavul, rînji mormăind :

— Las' să rămîie, că-i cel mai mare dușman.

Badea Toma îl privi cu mirare pe Culi, auzindu-l că grăiește.

Culi urmă a șopti :

— Lui Murgu să-i puneți otravă și să-l dați lupilor...

Badea Toma clătină cu îngrijorare din cap.

În vremea asta, nana Floarea, ca o minte puțină de muiere ce se afla, rînduia sania, și paznicul cel tînăr îi ajuta să scoată hamurile de pe calul căzut.

Toate s-au făcut întocmai, după legea nevoii acelui ceas.

Bătrîna, moarta și pruncul au coborît cu badea Toma la drumul deschis al văii.

Traian a ajutat lui Culi să se aburce în spatele iepei.

— Să caut și securicea... și-a adus aminte Traian.

Culi Ursake s-a prins cu ghiarele de el. C-un fel de taină :

— Ba tu s-o leși, Trăiane. Securea nu se mai găsește ; nici trebuie căutată.

Paznicul cel tînăr a tăcut și s-a supus. Îi era puțintel frică de acel glas schimbat.

— Atunci să mergem, bădiță.

— Să mergem, dar să mai stăm o țîră, Trăiane. Spune-mi unde-i acuma sania.

— Sania-i la drum ; se duce la vale.

— Da ; se duce. Ascultă, Trăiane. Știi tu ce s-a întîmplat ? Știi tu ce s-a întîmplat ? De ce nu răspunzi ? În sania aceea e Ana, moartă. Și-n Ana e inima mea.

Îi tremurau buzele și pleoapele ; și-a plecat fruntea în coama iepei ; a apucat între buze un moț de scai din coamă, ca să-și înăbușe gemetele.

Mai mult decît patru zile n-au fost trecut și nana Floarea s-a întors în bună stare, cu badea Toma — și fără prunc. Țîncului îi găsise în satul Anei o mamă care primise, lîngă al său, tot de atîta vîrstă, și pe cel străin și orfan.

— Cum i l-am pus în brațe, cum a căutat dreptul lui, vorbea nana Floarea tare, ca să audă nu numai Traian și Onu, ci și bolnavul.

Bolnavul stătea cu fața în sus, în patul rămas pustiu, și părea că nu ascultă, ci își urmărește niște gînduri ale lui, scrise pe sus.

Nana Floarea a ieșit pînă în tindă, cu Bezarbarză după dînsa.

— Ce-a făcut ? întrebă ea cu grabă.

— Ce să facă, nană ? La vremea asta stă așa. Noaptea, are arșiță și nu poate dormi. Atuncea ne ține treji și ne spune.

— Dar de mîncare cere ? îl grăbi nana Floarea.

— Cere, dar mîncă puțin.

— Și ai băgat tu de samă ce spune ?

— Am băgat de samă, nană, dar nu prea înțeleg. Istorisește o călătorie. Zice c-a intrat printr-o poartă neagră și s-a dus pe celălalt tărîm. Și acolo l-a ademenit după el Necuratul în felurite chipuri schimbate. Dar mai ales s-a îmbrăcat acel Necurat în arătare de urs — c-un singur ochi ; și tot clipea din acel ochi ca dintr-un jar și-l îndemna mai afund.

— Unde l-a fi îndemnat ? și de ce ?

— Nu pot ca să știu, nană ; căci el tulbura istoria asta cu alte închipuiri. Cîteodată vorbea cu lelea Ana.

— Cu cine ?

— Cu fie-iertată lelea Ana.

— Cum spui tu asta, băiete ? Cum ar fi putut grăi cu dînsa, cînd ea, sărmana, odihnește în țintirim la ea acasă ? Și i se fac rugăciunile de liniștire, și i s-au plătit vămile, și i s-au pus podurile de trecere. Ea s-a dus în împărăția dreptilor, unde nu mai este întristare, nici suspin. Așa că erau rătăciri de-ale lui, în frigurile boalei.

— Înțeleg, nană, dar el vorbea cu dînsa și ea îi răspundea. Noi n-auzeam ; însă el auzea.

— Vai, și cînd s-a întîmplat asta ?

— În noaptea dintăi.

— Pe urmă a mai venit la el ?

— Nu. În cealaltă noapte a vorbit numai de acea petrecere cu ursu.

Nana Floarea își făcu cruce și rămase gînditoare, sprijinindu-și bărbia în palma dreaptă. După aceea păru că o frămîntă o grabă mare.

— Lasă tu asta, Onule, și du-te fuga de întărește focul în căsuță. Vin și eu numaidecît, să pun o tigaie cu niște carne afumată, ca să gătim ceva în pripă pentru prietinii aceștia ai noștri. Am adus de devale niște pîne albă. Abia

mîni vom putea coace de-a noastră. Am mai adus și de altele. Vezi de scoate cu rînduială din sanie toate cîte sînt și să nu strici ceva. Și ce-a mai spus ?

— Cine ?

— Mă mai întrebi ? Cine altul decît stăpînu-tău ? Grija mea acuma e numai la el.

— Apoi a mai spus și altele, zîmbi Bezarbarză, dar acuma nu mi le aduc aminte. Mă duc să mai stau de vorbă și cu focul, precum mi-ai poruncit. Și să ridic mărfurile.

— Du-te, du-te, l-a mîngîiat nana Floarea. Ți-am adus ție niște turtă-dulce. Vezi de te poartă cu vrednicie cît e stăpînul bolnav.

— Asta neapărat ! s-a fudulit Onu Bezarbarză.

S-a dus el la căsuță tropăind cu bocancii, iar nana Floarea s-a întors la bolnav.

Badea Toma și Trăian stăteau în preajma lui pe două scăunașe. Păreau că schimbaseră cîteva cuvinte și primiseră un răspuns mulțămitor de la Culi. Acuma tăceau.

Femeia a pășit în vîrful degetelor. S-a dus la icoane, cercetînd luminița candelei. A rînduit sarica și blănița, aduse pînă la vatră de badea Toma. Apoi a venit mai aproape, așa ca să poată observa și ea pe fiu-său. Văzînd că împiedică lumina ferestrelor, și-a schimbat îndată locul ferindu-se în laturea sobei. Avea încă într-însa putere și sprinteneală, de și dormise puțin în aceste patru zile și se luptase cu greutățile și cu cheltuielile, cu preoții și oamenii de devale. Numai cît luptase ea ca să poată dobîndi tot ce trebuia pentru moartă și ca să nu se înlăture nimic din rînduiala slujbelor ! Trudită și nedormită se întorsese ; dar se ținea tare, cu buzele strînse și cu ochii cercetători pe obrazul veșted.

Cum trecu ea spre sobă, lumina de la ferestre înflori spre cotlonul lui Culi. El o cunoscuse și o privea fără să zîmbească.

— Culi, zise ea blînd, am făcut toate bine.

Atuncea el șopti ceva. Numai ea înțelese acel cuvînt — cel dintăi pe care-l murmurase el cînd începuse a cunoaște lumea și viața.

De cînd îl rostise el întăi, douăzeci și opt de ani trecuseră. Cum a spus acel cuvînt, a ridicat și mîna dreaptă.

Ea s-a dus la el și i-a pus palma ei încă rece între acele degete fierbinți care tremurau ușor. Cînd el i-a sărutat mîna, nana Floarea s-a zguduit de un spasm.

— Numai pe tine te am, Culi, a grăit ea cu mare stăpînire, aplecîndu-se asupra lui.

Atunci pe fața lui Culi a nălucit un zîmbet.

În acel puțin zîmbet era pentru dînsa singura nădejde pe care o mai avea pe lumea asta. S-a retras în partea cealaltă a colțului sobei, unde Culi n-o putea vedea. Acolo s-a rezemat de părete și a lăsat să-i curgă lacrimile, în tăcere. Le-a cules de trei ori cu vîrfurile degetelor și le-a lepădat. Și-a trecut dosul palmelor și apoi colțul broboadei peste pleoape și iar a ieșit la vedere. A cercetat și a direticat cîteva clipe prin odaie, după aceea s-a dus să pregătească prînzul pentru oameni străini.

La acel prînz, în căsuța de-afară, Traian a istorisit și el cum petrecuse cu bolnavul. Badea Toma, cm mai vechi, era de părere că asemenea năluciri de friguri trec. Încuviința părerea asta și nana Floarea, numaicît ea socotea că să aducă un preot bătrîn, cetitor cu har. Ea vedea în suferința aceea năprasnică a lui Culi un ochi de urs. Îi zicea așa, ochi de urs, ca să nu-i spuie altfel, — cruce de aur în casă !

La urmă, nana Floarea s-a bucurat de o vorbă a lui Traian.

— Ieri dimineață, spunea paznicul cel tînăr, badea Culi a poruncit lui Onu să pornească ceasornicul de părete ; să-i tragă lanțurile și să-l potrivească.

— Te rog, Trăiane : poruncitu-i-a cu vorbe înțelese ?

— Da, nană Floare. Cu puține vorbe, dar bune, Bezarbarză s-a dus numaidecît să potrivească lanțugurile, așezînd săgețile la ceasul opt. Zicea el că, la acel ceas tocmai, vine o gheunoaie verde și ciocănește într-un molid bătrîn, în laturea casei. Onu zicea c-o aude. Am rămas tăcînd — și am auzit-o.

— Dar Culi ?

— A auzit-o și el. Să bagi de samă dumneata, nană Floare, mîni dimineață. Cînd ajunge ornicul la opt, badea Culi stă cu luare-aminte și așteaptă să bată gheunoaia. Dar ea bate de opt ori cîte opt, și mai mult. A făcut o

gaură în molid, căutînd viermele cel mare, de poți vîrî de două ori pumnul.

— Au și brazii viermii lor, care-i rod la inimă, suspină nana Floarea. Trăiane dragă, are să ne trebuiască și nouă o gheunoaie.

Pentru vorba asta Traian s-a veselit ; dar nana Floarea n-avea pe față nici o urmă de zîmbet.

Suferința lui Culi Ursake s-a prelungit în cursul iernii, fără să se înrăutățească. Era slab ; se deșertase din el puterea. Febră avea puțină, numai în unele după-amiezi.

La ianuarie în 4, îndată după Anul Nou 1926, au venit domnii.

Venirea stăpînilor se datora paznicului celui bătrîn de la Branițte. După gînduri multe și pregătiri, badea Toma se hotărîse, la sfîrșitul lui noemvrie, să scrie un răvaș la Sibiu. Era al șaselea răvaș pe care-l scria badea Toma Orășanu în viața lui. Cinci le scrisese în vremea războiului — unde chiar învățase însemnarea slovelor.

O asemenea scrisoare de la badea Toma avea nevoie de interpretare. Nu că slovele n-ar fi fost bine rotunzite și zgîriate din peană ; ci dintr-un motiv mai special. Dacă fiecare pămîntean al acestui regat își ia dreptul de a nu fi în acord cu gramatica și cu Academia, badea Toma putea lăsa la o parte întreagă chestia, deoarece niciodată nu-i bănuise ființa. În schimb putea merge mai departe, din punct de vedere al libertății grafice. Pe cartea lui poștală, badea Toma înșirase rîndurile întăi în lung, pe urmă în lat, după aceea prin colțuri ; pe urmă stropise cuvinte pe orice ostrov alb al cartonului.

Trei prietini vînători, adunați anume în sobor, au avut nevoie de două sticle de vin bun ca să lege întrucîtva aceste părți împrăștiate ale gîndirii lui Toma, — care gîndire de altfel era unitară și logică. A treia sticlă, prietinii au întrebuințat-o la două pasagii, devenite dificile din pricina unui alt sistem personal al lui badea Orășanu. Anume, Toma nu socotea totdeauna necesar să cumpănească un cuvînt rostit — cu o grupă armonică de semne. După cum, în sinea lui, pretindea răvașului să spuie cu

mult mai mult decît scrisese el, badea Toma avea și încredințarea că nu atît raportul între sunet, literă și înțelegere va face pe domni să știe despre ce-i vorba, ci o altă putere, al cărei simbol e cartea în sine, cu călătoria ei tainică și cu bunăvoința lui Dumnezeu, carele toate le rînduiește.

Întru asta, badea Toma nu se înșela. O scrisoare de la pădure, în vremea asta, arăta stăpînilor că acolo s-a petrecut o dramă, fie între oameni, fie între sălbătăciuni.

Iată transcripția răvașului, după varianta celor trei vînători :

prea onorate domnule doctor ieronim dragu avocat în sibiu ţara românieI aflaţi vă rog că al nostru camerad ursake nicula zis culi a avut o întîmplare cum pe lume nu sa pomenit nici încarteluia licsan drumachi donuses crie asemenea întîmplare cum o fos întîmplarea lui ursake nicula zis culi slujitorul domniilor voastre și cameradu nost care noi am fost în bătălie cu batalionu 8 iegheri ștairmarc și am luptat în carpaţi la ţara galiţiei și am trecut prin gloanțe ghiulele și sîrme și pe urmă încă am luptat în războiul nostru cel adevărat pentru ţară și nu neam prăpădit iar ursake nicula a fo să se prăpădească învreme cîndiamu rimu erea numeleiana la noemvrie șasprezece veniţi vă roq frumos ca săl vedeţi aducînd ajutor un domn medic am eu părere că să vie domnu doctor Micu carele au fost cu noi în focu bătăliei iar caprele și ciutele mărg bine au hrană și iarna e slabă ne mai avînd ce scrie salut cu respect Toma paznic vă rog mai aduceţi otravă pentru lupi

Greu de descurcat a fost rîndul al cincilea :

„*încarteluia licsan drumachi donuses crie*“.

Cu oarecare stăruință — după ce s-au fost vestit cu telegramele și s-au adunat în acel sobor la Sibiu — prietinii vînători n-au acceptat decît pe jumătate că badea Toma ar fi pretinzînd cum că «nici în cartea lui Alixandru Machedon nu se scrie» așa întîmplare ca a lui Culi.

Al doilea pasagiu, cu toată osîrdia domniilor lor, a rămas pînă la sfîrșit obscur. Era un rînd grămădit într-un colț.

Îi lipsise acestui rînd o silabă, pe care au lipit-o, după ce au aflat-o într-un ostrov :

«învreme cîndiamu rimu erea numeleiana...»

Domnul de la Sibiu era Ieronim Dragu, vînător tare, decît care mai meșteșugit nu știe nimeni, în toate plaiurile munților, să stîrnească cerbii, toamna, la muget. Îi mugea și-i chema cu scoica. Era un bărbat oacheș, cu privirea străpungătoare. Ionaș Popa, domnul de la Cluj, se nimerise a fi un uriaș blînd, cu grai moale și cu ochii bulbucați mari, umbriți de gene castanii. Doctorul Micu era un mărunțel nervos, care se mișca de două ori încolo și încoace, de cîte ori ceilalți făceau numai doi pași într-o parte.

Găsind o săptămînă liberă pentru o expediție ca aceea, tovarășii răzbătuseră cu automobilul pînă la Tău, și de acolo se îmbarcaseră într-o sanie cu oplene, grămădind în juru-le blăni și provizii.

Acuma debarcaseră. Și încă sunau clopotele celor doi cai de la sanie, cînd ei se înfățișau, ca la un tovarăș căruia îi duceau de atîta vreme grija. Ieronim Dragu purta în buzunarul de la blăniță răvașul lui badea Tomă.

Cînd au intrat în odaie stăpînii și doctorul, Culi a încercat să se ridice de la marginea patului. Era îmbrăcat în ziua aceea ; își legase și cravată.

Doctorul Aurel Micu a venit asupra lui și l-a cuprins de mînă, dîndu-l îndărăt. Paznicul rezistă, clipind pripit ; apoi se supuse și se așeză.

— Ha-ha ! a strigat Ieronim Dragu, cine spune că-i bolnav Culi ? De ce poate să fie bolnav Culi ?

— Am fost greu bolnav, domnule doctor, a răspuns cu voce ostenită Ursake.

Micu îi pipăia fruntea, îi lua pulsul. Ionaș Popa se lipise cu umărul de sobă și-l privea lung. Culi era, într-adevăr, un sărman tovarăș de breaslă exilat la marginea lumii. Nana Floarea nu avusese vremea să dezvăleascâ, din durerea ei, printre lacrimi, decît vorbe de spaimă. Culi al ei și-ar fi pierdut mințile în ziua aceea. Era într-o marți ; spun bine bătrînii că ziua asta marți nu-i bună de pornit treburi și de purces la drum !

Doctorul se așezase alături de paznic și-i punea, cu glas amical, întrebări.

— În iarna asta, rămîn caprele și ciutele fără stăpîn. Ce zici, Culi ?

— Ce să zic, domnule doctor ? Cred că peste vreo săptămînă ies eu să le priveghez.

Ieronim Dragu interveni :

— Nu-i nevoie să te grăbești, Ursake. Îți dăm noi un ajutor.

— Însă ce fac eu cu lupii, domnule doctor ? se interesă bolnavul. Dacă ați adus și pentru ei pravuri, trebuie să le dau.

— Vom rîndui și asta, Culi, îl îmblînzi domnul Ionaș Popa. Se pricepe și nana Floarea cum să facă. Iar teascurile de jderi le poate purta Onu. Ai făcut bun ucenic din băiatul ăsta. Nici n-am văzut ucenic mai semeț decît Bezarbarză.

Culi nu părea nemulțămit de vorbele ce i se spuneau ; dar își plecă fruntea.

— Ne revedem în luna lui april, la cucoși, Culi.

— Da, domnule doctor Micu.

— Am să-ți trimet medițină, și să mînci vîrtos.

— Da, domnule doctor, trupul îl simt eu că se face bine și am să ies la slujbă nu tîrzie vreme. Am în mine altceva.

Atunci a oftat de lîngă icoane nana Floarea, murmurînd mai mult către sine :

— Ah ! durerea lui e pentru biata Ana, fie-iertata...

S-a făcut tăcere. S-a auzit ornicul, tic-toc-tic, grăbindu-se zadarnic.

Cei trei prietini s-au uitat unul la altul. Ieronim Dragu și-a pus un deget la tîmplă, apoi a scos din buzunarul blăniții cartea lui badea Toma și a adus-o aproape de ochi.

— Asta este, a șoptit el. «În vremea cînd i-a murit muierea, numele ei Ana»...

— Asta este, confirmă visător și trist domnul Ionaș Popa. Uităm prea curînd. Numele ei a fost Ana. Nu înțelegeam de ce nu-i.

Culi auzea nedeslușit șoaptele. Își întoarse fruntea spre umbră, ca să fie singur.

Pe urmă, în camera cealaltă, de oaspeți, peste sală, domnii au aflat de la nana Floarea cum s-au petrecut toate. N-au aflat chiar dintrodată, căci, în primul rînd, datoria gazdei era să-și îndestuleze oaspeții. Să alerge de zece ori la căsuța cea mică ; și de la căsuța cea mică la camară ; de la camară în pod pentru niște clisă ; din pod la poiată, pentru ouăle cele mai proaspete pe care le cîntau găinile în cuibare ; pe urmă iarăși la căsuță și iarăși la domni. În vremea asta, doctorul trecuse din nou la Culi, să vadă dacă stă liniștit.

— Stă liniștit ; are să se facă bine, încredința doctorul. A avut mai cu samă un șoc nervos.

«Hm ! cugeta nana Floarea. Ciudată vorbă au ei pentru boala asta ; cît nici nu poți s-o ții minte.»

— Oare, într-adevăr, să se facă bine ? se răsuci ea cu pasiune ; apoi urmă a smulge din dulap șervetele și tacîmurile.

— Să n-ai grijă de asta, nană Floare, hotărî domnul Ieronim Dragu.

— Așa cum a fost și mai nainte ?

— Ba se va face mai voinic și mai bine, căci pînă acuma el niciodată n-a avut odihnă.

— Asta așa-i, domnilor. Vă rog frumos să-mi spuneți dacă place-vă paparada cu clisă, și dac-ajunge de zece ouă. Așa am blăstămat eu, domnilor mei dragi, războiul acela care mi l-a luat pe Culi acum zece ani, cît am răgușit de blesteme și mi-am ros genunchii de metanii la biserică ; iar cîte slujbe am dat la popă, puteam să cumpăr o vacă. M-am temut că nu s-a mai întoarce, dar Maica Precista mi l-a adus. Așa m-am spăimîntat ș-acuma, cum m-am spăimîntat atuncea.

— Apoi, nană Floare, interveni domnul Ionaș Popa, asemenea suferinți sînt grele, însă trec. I-a fost dragă Ana.

— Credeți dumneavoastră că de asta ? se întoarse nana Floarea, privindu-i curios.

— Asta se vede și din răvașul lui Toma.

— Da, dar Toma ce poate ști ? I-a părut rău lui Culi, într-adevăr, căci doar a fost muierea lui. Așa și mie mi-a murit soțul, fie-iertatul Negoiță, dar nu m-am dat cu fruntea de zid, nici n-am făcut urît. După ce a trecut valul,

m-am scuturat. Aşa că, de una ca asta, omul se tămăduieşte. Numai că la el a fost şi alta.

— Ce-a fost ?

Nana Floarea a ocolit răspunsul, ca pe o camară încuiată cu cheie de vorbe magice, în care domnii cei mari şi prea învăţaţi n-au îngăduinţă a pătrunde.

— Acuma ce-or pofti domnii ? întrebă ea, cu zîmbet încă tînăr. S-aduc ciorba de găină ? ori să pun friptura ce-am scos din corfa domniilor voastre ? Ce credeţi domniile voastre că mi-a rămas de la răposat soţul meu ? Mi-a rămas multă grijă, domnilor, şi multă sărăcie. Cu sărăcia m-am învălit, cu grija m-am hrănit şi l-am ridicat pe Culi. Acuma aveam de la dînsul atîta nădejde cît nu vă pot spune, şi greu îmi vine să prăpădesc ce-am cîştigat. Pare-mi bine de vorbele ce grăiţi, că boala trece ; voi rămîne şi eu pe lume şi s-a ridica şi Octavian.

Ieronim Dragu se miră :

— Cine-i acela Octavian ? N-avem onoarea să-l cunoaştem.

— Vai, domnilor iubiţii mei, nu rîdeţi de mine, se ruşină nana Floarea. Octavian al meu n-are împlinite două luni vîrstă şi-l hrăneşte o nevastă din Laz, care mi l-a primit şi căreia îi plătesc laptele. Biata Ana, atîta ne-a lăsat. Fată fără zestre — s-a plătit cu un prunc voinic ; i-am pus nume împărătesc. Îi mulţămesc pentru ce ne-a lăsat, ca şi cum ne-ar fi dăruit un răsad. Frumoasă a fost, nu pot zice că n-a fost frumoasă, şi are dreptate Culi să-i pară rău după dînsa. Şi drăgostoasă a fost, şi blîndă, numaicît nu-i plăcea să se scoale dimineaţă. Frumuseţile fiind trecătoare, mai mult preţ punem noi pe altele ; mai ales o bătrînă ca mine se bucură de un nepot. Poftiţi şi ospătaţi. Am şi brînză, dacă vă place. M-am dus eu singură călare, astă vară, pînă pe Şurian şi am adus-o. A făcut-o un baci, cumătru al meu, anume pentru mine.

— Mulţam, nană Floare, a zis domnul Ionaş Popa, nu mai avem lipsă de nimic.

— D-apoi, domnilor, mie mi se pare că aţi mîncat tare puţin. Trebuie să vă mai spun domniilor voastre că am chemat şi pe părintele Grigorie Bogdan, din satul meu, pe care l-am ştiut, că are dar — de ceteşte deslegări de feluri de feluri de năcazuri ale sufletului şi suferinţi ale

trupului. I-am trimes de trei ori răspuns. Ba a avut treburi la Brașeu cu un proces ; ba au venit sărbătorile ; ba-i bătrîn și nu mai poate birui iarna și muntele. Așa că am rămas așa ; s-ar fi cuvenit rugăciuni în casă după cele ce-au fost. Am mai rugat pe Toma să se mai ducă o dată, să-mi aducă măcar apă sfințită de la Bobotează. Dacă s-ar putea duce poimîni să-mi aducă aiasmă, m-aș bucura.

— Nană Floare, îi dădu curaj Ieronim Dragu ; în acea zi a Bobotezei se sfințesc singure de la Dumnezeu toate apele lumii.

— Dacă spuneți domniile voastre... zîmbi bătrîna.

— Spun, nană Floare, căci și eu sînt puțintel preot ; și taică-meu fie-iertat tot preot a fost.

— A, da, se grăbi să încuviințeze nana Floarea, așa spunea și răposatul cantor Negoiță, dar tot aș dori aiasmă de la Iordan, de la noi din sat. Îmi mai aduc aminte de lume și de petrecerile noastre de la sărbători. Tare m-am depărtat și m-am pustiit eu aici.

Bătrîna a urmat a vorbi, ca să-și răscumpere atîtea tăceri și gînduri. Pe urmă a lăsat pe domni să se hodinească.

Odaia aceea de oaspeți era vechi sălaș al vînătorilor. Pe pereții albi, suveniruri fotografice și trofee. Icoanele se aflau împodobite cu soare imobilizat în cununiți de siminoc. Asupra unora dintre portrete vegheau buchete sure din alte veri. Scafandrii regretului scoborau în marea acelui trecut pierit odată cu primăverile și se întorceau aducînd raze veștede. Erau plăcute aceste vestigii ale petrecerilor de la Prelunci și prin evocarea siluetei delicate a acelei femei tinere care acuma nu mai era.

In cele două zile cît au stat acolo oaspeții, Culi a început a se înviora, ceea ce, pentru doctorul Micu, era semnul cel mai evident că opera de vindecare desăvîrșită rămînea ornicului din perete, adică timpului. După ce au plecat domniile lor la Sibiu și la Cluj, s-a abătut un alt crîmpei de iarnă peste Prelunci. S-a slobozit din miezul nopții vifor de omăt, care a început din ziua de Sfîntul Ion Botezătorul, 7 ianuarie, și a ținut pînă la 10 ianuarie, ceasul amiezii. Atîta și-au

răspuns, urlînd cu felurite modulații, văgăunile adînc și piscurile strident, încît Culi Ursake a petrecut mai mult fără somn. Cînd și cînd, după ce fugeau acele spaime, rămînea cîte un răstimp numai freamătul greu de valuri al pădurii. Iar cînd venea vremea altui rînd de țipete, Culi sta atent întăi la un țiuit care părea că se strecoară printr-un corn al ferestrei. Acel țiuit de strună era anume pentru dînsul. Îl asculta pînă ce covîrșeau plîngerile cele mari, care soseau învăluindu-se și învolburîndu-se.

Viscolul a astupat drumul și cărările. Noroc că badea Toma apucase a aduce nanei Floarea — de la oamenii din vale — apa binecuvîntată de preot la o sfîntă biserică. În ziua de 10, cînd a arătat ornicul vremea amiezii, văzduhul s-a întors pe crîngul lui și furtuna a stătut. S-a auzit un timp pădurea oftînd de trudă, pe urmă s-au spart nourii și a lucit soarele, ajungînd pînă în fund, la obrazul lui Culi. Omul a zîmbit. Nana Floarea a ridicat din preajma lui măsuța cu mîncare ; pe urmă s-a așezat lîngă vatră, cu brațele subpuse, cum făcea de obicei.

— Acuma poate va să-ți vie somnul, Culi. Te văd mai înseninat.

— Ba, mamă, am cînd să tot dorm. Nu știu ce va fi făcut Onu pînă acuma cu teascurile. De-acu înainte are să-i fie mai greu, că pe unele le va fi dărîmat furtuna.

— Nu te gîndi, Culi, la asta ; va veni badea Toma, care ne-a fost de mare sprijin, și va vedea ce și cum. Altfel, băiatul e dibaci, batîr că-i tinerel. Avem pîn-acum patru pielcuțe.

— Cît știe el, e pentru un prunc ; dar trebuie să mă duc eu.

— Te vei duce ; asta nu poate fi pricină decît de bucurie. Așa, dragul meu, după ce am curățat locul nostru cu aiasmă și am stropit asupra pădurii, și am picurat în izvoarele de unde bem și noi și vitele, și după ce ți-am turnat în mîncarea și băutura ta, în ziua de Sfîntu Ion, cînd s-a întors din vale Toma, am băgat de samă că ți s-au schimbat privirile, și socot acuma că poți să te duci să-ți vezi de unele treburi ale tale, îndată ce prinzi putere. Cum am făcut asta, a și sosit și acest vînt care a măturat tot, ducînd, după dorința mea, răutatea pe pustii. Am mai avut eu o întîmplare asemenea, cu fie-iertatul Negoiță, tatu-tău.

A venit odată mînios şi puţintel băut, de la moară. Cum a început a grăi unele şi altele prin casă, eu am tăcut. A strigat la mine să răspund şi să vorbesc ; eu m-am împietrit mai tare. Cînd m-a lovit, am văzut în ochii lui o sclipire pe care o cunosc şi care nu-i a omului. Acea sclipire e dată şi luată. Am socotit că pier eu, după cît de tare m-a ucis ; dar după aceea m-am temut de viaţa lui. Tu dormi, Culi ?

— Nu, maică ; spune ce-a fost... suspină paznicul, cu acelaşi glas pe care-l întorcea mamei lui, cînd asculta basmele ei în copilărie.

— Da, să-ţi spun. Temîndu-mă eu pentru viaţa lui, aveam dreptate să mă tem, căci m-a lepădat în ungher, a ieşit şi s-a dus. Mă gîndeam să nu se înece în Mureş. El s-a dus, sărmanul, la jidov, să mai bea un rînd ; şi, după ce a gătat de băut, a sfărmat în măsele şi paharul, mestecînd în gură pînă ce a făcut clăbuci de sînge. După asta, a umblat, noaptea, fără nici o ţintă şi s-a poticnit lîngă un tău, unde a adormit. L-au adus nişte creştini acasă, bolnav. Tu erai micuţ şi nu ştiai nimic pe vremea aceea. L-am îmbrăţişat şi l-am grijit ca pe soţul meu. Pînă ce-a dat Dumnezeu un vînt ca acesta. Era într-o toamnă. Şi de la viscolul de acum îmi aduc aminte de vîntul de atunci şi de întîmplare. S-a sculat Negoiţă de la locul lui din pat şi a căutat pe poliţă ciaslovul. Era iscusit cantor şi avea ciaslov frumos, cumpărat de la Buda, care se vede şi acuma pe poliţă, lîngă cărţile tale. Dar acesta e un ciaslov mai cuminte decît toate celelalte cărţi, căci în el se află rugăciuni pentru ceasurile omului. Aşa — fie-iertatul a deschis ciaslovul, a cetit şi eu l-am ascultat. Dulci cuvinte ; ne-am însănătoşit amîndoi. Acele cuvinte se află şi acum în carte ; musai să le cunoşti şi tu. Rău mi-a părut mie, Culi, mai ales acuma, după întîmplarea ta, că n-am învăţat şi eu slovele. Însă locul unde a cetit Negoiţă îl cunosc. Se află acolo un semn al meu şi un picuş de ceară. Am sărutat atunci rugăciunea aceea şi a rămas o urmă de sînge de pe buză, unde se cunoaşte şi acum semn de lovitură.

Nicula asculta uimit. El nu ştia nimic din toate aceste vechi întîmplări. Tatăl său cantorul rămăsese o umbră nedesluşită în trecut.

Nana Floarea se ridică din locul ei, păși lîngă icoane și trase de pe poliță ciaslovul. Era o carte tipărită cu chirilice, pe care paznicul încercase, cu ani în urmă, s-o descurce, și izbîndise în parte. O lăsase părăsită, căci el nu era cantor, ci vînător și paznic. Biserica lui era singurătatea. Luminile lui erau stelele, și, cîteodată, noaptea, ochii dihăniilor. Și cîntările lui erau de la ape și de la cetini. Și-n tinerețea aceasta a lui s-a bucurat de viață și de dragoste, nefiindu-i încă dat, după o lege a lui Dumnezeu, să bănuiască puterile necunoscutului.

Nana Floarea îi aduse ciaslovul și-l deschise deodată la pata de sînge și la picurul de lacrimă al lumînării de ceară, înduioșîndu-se fără vreo altă pricină și așteptînd glasul feciorului lui Negoiță, care fecior, vedea ea bine acum, avea același glas întocmai ca fie-iertatul cantor.

— «Că tu ești ajutorul celor fără de ajutor»... silabisea Culi.

«...că tu ești ajutorul celor fără de ajutor și nădejdea celor fără de nădejde. Iară mai mult decît toate, te rugăm pe tine, Dumnezeul milelor și a toată mîngîierea, treci cu vederea și iartă greșalele celor slabi de suflet care, pentru nenorocire, reapătimire și năcazuri, neputîndu-le suferi, prea lesne cad întru desnădăjduire și se fac mai răi decît cei necredincioși...»

Rugăciunea aceasta, nana Floarea o știa încă pe de rost și o murmura cu ochii închiși, ajutînd cetania greoaie a fiului său. De la acea sară și de la acea furtună, cantorul o cetise în toate zilele vieții lui. Puține și scurte fuseseră zilele acestei vieți. Puține și scurte și totuși întunecate de destule mînii. Iar după fiecare mînie, rugăciunea și împăcarea păreau mai scumpe. Cu toată tulburarea pe care o deșteptaseră în ea aceste aduceri-aminte, femeia observă atentă pe Nicula, așteptîndu-l să răspundă lui Dumnezeu, Maicii Preciste și «puterilor».

Ursake mai ceti o dată, simțindu-se pătruns de blîndeță. Zîmbi mamei sale.

— Voiam să-ți mai spun, Culi, zise nana Floarea, că badea Toma mi-a adus știre și de la Laz, că fecioru-tău crește și a început a rîde.

Paznicul nu păru bucurat de asemenea isprăvi ale unei fiinţi neînsemnate, care săvîrşise, cu venirea ei pe lume, o faptă cumplită.

— Mi-a mai adus şi alte ştiri de la Laz, de la cuscrul Mitrea şi de la cuscra Elisaveta, cum că s-au făcut rugăciunile de nouă zile şi pomenirea de patruzeci de zile.

Culi îşi încreţi fruntea. Însă aceste ştiri trebuiau numaidecît cunoscute, căci, făcîndu-se rugăciunile poruncite, sufletul celor duşi încetează de a mai rătăci prin preajma noastră şi de a nelinişti pe cei vii, căutîndu-şi tihnă la scaunul Domnului Dumnezeu, la loc de verdeaţă şi de bucurie.

Cînd a început a se muia viscolitura din ianuarie, Ursake Nicula era ieşit la slujba lui şi nana Floarea socotea trecută primejdia. Iarna nu fusese nici prea lungă, nici prea aspră, dar ciutele şi căprioarele suferiseră destul. Cînd paznicul de la Prelunci şi-a scris raportul către domnii săi, a trebuit să însemne două ciute ucise la piscul lui Bara şi una la şipotul Cernei şi patru căprioare grămădite la Creanga Neagră. Trebuie să mai fi fost şi altele, pe care încă nu le descoperise. Chiar şi pe acestea apucase a le afla din vreme Onu Bezarbarză. Omătul fiind viscolit şi tare, lupii puteau fugi pe el ca pe pod ; pe cînd ciutele se cufundau cu copitele lor ; din pricina asta vînătorii aceştia crînceni le putuseră ajunge în anume locuri grele şi le jertfiseră. Adevărat era că şi aceşti vînători plătiseră în parte paguba, mîncînd hoit otrăvit şi rămînînd ca nişte viermi chirciţi în zăpadă, unii în valea Babei, alţii într-o potecă ce coboară în tăul porcilor. Pieriseră înveninaţi şapte, şi blănile lor erau întinse pe scînduri şi le tot muta Onu Bezarbarză după soare. Urme de urşi nu se mai vedeau ; intraseră la vizunii. Acuma, la 14 martie, amirosiseră vreme bună şi nu mai aveau gust de somn. Va veni vremea pentru domni — scria Culi — să puşte pe baciul lor, care are o blană de cinci paşi în lung şi de trei în lat, o blană înspicată negru ; şi carele urs e cel mai viclean şi s-a deprins a fura şunci de cal aninate la hochstand.

— Îţi va veni şi vremea ta, viclene ! îl ameninţa Culi pe acel urs ; neştiind însă bine dacă şi-a ales peştera de somn

în teritoriu la Prelunci, ori s-a amistuit cine ştie unde, pe tărîm necunoscut.

La mijlocul lui aprilie a sosit doctorul Micu, să-l vadă pe paznic în ce stare se găseşte. Paznicul se găsea în destul de bună stare şi-i dădea veşti plăcute despre cucoşii de munte. Iar doctorul Micu se semeţea a fi cel mai mare domn al acestui vînat.

— Am şaptesprezece trofee şi-mi trebuie al optsprezecelea, declara el.

«Acest domn doctor cu poreclă potrivită, cugeta Culi zîmbind, nu se poate să nu se socoată cel mai mare dintre toţi vînătorii cei mari de pe lume !»

Erau cucoşi sălbatici la Valea Mare şi, în unele dimineţi, jucau şi se băteau pe viscoliturile rămase. La o mie cinci sute de metri înălţime, se afla, într-o aşezătură ferită, un pîlc de brazi bătrîni. Culi se ducea de cu sară ca să-i asculte pe cucoşi cum vin pe sus cu zgomot, ca să se aşeze pe spice de brad. Îndată ce-i ştia unde sînt, se retrăgea şi se întorcea acasă, la Prelunci. Acolo povestea doctorului Micu toate cîte ştia el din anul acesta şi din alţi ani ; îl lăsa apoi pe oaspe să se hodinească şi venea de-l trezea cînd mai erau trei ceasuri pînă la ziuă. Se duceau amîndoi cu lumini prin cotloanele pădurii. Îndată ce se apropiau de domnia gotcanilor, stîngeau luminile şi înaintau prin întuneric ; din loc în loc se opreau, ca să le asculte cloncănitul şi ascuţitul versului lor de dragoste, cînd îşi astupă ochii şi urechile şi-şi resfiră în evantaliu cele optsprezece pene ale cozii — sus în cer, în întunecimea de brazi şi în aburul cel dintăi al zorilor.

Îndată după dragostele cucoşilor, în luna lui mai, s-au eliberat de zăpezi adîncurile pădurii şi au început să se arate, în luminişuri însorite, dediţe şi brînduşe. Seva a pornit, spărgînd mugurii, în pîrău au săgetat păstrăvii după cele dintăi gîze. Atunci a venit domnul Ieronim Dragu de la Sibiu, ca să-l caute pe doctorul Aurel Micu şi a poftit pe Ursake Nicula să-l ducă în plantaţii, la ţapi roşii. De şi lupii făcuseră pagubă, vînatul era destul de sănătos şi puternic — şi căpriorii au brăhnit din culme chiar în cea dintăi după-amiază cînd i-au căutat vînătorii. Culi se ducea cu domnul Ieronim ; Onu Bezarbarză cu doctorul. Nana Floarea ieşea în urma lor în pridvor, cu mînile suflecate, de la

frămîntatul pîinii. Și-i plăcea s-audă într-un tîrziu, prin ușa deschisă, o pușcătură care duruia în creșteri și scăderi prin cotiturile văilor. La înserat, sosea Culi dintr-o parte, cu țapu-n spinare, în urma vînătorului său. Au sosit într-o sară și Bezarbarză cu doctorul, nevoindu-se amîndoi cu o povară asemenea ; și copilul a povestit un ceas, lîngă vatră, stăpînei lui, cum a ieșit țapul, și cum s-au apropiat, și cum a mers pușcătura, și mai ales cum a aflat el animalul căzut între niște desimi nepătrunse.

Nana Floarea îl asculta cu plăcere, gîndindu-se că nu-mai cîțiva ani vor trece și acest fecior va fi în stare să aducă singur țapul pe grumaz ; și după ce va face cu el din munte zece kilometri, cînd va ajunge acasă, să sară o dată în sus de bucurie bătînd de două ori din pinteni, înainte de a atinge iar pămîntul, după rînduiala paznicilor tari.

De două ori a fost chemată, în aceste expediții, și Vidra, cățelușa, într-ajutor, ca să găsească țapul cît după urmă de sînge, cît după putoarea pe care o lasă ca un fum subțire în urma sa.

A fost de cosit fîn, de săpat crumpene, de dres împrejmuiri. Nana Floarea l-a lăsat în voia lui pe Culi, în vara aceea. S-a fost el coborît și la Sebeș, să vîndă pieile de lup și de jder ; s-a întors și s-a suit la piscul Pătrului, ca să-și arvonească brînza de toamnă de la bacii poienari ; s-a dus să-și găsească soții la Branișțe ; a ales și a tîrguit cu ajutorul lor un cal în locul Murgului. Pe acesta îl chema Șargu. Era voinic și blînd. Coborînd cu stăpînul său către apa Frumoasei, se deprinsese să sforăie și să ocolească oseminte împrăștiate, într-un loc unde fusese o întîmplare năprasnică. Cîteodată Culi uita, dus pe gînduri ; iar Șargu îi da semn, ca să-și aducă aminte. A căzut o ploaie viforoasă la sfîrșitul lui august și drumușorul s-a curățit, nemaipăstrînd nici o amintire.

După ce a trecut și mugetul cerbilor în liniște și fără oaspeți, a vestit domnul Ionaș Popa că n-a uitat de ursul cel negru și vine să-l caute. Era bună acea scrisoare, căci, din vale de hochstandul vechi, ursul cel cu furtișagul se arătase iar. Cel puțin așa-i părea lui Culi, că-i ursul acela pe care îl socotea el al lui.

— Am văzut ursul, a zis el către nana Floarea.

— Care urs ? tresări ea.

— Ursul meu.

Cînd a spus el întăi asta, nana Floarea și-a plecat nasul cu nemulțămire la lucrul ei. Culi rîdea.

— Mai bine te-ai gîndi la altele... îi zise maică-sa.

— La care altele ? Eu mă gîndesc la ale mele, care sînt pădurea și dihăniile.

— Se poate, dar să nu uiți tu, Culi, că mai sînt și altele pe lume. Ai fecior.

— D-apoi ce fecior ! Nu-mi trebuie să-l văd. Umblînd, mîncînd, dormind, fiind singur ori adunat cu alții, — nu pot uita ce mi-a fost drag ; ce să-mi mai trebuiască acuma străjer, ca să-mi dea de veste în orice clipă !

Nana Floarea oftă :

— Bine, Culi.

El veni ca să-i sărute mîna. Ea l-a lăsat ; nu era încă vremea.

Ursul care i se părea că e al lui ieșea în acea poiană căutînd nu știu ce.

Poate caută pe dracu, își făcea socoteala Culi, cu oare-care bucurie ascunsă ; ori își aduce aminte că aici se pune carne de cal la păstrare în clenciuri, sub podina pătulului ; ori se plimbă el așa, de plăcere, fiind dintr-o sămînță domnească ; ori se îndestulează cu smeură în desimile acestea nestrăbătute de smeuriș ; ori a simțit miros de miere și are bănuială de vreun roi într-o scorbură. Îi aduc eu doctor bun, care să-i dea ce-i trebuie.

Domnul Ionaș Popa a sosit la amiază, în ziua de 14 octomvrie. Cum a sosit, a ascultat istoriile lui Culi, prepusurile lui, așezarea locului, — toate cîte-i trebuiau. Zîmbind, își pregătea carabina și era încredințat că nu va vedea nici urmă de urs, după o logică și o rînduială bine cunoscută vînătorilor.

— Cum merge treaba, Culi ? a întrebat el deodată.

Paznicul s-a întors surprins, căutînd în juru-i ruinile despre care voia să se informeze stăpînul său. Nu mai erau ruini, nu mai erau pojaruri. Totuși Culi privi în sine neguros, negrăbindu-se a da răspuns. Domnul Ionaș Popa a clătinat din cap și, venind aproape, l-a bătut prietinește pe umăr :

— Poate ești prea singur, Ursake.

Culi a scuturat energic din cap. Nici vorbă nu putea fi despre lucrul la care se gîndea domnul de la Cluj. Dar altfel, domnul Ionaș Popa îl găsea iarăși voinic și sprinten ca altădată și deosebit de atent la toate ale pădurii.

Au pornit la deal pe o vreme lină, fără susur de vînt. Era jilavă umbra brădetului ; în poieni se împînzea aur rece de soare. La ceasurile cinci, au fost dincolo de pătul, în curmătură. De la locul unde s-au așezat, se deschidea lumină în fund ; de-acolo poiana ocolea larg într-o parte și-n alta. În față — ascunzîndu-i trupul nalt — vînătorul avea un prag de stîncă, pe care își rezemase carabina cu lunetă. Culi își ocupa ascunzișul lui obișnuit, între tufe de bisacăn.

Așa au așteptat pînă către înserat. Au început să schimbe șoapte și se pregăteau de retragere.

— E ușor de înțeles, explica domnul Ionaș Popa, că vînatul nu vine cînd poftim noi, ci cînd are el gust. Ziua a fost prea frumoasă și pădurea asta are multe plimbări. Cînd ne ducem noi la acele plimbări, atunci vine el aici.

Paznicul a stăruit, fără să înțeleagă nici el de ce :

— Mai stăm puțin, domnule doctor. Numaidecît trebuie să mai stăm.

Lumina din fund începea să se umbrească și din acea umbră prinse a se despleti către curmătură o ceață subțire. Îndată ce se așeză pîcla aceea de toamnă, schimbînd înfățișările dintru început ale priveliștii, paznicul deveni neliniștit. Prindea să se amestece funingine în pîclă, cînd el se sprijini în coate și înălță fruntea. Mormăi ceva.

— Ce este ? a întrebat șoptit stăpînul. Cred că ne putem întoarce ?

— Da, domnule doctor, dar nu înțeleg ce caută calul meu în poiana asta.

— Unde vezi tu cal, Ursake ?

— Văd pe Șargu, domnule doctor. Ursul vine de obicei de la vale și are mișcări pe care le cunosc. Calul meu văd că a intrat de către deal și iese acuma lîngă cei doi brăduți.

În aceeași clipă doctorul Popa văzuse, și pusese pumnul în greabănul lui Culi, apăsîndu-l în culcuș. Își pregăti arma și căută prin lunetă.

— Parcă n-ar fi Șargu, domnule doctor, aiura Ursake. Ba e Șargu. Da-l-aș dracului ! vi-l vînd pe cît l-am cumpărat.

Doctorului Popa îi venea să rîdă de asemenea vînătoare. El văzuse urs ; iar acum se afla încredințat că e Șargu.

— Eu zic să trageți, domnule doctor, șopti Culi aţîţat. Ne înșală !

Domnul Ionaș Popa a căutat a doua oară crucea lunetei și a pus-o în fantasma din ceață. A tras. S-a auzit un rînchezat cum nu s-a mai pomenit niciodată să rîncheze un cal ; pe urmă o fugă prin vreascuri ; pe urmă poiana s-a închis în tăcere. Și s-a întunecat de înserare negura.

Au stat neclintiți, cu urechea întoarsă către fundul curmăturii. Nu era de bănuit vreo altă mișcare. Părea că s-a săpat în preajma lor o groapă a tăcerii. Au așteptat așa vreme îndelungată ; poate un ceas.

Vînătorul clujan s-a mișcat.

I-a șoptit îndată Nicula Ursake :

— Mă rog frumos, domnule doctor, mai staţi puțin.

— Stăm degeaba, Culi, a răspuns vînătorul. S-a dus.

— Nu cred, domnule doctor.

— Atuncea ţi-am pușcat calul.

— Ha-ha ! n-ar fi nimic asta. Dacă nu m-aș teme, m-aș duce să-l caut și să-l găsesc. Dar mă tem. Și nici pe domnia voastră nu vă las să vă duceți, domnule doctor.

Era neliniște în paznic ; glasul dintrodată îi răgușise.

— Atunci cum facem, Ursake ? Cred că să ne retragem.

— Și eu aș spune tot așa, domnule doctor. Mai ales că aș cerceta grajdul și s-ar vedea numaidecît ce-a fost.

Au părăsit curmătura cu luare-aminte ; au lăsat în urma lor ca o poartă închisă. Începea să se molipsească de neliniște și vînătorul. După ce au urcat culmea și au prins a coborî spre casă, domnul Ionaș Popa a deschis lampa electrică. Aici, în Prelunci, nu era deloc ceață ; locul părea mai uscat și mai puțin rece.

Ușile se aflau deschise ; luminile aprinse ; un foc mare juca pe vatră, în odaia oaspeților. Bezarbarză ieși în jocul acela de lumini auzind pași, și strigă spre întunericul pădurii, îngroșîndu-și glasul :

— Care-i acolo ?

— Noi sîntem, răspunse Culi. Ascultă, Onule ; răspunde repede. Auzi tu ?

— Aud.

— Răspunde : unde-i Șargu ?

— În căsuța lui, răspunse Onu, rîzînd. L-am ospătat cu fîn și i-am dat apă.

— Cînd ?

— Mai acum.

— Dar slobod fost-a ?

— Fost ; dar nu se duce departe.

Cei doi se apropiară. Bezarbarză văzu cu mirare că Nicula Ursake trece la grajd și cercetează. Vînătorul se oprise în pridvor.

Culi se întoarse :

— E aici, zise el cu glas schimbat. A fost înșelare, precum am spus.

— Ba atunci am tras în urs, rîdea domnul Ionaș Popa. Înșelarea a fost din partea mea, că nu l-am nimerit.

— Se poate și asta, răspunse pe gînduri paznicul.

Nana Floarea află numaidecît de la Onu că s-a întîmplat ceva neobișnuit. Ar fi poftit să întrebe pe domn și nu cuteza. Culi n-avea poftă să vorbească ; a îmbucat de puține ori și s-a dus în fundul odăii, întinzîndu-se în patul cel mare pe o coastă, cu tîmpla rezemată în palmă.

Vînătorul s-a simțit trudit și a adormit îmbrăcat un somn ; după aceea a ieșit afară, dinaintea casei de vînătoare. Luminile încă ardeau în casa de sus și în cea mică. Nana Floarea se afla afară singură, între tăceri neclintite, privind cerul senin și fără lună. Bolta era spuzită de luciri ; găinușa se suise în creștetul amiezii.

— Frumoasă noapte, zise domnul.

— Da, suspină nana Floarea. Domnia voastră nu dormiți ?

— Nu. Cum se zărește de ziuă, trebuie să ne întoarcem unde am tras. Poate să luăm și pe Vidra.

— Crezi domnia ta că l-ai lovit ?

— Așa cred.

Nana Floarea așteptă o clipă. Întrebă iar, șoptit :

— A fost ursul ?

— Dacă n-a fost calul lui Culi, zîmbi domnul Ionaș Popa, atuncea numaidecît a fost ursul.

Nicula Ursake se mișcă și el din casă, chemat de vorbele care sunau afară și ieși sub stele. Femeia schimbă vorba ; aflase că badea Toma va să vie a doua zi cu o știre despre un rîs din Pîrăul Șerpilor. L-a întîlnit pe Bezarbarză tocmai sus, la Runc, și i-a lăsat vestea asta lui Bezarbarză. Ursake tăcea ; era bine încredințat că, înainte de a ieși el afară, se vorbise de altceva.

— Mergem, Culi, îi zise într-un tîrziu vînătorul, observîndu-l că nu mai avea astîmpăr.

Pînă la poiana hochstandului aveau de străbătut cam opt kilometri, dar au pornit cu mult mai înainte decît trebuia. Culi ducea cățelușa ; domnul Ionaș Popa îl urma cu felinarul cu petrol, care lumina slab. Le era destul, ca să nu apuce greșit o altă potecă. Umblau cu luare-aminte, ca să nu tulbure pacea aceea a întunericului. Din cînd în cînd, o adiere da șuiet prin brazi, vestind înainte trecerea oamenilor.

Cînd au ajuns la locul cel bun de oprire și așteptare, de unde dintrodată puteau ieși la pătul, s-au oprit, așteptînd ziua. Vîntul dinaintea zorilor se strecura tot mai ades în somnia pădurii, risipind visurile ei neguroase. Deasupra, în creștetul catapitesmei, rămîneau tot mai puține făclii. Apoi începu a se prevedea bruma, în poiana din față.

Culi ofta, din vreme în vreme ; totuși, văzînd pe Vidra liniștită, avea nădejde că nu vor da peste năcaz. Acelei cățelușe îi veneau de departe, în nări, toate înștiințările. Iar curmătura fiind aproape, numai sub hochstand, orice ar fi fost acolo ea trebuia să știe. Așa ar trebui să cunoască oamenii toate, cum le cunoaște acest animal, se gîndea Culi, — căci vorba de mai nainte, «năcaz», exprima pentru el ceva cu totul nedeslușit. Vidra nu știe să cetească și să scrie, nici săvîrșește atîtea măiestrii de mirare ca omul, dar cunoaște altele cu mult mai ager decît noi, simțind de departe pe dușman ori avînd înștiințare despre o nenorocire. Așa a venit Vidra în celalalt an și l-a căutat, ca să-l ducă acasă. Acolo, Ana nu mai avea mult de stat între noi, după cum s-a și văzut.

— Acuma putem merge, Culi, a șoptit domnul Ionaș Popa.

Culi a tresărit. Stăpînul său depusese felinarul stîns și-și pregătea carabina. Poiana își deschisese liniștea argintată. Orice adiere de vînt căzuse.

S-au dus de-a dreptul la cei doi brăduți. Ursake începu să caute smuncit. Cățelușa avea mai multă cumpănă decît el. Însfîrșit, li s-a părut că găsesc urma. Vidra a înălțat apoi bănuțul nasului ei. Au socotit atunci că vrea să-i ducă de-a dreptul în fund; dar pe urmă i-a dus spre stînga.

Cînd s-au oprit mai încolo, căutînd o altă orientare, Nicula Ursake a icnit. În aceeași clipă și vînătorul a văzut dihania la treizeci de pași pe un catarg gros de brad răsturnat. Se suise acolo și stătea gata să sară asupra dușmanului. Doctorul și făcuse gestul ca să ia arma la umăr; dar apoi amîndoi oamenii își eliberară piepturile de răsuflet comprimat, băgînd de samă că blana ursului era presărată de argint de brumă. Fiara pierise încă din ajun ghemuită acolo.

I s-a părut lui Culi, — ori într-adevăr s-a simțit luminat? S-a grăbit să se ducă la urs, căutîndu-i pușcătura; a luat de la un brădui un clomburel, muindu-l în sîngele închegat, și l-a prezintat stăpînului său, gratulîndu-l pentru succes.

«L-am vestit eu că n-are să-i meargă bine», își zicea Nicula, întorcîndu-se la fiară, ca s-o cerceteze din nou. Atuncea cînd a furat și a mîncat șuncile, va fi stat pe lîngă pîrău zece zile în șir, ca să poată birui atîta sărătură. Frumos animal; n-are nimic deosebit, decît blana asta întunecată. Încolo, ochiul i-i rotund ca la orice urs și fruntea boltită. Ghiarele parc-ar fi de fildeș. Trebuie să fie un baci bătrîn. Și-a adus aminte de locul cu bunătăți și s-a întors și în ist an. Aștepta, poate, să găsească și vin. Culi nu mai descoperea acuma nici o dușmănie și nici o drăcie, căci spaima lui de-atunci își avusese pricina în supărările lui proprii, clocite și înveninate; iar ursul se afla în pădurile și-n munții lui și nu avea cu el nimica. Încît, privindu-l acuma, Nicula simțea un fel de simpatie și puțină milă pentru acea ființă a lui Dumnezeu.

— Însă i-a venit și lui vremea, se scutură el din gînduri, înturnîndu-se spre stăpînul său vînător.

— Ce ai, Culi? Prohodești ursul?

— Mă gîndeam și eu la unele lucruri, domnule doctor, zîmbi paznicul. Au fost niște spaime zadarnice, care s-au dus...

— ...cum se duc toate, Culi.

— Așa este... cum se duc toate, oftă paznicul.

Apoi dădu la o parte amăgirile acestea ale inimii și trase cuțitul, prubuluind unde să tîrîie jivina, unde s-o atîrne și cum să lucreze, ca să-i scoată cît mai frumos blana. Acea piele are să meargă la București, are să călătorească la Paris, ori la Berlin, prin expoziții ; au să se mire domni și doamne în jurul ei ; are să vie un domn președinte să-i dea o medalie de aur ; așa încît Culi se simți, într-o privință, onorat de operația pe care o făcea ursului său, în acea zi însorită de octomvrie. Domnul Ionaș Popa se îndeletnici o vreme cu aparatul fotografic ; făcu drumul la Prelunci, ca să aducă pe Bezarbarză cu căruța, să încarce carnea. Trebuiau pregătite și șunci de urs — despre care șunci, unii domni ce nu sînt vînători spun că ar fi mai bune și mai gustoase decît orice șunci de pe lumea asta.

— Ba eu n-am mîncat și nici n-am să mînc în viața mea, declara Culi. Mi s-ar părea că mînc și din calul cel răpănos de la stîna poienarilor.

— După ce s-a dus domnul de la Cluj cu trofeul, Culi a rămas cu ai săi și cu ale sale, ca să se pregătească de iarnă. Mai stăruiau în el oarecare neliniști — mai mult amintiri, către care zîmbea cu mîhnire. S-a coborît de două ori devale, pînă la Sebeș. Cînd se întorcea a doua oară la deal, la începutul lunii lui noemvrie, se întîmplase a fi o zi călduță, cu soare de aur. Munții cei mai depărtați visau în pîcle, iar pădurile de la malul Frumoasei aveau în ele ca o dulceață a unor păreri de rău. Cînd a ajuns la o cotitură și la un pod, a văzut aproape, numai la o zvîrlitură de băț, două căprioare care stăteau neclintite pe costișă, părînd a asculta ceva. Huruitul moale al căruței se amesteca în zvonul apei. Nu s-au tulburat nici cînd au văzut calul. Mai tîrziu au deslușit că este și o altfel de ființă între acele lemnișoare uscate și ciudat alcătuite. După ce s-au dus ele în copce, la deal, fără de nici o spaimă, paznicul de la Prelunci a înțeles ce așteptau ele acolo, în

pripor. Le sosise pe boare de vînt, din susul apei, înştiinţare de mirosuri aspre : cobora de la stînile Şurianului o turmă, cu toţi asinii, tărhatul şi cînii. A trecut domol, într-un nour de pulbere. A rămas un sunet de clopot, după ce priveliştea s-a prelins în cotitură. Alte tălănci tari nu se mai auzeau, măcinate de murmurul Frumoasei. Dar acel clopot mic de aramă rămînea distinct şi singur şi-l auzeau desigur şi căprioarele, în ţancul nevăzut unde se opriseră.

Nu multe zile după întoarcerea lui Nicula Ursake din blîndeţa văii, au trecut pe deasupra Preluncilor stoluri de dumbrăvenci, fîlfîind şi învîrtejindu-se către asfinţit. Şi la o zi după ce au trecut acele cîrduri de dumbrăvenci, s-a înegurat cerul de nouri posomoriţi şi a prins a bate o ploaie piezişă, subţire şi rece. După douăzeci de ceasuri de curgere, în acea ploaie subţire s-au amestecat fulgi de lapoviţă ; astfel că s-a aşezat cap de iarnă. Pînă la coada iernii era îndelungat timp. Însă Nicula ieşise din ticăloşia lui şi îşi regăsise puterea. Ştia că are ce face şi mai ales se bucura că va putea să-şi răscumpere paguba de jderi şi lupi din vremea suferinţii.

— Ai fost numai pînă la Sebeş, Culi ? l-a întrebat nana Floarea.

— Da, mamă ; dar de ce mă întrebi ? ai avut nevoie să mă mai duc şi în altă parte ?

— Nu. Te întrebam aşa. Mă gîndeam că poate te-ai oprit în Laz.

— Nu m-am oprit. Ce este în Laz ?

Nana Floarea a zîmbit :

— Am eu acolo o prietină, care trebuia să-mi aleagă şi să-mi cumpere nişte bumbac. Este una Serafina Burlă — bătrînă ca şi mine. Iar lîngă Serafina Burlă, stă femeia aceea care creşte pe feciorul tău.

— Nu m-am oprit, mamă, în Laz. Am poposit puţintel lîngă cimitirul pe care-l ştii.

— Aşa ? Ai văzut şi pe domnul părinte Dămian ?

— Văzut. Mi-a spus că are de făcut slujbă de un an la acel mormînt. I-am plătit.

Nana Floarea se uita pe gînduri într-o parte şi asculta ornicul.

— Am făcut bine ?

— Ai făcut bine, Culi. Ar fi trebuit să-mi aduci răspuns despre Octavian, căci sînt cu grijă. Dar mă gîndesc că nu va fi nimica. Dacă ar fi ceva, Răduța mi-ar da răspuns.

Culi se miră :

— Așa o chiamă pe femeie ?

— Care femeie ?

— Aceea care dă țîță nepotului dumnitale, mamă, rîse Culi.

— Nu. Dacă vrei să afli, atunci să știi că aceleia îi zice Nastasia și soțul ei e slujitor la notarăș. Are el puțină simbrie ; le pare bine de ce le mai dau eu, pentru copil. Dar, cum ți-am spus, lîngă casa acestei Nastasii, trăiește o prietină a mea, Serafina, care-i văduvă. Am fost bune prietine în tinerețea noastră și nu era zi să nu ne vedem. Soțul ei a pierit în bătălie la țara Italiei ; i s-a întors de acolo numai numele. Se ofilește și ea acolo în Laz — și lucrează. Se pricepe la țesut și la ales scoarțe — care nu mai este nimene ca dînsa în țara asta. O rugasem, cum ți-am spus, să-mi aleagă anume bumbac, ce-mi trebuie.

Mirarea lui Culi sporea :

— Dar nu mi-ai spus niciodată nimica despre asta. Dacă aș fi știut, mă opream acolo, întrebam și nimeream. Vinovat, mamă, nu mă simt cu nimica.

— Vai, Culi, dar eu nu te învinuiesc pe tine. Vinovată sînt eu că nu ți-am vorbit înainte de a te coborî tu la Sebeș. Rămîne pe altă dată. Ori va trece prietinul nostru badea Toma și mi-a aduce el ceea ce-mi trebuie. De asta să nu te superi tu, Culi. Să fii numai sănătos și să izbîndești tu, în iarna asta, s-aduni zece pielcele. Cum va fi oare prețul jderilor ist an ?

— Încă nu se știe anume, dar va fi bun preț. Te rog frumos, maică, să lași în sama mea teascurile și jderii, și să-mi spui ce nu mi-ai spus.

— Ce nu ți-am spus ?

— Trebuia să-mi spui ceva și am uitat și eu.

— Ba eu n-am uitat. Această Serafină Burlă, prietina mea, are o copilă pe care o chiamă cum am arătat eu — și ea îmi poate aduce știre despre Octavian, dacă-i nevoie. Cum va fi ceva, se roagă de un călător care suie la deal, se anină în căruță ori se aburcă pe cal în dosul lui și vine

la Prelunci. Dar pînă acuma, har Domnului, n-a fost nevoie să vie, și voi mulțămi Maicii Preacurate Fecioara Maria că n-a fi nevoie nici de acum înainte. Mie-mi place copila asta a Serafinei, pentru că-i cuviincioasă și nu-i obraznică. Fiind săracă, Serafina ar vrea s-o trimeată la slujbă la Sibiu ori la București, dar stă la îndoială. E ușor să lepezi așa în lume o fată de optsprezece ani ; fiind și frumoasă, greu i-ar fi s-o aducă înapoi. Am sfătuit-o eu să mai aștepte, măcar cît îmi face mie trebuință, pînă ce-oi lua de la Nastasia pe Octavian. Mă gîndesc eu să-l mai las să sugă iarna asta și vara viitoare. Pe urmă îl înțercăm și-l aduc aici. Am eu apoi treabă destulă cu acest copil ; mă împresură multe griji ale mele, ca o bătrînă care slăbesc din zi în zi, și n-oi mai lua în samă și grijile altora. Facă Serafina ce va ști ; treaba ei ! Mai bine ar fi avut un fecior vrednic, decît ceea ce are. Un fecior aduce spor ; o fată pagubă. Pe lîngă pagubă, și rușine. Bucuroasă mă aflu că am fost păzită de astfel de năcaz.

După ce nana Floarea tăcu, ornicul din părete răspunse :

Tic-toc-tic !

Cîteodată paznicul lua cu el în pădure pe Onu Bezarbarză, mai ales cînd se ducea să cerceteze teascurile.

Căpcăni de jder clădea Culi la locuri unde aceste jivine mici și agere aveau mult umblet. Așeza lemnele lungi între doi arbori vechi. Jderul trebuia numaidecît să se strecoare pe o punte îngustă de trunchișor de brad, ca să ajungă locul unde era bucata de cărniță sau trupul sîngerat al unei gaițe. Cînd ajungea acolo, călca pe o pîrghioară și atunci cădea asupra lui un lemn, strivindu-l și acoperindu-l în același timp. Era acoperit și ascuns, ca să nu-i răpească omului prada alt hoț al pădurii, fie vultur, fie vulpe, fie lup. Această alcătuire de lemne, care se țineau ca într-un fir de păr și totuși erau statornice în vînt și ploaie, era o învățătură de la pădurari și paznici mai bătrîni, care au vieţuit în Carpaţi și la apa Frumoasei din cele mai afunde veacuri, și e un meșteșug tainic al lor.

Acest meșteșug tainic îl învăța acum și Bezarbarză de la baciul său.

— Culi-baci, grăia într-un rînd Bezarbarză, umblînd pe potecă în urma lui Ursake, eu am văzut, ieri, jderul într-o furcă de brad la Creanga Neagră. S-a tras pe furiș în lungul trunchiului și, cît am clipit, a prins veverița. I-a rupt gîtița, i-a supt sîngele și pe urmă sta și o cronțăia. Eu mă uitam și l-am lăsat. Dar îl suduiam în gîndul meu. Ce rău i-a făcut lui o veveriță ?

— Nu i-a făcut nici un rău, Onule ; dar veverița de ce mîncă ouăle și puii de prin cuiburi ?

— Asta este ! își aduse aminte Onu.

Era și în el, uneori, neliniștea asta care fusese și a lui Culi. Acuma, la observația lui Onu, Ursake își făcea socoteală că toate vietățile pădurii lui se alungă și se prigonesc din voia nepătrunsă a Ziditorului, ca să dobîndească putere, agerime și iuțeală ; ca să le fie tihna mai bună după spaime și primejdii, așa cum lui, deodată, îi place mai tare viața după desnădejdea și căderea din toamna trecută. Fără amărăciune, nu s-ar cunoaște bucuria și dulceața. Așa ne pare de rău întâi ! și pe urmă începem a uita...

— Caută tu teascul, Onule, zise Culi ; eu am să stau aici să trag o țigară. Mă mai gîndesc la unele și la altele.

Nicula Ursake era mîhnit în ființa lui cea mai dinlăuntru că cele iubite de el altădată acuma îl împresoară tot mai de departe. Și îi displăceau întrucîtva unele vorbe ale bătrînei despre satul de devale care se chiamă Laz.

Bezarbarză se întoarse :

— Bade Culi, am așezat carnea.

— Bine, Onule. Acuma ne întoarcem, ca să nu ne aștepte mult nana Floarea cu prînzul. Să-mi spui, Onule, dacă îți mai aduci tu aminte de oamenii din Laz.

— Îmi aduc aminte de unii, răspunse cu mirare sluga. Dar eu n-am trăit chiar în Laz, ci mai la o parte, pe o rîpă. Acuma nu mi-ar mai plăcea acolo ; m-am învățat la munte. Dar din ce pricină, Culi-baci, mă întrebi dumneata de Laz ? Era vorba să mă trimeată într-o zi nana Floarea la una lelea Nastasia, pentru pruncul cel mic.

— De asta întrebam și eu.

— Apoi să știi, Culi-baci, că nimeresc eu, să n-aveți grijă. Dar are să fie mai greu de adus pruncul, nu pentru că răcnește după țîță, căci întâi și întâi îl înțarcă ; dar el fiind învățat numai cu muieri, n-are să-i placă să umble

cu mine. Pe urmă, am să-l învăţ eu felurite meşteşuguri şi are să-i placă să umble după mine ca un ieduţ. Numai atuncea, la început, are să fie greu. Nana Floarea rîdea şi zicea că să vie şi nişte muieri de la Laz cu mine.

— Care muieri ?

— D-apoi ştiu eu cum le chiamă ? Am să mă mai cuget cum e de făcut. Pînă la vară este vreme.

În timpul verii anului următor 927, au fost felurite înţepături despre Octavian şi despre Laz. De cîte ori încăleca Ursake, ca să se ducă devale pentru afaceri şi treburi, nana Floarea venea şi amesteca vorbe multe lîngă capul calului, aşa că, în urechea lui Şargu, intrau de zeci şi zeci de ori aceleaşi şi aceleaşi nume, pe care Culi nu dorea să le mai audă. Însă numele pe care îl poftea el, aşa fără pricină, numai ca să-l mai asculte o dată, acel nume nu se mai rostea. Ursake avea în el o bănuială că numele acelea — care se spuneau — ori nu se spuneau — în curînd aveau să ia fiinţă în Prelunci, schimbînd toate. Din pricina asta, începea să fie iarăşi neliniştit.

În ajun de Tăierea cinstitului cap al proorocului Ion Botezătorul, carele se prăznuieşte în august, ziua a douăzeci şi noua, nana Floarea a avut treburi mai multe decît de obicei. A copt pîne, a sărat carnea de la un purcel, a umblat încolo, a umblat încoace ; tot se tînguia că e singură şi nu mai poate. Nicula a tot ascultat-o şi a priceput că poftеşte să-i mai poruncească ceva.

— Unde doreşti să mă mai duc, maică ? a întrebat el zîmbind. Cred că a venit vremea să mă duc.

— Unde să te duci ? s-a întors ea, privindu-l cu luare-aminte. N-avem nevoie să te duci nicăieri. Adevărat că, mîni, se deschide pentru mine o zi ca aceea ; dar pentru ce-mi trebuie mie am pregătit pe Onu.

— Îl trimeţi pe Onu ?

— Da.

— Cu căruţa ?

— Întocmai aşa, Culi. Fost-a ori nu vorbă mai de demult că, la vremea asta, vine Octavian la casa lui ? Acuma se duce Onu, îl ia şi mi-l aduce.

— A fost vorba de asta? și vine domnișorul la ale sale? se miră Nicula Ursake.

— A fost vorba, băiete. Și nu rîde tu de un fecior care va să ne aducă bucurie.

— Rîd eu, maică? Eu mă veselesc. Bucurie nu știu dacă mi-a aduce. Însă mă gîndesc, mamă, că Bezarbarză are să-l sperie și nu l-a putea aduce singur — să-l ție în brațe și să mîie și calul.

Nana Floarea a clătinat din cap :

— Asta am știut-o eu, Culi, oricît de puțină minte aș avea. Așa că vine cu el cine trebuie.

— Vine femeia aceea, Nastasia?

— Se poate să vie și ea ; dar nu știu bine. Să dea Dumnezeu să fie mîni o zi după dorința inimii mele. Și mai ales poimîni, cînd se întoarce Onu și mi-l aduce pe Octavian.

— Ți-l aduce pe Octavian, iar eu nu-ți mai folosesc.

— Ba mi-l aduce și tu îmi folosești și-mi ești mai drag pentru că îmi vine acel nepot. Poate, bucurindu-mă, mi-or mai sta durerile de picioare și de șale și mi s-or mai limpezi ochii. Căci am început să nu mai văd bine. Dacă vrei să te duci tu, du-te, căci vei fi avînd și alte treburi ; dar eu mai de demult m-am gîndit la Onu.

— Ba eu nu m-oi duce. Să se ducă Bezarbarză, a hotărît Nicula Ursake.

Nu s-a știut bine cînd s-a dus sluga. Culi a băgat deodată de samă că Onu și căruța lipsesc. Văzînd el asta și gîndindu-se la feluri de feluri de întîmplări, s-a pornit în ziua de Sfîntu Ion, peste Valea Mare, la prietinii lui din Braniște.

Acolo a găsit bună-pace. Aproape de casa prietinilor lui, niște căpîlnari și niște lăzureni întemeiaseră tabără, fiind ei acolo în cheile Frumoasei de zece săptămîni, bătînd cu țapinile și descîlcind închisorile plăviilor. I-a părut bine că a găsit mai cu samă oameni din Laz și a băut cu ei cîteva pahare de vin, la colibele lor. A voit să-i întrebe ceva pe unii din ei ; după aceea nu i-a mai întrebat și s-a dus cu badea Toma și cu Traian mai sus, pe o rovină cu jipi, ca să caute vatra unei scroafe de mistreț, care începea să iasă cu godinii după ea, privindu-i cum se joacă. Pîndind el într-acel fund de vale, i-a plăcut priveliștea și avea

coraj. A mas la Branişte şi nu-şi mai aducea deloc aminte de întîmplările ce povestise badea Toma Orăşanu. S-a întors la Prelunci în ziua de 30, după amiază.

A început să-i bată inima, văzînd căruţa acasă. S-a temut să nu se fi întîmplat vreo poznă. S-a temut poate să nu cugete prea mult asupra unor împrejurări nouă, pe care mai curînd dorea să le lase nedesluşite. S-a abătut pe la grajd şi a văzut pe Şarg liniştit : a întors spre el botul şi a făcut uşurel : Hn-hn ! Atunci a ocolit colţul casei celei mari, la pridvor.

În pridvor, în bătaia soarelui, şedea la pămînt un copil străin. Era bălănel şi cu ochii căprii. Ochii lui mari, cu gene cîrligate, păreau ceva cunoscut, ca o amintire scufundată. Copilul acela străin, îmbrăcat cu rochiţă roşie, ca să nu-l deoache nici om, nici fiară, trăgea pe Onu Bezarbarză de cap. Iar Onu Bezarbarză se afla întins pe spate cît era de lung şi lăsa pe prunc să-l tragă de încîlcitura lui — păr vîlvoi în coloarea fînului. Copilul cel mic şi cu cel mare grăiau. Cel mare îl învăţase pe cel mic cum să întrebe, cel mic întreba şi cel mare răspundea. Cel mic însă nu ştia să-şi deslege de tot limba şi bolborosea peltic.

— Ai fost în pădure ? întreba Octavian.

Era o întrebare misterioasă. Pădurea era lucrul nou care se vedea de jur imprejur, în lumina unui alt tărîm.

— Ai fost în *păduie ?*

— Am fost, răspunse Onu.

— Ai văzut *ulsu ?*

— Văzut.

— Nu te-ai temut ?

— Nu.

— Ce i-ai spus ?

— I-am spus : bate ici brînca şi să ne luăm la trîntă.

Octavian nu pricepea nimic din afacerea asta şi, în întrebările lui, era necontenit ajutat de Onu ; cu toate acestea era fericit că întreabă şi i se răspunde.

Culi s-a grăbit să-şi ia copilul în braţe şi să-l mîngîie ; pe urmă l-a lăsat să petreacă în legea lui şi s-a retras spre casa cea mică. Înţelegea că nana Floarea nu era în casa cea mare. Dacă ar fi fost în casa cea mare, i s-ar fi auzit de departe glasul neînduplecat. Dacă nana Floarea nu-i acasă,

atunci e dusă după smeură, într-un loc ştiut, în lungul pîrăului. Acolo mai mult vorbeşte decît culege, căci are oaspete din Laz. Încă din ajun Culi înţelesese cine vine cu copilul şi-i era puţin frică de o dezamăgire. Aşa că, de bună-samă, se afla lîngă nana Floarea — părînd c-o ascultă şi pîndind cu ochii altceva — acea odraslă din Laz, fata Serafinei văduva.

Cum se ducea la vale, îi venea să întîrzie şi să ocolească în altă parte. Se opri un timp, ca să urmărească în lumina poienii zborul rîndunelelor ; privi pe luciul pîrăului Preluncilor, ca în argint viu, săgetarea păstrăvilor după muşte. Cîntau în otavă miliardele de tomnişti, şi pădurea pînă în adîncurile ei fremăta de beţia vieţii. Culi primi de la pămînt şi de la brazi mireasmă pînă în fundul sufletului.

Deodată văzu venind spre el pe nana Floarea cu două soaţe. Una era bătrînă şi rîdea ştirb ; aceea era nana Serafina. Cealaltă era o copilă. Nu rîdea ; se uita în colo, spre un brad căzut ; îi bătea soarele în fruntea lucie. Nicula Ursake îi văzuse ochii, atît cît îi trebuia, o clipă.

Cu toate cărţile lui din raft şi cu toate însuşirile de poliţist, Ursake înţelese că n-are ce şi de ce să judece. Era vai de sufletul lui ; căci erau acuma asupra sa trei muieri. Lui nu-i trebuia, însă, decît aceea pe care de mai de mult o dorea, printr-o viclenie ce nu era a femeilor bătrîne, ci a lui Dumnezeu, cel care îşi are scrise vicleniile sale sfinte în toată zidirea sa, cu semne fără de moarte.

Mergînd către acea copilă nouă a lumii, îşi lepădă ţigara şi zvîrli în asfinţit un rotocol de fum. Ca şi cum ar fi fost izvorît din inima lui, acel rotocol se subţie ca o umbră fină, ce ar părăsi pentru totdeauna poienile de la Prelunci. Căci morţii noştri, cîtă vreme îi dorim, stau în noi şi-n preajma noastră ; iar cînd începem a-i uita, ne părăsesc ; între ei şi noi se aşează nu numai moartea, ci şi viaţa.

Fevruarie, 1938, Iaşi.

24 IUNIE

Acum un an, după ce a trecut primăvara, mi-am pregătit undița de păstrăv și m-am dus la munte. Entuziasmul meu pentru petrecerea ce-mi făgăduiam era în raport direct cu explozia de lumină și căldură a împrejurimilor bucureștene. Ajuns însă sus, dincolo de o mie de metri altitudine, am fost silit să constat din nou că înțelepciunea bătrînilor noștri rămîne valabilă pînă la istovirea timpurilor ; deci mi-am tras din sac cizmele și hainele groase. Mai stăruia acolo o bucată din coada iernii, care din cînd în cînd șfichiuia cu ploi înghețate așezarea din Branițte, iar pe piscurile Pătrului și Șurianului fulgerau încă omături, în răstimpurile de soare. Cum îndrăzneam să ies cu undița la malul rîului, se povîrnea de sus, învîrtejit de vînt, un nour negru, care scutura lapovița. Sara, se făcea senin ; în vremea nopții scînteiau toate stelele văzduhului. Dimineața, văile se umpleau de o ceață lăptoasă. Către amiază așteptam o limpezire. Într-adevăr, soarele se arăta cîtva timp, ca să ne amintească existența lui și să ne dea nădejde ; dar îndată după aceea prindeau să șușuie brazii și auzeam în ponoare depărtate vuietul furtunii și al ploii.

Am așteptat o săptămînă să se așeze vremea. După aceea, visînd altă epocă tihnită a acelei așezări, m-am coborît iarăși la cîmpie. Am ieșit din ploaie și din furtună ; am regăsit primăvara la Sebeș ; am revenit în cîmpia dunăreană, lepădînd de pe mine toate cojoacele, unul după altul, ca Dochia. Aici era vara în toi și un cer încremenit în liniște, ca un smalț albastru.

Pe Bărăgan nu plouase de trei săptămîni. Cota apelor Dunării — indicator al tuturor pescarilor tovarășii mei — era destul de scăzută. Deci, ca să răscumpăr vîrtejurile reci și vîltorile de la apa Frumoasei, mi-am îngăduit puțină odihnă și răgazul necesar ca să-mi schimb uneltele ; am luat undițile de crap și, cu niște buni tovarăși, m-am transportat la o baltă a fluviului.

Cetățenii României cunosc Dunărea din planșele geografice sau o văd din fuga unui vaporaș. Puțini au cercetat-o în cotloanele ei misterioase. Măreața ei îmbulzeală de ape, colectată dintr-o jumătate de Europă, se alină în această blîndă margine a șesurilor și în aburul ei apare apa morților, cu năluciri de vis. Gîrlele ei au îmbrățișat, din veacurile cele mai vechi, bucăți de pămînt, rupîndu-le și adîncindu-le într-o parte, sporindu-le cu nomoluri în altă parte, alcătuind limanuri ale crapilor. Lunca și păpurișurile par necontenit schimbătoare ; dar ele nu urmează decît o rînduială periodică, în care fauna imensă a acestor ape se echilibrează în chipul cel mai armonios. Prezidează aici o înțelepciune care s-a urzit, s-a dezvoltat și s-a desăvîrșit în curgerea miilor de milenii, fauna și flora adaptîndu-se și influențînd în același timp. Astfel s-a hărăzit oamenilor ce s-au așezat aici minunea acestor grădini, a acestor lacuri și a acestor crapine, pe care ei vor să le zăgăzuiască, să le rupă și să le desființeze, socotind că pot face mai bine decît Dumnezeu. Aici inteligența omului ar trebui să grăbească și să organizeze mai curînd indicațiile fluviului, pentru ca să putem avea unul din cele mai bogate rezervorii de pește din lume. Cîțiva dintre prietinii mei pescari cu undița cunosc acest secret al Dunării și știu să-i exploreze tainițile necunoscute profanilor.

Către unul din aceste locuri, la un mal de baltă, am ajuns eu și tovarășii mei.

Cînd am intrat în luntri, soarele abia răsărise. Ne-am dus printre sălcii, am cotit pe sub maluri nalte. Eram departe de sforul Dunării ; s-auzeau din cînd în cînd dintr-acolo mugete de sirenă. Treceau din cînd în cînd într-acolo convoiuri de paseri sălbatice, prin văzduhul proaspăt al dimineții. După ce ieșirăm lîngă luciul larg al unui lac, intrarăm în alt canal. Acolo ne-am înșirat și am zvîrlit

undițile. Eram în preajma unui gard, care închidea limanul după ce crapii intraseră, odată cu începutul verii, la boiștea lor.

Erau locuri cu bun renume, unde tovarășii mei pescari săvîrșiseră — după cît povesteau ei — isprăvi repetate. Cîteodată dădea somnul foarte bine la undiță, altă dată șalăul. La vremea asta, însă, începea să miște crapul. Bătaia în apa liniștită și joasă a lacului se isprăvise și peștele cel mare umbla iar după mîncare.

Îndată ce soarele se urcă deasupra cununilor de sălcii, o lumină orbitoare împînzi bălțile. Către ora zece, căldura începu să devie copleșitoare. Crapul se arăta leneș. Tovarășii mei îmi dădură cîteva explicații, din care puteam înțelege că, în unele zile frumoase, crapul trage deosebit de lesne la undiță ; pe cînd în altele, tot așa de frumoase, nu trage. Observația aceasta extraordinară o făcusem și eu, în cariera mea destul de lungă de pescar. Probabil că se pregătește vînt cu ploaie, adăogeau meșterii cei mai bătrîni și mai pricepuți. Însă cîteodată crapul vine la undiță și înainte de vînt cu ploaie, după cum vine și în urma unor asemenea manifestări meteorice. Unii emiteau părerea că apa ar fi prea caldă ; alții că peștele are încă mîncare din bielșug. Cunoșteam valoarea tuturor argumentelor acestora ; le ascultam cu liniște și eram bine încredințat, pe de o parte, că nu vom prinde nimic în ziua aceea, iar pe de alta că, a doua zi, vom avea norocul cel mare pe care undițarii pasionați îl așteaptă cu răbdare toată viața.

Vorbind și povestind, trăgeam de pe mine, unul după altul, învelișurile netrebuincioase. În răstimpuri depuneam și pălăria, ca să-mi înfășur capul cu o pînză udă, deasupra căreia potriveam iarăși acel acoperemînt cu bouri largi. Soarele avea atîta putere și aerul era așa de neclintit încît, ca într-o etuvă, lepădam rîuri după rîuri de broboane. La ceasul al treilea al după-amiezii, și trupul meu avea înfățișarea hainelor aruncate. Cu toată rețeaua de umbră a sălciilor, soarele săgeta în ființa mea cu o putere înfricoșată. Toate iernile trecute, toate nopțile umede de toamnă, toate înserările înșelătoare de primăvară la vînat, toate erau răzbunate. Mai ales simțeam că curge din mine jilăveala acelei ierni tîrzii de unde veneam,

care-mi furișase în măduvă reumatismul zloatei. Înțelegeam că nu nimerisem acolo ca să înșir undițile pe marginea luntrii, ci ca să mă ardă și să mă curețe de iarnă soarele biruitor.

Mi-am trezit luntrașul turtucăian, care dormita cu fruntea pe genunchi, și am pornit domol, prin florile de lumină presărate de sălcii pe luciul lacului. Îmi strînsesem sculele. Nu mai aveam nici putere, nici dorință să prind cu vechile viclenii crapii Dunării. Mă simțeam însă atras de ascunzișurile necontenit înoite, în cotloanele și printre ostroavele apei.

Ca mult înainte de asfințit eram singur, cu totul desfăcut și despărțit de tovarășii mei. Luntrea se strecura printre draperii de liane. Ștefan Gîdea, omul meu, simțind ce caut, mă ducea într-un loc pe care îl știa el. Fără să-mi spuie el nimic, am cunoscut acel loc. Era o grădină sălbatică, înflorită nou de la nuferii din baltă pînă la malurile ușor înclinate. Volburi se răsuceau pe trestii, irișii galbeni deschideau cărări, boschete de tamarix își atîrnau strugurii dulce mirositori. După sălcii urmau pîlcuri de salcîmi înfloriți încă, al căror parfum părea că se tîrăște nevăzut și nesimțit pe oglinda luciului. Înainte de a ajunge la salcîmi, m-am oprit între papuri nalte, căci dincolo, în acea grădină ascunsă a liniștii, se zbeguiau cu glasuri, cîrcîiri, clămpăniri de plisc și bătăi de aripi, toate neamurile de sălbătăciuni aripate — de la lișiță pînă la lopătari. Erau și cele două specii de gîște, și cele douăsprezece neamuri de rațe, și mierlele, și privighetorile, și ochiul boului. Era un sobor rar, pe care l-am mai văzut în viața mea poate încă de două ori trei ori. Era jocul luminii și al bucuriei de a trăi de la mijlocul lui iunie, cînd soarele a ajuns la cursa lui cea mai înaltă pe cer. O ușoară adiere a trecut prin flori și mi-a răcorit fruntea ; m-am simțit, într-o clipă de sănătate deplină, înfrățit cu toate, eliberat de dureri și de gînduri.

După ce a trecut viziunea aceea, am auzit iarăși plescăitul moale al lopeților. Gîdea, barcagiul, a cunoscut și el că mă întorc la lume. Ne-am mișcat tot înainte pe sub sălcii care ningeau scamă ; din cînd în cînd o adiere purta ca în viscol aceste semințe ușoare, învăluindu-le la fața apei.

— Uite ce spun eu, vorbi Ștefan Gîdea, om practic, grijuliu și serios. Dumneata pretinzi că să nu ne mai înapoiem ; dar atunci cum rămîn ceilalți tovarăși ai dumnitale ? Eu nu zic să te aduni numaidecît cu ei, dar, dacă nu ne înapoiem, dumnealor or crede că te-ai rătăcit ș-or fi cu grijă. Așa că, din trei, trebuie să alegem una. Dacă scutim înapoierea, ne mai rămîn două. Ducîndu-mă îndărăt, îi vestesc pe dumnealor unde te afli dumneata și dînșii or rămînea la leasa lui Crăciunete. Dacă poftesc, îi aduc și pe dumnealor unde te duci acum dumneata.

Am întrebat zîmbind :

— Unde m-oi fi ducînd eu, Ștefan Gîdea ?

— Dumneata te duci acuma în Fundul Lintiții, răspunse barcagiul. Este acolo colibă și polog. Dormi bine, iar mîne dimineață arunci undița în gîrlă, cu cîștig. Este pește acolo, sodom ; dacă vei avea noroc, poți prinde și pe împăratu crapilor.

— Mă mulțămesc și cu crapi de rînd, Ștefan Gîdea. Se poate și să nu prind nimic.

— Imposibil, boierule ; acolo e altă socoteală. N-a dat acolo nimene cu undița de cînd e Dunărea ; crapul de-acolo n-a învățat șireclic. Mai adaoge dumneata că la colibă ai pe unchesul nostru Mitrea Pescăruș.

— A ! trăiește acolo ș-un uncheș ?

— Da, domnule. De cum intră puvoaiele în bălți, el se duce la grindul lui, își repară coliba și-și cătrănește vîrșele. Are și el niște sărăcii de vîrșe.

Am făcut, pesemne, o mutră oțărîtă. Aș fi preferat să fiu singur.

— Trebuie să-ți spun îndată și asta, a adăogat Ștefan Gîdea, că acel uncheș e tocmai omul care-ți lipsește dumnitale. Precum ai văzut, eu nu-ți pot fi folositor la multe. Duc barca unde pricep eu că dorești. Îți spun cum merge meșteșugul nostru al turtucăienilor ; cît somn prindem cu oriile ; pînă unde ne ducem cu bărcile ; ce necaz avem, ce neguțătorii învîrtim ; asta știu, asta spun ; însă eu povești de alea de care-mi ceri și care-ți plac nu cunosc. Eu știu că una și cu una foc două. Omul dumnitale cel mai potrivit e unchesul. Moș Mitrea Pescăruș nu cunoaște multe dintr-ale politicei, și-i cam nătîng. Dar să-ți povestească dînsul o întîmplare... ca din gazetă ! casti gura și rămîi

bau ! Știe unele, ca și cum ar fi fost de față ; ți le înșiră și ți le zugrăvește. Are ăst dar. Trăind cu povești, a rămas prost și sărac.

Gîdea m-a lăsat cîteva clipe, să mă gîndesc și să mă hotărăsc. Eu nici nu mă gîndeam, nici nu mă hotăram. Barcagiul a înțeles și asta.

— Mergem în Fundul Lintiții

— Bine ; să mergem.

— Și să mă duc să vestesc pe ceilalți domni ?

— Cred că trebuie să-i vestești.

— Și să-i las să doarmă la leasa lui Crăciunete ?

— Fie ; lasă-i acolo, ca să nu se mai ostenească.

— Altfel nici nu-i chip, a scuturat din cap Gîdea. Am și eu destulă cale îndărăt ; și trebuie să mă abat și pe la tovarășii mei. Mîni, cînd se ridică soarele de două suliți, mă aflu iarăși la dumneata : eu sînt om strict.

— Văd, Ștefan Gîdea, am zîmbit eu iar ; fă cum binevoiești.

Gîdea s-a lăsat cu toată greutatea în lopeți. Cîteva clipe am plutit pe lîngă o fereastră perdeluită de sălcii : era o deschidere, din canalul pe care pluteam, înspre un cot de gîrlă. Dintrodată am auzit acolo zgomot de plescăiri în apă și am văzut roind curcubee de stropi. Erau cormoranii la vînat. O parte din familie gonea cu bătăi puternice de aripi albitura (cum spun pescarii peștelui mărunt) în cotlon, și alții înfulicau cu pliscurile. După operația asta, știam că se adună la mal ; cei care au cules își deșartă gușele și se face împărțeala.

Am vrut să mă opresc.

— Dă-i dracului ! a spus cu dispreț Gîdea.

A dat un chiot. A izbit de cîteva ori în doaga bărcii cu vîsla. Pescarii negri și-au luat zborul, cu spaimă.

— Stîrcii ăștia ne fac concurență, a explicat tovarășul meu.

În jurul nostru s-au întins iar singurătăți și tăcere. Am plutit așa pînă ce soarele a prins a se pleca și pădurea de sălcii a început a fîlfîi lin. Pe fruntea mea fierbinte a suflat răcoarea. Atunci, la un mal de grind, am văzut alt spectacol nou. Vreo douăzeci de țigănuși se scăldau în nomol, luptîndu-se, la malul gîrlei. Au salutat cu răcnete

de entuziasm trecerea noastră, arătîndu-ne întreagă goliciunea lor de coloarea castanei.

Unii întindeau o mînă :

— Mă unchiule, dă-mi un ban !

Gîdea îmi lămurea cu vorbe precise că avem de-a face cu copiii rudarilor.

— S-au așezat aici, în pădurea de sălcii, de trei ani. Sînt meșteri de albii. Lucrează deasemeni fuse și linguri.

— Țigani ?

— Nu sînt țigani ; sînt rudari.

Într-adevăr, în corul care se întocmise într-o clipă în ghiol, deosebeam glasuri subțiri de fete ; cîteva din aceste fete aveau în jurul frunții coroane de păr de un blond cînepiu. Ochii acestor rudărese blonde se cuvenea să fie verzi. Limba în care cînta laia era «rumânească» ; se simțea însă într-însa ceva străin și vechi. Versurile cuprindeau unele vorbe crude, pe care, în alte împrejurări, le-aș fi socotit cu totul lipsite de cuviință. Copiii aceștia continuau, însă, cu nevinovăție un ritual al generațiilor.

Ștefan Gîdea rînjea, pîndindu-mă cu coada ochiului.

Îndată după corul pe care îl închinau rudărașii soarelui de sînziene, au urmat poiana și grindul unde își întocmiseră satul meșterii de albii. Era o așezare de nomazi ; cai, porci și vaci umblau slobod în jurul căruțelor. Coviltirele erau ridicate de pe draghini și așezate pe stîlpi. Pe lesele de subt aceste coviltire se aflau dormitoarele familiilor, ferite de dihăniile și jivinele luncilor și de viiturile apelor la vreme de noapte. Focuri ardeau în toate părțile. Femei cu fuste colorate se învîrteau între vetre și căruțe, pregătind cina. Meșterii lucrau la trunchiuri cu topoare care păstrau forma evului de piatră : lungi și înguste.

În tabăra aceasta a vremurilor de demult se produse oarecare mișcare. Cîțiva cucoși cocoțați în crengi dădură semnale, cu viers înalt. O căruță înhămată cu cai bălțați porni sunînd din obezi ca din clopote ; într-însa se vedeau grămădiți o duzină de rudari și rudărese ; pe drumul moale de năsip se duceau către un sat de aproape, la un praznic al vreunui cumătru. Siluetele altor locuitori ai cătunului preistoric se înșirau în monom spre o baltă

rămasă din revărsări, ca să înceapă o vînătoare la fel cu a cormoranilor. Alții în sfîrșit veneau la mal, cu părul învăluit, bărbile zbîrlite și ochii rotunzi, ca să contemple trecerea bărcii noastre. Toată această mișcare se făcea cu o legătură oarecare de ansamblu : căci și cei ce se duceau la pescuit, și cei din căruță, și cei de la vetre, și cei care păleau cu topoarele în trunchiuri, și cei care se holbau spre noi comunicau necontenit, chemîndu-se, stropșindu-se unii la alții, veselindu-se, în limba aceea rumânească, ce părea totuși străină. Vorbirea lor răsuna răstit în aerul pur ; auzeam și cele mai depărtate glasuri. Era o vorbire deosebit de colorată, în care la fiecare trei cuvinte se asociau sudălmi stranii și două ori trei vocabule dintre cele mai rușinoase.

În societatea bună, în adunări politice ori academice, asemenea vorbe și expresii n-au căpătat drept de cetățenie niciodată de cînd ființează regatul. Adevărat este — știu și eu — că în comitete restrînse și intime, în anume momente de euforie, ele explodează totuși, făcînd evidentă legătura cu un trecut nu tocmai depărtat de stare primară ; însă oricare dintre atari onorabili vorbitori ar face apel la forța executivă cînd acele expresii ar străbate în public vorbite ori scrise. Aici, în baltă, nu le ascultam decît eu și cu Gîdea. El se amuza enorm, deoarece eu mă făceam că nu le aud ; uneori se indigna de unele locuțiuni prea energice și atunci categorisea pe oratori, înjurîndu-i și el, cu amenințări directe, pe care nu avea intenția să le execute vreodată, dar care erau singurele flori de stil la acest om sever.

Eram atent și mirat. În Moldova, în munte și în Ardeal, niciodată nu mi-a fost dat să surprind o elocință asemănătoare. Oamenii din locurile înalte păstrează o discreție remarcabilă în raporturile lor verbale ; fraza lor e înflorită altfel, în armonie cu linia munților, cu limpezimea apei și a cerului. Aici în bălți Dunărea amestecă toate aluviunile ; la țărmul ei au viermuit neamurile ; sub soarele ei copleșitor pasiunile au o violență necunoscută aiurea. Vorbele anumite erau proclamate cu o plăcere neasemuită, ca și cum ar fi cuprins în ele o savoare rară. Sudălmile care vizau linia ascendentă și colaterală feminină erau așa administrate încît cuprindeau informații

curioase despre civilizaţia sudică, cu ale ei excese şi perversiuni. Filologiceşte deasemeni aveam dovezi că Dumnezeii cu care se apostrofau unii pe alţii rudarii erau zeii păgîni şi zeii lari : dovadă că jargonul special se păstrase din vremea păgînismului. Găseam în viaţa fierbinte a mocirlelor, cu toate dihăniile şi gîngăniile lor, o stranie asemănare cu coloratura verbală a acestui vechi idiom rudăresc.

Moartea e putrezirea vieţii şi viaţa îşi înfinge rădăcinile în moarte :

După legea Minţii prea înalte,
Fiecare-i la purcesul celeilalte,

cum spune bătrînul poet Solomon Cornea, răposat de curînd, înainte de a ajunge la o editură şi la Academie.

În această vorbire se exasperau viaţa şi moartea, fără adaosul nostru de preocupări. Ascultam cu respect, reţinînd, după obiceiul meu, ceea ce mi se părea artistic. Era absurd — arta se confunda cu ignominia, ca florile bălţii cu magma rău mirositoare a ghiolului.

Am auzit cîndva o legendă de la Egipet. Anume, că ar fi fost o regină demult moartă, în mormînt de porfir boltit, învăluită în triplu giulgiu, care se întoarce din cînd în cînd în valea Nilului din călătoria ei fără sfîrşit prin ţinutul umbrelor. Numele ei era Nitacrit. Cînd silueta ei fină şi nealterată se întorcea din veacul vechi în lumea nouă, într-o noapte de lună plină, cel care avea norocul s-o zărească era săgetat de spaimă şi iubire şi nu mai putea vieţui nici în lumea aceasta, nici în acest veac. Simţea trebuinţa să moară şi s-o urmeze dincolo.

Cum am cotit cu barca nu departe de satul rudarilor, spre Fundul Lintiţii, la coliba lui Mitrea Pescăruş, am văzut apărînd o făptură ce mi s-a părut uimitoare subt arcul sălciei. Avea mişcări mlădioase şi un obraz cacheş şi pasionat. Purta fustă încreţită roşie cu puchiţei negri şi broboada verde îi era căzută pe umeri. În afară de iie, nu mai avea altă îmbrăcăminte. Umbla desculţă. Pielea îi era arămie. Sub sprîncenele arcuite. ochii păreau în ceaţă.

Erau ochi cenușii, care-mi plac. Părea ieșită din trecut, ca și Nitacrit. Dar rudăreasa aceea era vie și cine o zărea nu ținea deloc să moară. Legendele ținutului Dunării nasc într-o clipă și cad ca frunzele, ca florile și ca fulgii viscoliți ai sălciilor.

Omul meu, Ștefan Gîdea, a mormăit ceva. Am înțeles că-i aduce omagiul unei înjurături.

— Frumoasă muiere, am răspuns eu.

— Asta-i una Raruca, m-a informat Gîdea. Parcă s-a mai subțiat și a întinerit iar, — s-a mirat el.

Rudăreasa nu ne vedea încă ; era atentă înspre un canal adînc ce dădea în gîrla mare, unde pluteam noi. Pe celălalt mal al acelui canal văzuse pe cineva, care rămînea ascuns pentru noi. Dintrodată dădu glas.

Avea glas frumos. Îl pornise însă cu ceartă.

— Alei, Gogule, ce-ai făcut ? Gogule maică, de-acu ne desparte Dunărea. Tu te duci și eu rămîn.

Tot nu vedeam pe Gogu. Am auzit numai o înjurătură răgușită.

— Ce-am făcut ? Hasta am făcut. Dacă-ți place, bine. Dacă nu-ți place...

Acest răspuns, pe care nu-l pot da decît aproximativ și cu totul dezbrăcat de înfloriturile-i locale, avu darul să răsucească în loc pe Raruca. Parcă s-ar fi zvîrcolit în ea o viperă.

— Mă boierule ! îi aruncă ea vorbele cîntat spre celălalt mal ; apoi eu ți-am dat opt lei, să-mi iei o pîine ș-o pamblică de la prăvălie ; iar tu îți cumperi tutun și bei răchie. Ți-am dat banii aseară și tu nu te-ai întors nici azi dimineață. Mi-a spus Rița unde îți strălucesc ochii.

— Ei și ce dacă ți-a spus Rița ?

— Apoi, nene Gogule, putea Rița să-mi spuie ori să nu-mi spuie, că eu de mult te cîntăresc și te-am prețuit. Ajunge-mi nasu tău cît securea taichii, și nu-mi mai trebuiesc urechile tale cît lacatele de la pivnițele împărătești. În gura dumnitale ar intra barca lui unchește Mitrea, dar nu poate de dinți găunoși. Să dea Dumnezeu și Maica Domnului să ți se usuce buzele cum se usucă nomolul ; să nu mai ai parte să fumezi tutun din banii mei. Și

cînd ei duce la gură, să duci șerpi și sălămîrde, ca să te saturi de rachiu pe parale muncite de aste mîini.

Gogu nevăzut se mîniase.

— Fă ! viu la tine și te calc în picere.

— Tu ? pe mine ? se zvîrcoli ea scuturîndu-și sînii. Vai de mine, că vrea să mă ucidă Gogu ! Aoleo, Gogu mă bate ! Pune talpă lată lîngă talpă lată, trece gîrla să mă bată. Fugire-aș de el, că pute ca lupu. Scîrbi-m-aș de el ca de măgarul lui Calapod, care-a crăpat în capu grindului și trăgeau cîinii din el. Bată-te un Dumnezeu și optzeci și opt de sfinți ! Cîți pași vei face, atîtea bube să-ți cășuneze...

Sînt nevoit să mă opresc, căci imprecațiunea aceasta, după toate formele retorice, curgea repede și dulce cîntat, într-o creștere neliniștitoare. Vocabularul rudariior pe care mă sfiesc să-l reproduc, însă nu mă sfiam să-l ascult, revenea cu amploare și c-o artă de o sumbră și antică măreție. Cînd ființa elegantă pe care o comparasem cu Nitacrit ajunse la intimitățile cele mai ascunse ale rudarului nevăzut, dîndu-le destinații uluitoare, barca noastră ieși în lumină.

Raruca se opri. Obrazul ei luă o expresie blîndă, ca și cum nu s-ar fi întîmplat absolut nimic. Se aplecă alene între spinii grindului, căutînd o floare. Găsii un fir de ovăs sălbatic ; îl culese și, îndreptîndu-și linia trupului, îl mușcă cu grație, scuipînd ușurel într-o parte.

— Vă duceți în colo ?

Ne întrebase privindu-ne puțin piezîș. Agreabil surprinsă și încurcată, își mișca brațele și sînii și avea o undoire a trupului. Ne întreba ca să nu tacă și să înțelegem că ne acordă atenția cuvenită

— Ne ducem în colo, îi răspunse barcagiul.

— Dumneata ești, nene Fane ?

— După cum se vede.

— Poate duci pe dumnealui la coliba unchișului ?

Omul meu nu catadicsi să-i răspundă. Ea rîse cu toți dinții.

— Iacă, i-am dat unui berechet opt lei, să-mi cumpere pîine și pamblică. N-ar mai fi ajuns ! Pîine să se facă și pamblică — să-l mînce și să-l întindă..

Ștefan Gîdea rîse :

— Am auzit cît de frumos îl descîntai.

— Eai !...

Se rușina puțin, dar nu prea se rușina. Ca și cum ținea la stima mea îndeosebi, îmi adresă un zîmbet dintre cele mai plăcute și porni c-un mers legănat înapoi, spre satul rudarilor. Îndată ce trecu după un grup de sălcii tinere, începu să cînte. Avea o voce caldă, joasă și plină ; năulea o jelanie cu modulații orientale. Nu înțelegeam versurile ; mă prindea de inimă, însă, patima lor.

Tăcu după un răstimp. Îi vedeam iarăși fusta roșie printre trunchiurile pădurii rare. Își porni din nou vocea-i de ceartă, pentru cei opt lei, pentru pîne și panglică, adăogînd o serie proaspătă de considerații pitorești referitoare la acel Gogu necunoscut, pe care ea îl simțea încă în preajmă.

— Cine-i fata asta ? am întrebat pe barcagiu.

Ștefan Gîdea era un om strict. Deci îmi răspunse :

— Care fată ?

Eu i-am făcut semn cu ochii. Glasul abia se mai auzea, ca un descîntec neostoit.

— A ! Raruca ? se făcu a înțelege omul meu. A fost ea fată, cînd va fi fost.

Informațiile lui Gîdea se opriră aici. Scuipă în palme, într-o ultimă silință. La cotitură se zărea coliba. Acolo era Fundul Lintiții.

Am stăruit :

— E măritată ?

— Ț !

— Atunci cine-i acel Gogu ?

— Asta-i al șaptelea, de n-o fi al unsprezecelea. Întîi, a fost unul de la noi din Turtucaia, un nebun care a rămas pustiit prin pădurea asta, pentru dînsa. Al doilea, a cumpărat-o Dălcăuș.

— Cum a cumpărat-o ?

— Bine ; a venit la taica ei și a cumpărat-o. A dat o sută de poli de aur ; și a luat-o cu el. Acel Sandu Dălcăuș a fost un hoț. A luat-o cu dînsul și a fost s-o omoare. Povestea asta o știe unchesul Mitrea Pescăruș. Eu nu știu bine ce a fost și cum a fost, că nu mă interesează prostiile. După Dălcăuș au fost alții. Acuma i-a dat chitanță și lui Gogu. Cum i-a dat chitanță, fuge și ăsta.

Eu nu înțelegeam.

— Fuge, dă-l dracului, a stăruit Gîdea. Stă în preajma ei altul, și ăla — care va fi — îl taie pe Gogu dacă-l mai găsește pe-acilea. Îl taie, ca să-i vîndă pielea pe opt lei, s-o despăgubească pe rudăreasă.

— Îl pune ea la cale să facă asta ?

— Nicidecum ! Însă nu se poate altfel.

— Nu pricep.

— Dar eu parcă pricep ? s-a mirat Gîdea. Are ea într-însa un diavol, pe care nu-l știe nici ea singură.

Cu aceste vorbe, am ajuns la colibă, subt o salcie veche, ș-am cunoscut pe unchește Mitrea.

Cînd își purta trupul nalt și uscat, alcătuit din noduri negre și piele tăbăcită, bocănind cu cizmele de la colibă la vîrșele întinse și de la vîrșe la vatră, unchește Mitrea Pescăruș avea obicei să vorbească. Nu singur. Vorbea cu lucrurile, cu sălciile. Îmi revenea acum și mie o parte din frazele — unele destul de nesăbuite — pe care le rostea.

— Trebuie să înfierbînt catranul, ca să vă cătrănesc... zicea el împletiturilor înșirate în pari.

Pe urmă întrebă ceaunul cu catran :

— Unde ești ?

Îl duse la vatră și-l așează pe pirostrii :

— Iacă, te-am pus să te infierbînți. Bagă de seamă, hîrbule, să nu scapi catranul în foc !

Bineînțeles, adăogea la adresa hîrbului o sudalmă, ca și cum hîrbul ar fi avut într-adevăr o mamă, a cărei întrupare unchește Mitrea o avea în fața lui.

— Să mai aduc niscai lemne, să cresc focul.

Umbla și aduna vreascuri, privind furiș în dreapta și-n stînga, cu ochii înegurați de tufele sprîncenelor.

— Iacă, am adus lemne.

Se uita în juru-i.

— Acuș, dacă ar fi loc, aș putea așeza aci și o cratiță cu mîncare. Unde ești, cratiță ? Te-am pus la răcoare, în ghețărie, cu iahnie de crap. Dar dacă te pun lîngă hîrb, scuipă în tine catranul. Întîi să fiarbă catranul — îl înjura el pe catran — și după aia te aduc și pe tine.

Se ridica de pe vine și se scărpina în capu-i pleșuv. Mai avea puțin păr cărunt numai pe la urechi și deasupra cefei.

— Am pus lemne pe foc.

Iar căuta ceva, întinzînd ghiarele-i de coloarea mîlului într-o parte. Pe urmă își aducea aminte de alta :

— Mă duc s-aduc apă. Poate le e sete oamenilor.

«Oamenii» eram eu.

Se ducea și se întorcea.

— Apăi am adus apă.

Am fost surprins mai tîrziu, cînd mi-a declarat că se duce undeva pentru niște necesități personale. Nu mai puțin surprins am fost cînd, întorcîndu-se, a comunicat, oarecum indiferent, că acele necesități au fost satisfăcute.

Barcagiul meu plecase ; soarele se înclina la orizont aprinzînd un pîrjol imens în pădurile de sălcii. La treizeci de pași, luciul bălții tresărea de goana vresperilor lacomi, care se țeseau după albitură măruntă. Fluiera o mierlă nu departe ; doi granguri îi răspundeau din desimea sălciei celei bătrîne. Mierla își repeta frîntura de viers cu statornicie ; grangurii bolboroseau și gîngăveau, mai mult chemînd și strigînd, decît cîntînd, cu fluierașele lor sonore.

Am strigat pe gazda mea :

— Moș Mitre !

— Ahău ! a răspuns el, tresărind ca dintr-o meditație. Acum încep a umbla țînțarii și trebuie să aprind un foc de stuf umed pentru dumneata.

— Lasă asta, moș Mitre ; voiam să te întreb ceva.

— Nu las, că te mîncă goangele, de te umfli bute.

— Mai este vreme ; se vede frumos soarele în pădure.

— Dă-i pace să se vadă ; îți fac fum, ca să te apăr. Pe urmă te duci și te sui în polog.

Goangele au avut parte de înjurătura sacramentală. Întrucîtva și pologul, și fumul. Soarele, însă, a fost cruțat ; măreția lui de aur și purpură era deasupra celor lumești.

— Voiam să te întreb, moș Mitre...

— Întreabă-mă.

— Voiam să te întreb, moș Mitre, de paserile care fluieră în salcie. Cum le spui dumneata ?

— Ce să spun ?

— Cum spui dumneata paserilor acestora care cîntă ?

Bătrînul s-a gîndit prea puțin și mi-a răspuns imediat :

— Privighetori !

— Nu se poate, am protestat eu cu tărie. Privighetorile sînt altceva. Dumneata nu înțelegi că te întreb de paserile care fluieră în salcie ?

— Păi dacă nu-s privighetori, trebuie că-s ciocîrlii.

Mi-am arătat iarăși nemulțămirea. Bătrînul se oprise și sta în cumpănă : să se ducă să dea la o parte catramul, să mai aducă niște lemne, să intre la ghețărie, s-aprindă stuful umed.

— De cine vorbești dumneata ?

— De grangurii din salcie. Dumneata nu le spui granguri ?

— Ba da.

— Și paserii care fluieră dincolo, nu-i spui mierlă ?

— Ba da.

— Atuncea de ce-mi vorbești de privighetori și ciocîrlie ?

— Apăi, domnule, toate-s ale lui Dumnezeu. Le spun și eu cum mă pricep. Cînd e ciocîrlie, văz că e ciocîrlie. Cînd e grangur, văz că e grangur. Eu așa pe deasupra nu le știu ; nici să răspund întocmai. Aici, la coliba asta, eu vorbesc, eu răspund — treaba merge altfel decît la București. Am, într-adevăr, doi granguri în salcie ; le dau și boabe. Pe unul îl chiamă Costică și pe ălălalt Ilie. Așa le spun eu și stau de vorbă cu ei.

Și-a pus mînile în șolduri și și-a răsucit gîtlejul spre înălțimea stufoasă.

— Mă ! a strigat el grangurilor (cu aprostrofa necesară), să nu-mi faceți aci gălăgie ; duceți-vă la culcare.

Costică și Ilie, însă, au urmat să facă gălăgie, răspunzînd mierlei și zvonului de amurg al luncii. Din cînd în cînd treceau și stîrci mari cu chemări răgușite ; stîrci pitici albi, cînd dădeau peste noi, își învăluiau zborul mai sus, cu spicul moțului fîlfiind. Între bălți, începeau să umble cîrduri mici de rățoi stingheri în zborul lor de sară, cu șușuit de aripi. La plăvii, rămîneau rațele năpîrlite și

familiile lor de rățușste, pîndind cu ochii lor de mărgele cum se boltește cea mai lungă înserare a anului. O jumătate de ceas am simțit în jurul meu, din văzduh în pămînt, în bălți, în stufării, în pădure, freamătul sfîrșitului de zi. Broaștele răcneau în cor, uneori, așa de puternic, încît parcă se lamentau pentru criza solstițiului și scăderea în care intra zeul luminii.

Țînțarii au început să mă atace în roiuri ; simțeam, în năvala lor învierșunată, hotărîrea să mă deșerte de sînge și să mă adauge lucrurilor moarte în care dospește iar viața.

Atunci moș Mitrea Pescăruș mi-a declarat :

— Mă duc s-aduc stuful.

S-a dus și s-a întors :

— Am adus stuful.

După ce a adus stuful, i-a căutat locul sub vînt, l-a aprins și m-a învăluit în fum. Lăcrămam și tușeam. Bătrînul rînjea de ticăloșia mea.

Urmînd să umble prin gospodăria-i puțină, da cu piciorul iĉi, îndemnînd lucrul să se puie la locul lui, trăgea o sculă de subt un țol și se mira cum de s-a ascuns acolo.

Cel dintăi snop de stuf se mistuise ; fumul se risipea și eu ieșeam în lumină, plutind ca pe nouri și genuni. Unchește Mitrea mă admira, recunoscînd în înfățișarea mea o veche icoană din vreun pridvor de biserică. Pe cînd el mă privea cu gura pe jumătate deschisă în spinii cărunți ai bărbii ce-i căptușea obrazul, țînțarii dădură din nou năvală asupră-mi. Pielea mea le era mai plăcută, mai moale și mai ușor de străpuns. Poate aveau și alte motive să mă prefere ; Mitrea Pescăruș rămînea oarecum în afară de viforul lor. Recunoșteam în asaltul lor vitejie, dar mai cu samă totală lipsă de respect. Eram și eu o victimă a bătăliei pe care specia lor o poartă de mii de ani împotriva omului. Faraonii, la Nil, nu s-au bucurat de cruțarea lor ; nici Por-Împărat la Gange ; nici Alexandru Macedon la Oxus. Generațiile lor se multiplică numai ca să ne distrugă ; noi n-avem rost decît ca să-i hrănim.

— Ho, goangelor ! strigă Mitrea Pescăruș, ca și cum ar fi înțeles problema. O înțelesese, deoarece avea argumente. Unul din argumente era alt maldăr de stuf ; celelalte argumente erau combinații verbale pe care, tot de la

Gange, Oxus și Nil, triburile rudarilor și breasla pescarilor le-au potrivit cu iscusință contra acestor dușmani.

Țînțarii s-au retras pentru puțină vreme. Puteau s-aștepte ; aveau înaintea lor mileniile și seriile altor pescari cu undița.

— Acuma să mă duc s-aduc mîncarea, a zis uncheșul.

S-a dus și a adus cratița.

— Am adus mîncarea.

A stat puțin și s-a gîndit.

— Mîncarea asta mi-a făcut-o o rudăreasă de aci din sat. Tot ea a spălat și pologul. Am socotit eu precum că poate să cadă oaspete. Mîncarea să zicem c-o mînînc eu ; dar în polog dormi dumneata. I-am dat opt lei.

L-am întrerupt :

— O chiamă Raruca ?

— Pe cine ?

— Pe rudăreasă.

— Aia care mi-a fiert mîncarea și a spălat pînzele ? Da, așa o chiamă. Îi spui eu : fă așa ; spală așa. Ea a venit, a făcut ce i-am poruncit ; s-a învîrtit într-un picior și gata ! E dată dracului !

A mai cugetat un timp și a băgat de samă că pare a fi ceva la mijloc.

— Dumneata n-ai mai fost la Fundul Lintiții.

— N-am mai fost, am întărit eu.

— Nici n-ai știut ce și cum : că mi-a gătit și mi-a spălat.

— N-am știut.

— Atuncea cum de i-ai spus pe nume ?

N-aveam cum să-l lămuresc ; explicația era prea lungă. El a mormăit ceva și m-a privit strîmb, atribuindu-mi poate o parte din invectivele destinate țînțarilor.

— Mi-a spus Gîdea.

— Aha ! da el de unde știe ?

— Am auzit-o și pe rudăreasă, pe grind, strigînd că i ar fi luat cineva banii.

— Aha-ha ! unul Gogu !

— Precum spui.

Uncheșul i-a atribuit și lui Gogu cîteva din variațiile lui pe aceeași temă.

— Apăi atunci își caută ea altul. Asta, domnule, e o muiere care nu se teme de bărbați. Banii și-i scoate ea, și el să se ducă pe lume !

— Așa mi-a spus și Gîdea.

Bătrînul se întoarse cu dispreț :

— Ce ți-a spus Gîdea ? Ștefan Gîdea nu știe nimic. El știe să strîngă banii și să-i grămădească la chisoi. Alta nu știe. Dacă știe, să spuie. Dar nici știe, nici poate spune.

— Așa arată și el, moș Mitre, că el nu se pricepe și numai dumneata știi toate cîte au fost.

— Cu Dălcăuș ? Apoi de știut știu eu ; și de spus pot spune, dar mai întîi îmi trebuie ceva.

S-a sculat de la foc :

— Mă duc s-aduc paharul.

S-a dus în colibă și a cotrobăit pe o poliță.

— Unde ești ? Acilea ești !

A bocănit îndărăt, cu cizmele :

— Iaca, am adus paharul.

Îmi arăta un pahar verde, de o litră.

— Âsta îmi trebuie mie cu vin, și pe urmă spun.

— Bine, moș Mitre, paharul se va umple cu vin, precum poftești.

Începui a-mi desface panerul cu provizii. Bătrînul se lumină o clipă de un zîmbet cu desăvîrșire blînd.

— Raruca asta, domnule, are de la Sandu Dălcăuș o tăietură de cuțit. A tăiat-o acel tălhar acum șase ani. Se cunoaște locul tăieturii ceva mai sus de stinghie, în partea stîngă. — Uite, aci m-a tăiat Sandu Hoțu, zice ea, și arată. Dumnitale nu-ți arată ; arată cui îi place. Acu nu mai arată nici lui Gogu. A arăta altuia, pe care-l va alege dînsa. Mulțumesc pentru vin ; pahar de vin, pahar de tinereță. Eu socot, domnule, că dacă azi n-ai prins nimic cu undița pe acolo pe unde ai fost, apoi mîni dimineață, aci, în Fundul Lintiții, prinzi numaidecît. Ieși din polog cînd se jimbează de ziuă. Atuncea stă abur pe gîrlă. Cum arunci, cum acați crapul.

L-am oprit o clipă, introducînd în vorbirea lui monotonă istoria cu împăratu crapilor a lui Gîdea.

— Dă-l holerei pe Gîdea ! C-o vorbă de-a lui eu nu cumpăr nici o testea de linguri de la rudari. Ce să vie îm-

părătu crapilor în balta lui Mitrea? Nu zic, la undița dumnitale poate să dea, că dumneata ești boier; dar în vîrșele mele nu poate fi nici pomeneală; nici n-a fost, nici va fi. La vîrșele mele, ca la un rumân sărac, dă numai cîte un crap de cei suletici, cărora noi le spunem ofițeri.

— Unde vă duceți voi, bă ofițerilor?

— Apoi ne ducem la Fundul Lintiții, la vîrșele lui Mitrea.

— Da de ce nu se duce unu mai dolofan?

— Pentru căci așa i-i dat lui de cînd mă-sa l-a făcut, să n-aibă nici o baftă. Cînd a fost de trei ani, i-a murit taică-su. Cînd a fost de cinci, era să ardă de viu, că-l părăsise maică-sa, singur acasă. Cînd a fost de șapte ani, a intrat slugă la străini. La douăzeci de ani, tot slugă se afla. A avut trei muieri: cea dintîi a murit de lingoare; cea de-a doua a fugit c-un bulgar; pe cea de a treia a bătut-o el și a alungat-o, că curgea lenea după ea. Boi a avut, au căzut; cal a avut, a pierit. Ăsta e norocul lui; are o casă de poți învîrti în ea o pisică de coadă și n-are de ce se prinde cu ghiarele. Pămînt n-are; comoară n-a găsit. S-a ales c-o barcă și cu niște vîrșe. În acele vîrșe ne ducem noi să dăm cu capul. Ne-a duce Mitrea Pescăruș să ne vîndă la Oltenița, să-și mai ia cîte ceva: niță mîncare, niță băutură, ș-un strai. Iacă, acuș vine toamna și n-are nici de unele. Haideți și voi.

— Ba noi nu ne ducem la Mitrea; a venit un boier cu undița; la dînsul ne ducem.

Grăind astfel, unchesul sorbea cîte puțintel din paharul verde. Pe fața întunecoasă i se veseliseră ochii și sticleau în lumină. Noaptea se lăsase deplin asupra bălții, asupra gîrlelor, asupra pădurii și stufurilor în întreg acel cotlon al împărăției dunărene. Zborurile de paseri contenisră; tăcuseră și broaștele, așteptind cu ochi bulbucați o apariție misterioasă. Luna, însă, trebuia să răsară ceva mai tîrziu.

Pescarul «hăl bătrîn», cum îi spusese Gîdea, avea o voce care nu se armoniza deloc cu înfățișarea-i naită. Pe lîngă asta, vocea aceea nu părea a scoate din lăuntrul

acelui trup toate alcătuirile pe care le rostea, ci pe unele le pipăia şi le căuta, şovăind, în fiinţile şi lucrurile din preajmă.

I-am umplut din nou paharul cel verde, lăsîndu-l să spuie şi observîndu-l. S-a întors la locul lui, la vîlvătăile vetrei, stăpînind lîngă inimă vinul.

— Săracă breaslă ! a suspinat el.

(Am înţeles că e vorba de breasla noastră a pescarilor.)

Cînd vin Dunările mari, mă îneacă.

De ce mă înecaţi ?

Aşa poftim noi !

Cînd e secetă, mă uscă vipia, de mi se lipeşte burta de şale.

De ce mă frige şi mă uscă ?

Căci e voia sfîntului soare !

Dacă intră apa cu rînduială şi pun gard, are crapul înţelepciune de se fereşte de vîrşele mele. Să fii tu al naibii de crap !

Trăim ca vai de noi. Dar barim trăim lungă viaţă. Ieri ziceam «maică» şi «taică» ; mîni, ne cîntă popa prohod.

O blagoslovenie, însă, am avut noi pescarii. Pologul. Tot ţinţarii au învăţat mai demult pe oamenii de la baltă cum să-l facă.

Au venit unii din ei, care fuseseră bătuţi şi alungaţi de alţii.

— Mă nene, pe noi ne-au alungat ăia şi au pus ei stăpînire aci. Să alcătuiţi voi o căscioară de pînză rară. S-o puneţi pe o leasă, sus, ca s-o sufle boarea. Acolo nu vă pasă ; îi înjuraţi şi le daţi cu tifla.

Aşa am făcut noi polog. Intri în el dumneata c-un capăt de stuf aprins, ca să vezi goangele ce s-au furişat odată cu dumneata, şi le strivesti cu degetul. Strivesti una, strivesti cinci ; gata. Pui mîinile sub cap şi te gîndesti. Te fură somnul ; dormi bună odihnă ; iată, se face ziuă, e răcoare pe baltă.

Ăsta e pologul. Dacă vrei să te culci dumneata, e gata.

Bun vin !

Focul e blagoslovenia întîia. Pologul e a doua. Vinul e a treia. Sînt şi altele, dar eu le-am uitat.

Dumneata aştepţi să spun cum a fost întîmplarea ?

Văd că încă nu-ţi flutură abur la gene.

Dar poate ţie, Mitreo, ţi-o fi somn ?

Nici mie nu mi-e somn.

Află dumneata că Sandu Dălcăuş s-a arătat în baltă acum opt ani.

Mă Sandule, cine eşti tu şi de unde vii ?

Eu sînt unul din lume. Fără părinţi. Am dezertat de la oaste.

Ce eşti tu acuma ?

Acuma sînt tălhar cu faimă.

Avea cîţiva tovarăşi, oameni de prin satele noastre. Veneau la el : Neică Sandule, cîrciumarul nostru a adus marfă. Altul : negustorul nostru a scos bani de la bangă.

Îşi puneau obrăzare ; ieşeau cu luntrea la un grind. Păleau unde trebuia. Se arătau cu putere şi îngrozire. Dacă era nevoie, dădeau cu puşca. Încărcau marfă, încasau bani, erau perceptori.

Se întorceau în baltă. Aveau un ascunziş la Călan, între plăvii. Franţuzeasca lui de ascunziş ! Căile acolo erau încîlcite ca maţele ; nu le mai descurca nimeni. Mai aveau un ascunziş la Răzoare. Acolo Dălcăuş şi-a pus muiere. Un tovarăş al său, de-i zicea Tistu, şi-a adus şi el pe a lui.

— Ţineţi voi aci bordeiul bine, aşterneţi pat de odihnă, faceţi mîncare caldă. Noi venim prin desimea de sălcii, ca lupii.

Nu se ştia nici cînd vin, nici cînd se duc. Nu-i apuca ziua ; nu-i apuca noaptea.

Luni, în amurg, s-adună la un cocioc în loc poruncit ; intră în luntre toţi tovarăşii. Dălcăuş îi cercetează pe sub sprîncene. Se duc ei pe cărările lor. Ies într-o margine de Olteniţă. Mai era lumină la cîrciumar.

Dălcăuş a intrat singur, cu puşca.

— Sus labele !

Cîţi oameni au fost au stat smirna, cu braţele sus.

— Nene cîrciumare, vino acilea.

A venit cîrciumarul.

— Cum te chiamă ?

— Tănase.

— Nene Tănase, află că eu sînt Sandu. Cunoşti-mă au ba ?

— Am auzit. Am nevastă și copii.

— Legea lor de nevastă și copii ; nu-i vorba de asta. Scoate vin și dă la rumâni.

A scos cîrciumarul vin. Au băut oamenii de s-au îmbătat. Rîdeau unii la alții.

— Să n-aud rîzînd. Să n-aud vorbă. Beai și ridici iar brațele sus. Ieșiți cîte unul și duceți-vă.

— Bogdaproste, au spus oamenii.

— Hăt ! cine deschide clonțul moare de pușca asta. Auzit-ați ?

— Am auzit.

— Așa. Acuma, nene Tănase, scoate marfa pe care știu că ai adus-o astăzi. Dă-o soților mei. Pune-mi în palmă și șase mii de lei, ca să nu mă supăr. Să nu spui nu, că-ți rămîne muierea văduvă.

Asta s-a întîmplat în jumătate de ceas. Gata.

Miercuri seara, au trecut în cealaltă parte, la Ichimov, sat bulgăresc. Au intrat la preot. Ședea la cină, cu patru copii și preoteasa.

— Sus ! Să n-aud o vorbă ; mie nu-mi place bulgărește. Să vie patru oameni. Luați pe presviteră și copiii și-i încuiați în cămara asta. Dacă țipă careva, puneți căluș.

Candela și custiveiu sfinției tale, părinte Agapie, scoate cheia a lungă și deschide tronul ăl ferecat. Dacă nu scoți și nu deschizi în clipă, te scrijelez la beregată.

A luat atunci optzeci poli de aur.

Vineri, tot cu obrăzare și cu pușți, s-au înfățișat la Silistra, la Hagi Iani, cherhanagiul.

Boc-boc !

— Care-i acolo ?

— Deschide.

— Care sînteți dumneavoastră, bre ?

— Noi sîntem, Sandu Dălcăuș. Tare te rog să deschizi. Dacă nu vrei cu voia, va fi cu nevoia.

Cherhanagiul a deschis. Se învîrtea de colo-colo, ținîndu-se cu mîinile de tîmple și olicăindu-se.

— Nu plînge, jupîne, zice Sandu. Întreabă-mă de ce-am venit. Am venit să-mi dai vamă douăzeci de mii de lei.

— Aoleo ! aoleo ! dar ce-am făcut, să mă vămuiești ?

— N-ai făcut decît una : că ai vămuit și tu pe oamenii din baltă, dar i-ai vămuit cu nedreptate. Scoate și dă cît am cerut.

— Aoleo, nene Sandule, n-am.

— Atuncea să dai treizeci de mii.

— Vai de zilele mele ! de unde să scot atîția bani ?

— Anaforu și ciovrîntia ta de cațaon ! Dă patruzeci de mii.

Hagi Iani a tăcut. S-a desfăcut la brîu și a scos cheia. S-a plecat să deschidă lada de fier și a ridicat din lada de fier revolverul.

A lătrat întîi pușca lui Dălcăuș. Vhau !

Hagi Iani s-a dus cu capu-n jos în ladă. Oamenii lui Dălcăuș l-au tras de picioare. Dălcăuș a luat banii din sînge.

Au ieșit ; au închis cherhanaua. S-au dus la cîrciumă. Erau acolo oameni.

— Bună seara.

— Bună să vă fie inima. Ce poftiți domniile voastre ?

— Poftim să mîncăm.

— Numaidecît. Ședeți domniile voastre la masa asta, cu domnu plutonier de jandarmi. Să vă dau cîte o fleică ?

— Ba să ne dai dumneata de post. Sîntem creștini ; azi e vineri.

Cînd au isprăvit de mîncat ce le-a dat, Sandu a zis jandarmului :

— Am auzit la Hagi Iani o împușcătură.

Plutonierul s-a mirat.

— Dumneata ești plutonierul Chiriță ?

— Da ; eu sînt.

— Am auzit împușcătură ; să nu i se fi întîmplat ceva rău lui Hagi Iani.

— Ce să i se întîmple ?

— Să nu-l fi călcat cumva Sandu Dălcăuș.

Plutonierul Chiriță s-a mirat și mai tare. S-a sculat și s-a dus să vază.

Sandu a pus pe masă o hîrtie de o sută ; a ris cătră cîrciumar, s-a dus.

De aci, de la acest Chiriță i s-a tras necaz lui Sandu. Că l-a văzut Chiriță și l-a ținut minte.

De-acum e al meu, zice Chiriță. Iau prețul pus pe capul lui.

Cît îl căutau jandarmii, geaba ! Umblau prin bălți, — ce să găsească ? Doar pe Caraoschi, tropolitu Tartorului. Închideau pe oamenii de prin sate, în lungul Dunării, ca să mărturisească dacă știu de el, — nimic. Acuma, de la acea semeție, domnu plutonier Chiriță a avut semn.

Umblînd și cercetînd, a mai găsit și altă urmă.

S-a dus la rudari.

— Nene Caloiene, ți-ai dat fata după Sandu ?

— N-am dat-o ; mi-a cumpărat-o.

— Mulțumit ești ?

— Sînt.

— O mai vezi cîteodată ?

— Cum nu ? vine acasă din cînd în cînd.

A urmărit-o pe Raruca. A știut pe ce gîrlă intră. S-a dus cu barca și cu undița, cum umbli dumneata, și a găsit grădina de la Răzoare și bordeiul. S-a uitat pe ici, s-a uitat pe dincolo. A lăsat să treacă o lună și a umblat iar prin acele locuri.

Dălcăuș lovea în alte părți și jandarmii îl căutau aiurea. Chiriță se ținea la pînda lui, chivăra și centironul lui de melitar !

A venit într-o dimineață Chiriță ; dar Sandu Dălcăuș se strecurase pe cărări mai devreme și l-a simțit. De un om singur n-avea a se teme, dar a priceput primejdia.

— Rarucă, zice, știi tu ceva cumva despre un domnișor cu undița, pe care-l duce un barcagiu din Turiucaia ?

— Nu știu, Sandule.

— Nu l-ai văzut ?

— Nu.

— Nu ți-a vorbit ?

— Nu.

— Să n-ai parte de mine ?

— Să.

El s-a uitat la ea crunt.

— Muiere, tu mă vinzi.

— Aoleo, Sandule, ce mi-e drag eu nu lapăd.

— Tu mă vinzi, Rarucă, și eu pe tine am să te omor,

— Nu te vînd, Sandule, şi n-ai să mă omori. Nu te lasă Precista.

— Poate nu mă vinzi tu, ci poate mă vinde Leana, muierea lui Tistu, că Tistu o loveşte cînd se îmbată. Dar eu nu te-am lovit.

— Nu, Sandule ; şi ţi-am fost cu credinţă.

— Ba eu înţeleg că una din două mă vinde ; că eu cunosc copoiul care mă urmăreşte. Am să vă omor pe amîndouă.

Raruca a rîs.

Dălcăuş şi Tistu au mîncat şi au băut. Au desmierdat pe muieri. După aia au tras cuţitele, să le omoare.

A lui Tistu a strigat : Maică, maică ! mă omoară Tistu !

N-a omorît-o Tistu. I-a pus Dălcăuş cuţitul sub burtă. Apoi i-a dat cu piciorul, să se ducă în baltă.

Cu acelaşi cuţit s-a întors şi a lovit pe Raruca. A dat-o şi pe ea în baltă, s-o mînînce racii.

Însă rudăreasa se dusese la fund fără să fie moartă.

C-o mînă şi-a ţinut strîns rana. Cu cealaltă mînă a înotat pe subt undă şi a scos gura lîngă un cocioc, ca să răsufle. A stat acolo neclintit. Îi venea ameţeală. S-a rezemat cu fruntea de un cuibar de gîscă sălbatică. Poate ar fi slăbit acolo în leşin, dacă n-o ciugulea cloşca de obraz.

A luat din cuib un ou care i s-a părut proaspăt şi l-a sorbit.

A aşteptat să audă cum se duc bărbaţii, bătînd în apă cu lopeţile. S-a tras de lîngă acel cocioc la altul ; a ajuns la o plavie şi s-a întins acolo.

A avut în ea pe împielităţatu şi n-a pierit. A căutat pe Chiriţă şi i-a arătat lui întîi şi întîi semnul tăieturii.

— Soldatule, zice, eu ţi-l dau în palmă pe Dălcăuş. La Răzoare nu mai vine, dar îi cunosc alt culcuş.

A mers şi ea în barcă şi a fost de faţă cînd au împresurat plavia de la Călan.

S-a apropiat numai ea, într-o luntre, cu Chiriţă.

A strigat de la mal :

— Sandule !

Dălcăuş a ieşit la glasul ei şi părea înfricoşat.

Atunci l-au puşcat. A căzut cu faţa în jos. Ea s-a dus şi i-a ridicat fruntea, ca să-l vază răpus.

L-au doborît și pe Tistu.

După ce am aflat întîmplarea cu hoții, m-am suit în polog, cu făclioara de trestie. Unchesul a mai rămas lîngă vatră.

M-am întins cu fața în sus, cu palmele sub ceafă, fără somn.

Întăi, am văzut un cer de sălcii, pe urmă un cer mai înalt, cu stele, între care, într-un tîrziu, s-a arătat și o lună de foaie de cositor, tăiată într-o margine cu foarfeca.

Observația cu «foarfeca» o făcuse unchesul, mormăind singur.

— S-o fi jucat cu ea frun copil... își făcea el socoteală.

În liniște, dădea glas adînc boul-bàlții.

— Ce spui tu ? întrebă pescarul. Spui bine ?

Spune bine, își îndreptă el spre mine glasul. Zice că mîine prinzi crap.

Am adormit brusc ; am revăzut într-un adînc de vis toată drama pe care mi-o reprezentase Mitrea Pescăruș.

Apoi m-am trezit deodată.

Unchesul nu mai era la vatră. Nu era nici în bordei, nici în pologul lui. Părea a-l fi fost sorbit o hrubă a nopții. Costică și Ilie gîngăveau în salcie ; din cînd în cînd răspundeau și mierlei. Cucoșii trîmbițau în satul rudarilor ; zarea de ziuă zbucnise în înaltul răsăritului.

M-am spălat pe ochi cu apă uncropită din baltă. După ce adierea dimineții a mînat de pe luciu aburii, mi-am căutat locul cel mai potrivit la gîrlă, acolo unde apele Lintiții scapătă printre gard și curg spre Dunăre. Toate păreau liniște, de și toate erau tresăriri și fierberi, zboruri și chemări, amestec al vieții și morții.

Mi-am pregătit trei undiți și le-am desfășurat în apă, la fund, cu plumbi. În cîrlige aveam rîme de cele mari șerpești. M-am cinchit pe malul umed.

Stam și eu neclintit. Bătea inima în mine fără să se audă, cum zvîcnea nesimțit în toată zidirea.

Pe varga undiții din mijloc a venit dintrodată și s-a așezat un pui de rîndunică. Și-a netezit o clipă penele cu

ciocușorul, pe urmă s-a uitat la celălalt pui de rîndunică din oglinda gîrlei. Vîrful vergii a tresărit svîcnind de două ori scurt și a treia oară înclinîndu-se prelung. Puiul și-a luat zborul țîrîind. Am smuncit struna, și crapul cel mare, pe care îl vestise uncheșul, s-a învăluit învolburînd apa. Pe cînd eu îl țineam în coarda adînc încovoiată a vergii, Mitrea s-a înălțat la gard, stînd nalt și negru în răsăritul de soare, ca un Mefistofel, rînjind nu cu părere de bine.

În acea clipă am auzit în marginea luncii și cîntecul din ajun al rudăresei. Numai un moment am fost atent într-acolo și crapul era cît pe ce să cîștige lupta. S-a prăvălit cu varga spre fund și m-am dus și eu după el în gîrlă pînă la brîu. L-am ținut totuși bine și l-am întors la fața apei făcîndu-l să beie aer. În starea asta, pe jumătate înomolit, mă privea de pe celălalt țărm și fata Caloianului, împreună cu grangurii bordeiului, stîrci, coțofene și alte lighioane, care se minunau cît și dînsa de întîmplare

Iulie, 1938, Iași

CUPRINSUL

BALTAGUL 5

PAȘTILE BLAJINILOR 127

I Filosofiile unui personagiu ridicul și în același timp important 129

II Gîndurile domnișoarei Constanța și urmarea filosofiilor domnului Levi Tof 140

III Cele dintăi informații despre cuconu Gheorghiță Vrînceanu 149

IV Unde se începe o anchetă și se arată indignările și mîhnirile bătrînului Vrînceanu 157

V Unde se arată cei dintăi oameni din țara necunoscută și se pomenește în treacăt despre personagiul nostru principal 175

VI Aici se înfățișează unele dintre puterile locale 184

VII Simioana Ignea, rol prim 193

VIII Unde lucrurile se încurcă 208

IX Despre alt personagiu principal din țara blajinilor 218

X Unde e vorba de bandiți 231

XI În care afacerile merg bine, însă nu se poate spune același lucru despre suflete 240

OCHI DE URS 255

Ochi de urs 259

24 iunie 321

În această serie a operelor lui
M. SADOVEANU au mai apărut :

Creanga de aur • Măria Sa Puiul Pădurii •
Nunta domniței Ruxanda

Hanu Ancuței • Nopțile de Sînziene •
Ostrovul Lupilor

Locul unde nu s-a întîmplat nimic •
Demonul tinereții • Oameni din lună

Cîntecul amintirii • Bordeienii •
Cocostîrcul albastru

Zodia cancerului • Neamul Șoimăreștilor

Redactor : ELISABETA BRĂNCUȘ
Tehnoredactor : AUREL BUCUR

Apărut 1969. Hîrtie tipar înalt tip B. de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 19,43. Coli tipar 22. A. nr. 17.544/1969. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 859—32

Tiparul executat sub comanda nr. 90 733 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București — Republica Socialistă România

Locuitorii aceștia de sub brad sînt niște făpturi de mirare. Iuți și nestatornici ca apele, ca vremea; răbdători în suferinți ca și-n ierni cumplite, fără griji în bucurii ca și-n arșițile lor de cuptor, plăcîndu-le dragostea și beția și datinile lor de la începutul lumii, ferindu-se de alte neamuri și de oamenii de la cîmpie și venind la bîrlogul lor ca fiara de codru — mai cu samă stau ei în fața soarelui c-o inimă ca din el ruptă: cel mai adesea se desmiardă și lucește — de cîntec, de prietinie.